

శ్రీహయశ్రీ వసుదత్త హృదేనమః,

జ్ఞానానందమయందేవనిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్ |
అథారంసర్వవిద్యానాం హయశ్రీచమపాస్త్యహే ||

మాఘకౌవేయ- సవ్యాఖ్యానై - శ్రుతమసర్వ ప్రారంభః.

౧|| శ్రీయఃపతిశ్రీమతేతాసితుంజగజ్జగన్నినాసోవసుదేవసద్గుణి |
వసత్ పవర్యాచతంతమంబరాధిరణ్యగర్భాంగభవంమునింహరిః ||

వ్యాఖ్యాన పీఠికా,

శ్లో || ఇందీవరదశశ్యామమిందిరానందకందశమ్ | వందారుజనమందారంజంజేహం
యమనందనమ్ || ౧ || దంతాచలేనధరతీతలమున్నమయ్యపాతాళతేలిమిధృతాదివరా
హలీలమ్ | ఉద్గుణుసోత్సాహభాభరగీయమానక్రిడావహనమిభరాజముఖంనమామి || ౨ ||
కారదాశారదాంభోజవదనావదనాంబుజే | సర్వదాసర్వదాస్మాకంసన్నిధి సన్నిధిం
క్రియాత్ || ౩ || వాణీం కాణభుజీమజీగణదవాసానీచ్ఛవై యానీతీమంత్రుగ్రతమరం
ప్రపన్నగవీగుంభేమచాహరిత్ | వాచామావకలద్రహస్యమఖిలం యచ్ఛాక్షపాద
స్ఫురాలోకేభూద్యుమపజ్జమైవవిదుషాంసౌజన్యజన్యంయశః || ౪ || మల్లినాథసుధీ
స్సోయంమహాపాధ్యాయకర్ణభాక్ | విధతైమాఘకౌవేయవ్యాఖ్యానసర్వంకషా
భిధాం || ౫ || యేశజ్ఞాధాపరీక్షణప్రణయినోయేవాగుణాలంక్రియాశిష్యాకౌతుకినో
విమాతుకమనసోయేచద్వనేరధ్వని తుభ్యద్భావతరంగితేరససుధానింధామిమంతం
చియేతేమమెకకృతేకరోతవివృతంమాఘస్యసర్వంకషాం || ౬ || సేతాస్త్రికాయదునం
దనస్సభగవాన్వీరప్రథానారసః శృంగారాదిభిరంగవాన్ విజయతేపూజాభున
ర్వణానా | ఇంద్రవజ్రగమాద్యపాయవిజయశ్చైవద్యావసాదఃఫలంధన్యామాఘకవి
ర్వయంచక్రతనస్తత్సాక్షింశీలనాత్ || ౭ || ఇహస్వయముఖేనైవసర్వంవ్యాఖ్యా
నయతేమయా | నామూలంలిఖ్యతేకించిన్నానపేక్షితమువ్యతే || ౮ || అథతత్రభవాన్
మాఘకవిః, శ్లో || కావ్యంయశసేభకృతేవ్యవహరవిదేఃవేతరక్షతయే | సవ్యవరస
ర్వ్యత్రయేకాంతాసమ్మితలియోపదేశయజే | ఇత్యాద్యాలంకారికవచనప్రామాణ్యా
తావ్యస్యానేకశ్రేయస్సాధనతాం || నూ || కావ్యాలాపాంశ్వనజయేదితి- నిషేధ
శాస్త్రస్యానత్యావ్యవిషయతాం చపశ్యత్ - శిశుపాలవధాఖ్యంమహాకావ్యంచీ
న్యః - చిరీషితాథానిర్విఘ్నపరిసమాప్తిసంప్రదాయాదిశ్చేదలక్షణాఫలసాధన భూత
స్సేవ్యదేవతానమసాగరస్యశిష్టాచారప్రాప్తత్వాత్ || శ్లో || ఆశీర్వాదున్మియావస్తు
భావోవాపితన్మఖమితి- ఆశీరాద్యస్యతమస్యప్రబంధ ముఖాక్షణత్యాచ్యకావ్యఫల

౨॥Xతంతిరశ్చీనమనూరుసారధేఃప్రసిద్ధమూర్ధ్వజ్వలనంహవిర్భజః।

రూపశుపాలవధబీజభూతంభగవతశ్చీకృష్ణస్యనారదదర్శనరూపంవస్తాదౌ - త్రిశబ్ద ప్రయోగపూర్వకంనిధిశశ్కౌకధాముపక్షిపతి॥

౧॥త్రియంబతి॥ అత్రాదౌశ్రీశబ్దప్రయోగాత్వణగణాదిశుద్ధరభ్యుచ్చయః త దుక్తం॥శ్లో॥దేవతావాచకాశ్చబ్దాయేచబద్ధాదివాచకాః।తేసర్వైవసంద్యా స్సుస్యస్థిపిలోగణతోపివేతి॥స్త్రియఃలక్ష్మ్యైశ్చ-పతిః-ఏతేనరుక్మిణీరూపయాత్రియా సమేతఇతిసూచితం॥శ్లో॥రాఘవత్వేభవత్ప్రీతారుక్మిణీకృష్ణజన్మనీతివిష్ణుపురాణవచ నాత్-॥జగన్నివాసోజగతామాధారః-కుక్షిస్థాఖిలలోకఇతిభావః-తథాపి॥శ్లో॥పరి త్రాణాయసామానాంవిశానాయచమహ్నతాం।ధర్మసంస్థాపనాధాన్యసంభ వామియగైయగే॥ఇత్యాదివచనానసారేణ-జగత్లోకం-శానీతుంప్రహరి ష్టానుగ్రహభ్యాంనియంతం-శ్రీమతిసంపద్యకై-వసుదేవసద్భవసుదేవరూపిణః కశ్యపస్యవెత్తని-వసంకృష్ణరూపేణఽప్రక-హంర్విష్ణుః-అంబరాత్అకాశాత్- అవతరంతమావతంతం-ఇంద్రసందేశకథనాధామితిభావః-హిరణ్యగర్భబ్రహ్మ- బ్రహ్మాండవర్తిభవత్వాత్-తస్యాంగభవంతసూజం-అథవా-తస్యాంగాదవయవాదు త్సంగాభ్యాద్భవతీహిరణ్యగర్భాంగభూః-తంమునిం-నారదమిత్యర్థః॥శ్లో॥ఉత్సంగా న్నారదోజ్ఞాదయంగుప్తాత్సవయంభుఇవతిభాగవతవచనాత్-దదర్శ-కదాచిదితే షః-అత్రఅత్సీయసేవసుదేవసద్భవనికలజగదాశ్రయతయామహీయసోహరేరాథే యత్వకథనాత్-అధికప్రభేదోధావలంకారః-తిదుక్తం॥శ్లో॥అధారాధయయోరాను రూప్యాభావోధికోమతఇతి॥జగన్నివాసస్సజగదేకదేశవానిత్వమితివిరోధశ్చ-తస్యా నిర్వచనీయమహిమత్వాదివచనం-తథాతకారస్యసకారాదేశ్చ-కేవలస్వాసకృ తావృత్త్యాజగజ్జగదితసకృద్వ్యంజనసాదృశ్యాచ్చప్రత్యయప్రాసభేదాశ్చద్వాలంకా రా-ఏమంచామోగ్యస్యనైరపేక్ష్యేణైకత్రసమావేశాత్-తిలతండులవత్సంస్పృష్టిః-అ ప్పికోసగేవంశస్థవృత్తం॥శ్లో॥జతోతువంశస్థముదీరితింజరావితిక్షణాత్॥

౨॥తదానింజనైఃపిప్లయాదీక్షితుంప్రవృత్తవిత్వాహ॥Xతమితి॥అవిద్యమానౌ ఊరూయస్యసోనూరుః-ససారశ్చిరస్య-తస్యానూరుసారధేస్సూర్యస్య-గతంగతిః- భావైక్తిః-తిరశ్చీనంతిర్యగ్భూతం॥సూ॥విభాషించెరదిక్ప్రియామితితిర్యక్పక్షా దంచత్యథాప్రాప్తపరికాత్సాన్వయేక్షిప్రీత్యయః-హవీంసిభవక్తీతిహఽర్భుకోతస్య అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనఃఉర్ధ్వఃస్ఫురణంప్రసిద్ధం-ఇదంతం-సర్వతఃపరితః-విసారివి సర్పిథామతేజః-అధఃఅధస్తాత్-పతతి-కిమేతదితి-సూర్యాగ్నివిలక్షణమదృష్టపూర్వ మిదంథామకిమాత్మకంస్యాదితి-అమలం-పిప్లయాత్సంభాగితంయథాతథా-జనైరి షీతం-ఈక్షణంకృతం-సకర్మకాదవ్యవీవక్షీతేకర్మణిభావైక్తిః॥శ్లో॥ప్రసిద్ధేరవివక్షా త-కర్మణోకమికాక్రియేతివచనాత్-కేచిత్కర్మణిక్తాంతంకృత్యాఈతంముని దదర్శేతిపూర్వేణయోజయంతి-అతోవిషయస్యమునిధాన్యః-సూర్యాగ్నిభ్యాద

పతత్యథో ధామవిసారి సర్వతః కిమేతదిత్యాకులమీక్షితం జ్వలైః || ౩ || చ
యస్త్విషామిత్యవధారితం పురాతతత్పరీరితివిభావితాకృతిమ్ | విభుర్విభ
క్తావయవంపుమానితిక్రమాదముం నారదఇత్యబోధిసః || ౪ || నవానధోధో
బృహతః పయోధరాన్ సమూఢకర్పూరపరాగపాండురం | క్షణంక్ష

పమానాభ్యాం- తదసంబంధినా ఆభః ప్రసరణధర్మణా ధిక్యవణా నాద్యుత్పత్తేః-తదు
క్తం కావ్యప్రకాశే || శ్లో || ఉపమానాద్యదన్యస్యవ్యతిరేకస్స ఏవ హీతి || ... *

౩ || అధఃపానిరైవైషీదిత్యాహ || వయఇతి || విభుః ప్రత్యావధారణసమర్థః- స
హరిః- పురావ్రదమం- ట్వహంచయఇత్యవధారితం తేజఃపుంజమాత్రత్వేనసన్నితం- త
తః ప్రత్యాసన్నై- విభావితావిమృష్టా-ఆకృతిః సంస్థానంయస్యతంతథోక్తం - అతఎవ
శరీరచేతనఇత్యవధారితం - తతోవిభక్తాః వివిచ్యగృహీతాః అవయవాః ముఖాదయో
యస్యతం- అతఏవపుమానిత్యవధారితం-అముమాగచ్ఛంతంవ్యక్తివిశేషం - నారద
ఇతివా ప్రవాభిపాగ్మేణపుంలింగనిర్వాహః - క్రమాత్సూర్యోక్తనామాన్యవిశేషజ్ఞాన
క్రమేణ- లోకదృష్ట్యాఇదముక్తం-హరిస్తు సర్వంవేదైవేతితత్త్వం- నారదఇత్యబోధి
నారదంబుద్ధవానిత్యర్థః- నారదస్యకర్మణ్యేషి-నిపాతేన ఇతిశబ్దేనాభిహితత్వాన్నద్వి
తీయా- తిజాద్యవసంభాసనోపలక్షణత్వాత్-యథాహవామసః || వా || నిపాతేనా
వ్యభిహితేకర్మణినకర్మణిభి-పరిగణనస్యపాఞ్చియికత్వాదిబుద్ధ్యతేకర్తరిలుజ్ఞే ||
సూ || దీవజనబుధపూరితాయీభ్యోన్యతరస్యామితిసూత్రేణచిన్ - చిణ్ఠిం గీతితస్యలుక్
అత్రవిభావితాకృతింవిభక్తావయవమిత్యాకృతివిభావనావయవవిభాగయోః పదార్థా
యోః విశేషణగత్యా- శరీరత్వపుంస్త్యావధారణహేతుత్వేనావన్యాసాత్ - పదార్థ
హేతుకంకావ్యలింగమలంకారః || శ్లో || హతోర్వాక్యవదాధాత్వేకావ్యలింగ ముదా
హృతమితిక్షణాత్ || *

౪ || అధఃప్రభిః శ్లోకైర్నారదమహామునింవిశిష్య || నవానితి || కీదృశమముం - న
వాన్ సద్యస్సంశృతసలిలాన్ - అనినీలానితియావత్ - బృహతోవిపులాన్ - పయోధ
రాన్ - మేఘాన్ - అధోధఃమేఘానాంసమీపాధఃప్రదేశే- క్లితమితిశేషః || సూ || ఉపర్య
భ్యధస్సామీవ్యఇతిద్విర్భావః- తద్యోగాద్విత్వీయా || శ్లో || ఉపసర్వతస్సోకార్యాదిగు
పర్యాదిమత్రిమ | ద్విత్వీయామ్రేడితాంతేషుతలోన్యత్రాపిదృశ్యతఇతివచనాత్ - సమా
ధఃపుంజీకృతః || ని || సమూఢఃపుంజితేభుగ్నఇతివిశ్వః-కర్పూరస్యపరాగస్ఫుర్జ్వా-తద్వ
త్పాండురం-అతఎవ-క్షణంమేఘసమీపావస్థానక్షణే || సూ || అత్యంతసంహారేద్వితీయే
తిద్వితీయా-క్షణేషుతాండవోత్పవేషు || ని || నిర్వాహపారస్థితౌకాలవిశేషాత్సవయోక్ష
ణఇత్యుభయత్రాప్యమరః- ఉత్తీస్తాఉపరిధారితా- గజేంద్రస్యకృత్తిశ్వమ-యేనతే
న || ని || అజినంచమఃకృత్తిస్త్రీత్వమరః-భూత్యాభిన్ననా-నితేన || ని || భూతిర్భూతీత
స్త్రీతీత్యమరః- శంభునాస్సుటాఉపమాసాదృశ్యంయస్యతత్ - స్సుటశంభూఃమమి
త్యర్థః- సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సమాసః - సదృశపర్యాయదూరేవతులోపమాశబ్ద

ఘోష్టిప్రక్షేపద్రవ్యత్తినాస్సుతోపమంఘాతసి తేనశంభునా ||౫|| దధా
నమంభోరుహా కేసరద్యుత్తిష్టతూశ్చరచ్చంద్రమరీచిరోచివం | విపాకపిం
గాస్తుహినస్థలీరుహేహాధరాధరేంద్రంద్రతతీతతీరివ ||౬|| పిశంగమాంజీ
యుజమర్జునచ్చవింవసానమేణాజననుంజనద్యుతి | సువర్ణసూత్రాకలితా
ధరాంబరాంబిడంబయంతంశితవాసస్తనం ||౭|| విహంగరాజాంగరు
స్తేరివాయతైహిరణ్యయోర్విరుహవల్లితంతుభిః | కృతోపవీతంహిమ
శుభ్రముచ్చక్తైర్ననంఘనాంతేతటితాంగజైరివ ||౮|| నిసగచిత్రోజ్జ్వ

యోః || సూ || అతులోపమాభ్యామితిసి. ధాత్ సాదృశ్యవాచిత్యేత్వతీయేత్యాహుః - కే
చిదిమంక్లకంచయస్త్విహమిత్యతఃపాల్లిభిత్వావ్యావక్షతే-తేషాంపుంస్తావి ధార
ణాత్ పాల్లికైజఃపిండమాత్రస్యశంభువహాచిత్యంచిత్యం || ... *

౫ || దధానమితి || పునఃఅంభోరుహకేసరద్యుతీః- వర్షకంజల్-వ్రహ్మ-పిశంగీరిత్య
ర్థః- జహదధానం-స్వయంతుశరగ్చంద్రమరీచిరివరోచిర్యస్య - తిద్ధద్భవతివణమి
త్యర్థః- అతఏవవిహాకేసరిణామేన-పింగాపింగాః- తుహినస్థల్యాంరోహం లీలితు
హినస్థలీరుహః- క్షిప్ర-వ్రతతీతతీలతాసమూహాః ||౬|| వల్లితువ్రతతిగ్లతేత్వమరః-ద
ధానం- ధరాధరేంద్రోహిమవాః - తుహినస్థలీతిలింగాత్-అన్యధానారదోపమాన
త్వాసంభవాచ్చ-రమివశ్చతమిత్వత్ప్రేక్షే || ... *

౬ || పిశంగీతి || పునఃముంజస్తృణవికేషః-తన్తయీమేఖలాహుంజీ-పిశంగా
హుంజ్యాయుజ్యతఇతిపిశంగహుంజీయత్ || సూ || సత్సూద్విషేత్యాదినాక్షిప్ || సూ ||
ప్రియ-పుంవదిత్యాదినాపిశంగశబ్దస్యపుంవద్భావః - తంతిజానన్చవింధవశ్శాం
తి ||౭|| వశక్షోధవశోజానన్చత్వమరఃఅంజనద్యుతి అంజనవణాం - ఎణాజినంకృష్ణ
మృగవహ- వసానమాచ్చాదయంతం-వసతిచ్చాదనఇతిధాలోశ్శానమ్- సువణా
మాత్రేణకనకమేఖలయ- ఆకలితంబద్ధంబధరాంబరమంతరీయంయస్యాస్తాం-శితివా
ససానిలాంబరస్యబలరామస్య- తసుంబిడంబయంతం - అనుకుర్వాణ మిత్యాభీయ
ముపమా || ... *

౭ || విహంగీతి || పునఃవిహంగరాజాంగరుస్తేరివగరుత్సల్లముతులై యఃఅయతైన్ద్రీ
క్షేఃహిరణ్యస్యవికారోహిరణ్యయా || సూ || దాండినాయనేత్యాదినామయజియ
లోపనిహితః తస్యాముర్వాన్యం-రుహరూఢాః-ఇగువదలక్షణఃప్రత్యయః - తాసాం
వల్లీనాం-తంతుభిఃతంతుకలై స్సూత్యవయవైః ఉపాదానగుణ్ణాదిరణ్యయైః-కృతోప
వీతంశోధాధాంకల్పితయజ్జమాత్రం- స్వయంహిమశుభ్రం-అతఏవశుభ్రాంతేశరది-త
టితాంగజైరుపలక్షితం-ఉచ్చతైరున్నతం-ఘనంఘమివశ్శీతం || ... *

౮ || నిసగీతి || పునఃనిసగాత్స్వభావాదేవ-చిత్రాజి-కృష్ణశారాజిఉజ్జ్వలా
నిధాస్త్వరాజిమాన్యైనిలోమానిలియస్యతేన- లసక్యోనిసచ్చేదోమృతాశ్శుంభః-తద్వ

అనుష్టుప్ శ్లోకం సద్భిసంప్రేక్ష్యదనతాంగసంగివాచికానతలచారుచ
మూరుచర్మోశుశేననాశేంద్రమింద్రవాహనం॥ అజస్రమాస్ఫలి
తవల్లగీగుణత్వః॥ జ్వలంగుప్తవఖాంశుభిన్నయాపురఃకైవాళైరివపూ
రితార్థయాపిభంతమచ్చస్ఫటికాక్షమాలయా॥ ౧౦ ॥ రణద్విరాఘట్టన

స్థితం గోవత్తుపి-సంగినా సత్తన-చారుణారుచిరణ-చమూగుచమ-జాన్తుగప్తచా-కు
 థేనపుస్తా స్రరజెన॥౩॥ ప్రవేశ్యా స్రరణంబా-చరిస్తోమఃకుభోద్వయోత్పయః-కం
 ద్రవాహనంనాగేంద్రయైరవాహమివ-ఇహేంద్రవాహనమితిస్వస్వామిభావమూర్త్య
 వివక్షితత్వాత్॥సూ॥వాహనమహితాదితినాత్వం-యథాహదామనః-నేంద్రవాహ
 నశబ్దేనత్వం-చహితత్వస్యావివక్షితత్వాదితి-చకానసరదీప్యమానం-చకానేశ్వరం॥
 సూ॥నాభ్యస్తాచ్చతురీతినమభావః-జితత్వాదయఃశిత్వభ్యుత్పన్నంజ్ఞా॥

౯ || అజప్రమితి || పునఃఅజప్రసంహృదుర్వణ - ఆస్థానితాస్తానితాః - స్థానవచః
 యోగఃసంస్కృత్యాంగుష్ఠేన తంత్రితాదసంప్రదీర్ఘం - తెహంవక్త్రీగుణానాంబీణా తంత్రీ
 జ్ఞాంసి || గుణస్తైవైత్తైతద్బాధిజ్యాసంధ్యాద్యక్షితంతుష్ణీలియ - దవః-క్షీతేన సం
 ఘుషకజేన- ఉష్ణ్యైర్లరంగుష్ఠసఖాంశుభిః- భిన్నయ-విశ్రయ- - తదాగ్రక్రయేత్య
 ధః- అతఏవపురోపురోభాగేప్రవాతైఃవిద్రువైః || సి || ముక్తాధరిద్రుమఃపుంసి ప్రవా
 శంపున్నపుంసకమిత్యమరః, పూరితార్థయశస్థితయ - అచ్చస్థటికానామతమాలయ-
 జవమాలయేష్వధః-తథాప్రసిద్ధస్థటికగ్రహణాద్వ-మోక్షయోగత్వంవ్యజ్యతే || శ్లో ||
 స్థాటికోమోక్షదఃపరఇతి-మోక్షయోధి-నాంస్థటికామాలాభికానా - విబంతంభాస
 మానం-భాతేశ్వత్ప్రత్యయః- అత్రసఖాంశుభిన్నయేతిస్వగుణత్యాగేనాస్యగుణస్వీకా
 రలక్షణఃతద్గుణాలంకారఉక్తః || శ్లో || తద్గుణస్వగుణత్యాగదస్యాత్ప్రప్రేగుణావ్య
 తిరితిలక్షణాత్ - తద్గుణాపితాచేయప్రవాశపూరితార్థత్వోత్పేక్షేత్యనయో రంగాం
 గీభావేనసంకరః ||

౧౦ || రణద్భిరతి || పునఃసభస్వతఃవాయాః-ఆఘట్టనయాఆఘాతేన- పృథగసంక్తి
 ణాం-రణద్భిర్ధన్వనద్భిఃఆనురణనాత్మ సౌత్పద్యమా నైరత్వర్థః|| కృత్యాకరణమనరణ
 సంస్పృకఇతిలతజాత-తదక్షంసంగీతరత్నాకరే||శ్లో||శ్రుత్యసంతరభావీయఃప్రిథోనుర
 ణనాత్మకః|స్వతోరంజయతిశ్రోతృచిత్తసంస్పృకవ్యతిఇతి-శ్రుతిర్నామస్వరారంభ
 కావయవశబ్దవిశేషః- తదక్షం ||శ్లో|| ప్రథమశ్చృణవణాచ్ఛబ్దశ్చృణయతే హ్రస్వమా
 త్రకః|సాశ్రుతిస్సంపరిజ్ఞేయాస్వరావయవలక్షణే||విభిన్నానిప్రతినియతఃసఖ్యయా
 వ్యవస్థితానిశ్రుతినాంమండలానిసమూహాయేషాండై- విభిన్నశ్రుతిమండలైః - శ్రుతిసం
 ఖ్యానియమేదప్రతిః||శ్లో||చతుశ్చతుశ్చతుశ్చైవపక్షమధ్యమపంచమాః|తేషామేనిమేద
 గాంధారాత్రిశ్రీః|ఋషభవైవతావితి-తదక్షం||శ్లో||శ్రుతిభ్యస్సుప్తస్వరావక్షణిక
 భిగాంధారమధ్యమాః|పంచమోన్మత్తశ్చాశ్చనిమేదఇతిసప్తతే||తేషాంసంజ్ఞాసంగమ

శు

యానభస్వతఃపుభగ్విభిఃశ్రుతిమండలైస్సవైః॥స్ఫుటీభవద్గ్రామిణే
వమూర్చనామవైక్షమాణంమహాతీంముహుర్ముహుః॥౧౧॥నివర్త్య
సోమోవజతఃకృతానతీనతీంద్రియజ్ఞాననిధిర్నభస్వదః॥సమాసదత్వా

పథనీత్యపరామతాఇతి- తైస్సవైః-స్ఫుటీభవంత్యేగ్రామిణేషాంషడ్జాద్యపర
నామకానాంస్వరంసంహతభేదానాం,త్రయోజాంమూర్చనాఃస్వరారోహజావరోహ
ణక్రమభేదాన్యస్యాంతాంమహాతీంనిజవీణాం॥నివిశ్వావసోస్తబ్ధహతీతుంబురోష్ఠిక
భావతీ,మహాతీనారదస్యస్యాత్పరస్వత్వాస్త్రకచ్చపీతివైజయంతి-ముహుర్ముహురవే
క్షమాణం-తంత్రీయోజనాభేదమహిమ్నాపురుషప్రయత్నమంతరేణైవవిసంవాదంధ్వన
తీతకాతుకాదస్యసందధానమిత్యర్థః-అత్రగ్రామలతాణం॥శ్లో॥ యథాకుటుంబిసస్య
ర్యేష్వేభూతాభవంతిహితధాస్వరాణాంసంధోహోగ్రామభిత్వభిధీయతే॥ షడ్జ
గ్రామోభవేదాదౌమధ్యమగ్రామవివచః॥గాంధారగ్రామభిత్వేతద్గ్రామత్రయముదా
హృతం॥సంద్యావర్తదజీమాతస్సుభద్రోగ్రామకాస్త్రయః॥షడ్జమధ్యమగాంధా
రాస్త్రయాణాంజన్తశేతవఇతి॥మూర్చనాలక్షణం॥శ్లో॥ క్రమాత్స్వరాణాంసప్తా
నామారోహశ్చావరోహణం॥మూర్చనేతువ్యతేగ్రామస్తాపితాస్సప్తస్తవ॥ గ్రామ
త్రయేపిప్రత్యేకంసప్తస్తవచమూర్చనాః॥ ఇత్యేకవింశతిమూర్చనాభవంతి-తన్నామాని
తుశ్శ్లో॥ నానపేక్షితముచ్యతేఇతిప్రలజ్ఞాభంగభయాన్నలిఖ్యంతేఇతిసర్వమవదాశిం -
అతిఃపుంవ్యాపారమంతరేణస్వరాద్యావిర్భావోక్త్యాకోపిలోకాతికాగ్రంథోయం శిల్ప
సౌప్తవాతిశయోవీణాయాఃప్రతియతే-తేనసహస్యతస్సిద్ధాతిశయస్యాభేదేనాభ్యవసి
తత్వాత్-తస్మాదాతిశయోక్తిరలంకారః-సాచమహత్యాఃపుంవ్యాపారంవినా,మూ
ర్చనాద్యసంబంధేపిసంబంధాభిధానాత్-అసంబంధేసంబంధరూపతయాచ - పుం
వ్యాపారాఖ్యకారణంవినాపిమూర్చనాదికార్యోత్పత్తిర్బోధితనాత్ విభావనావ్యజ్యత
భిత్వలంకారేణాలంకారధ్వనినిధిసంక్షేపః॥ *

౧౧॥ నివర్త్యేతి॥ అతీంద్రియాఃఇంద్రియమతికాగ్రంతాః-దేశకాలస్వరూపవిప్ర
కృష్టార్థాః॥సూ॥ అత్యాదయఃకాగ్రంతాద్యథేద్యతీయేతిసమాసః॥ ద్వీలుప్రాప్తా
వన్నాలంపుర్యగతిసమానేమపరవల్లింగతాప్రతిపేథోవక్తవ్యఇతివిశేష్యలింగత్వం -
తేషాంజ్ఞానం-తస్యనిధిః-సర్వార్థద్రష్టృత్వధాః- సఃనారదః-కృతానతీతకృత ప్రణా
మాఅరుద్రవజ్రతోనుగచ్ఛతః- నభనీదంతిగచ్ఛంతీతనభస్వదః-సురా ॥సూ॥ స
త్సూద్వీషేత్యాదిసాక్షిప్-నివర్త్యప్రతియాప్య- సాదితాః వినాశితాః-చైత్యానాం
సంపదోయేతస్య- చక్రిణోహరేఃమహేంద్రస్యాలయోభవనం - తద్వచ్చారువదంఘా
నం-సమాసదత్ప్రావత్ - నీదతేలుఃశ్చపుషాదిత్వాదక్షాత్రనతీతీతి పదఃపదమితిచ
ద్వయోర్వ్యంజనయన్మయోరసకృదావృత్త్యాభేకానుప్రాసః-అస్యత్రవృత్తస్యనుప్రా
సభిత్వనయోస్సంస్పృంఘిః॥ *

దితదైత్యసంసదఃసదంమహేంద్రాలయచారుఃక్రిణః॥౧౨॥ పతత్పతం
గప్రతిమస్తపొనిధిఃపురోస్యయావన్నభువిశ్ర్యలీయత| ౧౩ స్తటిత్వానివ
తావదుచ్చక్తైఃజీవేఃపీతాదుదతిష్ఠదమృతః॥౧౪॥ అథప్రయతోఽన్నమి
తానమత్సతైఃకృతేకథంచితృణినాంశ్రవణైరథః|స్యథాయితామభిదే
వకీసుతంసుతెనథాతుశ్చరణాభవస్థంలే॥౧౫॥ తమర్ష్యవమర్ష్యాదికయా

౧౨ || పతదితి||పతకయఃపతింగహ్నార్యః-సప్రతిహాడపమ-నంయస్యసః||నిప
తంగౌపకీమారా చేత్యమరః, తపోనిధిఃమునిః, స్వహారేః, పురోభవిపురఃప్రదేశే
యావన్నవ్యలీయతనాతివృత్, లీకగతావితిథాలోఃదై వాదికాత్మ-తఽరిగత్, తావ
దమృతః- శిరఃశైలాత్, తటితోస్యసంతీతతటిత్వాక్ మేఘఇవ||సూ ||ర్షయఇతిమతు
పామకారస్యవకారః||సూ||త సౌమత్యర్థఇతిభసంజ్ఞాయామేకసంజ్ఞాధికారేణా నద
త్వాన్నజప్రవృంఉచ్చైత్రున్నతాత్మితాత్, జపేనౌదతివృత్, మునివరణస్యభూస్స
ర్వాత్ప్రగేవస్వయముత్థితవాక్||శ్లో||ఉర్ధ్వంపాశ్రిణామ్యుతాగ్రమంతి యానఃస్థ
విరిఆగతే||ప్రత్యుత్థానాధివాదాభ్యాంపునస్తాక్||ప్రతిపద్యతఇతిశాస్త్రమససరన్నితిభా
వః||సూ||ఉదోనూర్భుకమణీతినియమ-త్, ఇహూర్భుకమణీనాత్మనేపదం, ప
తత్వతంగఉత్యత్ర, పతంగస్యపతనాసంభవాదియమభూతోపమత్వాచార్యదంశీప్రభృ
తయోబభుః. ఆతపవాతాగ్రప్రసిద్ధసోమ-సత్త్వాగాదుత్పే డేత్వాఘనికాలం
కారికాస్స ర్చేవణయంతి||శ్లో||నదీహాహ్... ..

౧౩ || అథేత || ఆథామ్యతోథా నానంతరం, ధాతుస్సుతేననారదేన ప్రయత్నై
సోన్నమితాస్తథాపిమునిపాదస్యానభారాదానమంతః కణాఃమేషాంత్రైః ఘటనాంగ
త్రైః, అథఃఅథఃప్రదేశే. కథంచిద్వృత్తేఘాపితే, భువన్స్థలేభూవృష్టే, అభిదేశేనుతం ||
సూ||లక్షణేనాభిప్రతేఆధిముఖ్యజిత్యవ్యయింఘావః, చరణాన్యథాయితాం నిహితౌ
దధాతైఃకమఃజిలుక్ || సూ|| న్యసిచ్ఛీయ్యుక్త్యాదినాచిద్విదిత్యయగాగమః, అత్రఘ
టనాంసమసోన్నమనాసంబంధపి మునిగౌరవా యతత్సంబంధాభిధానాదతిశయా
క్తిభేదః || *

౧౪ || తమితి || ఆదిపూరు యే పురాణపురుషః || నూ || ఆ నేయేషామపిదృశ్యత ఇతివాచి
 ఘోః, సకృష్టః, అఘ్నోంపూజాహామిత్యర్థః || నూ || దండాదిభ్యోయః, తంసార
 దంఅఘోధాంపూజాధాంద్రవ్యమఘ్నోం || నూ || పాదాష్టాత్వాంచేతియత్ప్రత్యయః
 ని || మూలేయేపూజాదిభావఘోః | పల్తుప్రిష్వఘ్నోమర్ధాథా ఇత్యుభయత్యాప్యమరః,
 అఘ్నోమ-దిర్యస్యాస్తయ, అఘ్నాదికయా || నూ || శేషాద్విభాషేతికప్రత్యయః, సవ
 ర్యయాపూజయ- || ని || పూజాసమస్యావచిస్సవర్యార్పాహాణాస్సమ- ఇత్యుమరః,
 సాఘవర్యపూపుజితేపరీపూజితవాణ్. శౌచజ్, యుక్తంచైతదితి ఆధాంతరంస్యస్య
 తి- గృహనిత. మనసకుషిణామనీషిణాసంతః, పృషదరాదిత్వాత్సాఘః. అపుణ్యకృ
 తాంపుణ్యమకృతవతాం || నూ || సుకమః పావమంత్రప్రణేషుకృజ్ ఇతిఘాతేక్విప్,

యాముహుర్వహానుభావాహినితాంతమగ్నినః॥౧౮॥ అశేషతీర్థోపహృతాః కమండలో ర్నిధాయ పాణావృషిణాభ్యుదీరితాః | అభాఘవిధ్వంసవిధాపటియసీర్షితేనమూర్ధ్నాహరిరగ్రహీదవః॥౧౯॥ సకాంచనేయత్రమునేరనుజ్ఞయానవాంబుదశ్యామతనుర్వ్యవీక్షత | జగాయజంబూజనితశ్చ్రీయశ్రియంసుమేరుశృంగస్యతదాణదాసనం॥ ౨౦॥ సతస్త్రకార్తస్వరథాస్యరాంబరః కఠోరతారాధిపలాంఘనచ్ఛవిః | విదిద్యుతేపాడబజాతవేదసశ్చిఖాభిరాశ్లిష్టభవాంఘసాంనిధిః॥౨౧॥ రథాంగపాణేఃపట

అధఃస్పనుభోఽభిలాషః సపిషామస్తీతిమత్వధీఽయశ్చనిఃసతుణినిః - కృద్వృత్తైస్తధితవృత్తిబలీయసీతిథాప్యఉక్తత్యాత్ | ...

౧౮॥ అశేషతీర్థః అశేషతీర్థభ్యః ఉపహృతాః ఆహృతాః - తథా కమండలోపాణనిధాయ - కమండలోరుదపాత్రాదుద్భవ్యపాణావిధాయేత్వధ్యః - కుసులాత్పచతిత్యాదివత్ క్రియాంతరాక్షీప్తక్రియాపేక్షయా కమండలోరపాదాసత్వాత్సంచమి॥ ౧౯॥ ఆశ్రీకమండలుః కుండీత్యమరః - ఋషిణాభ్యుదీరితాఃక్షీప్తాః - ఆతపవాఘాఘానాంపాపసమాహనాం - విధ్వంసవిధావినాశకరణే - పటియసీర్షమగ్ధతః - పటుశద్వాదీయగుణ॥సూ॥ఉగ్రతశ్చీతిజీవ - అపొజలాని - హరిఃకృష్ణః - సతేనమూర్ధ్నాశ్చరసా - అగ్రహీత్ స్వీకృతవాక్ - గ్రహేలుజ్॥ ...

౧౯॥ సఖి॥ సవాంబుదశ్యామతసః సహరిః - మునేరనుజ్ఞయా - కాంచనే కాంచనవికారే - వైకారికోన్పృత్యయః - యత్ర ఆసనే - న్యవీక్షత ఉపవిష్టవాక్ - లుజినేర్విశ ఇత్యాత్మనేపదం॥సూ॥శలశ్చగువధాదనిటః కృత్తికృః - తదాసనం - తదాహ ర్యవశేషమయే - జంబూర్మీలఫలోవృక్షవిశేషః॥ ౨౦॥ జంబూస్సురభివత్రాచరాజ జంబూ మహాఫలేశ్యనిధానరత్నమాలాయాం - తయాజనితాశ్రీర్యస్య తస్యతథోక్తస్య - భాషితపుంసత్వాత్పత్యేపుంపద్భావః - అతోసుమభావః - సుమేరుశృంగస్యశ్రియం - జగాయ - తద్వద్భవావిశ్విర్యః॥సూ॥సకలిటోజ్జేకరితిమత్వం - ఉపమాను పాసయూ సంస్పృష్టిః॥ ...

౨౦॥ సఖి! తస్తంభుటపాకశోధితం - కాతకస్వరంస్వణం॥ ౨౧॥ రుక్మంకాతకస్వరంజంబూనదమస్తేపదోశ్రీయామిశ్యమరః - తద్వద్భాస్వరాంబరః పీతాంజరభిత్వధ్యః.. కఠోరతారాధిపస్యపూజేందోః - లాంఘనస్యకశంకస్యభవిరవభవి ర్స్యస్యసః - ఉపమానపూర్వపదోబహువ్రీహిః - ఉత్తరపదలోపశ్చ - సహరిః - బాడబజాతవేదసాబడవాగ్నేః - శిఖాభివాహలాభిః - అశ్లిష్టాయుక్తః - అంభసాంనిధిరవ విదిద్యుతేబజాతే॥ ...

౨౧॥ రథాంగేతి॥ రథాంగంచక్రంపాణాయస్యతస్యహరేః॥ వా॥ ప్రశారణాక్థత్రోపరేనిష్ఠాసస్త్రజ్యోభవత ఇతిపాణః - పరఃపాతః - రోచిషంపటతేన - సంవళితాః

లేనరోచిషామృషిత్విచస్సంవర్జితావిరజరే । చలత్పలాశాంతరగోచ
రాస్తరోస్తుషారమూరైరివనక్తమంశవః॥౨౨॥ ప్రపుల్లతాపింఛనిభైరభీ
శుభిశ్చుభైశ్చసప్తాఞ్చసపాంసుపాండుభిః । పరస్పరేణచ్చురితామలచ్చ
వీతదైకవర్ణావివత్సృజభూవతుః॥ ౨౩॥ యుగాంతకాలప్రతినంహృతా
త్సనోజగంతియస్యాంసవికాసమాసత తనౌమముస్తత్రాక్షైటభద్వివ

మిత్రతాః- ఋషిత్వమారుచయః- సక్తంత్రాత్రా- సక్తవ్యధావ్యయూభావః- తరోః
వృక్షస్య- చలతాంవలాశానాఃపత్రాణాం- అంతరాశివివరాశి- గోచరా ఆశ్రయా
యేషుతేకుమరః మూర్తిర్యస్యతిస్సేంద్రియః- అంశవోమయూభావః- విరజరే-చ
కాశిరే- ఉక్లేషైః॥ ... *

౨౨॥ ప్రసన్నైః॥ ప్రసన్నివికసేతం- పుల్లకసనజతిభాలోః పచాద్యజంతం ఫలే
సనిష్ఠాయామనసపగాత- పుల్లక్షీబక్యశ్చాఘాఙ్గినియమాత్- పుల్లజత్వేవేతిక్షీర
స్వామీ- తాపింఛస్యతమాలస్యపుష్పంతాపింఛం॥నూ॥ఫలేమీతతిధిలువ ॥ ని॥ ద్వి
హీనప్రసవేసర్వవిజనపుంసకత్వం॥ ని॥ కాలస్కంధప్రమాసాస్యత్రాపింఛో ప్య
ధనింధుకశ్చోరురః- తేనసదృశైః ప్రపుల్లతాపింఛనిభైః- నిత్యసమాసత్వాదస్వపదివి
గ్రహః- అలంకృతం॥ ని॥ శుక్లరుత్తరపడతప్తమినిభసంకాశనికాశప్రతికాశోపమాదయ
ఇత్యమరః- సప్తచ్ఛదాః-కానిపర్వసుయస్యేతిసప్తచ్ఛదోవృక్షభేదః॥ ని॥ సప్తప
ణ్ణావిశాలత్వకృరదోవిషమచ్ఛదఇత్యమరః- సంఖ్యాశబ్దస్యవృత్తివిషయేవీప్సాధా
త్వంసప్తపణ్ణాదిహూక్తంభాష్య- శేషంతాపింఛవత్-తస్యపుష్పాది సప్తచ్ఛదాని
తేషాంపాంసురజః- తద్వత్పాదుభిన్నతైః- శుభైశ్చకుభైః-అభీశుభిరన్యోన్యర
క్షిభిః॥ ని॥ అభీశుఃప్రగ్రహరశ్చావితిశాశ్వతః- పరస్పరేణఘంటేరూపితే- అమలేభ
వీఆన్యోన్యకాంతీయయోస్తా- ఛవ్యోరభీశునాంచావయవావయ విభావాద్భేదేన
దేశశః, తావారిసారదా- తదావకవణావివబభూవతుః- ఉభయప్రభా మేళనాదుభ
యారపి- సర్వాంగీణాంగాయమునాసంగమభవ- స్పటికేంద్రనీలమణి ప్రవామేళన
ప్రాయః కశ్చిదేకవణాః ప్రాదుర్భూవ, తన్నిమిత్రాచేయమనయారేక వణాత్వో
త్పేక్షైః॥ ... *

౨౩॥ యుగాంతే॥యుగాంతకాలేప్రళయసమయే- ప్రతినంహృతా-ఆత్మన్యవ
సంహృతా- ఆత్మానూజీవాఃయేవతస్య- తైటభద్విషాహరేః- యస్యాతనౌ-జగం
తిలాకాః-సవికాసం సవిశ్రాంతం-ఆసతఆతిప్రక- ఆసఉవవేశనేలజ్- తత్రతనౌ
జహ-తపోధనస్యనారదస్య- అభ్యాగమేనఆగమనేన సంభవంతితిసంభాసంభూ
తా-పచాద్యజ- ముదిఃసంలోహః- సమముః, ఆతిరిచ్యంతేత్వధాః, చతుర్దశ భువ
నభరణవర్షావృత్త్యుత్సాహంతీతి కవిప్రాధాక్షిణీధాతి శయేనస్వతస్సిద్ధస్యా భేదేన

స్తపోధనాభ్యాగమసంభవాముదః || ౨౪ || నిదాఘుధామానమివాతిదీధి
తింముదావికాసంమునినుభ్యపేయుషీ | విలోచనేవిభ్రదధిత్రిత్రణీ స
పుండరీకాక్ష ఇతిస్ఫుటోభవత్ || ౨౫ || సితంసితమ్నాసుతరాం మునేర్య
పుర్విసారిభిస్సౌధమివాథలంభయత్ | ద్విజావళివ్యాజనిశాకరాంశుభి

భ్యవసితత్వాదతిశయోక్తిః - సాచముదామంతస్సంబంధేపి అసంబంధోక్త్యాసంబంధ
రూపాతిశయోక్తిః || ... *

౨౪ || నిదాఘుతి నిదాఘముష్ణంధామతేజోయస్యతథోక్తం || ని || నిదాఘా
గ్రీష్మకాలేన్యదష్టస్తేదాంబుహారశీతివిశ్వః - అకాంసూర్యమివఅతిదీధితి మధిక
కాంతిం - మునిమభినారదమభిలక్ష్య || సూ || అగ్గిరణగఇతిలక్షణే కమప్రపచనీయ
సంజ్ఞాః కమప్రవచనీయయత్తైద్వితీయా - ముదాసంతోషేణవికాస ముపేయుషీ
ఉపగతే, క్షుప్తప్రత్యయాంతోనిపాతః - అతపితాశ్రితాప్రాప్తా శ్రీర్యాభ్యాంతేతథో
క్తే || సూ || ఇకోవిభక్తావినుమాగమః - విలోచనేనేత్రవిభ్రతో || సూ || నాభ్యస్తాచ్ఛతురితి
సమభావః - సహరిఃపుండరీకాక్ష ఇత్యేవం - స్ఫుటోభవత్ - సూర్యసన్నిధానే శ్రీవికా
సభాత్వేన పుండరీకసాధమ్యాత్ - పుండరీకేషవాక్షీణీయస్యేత్యవయవాధానాభే
పుండరీకాక్ష ఇతివ్యక్తమన్వథా సుజ్ఞాభూదిత్యధః - అత్రవిభ్రతో స్ఫుటోభవ
దితిపదార్థాశేతుకస్యకావ్యలింగస్యనిదాఘధామానమివేత్వపమాసాపేక్షత్వాదన
యోరంగాంగిభావేనసంకరః || ... *

౨౫ || సితమతి అథోభయోరపవేశాసంతరం - అచ్యుతఃకృష్ణః - హేతుకతా - విసా
రిభిరభిక్ష్యంవిసర్పద్వి || సూ || బహుళమాభిజ్యేఇతినిజిః - ద్విజావళిఃదంతపక్షిః || ని ||
దంతవిప్రాండజాద్విజాఇత్యమరః - వైవచ్యాజిఃకపటంయస్యసః - తద్రూపఇత్యధః,
సచాసౌనిశాకరశ్చ - తస్యాంశుభిఃకిరణైః - సితంస్వభావశుభ్రంమునేర్పారదస్యవపుః
శ్రరీరం - సౌధంప్రాసాదమివ - సుతరామత్యంతం || సూ || అవ్యయఘాదాముద్రత్యయః,
సితమ్నాధావశ్యేన ప్రయోజ్యకతా - లంభయత్ ప్రాపయత్ - అతిధవళయన్నిత్య
ర్థః - లభరత్రగత్యుపసంజనప్రాప్త్యథాత్వేనాగత్యథాత్వాత్ || సూ || గతిమధీత్యా
దినా అనికతుః - రికమత్వం, యథాహవామనః - లభగత్వార్థత్యాన్విచ్ఛనాకతుః -
కమత్వాత్కమత్వేఇతి - ప్రాప్త్యుపసంజనగత్యథాత్వేతుకమత్వమేవేతి రహస్యం ||
సూ || లభజ్ఞేతినుమాగమః - శుచిస్త్రితాంవాచం - ఆవోచత్ ఉక్తవాత్ || శ్లో || తత్రూర్వా
భిభాషీచపూర్వభాషీచరాఘవఇతిన్యాయాదితిభావః || సూ || బ్రూణోచోవాలుజో
వచఉమితిక్లిమాగమేగుణః - అత్రసౌధమివేత్వపమాయాః సితమ్నా లంభయన్నిత్య
సంబంధసంబంధరూపాతిశయోక్తిః - ద్విజావళివ్యాజనిశాకరేతి ఛందాదిశబ్దైరసత్యత్వ
ప్రతిపాదనరూపపక్షావస్థచమిథోనైరకేత్యైత్యన్యప్తిః || ... *

శ్శుచిన్మితాంవాచమవోచదమృతః॥౨౬॥ హరత్యఘంసంప్రతిహేతురే
వ్యతశ్శుభస్యపూర్వాచరితైఃకృతంశుభైః। శరీరభాజాంభవదీయదర్శ
నంవ్యవక్తికాలత్రితయేపియోగ్యతాం॥౨౭॥ జగత్సపర్యాప్తసహస్రభా
నునానయన్నియంతుఃసమభావిభానునా। ప్రసహ్యతేజోభిరసంఖ్యతాం
గతైరదస్త్యయానుత్తమసుత్తమంతమః॥౨౮॥ కృతఃప్రజాక్షేమకృతాప్ర
జాస్సృజానుపాశ్రయిక్షేపనిరాకులాత్మనా। సదోపయోగేపి గురుస్త్యమః

౨౬॥ హరతీతి॥ భవదీయదర్శనం- శరీరంభజంతీశరీరభాజఃతేహం- ద్రష్టానా
మితావాః-భజోన్యైః- కాలత్రితయేభూతాదికాలత్రయేపి- యోగ్యతాం పాత్రతాం-
వ్యవక్తిగమయతి- కుతః- సంప్రతిదర్శనకాలే- అఘంపాపంహరతి అపసదతి- ఏవ్య
తోబావినః- శుభస్యశ్రేయసః హేతుఃతథా- పూర్వాచరితైః ప్రాగసృష్టితైఃశుభైః
కృతైః- కృతం- ఏవమత్రైకాల్పేపి- స్వకార్యత్వేనకారణత్వేనచ- పుంసినుకృత సమ
వాయమవగమయతి తత్తైదర్శనంకస్యనాశాస్యమితిభావః, అత్రహరతీత్యాదివాక్యాన్త
స్యశరీరేత్యాదివాక్యార్థహేతుత్వోక్త్యావాక్యాన్తహేతుకం కాన్యలింగ మలంకారః.

౨౭॥ జగతీతి॥ జగతిలోకేఅపర్యాప్తాపరిచ్ఛిన్నాః, సహస్రంభానవోంశవోయ
స్యతేన, భానునాఆర్చేణ॥ ని॥ భానవోర్క-హరాంశవత్కృత్యభయత్రాపి వైజయంతీ-
యత్తమోనియఃపుంనివారయతుం- ససమభావిభానంకి - భావేలుజ్- అవిద్యమాన
ముత్తమంయస్మాత్తదనుత్తమంసర్వాధికం. అదస్తమఃమోహోత్తకం- అసంఖ్యతాం
గతైఃతేజోభిః-ప్రసహ్యబలాత్-వ్యయానుత్తమస్తం- అతస్మాత్సుదశఃసూభవాని
తిభావః॥ సూ॥ నుదవితేత్యాదివాచికల్పత్యాన్నిష్ఠాసత్త్వాభావః-అత్రోపమానాద్భాసైః
మునేరాధిక్యప్రపాదనాద్వ్యతిరేకః॥

౨౮॥ కృతయితి॥ ప్రజానాంజనానాం- అపత్యానాంచ- క్షేమకృతాకుశలకారణా
ని॥ ప్రజాస్వాత్పంతతౌజస ఇత్యమరః- సుపాత్రేయోగ్యపురుష- కటాహాది దృఢగా
జనేన- నిక్షేపేణనిధానేన- నిరాకులాత్మనాస్సస్థచిత్తైః॥ ని॥ యోగ్యభాజసయోః పా
త్రమిత్యమరః- ప్రజాస్సజాబ్రహ్మణాపుత్రిణాచ- త్వం - ధనసంపదామివ- శ్రుతీనాం
వేదానాం- సదోపయోగేదానభోగాభ్యాంవ్యయేపి- అక్షయః, ఏకత్రామ్నాయాదస్య
త్రాసంత్యాచ్యేతిభావః, గురురుపదేస్త- సంప్రదాయప్రవతఃకఇతియోవత్ - అస్య
త్రమహా- నిధీయతేత్రేతినిధిః నిక్షేపకృతః॥ సూ॥ ఉపసర్గైఃకైః కిరితికిప్రత్యయః-
శ్రుతిసంప్రదాయద్వారాధమాధమఃత్యవస్థాపకతయాజగత్ప్రతిష్ఠాపాతూనాం భ
వాద్యశాందర్శనంకస్యసజ్జాఘ్నిమితిభావః- అత్రశబ్దమాత్రసాధమ్యాత్ క్షేమీయం
ప్రకృతాప్రకృతవిషయఇత్యాచయః॥

౨౯॥ విలోకనేనేతి॥ హేమునేనిదహితాంహసాఅపహృతపాత్మనాఅతపివఅము

క్షయోనిధిశ్చుతీనాంధనసంపదామివ॥౨౯॥విలోకనేనైవతవామునా
మునేకృతఃకృతాగ్ధోస్త్రినిబన్ధితాంహసా। తథాపిశుభ్రూషురహంఽగరీ
యస్థిగ్ధిరోధవాశ్రేయసికేనత్యంతే॥ ౩౦॥గతస్పృహలూప్యాగమన
ప్రయోజనంవదేతివత్తుంవ్యవసీయతేయయా। తనోతిసస్తాముదితాత్మ
గౌరవోగురుస్తవైవాగమపవధృష్టతాం॥౩౧॥ఇతిబ్రువంతంతమువాచ
సప్రతీనవాచ్యమిథంపురుషోత్తమత్వయా। త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇ
త్యతఃకిమస్తికార్యంగురుయోగినామపి॥౩౨॥ఉదీర్ఘరాగప్రతిరోధకంజ
నైరభీష్టమక్షుణ్ణితయాతిదుర్గమమ్। ఉపేయుషోమోక్షపథంమనస్విన

నాతవలిఃకనేనైవకృతాభఃకృతోస్తి, తథాప్యహం-గరియస్థిః అభవత్తరాః॥
సూ॥ద్వివచనవిభజ్యోపపదేఇత్యాదిసాయయశుః, ఉగితశ్చేతిజీవ॥ సూ॥ప్రియశ్చ
రత్యాదివాగురోగకారదేశః, గిరస్తవనాచోపి, శుశ్రూషుఃశ్రోతుమిచ్ఛ, ఆస్తిశ్చ
జోతేస్సన్నంతాదుశ్రేయః, నవైతద్వ్యభేత్వాహ, అభవేతి - తథాహి త్యధః-
అభవేపక్షంతరప్రసిద్ధ్యంతిగణవ్యాఖ్యా, త్ - శ్రేయశ్చిషయే, కేనత్యంతే, సకే
నాపీస్థిర్ధః- కృతార్థతయాఇయత్రాభావాదితిభావః, భావేత్॥ ... *

౩౦॥ ఏవంప్రియముక్త్యాసంప్రత్యాగమనప్రయోజనంవిసయేనపృచ్ఛతి॥గతస్పృ
హఇతి॥గతస్పృహలూపిరక్తోపిత్వం, ఆగమనప్రయోజనం, వదేతివత్తుంయయాభృష్ట
తయా, వ్యవసీయతే ఉచ్యత్యతే, స్యతేర్భావేత్, ఉదితముత్పన్నం ఉక్తంవా-ఆ
త్మసామమగౌరవంయేనసః-గురుఃస్థాభ్యుః, ఏవతవఆగమఏవ-సాస్తాకం, తాంభృ
ష్టతాం, తస్మాతి, భగవతోనిస్సృహత్వేపి ప్రేక్షవత్ప్రేక్షతైః ప్రయోజనవ్యాప్తి
సావకాశఃప్రశ్నఇతిభావః॥ ...

౩౧॥ ఇతితి॥ఇతిబ్రువంతంతంహరిం-సప్రతీమునిరువాచ, కిమితి, హేపురుషాత్త
మపురుషేచుశ్రేష్ఠ॥సూ॥సనిధానరణితిపక్షీసమాసనిషేధః-త్వయావత్తం, గతస్పృ
హలూపీశ్యేవం, సవాచ్యం-గతస్పృహసాధ్యత్రప్రయోజనసంభవాదితిభావః- తదే
వాహ-యోగినామపి, త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఃప్రత్యక్షీకతకవ్యః- ఇత్యతోస్తాత్,
అన్యధురకార్యం, కిమస్తి-సకించిత్కథనః, తస్మాన్నప్రయోజనాంతరప్రశ్నావకాశ
ఇతిభావః॥ ...

౩౨॥ యదుక్తంయోగినామపితత్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇతితదేవప్రథయతి॥ ఉ
దీర్ఘేతి॥ ఉదీర్ఘఃఉద్రిక్తఃరాగోవిషయాభిలాషః సఏవ ప్రతిరోధకః ప్రతిబంధః
పాటచ్చరశ్చయస్కిత్తం॥ ని॥ ప్రతిరోధివరాసుంధిపాటచ్చరమలిష్టుచాఇత్థిమరః,
అభీష్టమక్షుణ్ణితయాఅనభ్యస్తత్వేన, అన్యతాప్రతిహతత్వేనచ, జనైరతి యగమం
మోక్షపథం అపవగామాగం, కాంతారంచ, ఉపేయుషఃపాప్రవతః॥సూ॥ ఉ
పేయివానసాశ్వానసూచానశ్చేతి కష్టసుప్రత్యయాంతోనిపాతః- మనస్విన శ్చుమ

స్తవమగ్రభూమిర్విరపాయసంశ్రయా॥ ౩౩॥ ఉదాసితారంసిగృహీత
మానసైగృహీతమధ్యాత్మద్వైతాకథంచన|బహిర్వికారం ప్రకృతేః
పురుషస్వరూపురాతనంత్యాంపురుషంపురావిదః॥ ౩౪॥ నివేశయామాసిథ
హేలయోద్ధృతంఘణాభృతాంఛాదనమేకమోకసః | జగత్ప్రయైకస్థ

ససోధీరస్య॥ సు-॥ శ్రీశంసాయామినిః - త్వమేవ- నిరపాయః పునరావృత్తి ర
హితిః-సంశ్రయః ఆశ్రయః ప్రియైకస్యాస్యతథోక్తా॥ శ్రి॥ సచపునరావతీత
ఇత్యుక్తిః-ఆగ్రభూమిఃప్రాప్యస్థానం॥ ని॥ అగ్రమాలాబధేప్రాప్య ఇతివిశ్వః॥ శ్రి॥
సోహవి త్యాదిశ్చితేః- త్వత్ప్రాప్తిరేవ మోక్షత్వా దిభావః, అస్తాన్ముఖాణామ
పిత్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇతిస్థితిః॥ శ్రి॥ తమేవంవిదిత్వాతి మృత్యుమేతిసాధ్యః పం
ధావిద్యతేయనామేకశ్చితేః - యథాకస్యచిత్తుతశ్చ త్సకటాన్నిగత్య కేనవి
త్కాంతారేణాకతస్యకించిన్నిబాధస్థానప్రాప్తిరథయ యకల్పతేతథాత్వమేవము
ముఖీరితిధ్వనిః॥ ..

౩౩॥ ససుప్రకృతివిచిత్రపురుషసాక్షాత్కారాన్మోక్షః, నాన్య త్సాక్షాత్కారాది
త్యాశంక్య, సోపిత్యమేవేత్యాహ॥ఉదాసితారమితి॥ పురావిదఃపూర్వజ్ఞాః కపిలాద
యః, త్వంస్మిహితమానస్తే-అంధిర్గుణైతే-యోభిః ఆత్మనిఆధ్యాత్మం - విభ
క్త్యథేవవ్యయః॥ సు-॥ అనశ్చేతిసమాసాంతప్రచ్ఛ, ఆధ్యాత్మంద్యుక్తజ్ఞానం-త
యాఅధ్యాత్మద్వైత- ప్రత్యక్షప్రక్షేప-కథంచన, గృహీతంసాక్షాత్కృతం కేనరూపేణ
గృహీతమవతా- ఉదాసితార మదాసీనం ప్రకృతౌస్వాధికప్రవృత్తాయామపి-
స్వయంకర్తృత్వాద్యస్పృష్టమిత్యధాః, అనేస్తృచ్ఛ, బహిర్వికారేభ్యబహిర్వికా
రం, మహదాదిభ్యోపురుషాత్పరిమిత్యధాః॥ సు-॥ ఆత్మకరణిహిరంచవఃపంశమ్యేత్య
వ్యయభావః, కించప్రకృతేప్రైగుణాత్సమైకమాలకారణాత్, పురుషాభిన్నం॥ని॥
ప్రకృతిఃపంచభూతేషుప్రధానేములకారణభిన్నయాదవః, పురాధవంపురాతనం, అ
నాదిం॥ సు-॥ సాయంచరమిత్యాదిసాక్షాత్ ప్రత్యయః,పురుషంపురుషశబ్దవాచ్యం
విజ్ఞానస్థువం- విదుఃవిదంతి॥ *॥ విదోలతోవేతిర్ముసాదేశః, యదాహుః॥ సు॥
మూలప్రకృతిరవికృతిః-మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతియః, సప్రక్షుడశ, ఏకశ్చవికా
రః-సప్రకృతిరవికృతిఃపురుషఇతి॥ శ్రి॥ అజామేకాంలాహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదిశ్చ
తేశ్చ, సోపిత్వమేవ॥ శ్రి॥ తత్త్వమసీత్యాదివాక్యైర్వైక్యశ్చివణాత్ తస్మాత్త్వమేవ
సాక్షాత్కరణీయఇతిసుసూక్ష్మమితిభావః॥ ...

౩౪॥ ఏవంభగవతోనిగుణాన్స్వరూపముక్త్వా, సంప్రతిప్రస్తుతోవయోగితయా స
గుణచాక్రత్యపక్షిఃప్రాతి॥ నివేశయామాసిధితి॥ జగత్ప్రయస్యలోకత్రయస్య,ఏకస్థ
పతిరేకాధిపతిః, ఏకశబ్దశ్చ॥ ని॥ ఛాత్యేధిపతౌతస్త్వేధిపస్సచివేచిచేవైజయంతి,

పతి స్వముచ్చైరహీశ్వరస్తంభశిరస్సుభూతలమ్ || ౩౫ || అనన్యగు
ర్వాప్రిస్తవకేనకెవలంపురాణమూరై మహిమావగమ్యతే | మనుష్యజ
న్యాపిసురాసురాన్లుజైర్భవాభ్రవచ్ఛేదకరైః కరోత్యధః || ౩౬ || లఘూ
కరిమ్యన్నతి ఛారభంగురామమూఽకిలత్వంత్రిదివాజవాతరః | ఉదూఢ

త్వం హలయావీలయా, ఉద్ధృతం, వరాహవతారఇతివాః, షణ్ణాభృతామరగాణాం
ఓకసత్యయస్య, సత్తనశ్చ || ౩౫ || ఓకసద్భూనిచాశ్రయఇతిచిత్వః, ఏకంఛాదనమా
వరణంభూతలం, ఉచ్చైరర్చితేషు, అహీశ్వరఃశేషః. సవినస్తంభః, తస్మైశిరస్సు
మూఢాసు, అశ్రేయచ, సహస్రేపీతివాః, నివేశయామానిజనిహితవాః, నివేశతే
న్యంతాదామ్ ప్రశ్నయః || ౩౬ || కృణూనుప్రయ్యతేలిటితతస్తేరసుప్రయోగః, అ
త్రిస్థిస్థానిష్టరూపకియా హాతుహతుమద్భావాత్ స్థిప్తపరంపరితరూపకం || ... *

౩౫|| అనన్యేతి | నవిద్యతేఅన్యోగురుర్వస్యోస్తస్యః, అనన్యగుర్వాస్యత్వేతది
కారాంత.పాతః, సమాసాత్పాగుకారేణ || ౩౬ || సద్వృతశ్చేతికప్పసంగోస, వ
శ్చాత్త్వసుపసజ్జనాధికారాత్ || ౩౭ || ఓత్గుణవచనాదితనప్రాప్నోతితి || * ||
జితప్రాప్యశ్చేతివానదిత్యాత్ || ౩౮ || ఆర్జద్యావంతిడాగమః, కేనచిత్తమాసాంతవి
ధినిత్యితికారంసంపాదయతి, తస్యోసర్వోత్తరాయాః. తవపురాణమూతేఃకై
వలం, అమానుషస్వరూపైవ || ౩౯ || కేవలః కృత్స్నవికస్సన్యత్రేవలం చావధార
ణఇతిశాశ్వతః, మహిమాకేనావగమ్యతే, నకేనాపీత్యధః, కుతిఃకుసుమోజ్జన్మయస్య
సః, మనుష్యజన్మాభివాః || ౪౦ || అవజ్ఞానబహువీహివ్యాధిరణే జన్మాద్యుత్తర
పదఇతివామసః. భవచ్ఛేదకరైః సంసారవితక్లైఃగుణైఃసాదిన్య, సురాసురా
సురాసురవిరోధస్య కార్యోపాధికత్వేవాశాశ్వతకర్మా || ౪౧ || ఏనుంసంసారధన్యా
శ్వతకఇతిసద్వందైవకవద్భావఇత్యాహుః, ఆధికరణం || ౪౨ || శేషప్రథమ ఇతిప్ర
థమపురుషః, భవచ్ఛ్వాస్యయుష్మదిస్సదన్యత్వేనశేషత్వాదిం - మానుషవివతేమహిమా
దురవగాహః అమానుషస్తుఃముతేతత్పర్యాధః. ద్వితీయాథేఅసక్యద్వ్యంజన
య్యగ్నావృత్త్యాశేకానుప్రాసః || ... *

౩౬|| లఘూకరిమ్యన్నితి || త్వమతిభారేణదుజ్జనరూపేణభంగురాం స్వయంభవ్య
మానాం || ౩౭ || భంజభాసమిదోఘురజితిఘురచ్ || ౩౮ || భిదురాదయ్య కమకతకా
రితినామనః, అమాంభవమిత్యధః, లఘూకరిమ్యన్నిర్భరాం కరిమ్యకాకిల || ౩౯ ||
అభూతతద్భావేచ్ఛి || ౪౦ || హ్యోశ్చేతిద్వ్యైర్వత్ప్రతీయా, ద్వోప్రేదివస్సన్యకః తస్మాత్ ||
౪౧ || ఘటైఃకమధాసంవృత్తివిషయే సంఖ్యాశబ్దస్యపూరణాథత్వంత్రిపాగాదివ
త్ - అవాతరఃఅవతీర్ణానీ, సాంప్రతంసంప్రతి, ఉదూఢబోకతిత్తయేన, కుత్సావితశే
షః, త్వయాధారితీభూమిః, గురుఃపూజ్యాభారవతీచ, క్రియతేతిరాం, అతిశయేనక్రియ
తే. *- లజశ్చేతితరప. *- కిమేతి ద్రవ్యయథాదామ్యద్రవ్యప్రకరణ ఇత్వాంప్రత్య

లోకత్రితయేన సాంప్రతం గురుర్ధరిత్రీక్రియతే తరాంత్యయా || ౩౨ || నిజౌ
జసోజ్ఞాసయితుం జగద్ధ్రుహామహాజహీధానమహితలంయది । సమా
హితైరప్యనూపితస్తతఃపదంధ్రశస్యాః కథమీశమాదృశాం || ౩౩ || ఉ
పభ్రతంపాతుమదోమదోద్భతైస్త్వమేకేవవిశ్వంభరవిశ్వమీశిషే । ఋతే
రవేః శూభయితుం క్షమేతకః క్షపాతమస్కాండ మలీనసంసభః ||

యః, అఘ్నిక తాక్షిగురుక తేఽపి రోహితీరేవిరోధానాసోలంకారః || శ్లో || ఆతాస
త్వేన రోహిన్యపిరోధానాడవ్యతిగతిలక్షణాత్ || ... *

౩౨ - నిజౌజసే || నిజౌజసా స్వతేజసా, జగద్ధ్రుహామహాజహీధానమహితలంయది :-
సాదయః - ౧- సత్సూద్విషేత్యాది నాక్షిప్త, తేజఃముష్ణాసయితుం, తాక్షి హంతు
మిత్యర్థః - ౨- జానీనిప్రసాదేత్యాది నాక్షిప్తమహాజహీధానమహితలంయది :-
సమాహితైరప్యనూపితస్తతఃపదంధ్రశస్యాః, కథమీశమాదృశాం, చమకచతు హమి
తిదవ, విశ్వంభరియం, దృశోద్భవఃపదంగోచరః, కథంనాస్యః, నకథంచదిత్యర్థః
తస్మాత్త్వత్వాత్కౌత్సూభిరసాగమనప్రయోజనమితిభావః || ... *

౩౩ || నసకోసానిర్భంభయన్తమైవాయంజుష్టనిగ్రహాధికార ఇత్యాశంక్య ఆస
న్యసాధ్యత్వాదిత్యాం || ఉపభ్రతమితి || విశ్వంవిభజితవిశ్వంభరఃవిశ్వతాగితా || * ||
సంజ్ఞాయాంభృత్పిష్టజీత్యాది నా ఖప్రిత్యయేముమాగమః. మదోద్భతైః కంసాది
భిః, ఉపభ్రతంపీతం అక్షోశ్వంబంకం పాతుంరక్షితుం, త్వమేవఈషే శక్నో
షి, విశ్వంభరత్వాదిభావః, ఈశవిశ్వోల్బలిధాన్, అత్యైవధర్మేభిరభ్యంతరమా
హ, ఋతగతిపాయారాశ్రేః, తమస్తాండైస్తమావర్తకః || ౩౩ || కాండోశ్రీచండ
బాణార్వవగావవరవారిష్టిత్యమరః || * || కస్కాదిషుచేతివిజానీయస్యసత్త్వం, శు
లీనుసంసులిస || ౩౪ || మలీనసంసులిసంకచ్చరంమలదూషితమిత్యమరః || * || జ్యో
త్సాన్నితిమిసేత్యాది నామత్సర్గీదానిపాతః - నభఃక్షాయితుం విశదీకర్తుం - రవే
ఋతతేరంభినా || * || అస్యాదితరతేజాత్వాది నాపంచమి - కఃక్షమతశక్తుయా
త్ - సకోపీత్యర్థః - క్షమూషణవాసేలిత్ - అత్రవాక్యద్వయేపిసమాసభమకైర్వికస్య
ఈషిషేక్షమేతిశ్చద్వయేన వప్రతివస్తుభావేన నిదేశాత్తత్తాగి వ్యతిరేక ముఖ
త్వాదైవభవ్యేణప్రతివస్తుపమాంకారః - తదుక్తంసర్వస్వేవవాక్యం || వాక్యాధిక
గతత్వేనపాదానన్యవాక్యద్వయేనపుర్యక్షిదేశేప్రతిపస్తాపమా || *

౩౯. కరోతికంసాదిమహీభృతాంవధాజ్ఞనోవృగాణామివయత్తవస్త
 వ౦||హరేహిరణ్యాక్షపురస్సరాసురద్విపద్విషప్రత్యుతసాతిరస్త్రియా
 ర౦||ప్రవృత్తపవస్వయముష్ణితశ్లమః క్రమేణపేష్టుం భువనద్విపామసి
 తథాపివాచాలతయాయునక్తిమాంమిథస్త్వదాభాషణలోలుపంమనః||
 ౪౦||తదింగ్రసాదిప్తముపేంద్రయద్వచః క్షణంమయావిశ్వజనీన ముచ్య
 తే సమస్తకార్యేషుగతేనధుర్యతామహిద్విషస్తభవతానిశమ్యతాం||

౩౯|| కరోతితి|| కించజనూమృగాణామివ- కంసాదిమహీభృతాంవధాజ్ఞతోః తవ
 ప్రవస్తోత్రతి|| ౩౯|| ప్రవస్తోత్రంస్తుతిర్ముతిరీత్యమరః- కరోతితియత్ - హేహరేకృష్ణ-సిం
 హాశిచగమ్యతే- నాస్తుక్రియా- హిరణ్యాక్షపురస్సరాహిరణ్యాక్షప్రముఖాః- యేష
 సురాఃపరిపదద్విపాగజాప్తేహం- ద్విబుహంతురిర్వృథాః- రసృతవ-ప్రత్యుతవైవరిత్యేన||
 వా|| ప్రత్యుతేవ్యతైవరిత్యేనతిగణవ్యాఖ్యానే- తిరస్త్రియాఅవమానః - యదితి
 సామాన్యేనపుంసకం- సేమిథయలింగం- గజహతిస్సంహస్యమృగవధ వణానమివ
 మహాసురసా- తుస్తవ కంసాదిషుద్రస్వపవధాఘాటసంతిరసాగ్రురవివేత్యథః - అ
 త్రాసురద్విపానాంహరితహరితిర్దైప్తవరంపరితరూపకం - మృగాణామివేత్యవమ
 యా అంగాంగిభావేనసంకీర్తయే|| ... *

౪౦|| ఏవంస్తుత్యాదిభిరభి ముఖీకృత్యాగమనవ్రయోజనం వత్సమహిష్ణాతయతి||
 ప్రవృత్తపవస్వయముష్ణితశ్లమస్త్రహస్సక్ - క్రమేణభవనాని ద్విషంతీతిభువన
 ద్విబుహస్థాఃతేహం-పేష్టుంతాకహ-తుర్విధాః|| *|| జూనినప్రహరణనాటక్రీడపి
 హంహంసాయామితీకమణితేషుష్య-స్వయమేవాప్రేరితవిశ్రవ్యత్తోన్యేవ - త
 హిహపిష్టపేషణ-మాకాషీకరితేత్రత్రాహ-రథాపిస్వరఃప్రవృత్తోపి - మిథోరహసి -
 త్వదాభాషణేర్పయాసహసగ్లాపే-లోలుపంబుధా|| ౩౯|| బుద్ధాభిలాషుకస్తృష్ట కృమాలో
 లుపలోలుఖావిత్యమర్క-మనఃమాంవాచాలతయాయునక్తి లట్ - వాచాలంక
 రోతిత్యథః, వాచోబహ్వాన్యస్యసంతితివాచాలః|| *|| ఆభిలాటజో బహుభాషిణీతి
 ఆలద్యచ్యయః|| ౩౯|| సౌఖ్యజ్ఞాప్తిస్తువాచాలో వాచాటో బహుగవ్య కావగిత్య
 మరః|| ... *

౪౧|| అభస్యవాక్యక్రవణానంతరంసహేతుకంప్రార్థయతి|| తదితి|| తత్తస్మాత్- ఇం
 ద్రమువగలఁటపేంద్ర-హేఇంద్రానుజ-అతపివేంద్రసంద్వంద్రోతవ్యమితిభావః - ౩౦
 చక్షుశ్చైజనాయకాతంవిశ్వజనీనః|| *|| ఆస్త్వస్త్వజనభోగోత్తర వదాద్భయిఖిప్ర
 యః-యద్వచః-తదంతకుచిర-మయోచ్యతే-రద్వచః- అహద్విబువృత్రస్మస్య|| ౩౯||
 సస్త్వప్రత్రాసుచేవ్యహితివైజయంతీ-సమస్తకార్యేషు- సుర్యతాం ధురంధరత్వం-
 గంభీరంపథకా-సంవ్యధాంత్రాయతాం-ప్రార్థనాయాంలోట - ధురంహహతితి

౪౨॥ అఘాదఘామిఃప్రతిపక్షజన్మనాంభియాంతనూజస్తపనద్యుత్తి
 తేః|యమింద్రశబ్దార్థసమాదనంహరేన్ద్రిరణ్యపూర్వం కశిపు ప్రచక్ష
 తే॥ ౪౩॥ సమత్సరేణాసురఇత్సుపేయుమచిరాయనామ్నఃప్రభమా
 భిధేయతాంభియస్యపూర్వావతరస్తరిస్వినామనస్సుయేనద్యసదాం
 న్యధీయత॥౪౪॥ దిశామధీశాంశ్చక్షువోయతస్సురానపాస్యతం రా

భుర్యః॥॥భురోయథకావితయత్సృయః-స్ఫుటమత్రాదాథమౌతికం కావ్యలిం
 గమలంకారం॥

౪౨॥ అధశిపాలోహంతవ్యభివత్తురస్యావశ్యవద్యత్వాదనన్యవధ్యత్వజ్ఞాపనౌ
 వయికతయాత్వోఽప్యప్రకటనార్థంజన్మాంతరవృత్తాంతంతాపదుష్టతయతి॥ అఘా
 దతి॥ ప్రతిపక్షజన్మనాంభియాంతనూజస్తపనద్యుత్తి - నివతి క
 ఇత్సభాః-తపనద్యుత్తిస్సూర్యప్రతాపః దితేస్తనూజోఽత్యోశత్ - కోనావతిఅహ-
 హరేరింద్రస్య-ఇంద్రశబ్దార్థాసమాదనం, ఇంద్రతీతీంద్రః యదపరమైవర్యే॥ *॥ రు
 ద్రేంద్రేత్వాదినారప్రచయంతౌజాదీకోపాతః తస్యైంద్రశబ్దస్య - ఇంద్ర ఇతి
 సమ్భావదస్యగూర్థా-పరమైవశ్యవద్యత్వణి- తస్యైవసమాదనంనివతకం-హరేదైశ్వర్య
 హతాకరమిత్యభాః, యందైశ్వరిహిరణ్యపూర్వంహిరణ్యశబ్దపూర్వం-కశిపుప్రచక్ష
 తే-హిరణ్యకశిపుమామరిత్యభాః-అత్రహిరణ్యశబ్దపూర్వత్వంకశిపుంశబ్దస్య - న
 తుసంక్షిప్తః-తదర్థస్యేతిశబ్దపరస్యకశిపుశబ్దస్యాభాగత్యేనాప్రయోజ్యస్య ప్రయోగా
 దవాచ్యవచనాశ్చింతామమాముః॥క్షో॥యదవాచ్యస్యవచనమవాచ్యవచనంహితతి॥
 సమాధానంతు-ఏవంభిధిపరయశబ్దవరేణావ్యభావత్యేతి॥ కథాచిత్తపాద్యమిత్యు
 క్తం-అస్మాభిదేవపూర్వంగిరింతే॥భయరుపదమత్తేవేద మన్వాదిత్యేత్యేత ద్వాఖ్యా
 నావసరేసంజీరిన్యాం ఘంటాపథేచవిశేషతోవ్యాఖ్యాత్యాప్రయందైశ్వముద్దిశ్యతి
 రణ్యపూర్వంకశిపుం హిరణ్యశబ్దపూర్వం కశిపుం శబ్దంప్రచక్షతే సంజ్ఞాత్వేనప్రయం
 జతఇతి॥

౪౩॥ సమత్సరేణి॥ సమత్సరేణసతైరేణ-అస్యశీత్యనురః॥ *॥అనేరురఅసు
 రఇతినామ్నః, చిరాయచిరకాలేన॥ ని॥చిరాయచిరకాలాయచిరస్యాద్యాశ్చిరాథ
 కాశ్చైవస్యశేషవ్యవరః- ప్రమాగధేయతాంక్షేయమ- అష్టధాతయూ మఖ్యాగ
 రాగలేన-తరస్వినాబలవతా॥ని॥ తిరస్వీలరంహసీశివశ్వః-యేనహిరణ్య కశిపునా-
 దివిసీదంతీతిస్యసదాదేవాః-తేషాంమనస్సుభయస్యపూర్వావతర ప్రభమప్రవేశే॥ *॥
 ఋ-వోరవ-స్యధీయతః-హితః-కర్మజిలబ్-అస్మాదేవదేవానాం భయోత్పత్తిరభూ
 దిత్యభాః॥

౪౪॥దిశామితి॥ ఇంద్రస్య పవః-యతోయదేత్యభాః-దిశామధీశాదీకప్రపి-న

హృతాస్సిషేవిరే! అనాపురారభ్యతతశ్చలాభిప్రవాదముచై రయ
శస్కరంత్రియః॥౪౫॥ పురాణీదుగ్ధాణినిశాతమాయుధం ఒలానిసూరా
ణిఘనాశ్చకంచుకాః! స్వరూపజోభైకఫలానినాకినాం గజై ర్యమాశం
క్యతదాదిచక్రిః॥౪౬॥ ససంచరిష్ణు భువనాంతరేషుయాం యద్యచ్ఛు
యాశిశ్రయదాశ్రయశ్శ్రియః! అకారితస్యైమకుటోపలస్థలత్కరైస్త్రీ)

తురస్సురాకా-ఇంద్రయవదణకుజేరాకా-అపాస్యహిత్యాతంహిరణ్యకశిపుం- రా
గమృతాః రాగాకృష్టాస్సర్వః. నక్షబలాదితిభావః-సేషేవిరే-యతోవీరసియాః శ్రియ
ః, తిభావః-తతఃరభ్యతదాప్రభృతి-అయశశకరోఽత్యయశస్కరం- దుష్క్రితాహతు
మిత్యధః॥ ౪౫॥ కృష్ణాహతురావీల్వానలోష్యేష్యేటప్రత్యయః॥ *॥ అతఃకృకమీ
ణ్యాదినావిసజానియస్యసత్త్వం-ఉచైప్రచురం-చలాఽస్థిరాః-ఇతిప్రవాదంజనావ
వాదంతవాపుః - దిగ్విశానామపి సర్వస్వహరణం కృతమితితదాశ్చత్యస్య పరాకా
ష్ఠాతిభావః॥

౪౫॥ పురాణీతి॥కించ-నాశినాంసురాణాం-గజైః యంహిరణ్యకశిపుం ఆశంస్యః
బాధకత్వేనోత్పేక్ష్య-సకాలదిర్యక్తతప్రదాది-తదాప్రభృతిత్యధః- స్వరూప
జోభైవ-ఏకఫలంముఖ్యప్రయోజనం, ఏషాంపురాదీనాంలానితథోక్తాని- ప్రాగీద్భగసా
ధ్యతాత్రవాఖ్యానాదిభావః॥ *॥ సప్తంశకమనత్రంశకైశ్చైవభద్రాన్యశ్చరస్యామితసపుం
సత్తకశేషః-పురాణిదుగ్ధాణిప్రాకారపరిఘాదిభిరగమ్యాని, చక్రిరే॥ చా॥ సుదురోరుత
సంభావనమితిగమేర్ధ్వః, ఆయుధంచనిశాతగితితంచక్రే.. శోతసూకరణఇతి ఛాలోః
క్రః॥ *॥ శాతోరవ్యతరస్యామితికల్పాత్తేజాత్వం-బలానైస్సానిశూరాణిశౌర్య
వంతి-చక్రిరేసంపాదతాని, కంచుకాఃవారరాణాః- లోహవమాణీత్యధః॥ ౪౬॥ కం
చుకోవారవాణోస్త్రీత్యమరః - ఘనాదుర్భేదాః-చక్రిరే-లిట్ - ఇత్థేనిత్యసన్నధాః
జాగ్రతిత్యధః॥

౪౬॥ సఇతి॥అన్యేషుభవసేషుభవసాంతరేషు॥ *॥ సుప్తుపేతిసమాసః-సంచరిష్ణుః
సంచరణశీలః॥ ౪౬॥ అలంకృత్యాదినాచరేరిష్ణుచ్ఛ్రిత్యయః - శ్రియఃలక్ష్మ్యః, ఆశ్ర
యః సహిరణ్యకశిపుః, యద్యచ్ఛయావైరవృత్త్యా॥ ౪౬॥ యద్యచ్ఛావైరితేత్యమరః-
యాందిశమశిశ్రయత్-శ్రయతేగ్లత్॥ *॥ జిశ్రీత్యాదినాచరిద్విర్భావః-ఇయజాదేశకః,
మకుటోపలేషుమాళిరత్నైషుస్థలంతఃకరామేషాంతైః- శిరసిబద్ధాంజలిభిరత్యధః॥
౪౬॥ ఉపలఃప్రస్తరేరత్నఇతివిశ్వః, తిస్రోదశాలవస్థాఃశాల్యా తామరయావనాని, జన్మస
త్తావృద్ధయోవామేషాంతైః త్రిదశైఃదేవైః-యద్వా. త్రిదశపరిమాణంవయోమేషామి
తిబహువ్రీహకాసంభేద్యదేవ, తిస్రస్సంధాస్సమాహృతాస్త్రీసంధ్యం॥ *॥ తద్విశాఖే
త్యాదినాసమాహారేద్విగుః, ఏకవచసం॥ చా॥ నాటాబంతర్జీవతేనపుంసకత్వం॥ *॥ అ
శ్వంతసంధ్యాగేద్విజియ్యాత్తద్విగ్ధితనమః॥ *॥ సమస్వస్తీత్యాదినాచతుర్థి - సమఃస

సంభ్యత్రిదశైర్ద్రేణేనమః॥ ౪౭॥ సహాచ్ఛటాభిన్నమసేనవిభ్రతానృసిం
హసైంహీమతనుంతనుంత్యయా । సముద్ధకాంతాస్తనసంగభంగురైరు
రోవిదారంప్రతిచసర-రెనఖైః॥౪౮॥విసోదమిచ్ఛన్నతదర్పజన్మనో ౪
ణేనకండ్వాస్త్రీదశై స్సమృపునః । సరావణోనామనికానుభీషణంబ
భూవరక్షక్షతరక్షణందివః॥౪౯॥ప్రభుర్బుభూమర్బువగత్రయస్యయ
శ్చిరోతిరాగాద్దశమంచితగ్రిమః॥అతరరీయద్విఘ్నమివేష్టసాహసఃప్ర

మస్కారః, అకారితకృతః- కృతకమణిలజ్జే॥* విశేషావకమణారితిచిత్తవృద్ధిః॥
౪౭॥ అధసోపిత్వవైవసంహృత్యర్పహ ॥ సవేలి॥హస్తసింహ, హానిచాభివే
త్తువమితసమాసః, సహసాసింహశ్చేలిప్రస్తావాత్, సింహస్యేమాంసైంహీ-అతసమ
సహ్వాం, తనుంకాయం, విభ్రతా. స్పసింహవతారభాజేత్యధః అతివస సహ వృ
టాభిఃకేసరసమూహైః-భిన్నాఃఘనామేఘాఃయేనతేన, అభ్రాంకషవిగ్రహల్పా దివిభా
వః॥ని॥సహాచ్ఛటాకేసరయోః, తస్యకాయేకృతేల్పకృత్యధయత్రాపిశిశ్వఃత్వయా
సతైత్వం, ముక్తానవాని॥ముక్తిస్సావ్యేరవేమూఢభవవైజయంతి, యాకాంతాస్తనౌ
తయోఃసంగేనావిభంగురైర్నఖైః, ఉరోవిదార్యఉరోవిదారం॥ని॥ పరిశ్రమసేచేతి
ముత్, ప్రతిచసరచాతః, కిరతకమణిలిట్॥*॥ ఋచ్చత్యూహతామితిగుణః॥ *
హింసాయాంప్రతేశేలిసుదాగమః, వజ్రకరిసూపితైర్బద్ధదాంతిభి, అవాజ్జన సగో
చరమహిమ్నః తేకిమసాభ్యమితిభావః॥

౪౮॥అధాస్యానంతరజన్మచేష్టితాస్యాచప్టే॥విసూదమతి॥ అధసః హిరణ్యకశిపుః
పునఃభూదాపి, త్రిదశైస్సమండవైస్సహ॥ ని॥ సాకంపత్రా సమంసహత్యమరః-
రణేనయ్యదై-దర్పాత్ అంతస్సారాత్, జన్మయస్యాతస్యాకండ్వాఃఘజకండూతేః
విసూదమపసూదమిచ్ఛక్, ప్రాగ్భవేనఖక్షతైస్తదపసూదాభావాదిభావః, దివఃస్వ
గఃస్వక్షతంరక్షణంరక్షయేతత్, క్షతద్యురక్షణమిత్యధః॥సావేక్షతేపిగమకత్వా
త్వమాసః, ఏతేనదేవసర్వస్వహరిత్వముక్తం, భీషయతిభీషణం, నంద్యాదిత్యాల్ల్య
త్పూర్వయః, నికామంభీషణం॥ *॥ సుప్ సువేతిసమాసః, రావణోనామరావణాభి
ప్రసిద్ధంరక్షః - బభూవ, రాక్షసయోనౌ జాతభిర్వధః, విశ్రవసోపత్యౌ పుమాన్
రావణాభివిగ్రహః॥*॥ తస్యావత్యమిత్వేత్॥ *॥ విశ్రవసోవిశ్రవణరవణాభి ప్రకృతే
రవణాదేశః, హిరాణికాస్త్ర, రావయతిహిరావణాభిప్యత్యాదయంతి, తదుక్తముత్తర
కాండే॥క్లౌయస్త్రాల్లొకత్రయంవైతద్రావితంభయమాగతం । తస్మాత్త్వంరావణోనా
మనామ్నవీరభవిష్యసీతి॥రావేణ్యంతాత్కతకరియట్, రావణక్షసోనియంతలిం
గత్యాద్విశేషణవిశేష్యభావేపిస్సలింగతా॥

౪౯॥ అధాస్యాద్ధత్యమష్టాదశశోతైవ్యాచప్టే॥ప్రభురితి॥యారావణః, భువనత్ర
యస్యప్రభుఃస్వామి, బుభూమఃభవితుమిచ్ఛః భవతేస్సన్మంతాదు ప్రత్యయః. అతి

సాచమిచ్చాసద్భుతంపినాశినః॥౪౦॥ సముష్ణిపక్షయః పృథివిభృతాంవ
రంవరః ప్రవాసస్య దకారశూనః॥ త్రసత్తమోరాక్షసుతాససంభ్రమస్వ
యంగ్రహశ్లేషసుఖేననిమిక్రియం॥౪౧॥ పురీమవనందయినీహిసందన
ముమాణరత్నానిసారామరాంగనాః॥ విప్రహ్యవక్త్రేనముచిద్విమాబలీయ

రాగాదత్యుత్సాహాత్, సతుఫలవిశంబననిర్వేదాదిభిః, దశమః, చికలః, ముక
తిః, కుంభేత్తుమిచ్చుః, కృతిభేదసంభిధాతోస్సంస్కృతాః, ప్రత్యయః, ఇష్టసాహసః, ప్రి
యసాహసః, అతివేచాసద్భుతం స్వేచ్ఛాసరూపం, పినాశినః, స్య, ప్రవాసం, వరం,
పిష్టుమివారకాయత్, ఉత్పేక్షితవాక్, ఇతివరమసాహసః, తోష్యైః, ఇతరభ్యశ్లో
కష, తే, పియచ్చ, స్య, సరావణోనామరదైవభూవేదపూర్వేణాన్వయః, రంగరాజస్య, స
చక్రమస్యాక్రమతాధికంభరమిత్యుపరిష్టాదన్వయః, ఇత్యాహ, సదనాత్, గుణానాంచ, ప
రాథ్వత్వాదిత్యాదాదుణ్యాదివత్, ప్రత్యేకగ్రహానాన్వయినాం మిథస్సంబం
ధాయాగాదిత్యలంకాభావంత్రమణేన, పురాకిలరావణః, కామ్యేకమనః, ప్రజాపతి, ప్రి
కనాయ, సవశిరాని, అగ్నోమత్యా, దశమారంభే, సంతృప్తాత్, తస్మాత్ప్రేలోక్యాధిప
త్యం, వజ్రవిత్తు, ద్దరకాండోక్తాకధాత్రానుసంధయా॥ ... *

౪౦॥ అభక్తైలాసోష్ణైవప్రతాంతమాహ॥ సముష్ణిపర్వతి॥ యోరావణః, వృద్ధిభృ
తాంవరం, కైలాసం, సముష్ణిపక్ష, దర్పాదితిశేషః, శూలినః, వరప్రదానస్య పూర్వోక్త
స్య, త్రసంత్యాః, కైలచలనేనభిభృంత్యాః, కుమారాద్విసతాయా, పార్వత్యా, ససం
భ్రమః, యః, స్వయంగృహః, ప్రియప్రార్థనాంబినాకంతగృహం - * - సుపుష్పతీస
మాసః, తేనయః, అశ్లేషః, అలింగనం, తెనయత్పుఖం, తెనయైలోక్యాధిపః, సుఖాదు
త్కృష్ట, సుఖనేభిః, నిష్క్రియం, ద్రుమపకారేణనిగ్మలించకార॥ ని॥ నిష్క్రి
యోబుద్ధిసామధ్యేనిగ్మతాచేతివిశ్వః, యద్వాక్రయం, చకారక్రయః, సవశిరేణ
యాఞ్చాగ్రైస్యదోషం, మమాజ్ఞేత్యధః, అత్ర, సుఖవరప్రదానయోగ్వినిమయాత్పరివృ
త్తిరలంకాత్॥ ... *

౪౧॥ పురీమితి॥ బలీబలవాక్, యోరావణః, సముచిద్విమా శక్తేరివిగృహ్యైరుధ్య
పురీమమరావతీం-అపస్కందఅవరురోధ, సందనంతద్వనం, బునిహించిచ్చేద॥ *॥ ఈ
హల్యఘోరితీకారః, రత్నానిశ్రేష్ఠవస్తునిమణీకావానిరత్నంగ్రేష్టమణావపీతివిశ్వః,
ముషణముమోష, ముషస్తేయే॥ *॥ హలశ్శ్చాన్యస్సూచితశానజాదేశః, అమరాం
గనాః, దేవస్త్రియః, హరజహర, సర్వత్రపానః, పున్యేనేత్యధః॥ *॥ ఇథమనేనప్రకా
రేణ, అహనిచదివాచఅహదివం, అహన్యహనీత్యధః॥ *॥ అతరురేత్వాదిన్యాసప్ర
వృథాదద్వంద్వసమాసాంతనిపాతః, దివః, స్వగః, స్య, అస్మాస్యముపద్రవం, చతే) - అ
త్రఅపస్కందేత్వాదా॥ *॥ క్రియాసమభిహారేతోట్ తోట్టోహిస్వావాచతథ్యమోరి
ర్యసప్తత్రా॥ *॥ సముష్ణయేనస్యతరస్యామితికల్పేనకాలసామాన్యేభిః, మార్గాదేశే

ఇథమస్వాస్థ్యమహృద్వివందివః॥౫౨॥ సలీలయాతానినభితురభిమో
 ర్నచిత్రముచైవశ్శృగివసఃపదక్షమం । అనత్రతస్సంయతియేన కేవలం
 బుద్ధ్యశత్రుఃప్రశశంసశీఘ్రితాం ॥ ౫౩ ॥ అశక్తువంతోన్మిడుమధీరలో
 చనస్సహస్రరత్నైరివయన్యదన్యం । ప్రవిశ్యహేమాద్రిగుహాగ్నహంత
 రనినాయబిభ్యష్వివసానికౌశికః॥౫౪॥ బృహచ్చిలూనిష్ఠుర కంఠఘట్టనా
 ద్వికీణకలోలాగ్నికణంసురద్విమః । జగత్ప్రభోరప్రసహిష్ణువైష్ణవంన

లోటో, తస్యయన్ పగ్నహంసరత్నపజాదేశోహిస్వాచ ప్రకరణావలంకారాత్ ౧ శేష
 వసానం॥ *॥ అతోహేతియథామోగ్యం హేలుక్, పాసఃపుష్పం భృశాథోవా
 క్రియాసమభిహరః, అపస్మందనాదిక్రియావిశేషాణాం సముచ్చయః, ప్రత్యేకం క్రి
 యాసమభిహరః, తత్సామాన్యస్యచవసఃసేవ్యగుప్రయోగః ॥ చక్రేఇ అత్ర౩జైచి
 తాత్రిత్యశబ్దాభ్యాసుణః॥శ్లో॥ సుపాంజకంచవృత్తత్రిస్సాశబ్దమితితాత్- సము
 చ్చయశ్చాలంకారః॥

౫౨॥ సలీలేతి॥ సంయతియన్తే॥ ౫॥ సముదాయః, స్త్రియస్సంయత్స వి త్యాజిస
 మిద్యుభవత్యమరః, యేన రావజేన-అగుదురితః అనుధావితః బలస్యకతుః, ఇంద్రః అభి
 మోర్భతుః, విరావణస్య, సలీలయాతానిగంధీరగమనాని, సప్రశశంసనన్తాఘయా
 మాస, తదాక్షతైవశ్శృగివసఃస్వాత్వస్య-చిత్రింనానావిధం, పదకృయం పాదవిక్షేపం
 అథాపులయితామితివిశేషమితిత్యధా-సప్రశశంస, కి-తు-శీఘ్రితాంశీఘ్రికశిమేవ
 ప్రశశంస, అన్యథాశీఘ్రిమాస్మంద్యగ్రిహిష్యతీతభయాదితిభావః॥ ... *

౫౩॥ అశక్తువన్తితి॥ అధీరలోచనః అధీరదృష్టిః కౌశికోమహేంద్రః ఉలూకశ్చ॥ ౫॥
 మహేంద్రగుగ్గులూకవ్యాళగాగ్రిహిష్యకౌశికఇత్యమరః-సహస్రరత్నైః సూర్యస్థేవ-య
 స్సరావణస్యకనుకం, దశానంసోధుం అశక్తువన్ - హేమాదేమేరోః గుహై
 వగృహం-తస్మాంతరం-ప్రవిశ్య-చిభ్యత్-తత్రాపివేదమాసవివ- చిభ్యతేః శతరి ॥ *॥
 సాశ్యస్తాచ్యతుగిమిమభావః- దివసానిదినాని-నినాయ॥ ౫॥ వాతుక్లిదేదవసహసరావి
 త్యమక్-కౌశికఇత్యత్రాభిధాయాః-ప్రస్తతైకగోచరత్వేనాభయవిశేషబలవిశేషశ్లేషా
 సుభావాదులూకవిషయశ్చబ్దశక్తిమాలోధ్వనిః-సహస్రరత్నైరివేత్తువమా నిర్వాహక
 త్యాద్యావ్యలింగం॥ ... *

౫౪॥ బృహదితి॥ బృహతీశిలేవ-నిష్ఠురేకంతేఘట్టనాదభిఘాతాత్-వికీణాః విక్షిప్తాః-
 లోలాశ్చ అగ్నికణాః స్ఫులింగాయస్యతత్, అశవివాప్రసహిష్ణుఅనభిభాతుకం, ప్రస
 హసమభిభవత్త్యత్రికారః॥ *॥ అలంకృత్యాదినా ఇష్టుచ్-వైష్ణవంచక్రిం సుదశా
 నం-జగత్ప్రభోః సకలలోకస్వామినః-అన్యసురద్విమః రావణస్య కంఠరాయాం అధి
 కంధరం అధిగ్రీవం, విభక్త్యధోవన్యయాభావః ॥ *॥ అన్యయాభావశ్చేతిదత్తంసక-

చక్రమస్యాక్రమతాధికంభరం॥౫౫॥ విభిన్నశంఖంకలుషీ భవన్ముహూర్త
దేనదంతీవమచుష్యభమణాః॥నిరస్తగాంభీర్యమపాస్తపుష్పకంప్రకంప
యామాననమానసంనసః॥౫౬॥ రణేషుతస్యప్రహితాశ్చివచేతసా సరో
షహుంకారపరాఙ్ముఖీకృతాః । ప్రహతురేవోరగరాజరజ్జివోజవే
నకంతంసభయాఃప్రపేదిరే॥౫౭॥ పరేతభతుర్మహిమోమునాధున్వి
ధాతుముఖౌతవిమాణమండలః॥హృతేపిభారే మహతస్త్రిపాభరాదు

తావత్॥ * హిస్వానవుంసకేప్రాపవకస్యేతిహిస్వత్వం॥ ని॥ క॥ తోగళోభ గ్రివా
యాంఃరోధిఃకంధరేవ్యపీత్యమరః-నాకృమత-అప్రతిపతంశ్చేమిత్తే, ప్రవతాతేన్ద-
కి తుప్రతిపతమేదేగృహః- * - వృత్తినీసగళాయసేమక్రమ ఇవృత్తావాత్తేవ
దృ - వృత్తిరభితిబంధకః. ... *

౫౫॥ విభిన్నేతి॥ సరావణామదేనదర్పణ-దానేనచ ॥ ని- మహాదర్పణదానయోవి
తివిశ్వః-దంతీగజదవ, విభిన్నావిఘ్నైతః-శంఖానికేభేదః-కంబుశ్చయేనసః - ని - శం
ఖా, ధ్వంకరేకంబులలాటాన్తేనభేదమచేతివిశ్వః-అకంబుషంక్షుద్ధామవిలంబ భవత గ్లు
షీభూత్, నిరస్తగాంభీర్యమవికారిత్వం అగాధత్వంచయస్యతత్, అపాస్తనినిరస్తాని
పుష్పపరిమానంచయస్యతత్, పుష్పపత్యైవైభాషికః-పరిమిష్యస్యేవధ మణిశ్చపు
లత్వాదిర్యగేనిస్వామి-తస్యచుష్యభమణాఃభనదస్య- * - భయాదని తేజవలా
దిత్యైవ, మానస-చిత్తం-తదీయంసరశ్చ- ని-మానసంసరనిస్త్వాంత ఇతివిశ్వః-ము
హుః, నప్రకంపయా మానేననయోభయమానేన, కింతుప్రకంపయామానేనగ్ధః-
రుజేరస్యమహామహతయాసంభావితాప్రకంపత్వనివారణాయభోద్వయం-సంభా
వ్యనిషేధనివృత్తేనోద్వంషోప్రతిపాదానివామన, అప్రదింతిరావణమోప్రకృతా
ప్రకృతయోజ్జేషః ... *

౫౬ - రణేషుతి-కించరణేమయన్ధేషు, ప్రచేతసావరుణేన, ప్రహితాఃప్రయత్రా,
ఉరగరాజాఃమహాసర్పాః-తేరజ్జవణివోరగరాజరజ్జవః, నాగపాశాఞ్శ్యంశాః, తస్య రా
వణస్య, సరోషహుంకారేణ-పరాఙ్ముఖీకృతాఃవావకీతాః, అతపివసభయాస్సం
తః, జనేనవేగేన-ప్రహతురేవోరగరాజరజ్జవః, తస్యవేరసవివకతంప్రపేదిరే- అత్రప
రహంసాథాం ప్రియక్షస్యాయుధస్యైవరిత్యేక స్వకరగ్రహణత్ అనభోక
త్వరూపవిషమాంకారః-క్షో-విరుద్ధకార్యస్యైవత్తిర్యతా, సఖిస్య వాభవేత్ ।
పరామఘులనాసానైవ్యిషమాంలక్ష్మిత్రైధృతలక్షణాత్. ... *

౫౭ - పరేతేతి- అమునారావణేన- భసశ్శాఢికం- విధాతునిమాకుం, ఉత్థాత
ముత్పాదరం, విమాణయోగ్యంగయోమకండలంవలయంయగ్యసః పరేతభతుః-వేత
రాచస్య, మహాఘోరానభూతఇతిభావః- భారేవిమాణమామే-భ్య ఇతిభూతే-హృతేపి-ను

వాచానుః ఘోసన వాచతంశికః॥౫౮॥ స్పృశకృతశంకం సమయేశుచావపి
స్థితఃక రాగ్రైరసవగ్రపాతిభిః । అఘమఘమోదకవిందుమాక్షికై
రలంబకాన్యవహూరహస్కురః॥౫౯॥ కథాసనుగ్రేణ గృహానమంచ
తామనస్వినిరుతయిశుంపటియసావిలాసినస్తస్యవితస్వతారతింసన
మసాచివ్యమవారినేంగునా॥౬౦॥ విలాసినీవిభ్రమదంతప్రికావిధిత్స

హతఃప్రవైశభరకసాతతతోపిగభారదతిభిః-వ్యాఖ్యైఃత్రైయాదికాత్-
బూదోరభిత్ప, సదా రగర- యభిఃకష్టేన, ఉవాహవహాత్స - అసంయోగాద్వి
టఃకీర్త్యా- * - సచిన్ద్రపీఠ్యాదిస సప్రసారణం- హృతేపిభారే నతమితి విరోధః,
లవఃచాపితాచేయమనల విమిష్టసాధమ్యాత్తప్రపాథరత్వోక్తేః. ... *

౬౦ - స్పృశన్మితి- అహఃకరోతీత్యహస్కురఃసూక్యః- * - దివాభత్యాదినా బ
చప్రయింక గాఢాద్విస్తృత-వృత్తాసయగ్రిష్టకాలే, అనువహతా చారేవ
తోప-ని- పరిస్పృశమగ నేత్యం గారాసాధమోరపి - గ్రిష్టేమృతవహేపిస్యాదితి
క్షయః- ని- సమయాశ్శి-ధాచారకాలసిద్ధాంతసంవిదభిత్వమరః ఆనమగ్రపాతిభిః-
సంకువద్యత్తిభిరభిత్వభా-కరాణాంఅంశానాంహస్తానాంచ, ఆగ్రైః- ని- బ్రతిహ
స్తాంశపఃకరాభిత్వమరః, సశక సభయం- స్పృశకఅవిశ్వాసభయోదివిభావః, అ
ఘమాఃఅనుష్టా, ఘమోదకవిందువఃగ్నేదవిందువః - మందోదకేత్యాదినా వికల్పా
దుదకస్యాపాదోగావః-తైరేవమాక్షికైః ఆస్యరావణస్య-వభాక్షిః, అలంబకార,
గ్రిష్టేపిద్వయాన్నాసహ్యాంతపతిత్వధాః - అత్యప్రస్తుసూర్యవిశేషణమాగ్ర సా
మ్యాదప్రస్తుపప్రసాధకవితితే-సమాసోద్ధిలంకారః. ... *

౬౧- కళతి- కథానామదశాంతైఃశిల్పవిద్యాదిభిశ్చ, సమగ్రేణసంపూజేనస-చి-కా
లేశ్వినృత్యధౌచంద్రాంశేకలనేకతేజవైజయంతీ, గృహణ, అమృతతా, సదా
ద్రృఢహేష్టావపసతా, అన్యథాదంతాత్, నేవాధమత్యాచ్యేలిఖావః, మనస్వినీః, మా
నసిఃఉత్కాఃఉర్ముకాఃకతు-ముత్కయితుం- * - ఉత్కఉన్ననా ఇతినిపాతితా దు
త్కశబ్దాత్తత్కరోతీతిన్యంతాత్తుముప్రచ్యయః, పటియసామనభదవతురేజే-స్థావః,
కుతరతింశత్యతా-వంబ్రికాభిచతుర్దిశ్చ - రాగంసంవదాయతా - ఇందు
నావంశ్రేణినిసానిమోవిలససశిశ్చ- * - వాకషలసకధినిశ్చ ఇతిఘోషప్రచ్యయః
తస్యరావణన్య-సమసాచివ్యంక్రీడాసంధికారిత్వం, చేటకత్వంచ-ని-క్రీడాలిలాచన
మాచ్యేయరః-ని-కారితన, కింత్వతార్యేవేత్యధాః- అసాచిత్వప్రాప్తసాచివ్యనిష
ధనివారణభాంసంభోద్యయం- సువాప్యనిషధనివత-నేద్యానభాప్రతిభా పతివా
మనః, అత్యి-ఇ-ప్రకృతస్యాప్రకృతేనమసాచివ్యేనక్షయః- ... *

౬౦- విలాసినీ- మానినాచిహంకారిణా-అనేనరావజేన, విదగ్ధలిలాః- చతురలిలాః-
విలాసినీభిశ్చ-రాసా మచితాఃవిదగ్ధలిలాః-విలాసినీభిశ్చమదంతవత్ప్రకేతు

నూనపాథూమవితానమాధిజైః॥౬౩॥ పరస్యమర్త్యావిధముయతాంనిజం
ద్విజహ్వతాదోమమజహ్వగామిభిః॥ తమిధమాభాధయితుంసకణాకైః
కులైర్మభేజేఫణినాంభుజంగతా॥౬౪॥ తదీయమాతంగసుటావిఘట్టితైః
కటస్థలప్రోషితదానవాంభిః॥ గృహీతదికైర్గురపునర్నివర్తిభిశ్చిరాయ

జ్జిశ్వాదిజ్యాసంధ్యావ్యక్షులంబుష్విలివైజయంతి - భూమపితాసంభూమపటలం. బ
ధారభృతవాక్ - అగ్నిరపితత్పన్నిధౌనిజైఃసంభూమప్రాయఆప్తభిర్యథాః -
భూమవైగుజ్యాసంబంధేసిసంబంధాభిధానాదతిశయోక్తిః॥ ... *

౬౩॥ పరస్యేతి॥ కిం - ఇత్థందీప్తం, ఉగ్రమిత్యధాః, ఇంద్రీయైవితిభాతోఃకర్త
రిక్తః - తంరావణంఆరాధయతుంనేవతుం, పరస్యస్యేతరస్య-మమాజిహృదయాది
జీవస్థానానికూచారాదీనివ - విధృతిభిన్త్రీమమావత్ - పరప్రాణావహతేతి
యావత్, విధ్యతేఽన్విత్॥ *॥ గ్రహజ్యేష్ఠాదిదాసంప్రసారణం॥ *॥ సహివృత్తిత్వాది
నాపూర్వస్యదీక్షుః - తంమమావిధం - నిజంస్వీయం, ద్విజహ్వతాయాంసర్వత్వే
యోదోషాదృష్టివిషయత్వాదీవిషయత్వాదితః - అస్యత్రద్విజహ్వతాపిశునతా॥ ౧॥
ద్విజహ్వసర్వసూచకావిత్యమరః, పైవదోషఃతౌ, ఉర్జ్వుతాంత్యజతాంఫణినాంస
ర్వాణాంసంబంధిభిః - అజిహ్వగామిభిః, కరచరణాదిమద్విగ్రహధారిత్వాదృజాగతిభిః -
అకపటచారిభిశ్చ - తథా - కణాభ్యాంసహవత్కంఠభిఃసకణాకాఃతైః - వక్షుశ్చ
వస్త్రవిహాయావిష్కృతకణైఃకరిత్యధాః॥ *॥ తేనసహేతితుల్యయోగితివిచూచీ
హిః॥ *॥ శేషద్విభాషేతికప, అస్యత్రకణాయతి స్వరుశృణోతితి కణాకోనీయం
తా - కణాయతేణ్వు - తతఃపూర్వవత్సమాసః - సకణాకైః - సనియామత్రేతి
ధాః, కులైఃవక్షాఃభుజంగతాసర్వతావిత్యంచ॥ ౧॥ భుజంగోవిటసర్వయోరితహలా
యధః, సభజే, త్యత్యధాః, భుజేనగచ్ఛతితిభుజంగః॥ *॥ గమేసుపిఖాడిచ - త
స్మిన్నియంతరిభిరైఃఖలత్వవివసప్తేస్సర్వవృం విషయవేషభాషాక్రియాదిభి
స్సౌమ్యత్వమాశ్రయత్యధాః, ఆశ్రయస్తుతసర్వవిశేషణసామ్యదప్రస్తుతఖలవ్యవ
హరప్రతిశేషసూసోక్తిః॥ ...

౬౪॥ తదీయేతి॥ తదీయానాంమాతంగనాంగజానాంఘటాభిః పూర్వైఃవిఘట్టి
తైఃఅభిహతైః॥ ౧॥ కరిణాంఘటనాఘటేత్యమరః ఆతపవకటస్తలేభ్యః గండప్రదేశేభ్యః
ప్రోషితానిఉపరతానిదానవారిశిమదోదకానియేషాంతైః - గృహీతాఃపలాయ్యసం
క్రతాఃదికోయైస్తైః॥ *॥ గృహీతదికైః॥ *॥ శేషద్విభాషేతికప - అపునర్నివర్తిభిః
భయాత్తత్రైవస్థితైః - దిగ్జైఃదిశాకరిభిః - చిరాయయాభావ్యకంఠిక్షుస్థితా గజాఃది
గ్గజాభ్యర్థయతాథానామకత్వం - ఆలంబిల్బం - లభ్యేణ్యకంతాత్మమణిబుజ్జే॥ *॥
విభాషాచిక్షుములోరితివికల్పాన్నమాగమః॥ ... *

౬౫॥ అభీక్షమితి॥ ఉచ్చానానూరజ్వరేణసహవత్కంఠితిసోప్తః - తస్యరావణస్య

యా ఛార్థ్యమలంబిదిగ్గజైః॥ ౬౫॥ ఆభీష్టముష్టైరపితస్యసోష్ణుణస్సురేం
ద్రబందీత్వసితానిలై ర్యథా । సచందనాంభఃకణికోమలై స్తథా వపుర్జ
లాద్రాఽపవనై నకనిర్వవౌ॥ ౬౬॥ తపేనవమోశ్వరదాహి మాగమో
వసంతలక్ష్మ్యశిశిరస్సమేత్యచ॥ ప్రసూనక్లప్తిం దధతస్సదతఃవః పురే
స్యవాస్తవ్యకుటుంబితాయయుః॥ ౬౭॥ అమానవంజాతమజం మనోఃకు
లేప్రభావినంభావినమంతమాత్మనః॥ ముమోచజానన్మపిజానకీంసయస్స

వపుశ్వరీరం, అభీష్టంభృశం, ఉష్టైరపి శోకాదితిభావః - సురేంద్రస్యేంద్రస్యబంధ్య
బందీకృతాః స్త్రీయః, తాసాంశ్వసీతానిలైః నిశ్వాసమారుతైః - యధానిర్వవౌనిర్వవా
తే॥ ౬౫॥ నిర్వాణంనిర్వృతౌ మోక్షాద్భవై జయంతీ - తథాసచందనాంభః కణాఃచంద
నాకబిండుసహితాః తేచతేకోమలాశ్చతైః, జలాద్రాణాంజలౌష్ణి రతాశ్చ వృంరా
నాంపవనై ర్వాయుగర్పనిర్వవానిర్వాణంసప్రాప॥ ౬౬॥ ధవిత్రంతాశ్చవృంతంస్యాదుష్టే
పోవ్యజనంచతత్॥ జలాద్రాఽస్యాజ్జలేనాద్రమితివై జయంతీ, అత్రసంతత్ర సోఽహ
పచారాన్నిర్వృతిరితికారణమిరుద్ధకార్యేత్పతిరాపోవిషమూలంకారః॥ ... *

౬౮॥ తపేనేతి॥ సదానిత్యం - సమయథాకాలం - ప్రసూనక్లప్తింపుష్పసంవర్తిం చ -
దధతోధారయంతః ఋతవః - వమోఽప్రావృత్ - తపేనగ్రీష్మణ ॥ ౬౬॥ ఉష్ణఙ్గోష్మగ
మస్తపా॥ స్త్రీమూంప్రావృత్ స్త్రీయాంభూమ్మిషఘాఅభశరత్ స్త్రీయామితిచామ
రః - తథాహమాగమోహేమంతః. శరదా - తథాశిరఃవసంతలక్ష్మ్యున - సమేత్యమి
థునీభాదేనమీత్యా అస్యరావణస్యపురే, వసంతీవాస్తవ్యావస్తారః॥ *॥ వసేస్తవ్య
త్రతఃకరిణిచేతిర్యశ్వేత్వమోవృద్ధిశ్చ - తేచతేకుటుంబిసశ్చత్రాయయుః, సమే
త్యయయుఃసముదాయసముదాయ సౌరభేదఃపక్షయాగమానకర్తృత్వం - అత్ర
పురేయుగవత్సర్వతుఃసంబంధాభిధానాదసంబంధరూపాతిశయోక్తిః॥ ... *

౬౯॥ అధాయమాసన్నవినాశస్త్రభృమఃప్రధ్వాప్తనస్తయే వహత్యతి యుగ్లేనా
హ॥ అమానవమితి॥ మసౌరయంమావవః॥ *॥ తస్యేదమిత్యణేప్రయే వర్త్యసానా
జ్ఞాతివచనత్వం, అన్యథామసౌజాతాద్భవస్యాత్ - అమానవమహాసంపం - సజా
యత్యత్యజఃతం॥ *॥ అన్యేష్యపిదృశ్యకర్మిణాదప్రత్యయః - తథాపిమసౌకులేజాతం -
రామరూపేణాత్సన్నమితివిరోధః, సచాభాసత్వాదలంకారవత్సాహ ప్రభావినమితి -
మహాభూవేతస్త్రికాసకశ్చిద్విరోధఇతిభావః॥ *॥ అభీష్ట్యేజినిదిజినిర్వామత్వస్థియః -
భవంతిమితీశేషః - ఆత్మనఃస్వస్య - అంతయత్వంతం కరోతీత్యంక మంకక, అంతశ
ద్వాత్కరోతేణ్యంతాత్పచాద్యత్ - భావినంభవివృంతం - భవిష్యతి గమ్యాదయః -
జానన్మపియోరావణః - జనకస్యాపత్యంస్త్రీయం జానకీంసీతాం - సముమోచనత్య
క్తచాత్, అముమిత్తుత్తరక్లకేనాస్యయః - జానతావ్యమోచనై మునిత్వం కారణమి
త్యాహ - మునిసంసదాప్రాజాత్యయేపిభిమానవై కంఠముఖ్యఃభగ్నంమోతేభిభోక్తాః

దాధిమానైకధనాహిమానినః॥ ౬౮॥ స్మరత్యహిదాశరథిర్భవకభవా
 నముంవనాంతాద్వనితాపహరిణం॥ పయోధిమావిద్ధచలజ్జలావిలంవిలం
 ఘృలంకాంనికమాహనివ్యతి॥ ౬౯॥ అథోపపత్రింఘనాపరోపరామవా
 ప్యశైలూషణవైవభూమికాం॥ తిరోహితాత్మాశిశుపాలసంజ్ఞయాప్ర
 తీయతేసంప్రతిసోప్యసఃపరైః॥ ౭౦॥ సబాలసిద్ధపుమాచతుర్భుజోము
 ఘ్నేనపూర్ణేందునిభస్త్రిలోచనః॥ యువాకరాక్రాంతమహిఘ్నదుచ్ఛతైర

ప్రాణాన్యమేపిహనః॥ ముంచంతీత్యధః॥ కారణేన కార్యసమధః॥ న హాసోఽహంశర
 న్యాసః॥

౬౮॥ స్మరతి॥ భాతితిభవాత్॥॥ భాతేదూతముః - దశరథస్యా ప్యంధ్రమాకా
 దాశరథిః॥ అత ఇజ్ఞోభః॥ రానుస్సన్ధిత్యధః - భవతేలఃటశ్చత్రాదేశః - వ
 నాంతాద్దంతకారణ్యాత్, వసంతాపహరిణం నీతాపహతాః - రంతముంరావణం - ఆవిధ్వా
 నిగేతుంధేఽత్రిర, చాతాని - ఆతపితవః॥ అజలానియస్యసః - ఆతపివావిలం కలు
 మౌవయ్యాధింసం॥ ౬౯॥ - లంఘ్యు-లంకాంనికమా- లంకాయాస్సమీపేన॥ సమయాని
 కమశ్చద్దాసామీప్యేవ్యవ్యమేమతావిహలాయుధః॥॥ ఆశితఃపరితస్సమయాంకమాహః
 ప్రతిజ్ఞాశేపీతిద్వితీయా- హనివ్యతిఅవధీత్॥॥ అభిజ్ఞావచనేల్పడిభ భూతేల్పట్, అ
 దోహదన-భవత్ స్మరతికాకుః-ప్రత్యగిజ్ఞానాశ్చియిత్యధః॥॥ శేషేప్రభుః॥॥

౭౦॥ అథ౭॥ అధరక్షదేహత్యాగానంతరం- సంద్ర-ఘనాః - పరప్రతా
 రణపరి- విపరాచణ్యతైలూషణః - భూమికాయాపాంతరమివ॥॥ శైలూషణట
 ష్పియోః॥ భూమికారవనాయా-స్యాంజ్ఞత్యకం॥ రహగ్రహబుధాశ్చకః - అమరా
 మనాఃముపపత్రిముత్పత్తిం, భవాంశరిమిత్యధః - అవాప్యప్రాన్యశుపాలంశ్చయా
 తిరోహితాత్మాతరోహితస్సకా, సోపిరావణపిచనన్నపిపత్తై తివై - ససభవతీత్యసః
 తిహాదనృతవ నశ్శేషమాసః॥॥ పరస్తదోఽస్సులూపాశోరః॥ శ్శమూనేహాలీనథో స
 మానేఘలోపాభావః - ప్రతియతేజ్ఞాయతే - ప్రపూర్వాదిణః కమణిలట్, యగైక
 విచిత్రైలూషణూపాహూపాంతరగూర్ధాయతీత్రస్వే భూషాదిధిరన్యజివవాత-రద్వయ
 మపి మానుషదేహవగ్రహోద్యోచనాలి- దౌజః స్వతంత్రదేవేత్యవశ్య ముపసంహార్య
 బలిరావ॥

౭౦॥ అథదౌజఃస్వంప్రభీరావిష్కారో॥ సత్త్వాని సశుపాలబాలస్సకా - చ
 పుమాచతుర్భుజః భుజచక్రప్రయంకా, అనీత - విష్ణులిచితధ్వనిః - తథాముఘ్నేనపూర్ణేం
 జునిశః శ్శార్ఙ్గదండ్రమల్యసనీత్ - ప్రలోచనః॥ వనప్రయవంశ్యానీత్ - ద్వింబకవి
 తితధ్వనిః - బాలశిశుజ్ఞాన్త్రైర్యవంశికాతమితిభావః, సప్రతీతు యువా
 తస్యస్సకా కరోబలినా-ఆక్రాంతమహిఘ్నత్ - అధ్వితరాజకస్సకా - అన్యత్రాం
 శ్శాన్య ప్రతైః॥ సోపిరావణపిచనన్నపిపత్తై తివై - ససభవతీత్యసః

సంశయం సంప్రతితేజసారవి॥౨౧॥స్వయంవిధాతాసురదైత్యరక్షసా
మనుగ్రహవగ్రహయోర్యృచ్ఛయాదృశాననాదీనభిరాద్ధదేవతా వితి
ణకవీర్యాతిశయాకహసత్వసా॥౨౨॥ లావలేపాదధునాపి పూర్వవ
త్ప్రబాధ్యతేతెనజగజ్జగీమణాసతీవయోషిత్ప్రకృణిస్సునిశ్చలాపుమాం
సమధ్యేతిభవాంతరేవపి ॥ ౨౩ ॥ తదేనముల్లంఘితశాసనవిధేర్వి
ధేహీకీనాశనికేతనాతిథిం । శుభేతరాచారవిషక్రిమాపహనిపాతస
యాహిసతామసాధవః॥౨౪॥ హృదయమరివధోదయాదుమాధద్రుధిమ

సంశయం, సంశయోనాస్త్యేత్యం - అగ్నిభావేన్ద్రియైశ్చ, ఎపుమేమిత్యేనైవచ॥
మేనాంకవికారశక్తిశీయా, పైవ్యం దాకృమస్యంగానం - కార ఇతేజసేంకు॥
వా॥ ప్రకృత్యాదివ్యతిరేకసంభూతతత్త్వతీయా - కరాకాంసేవ్యాదిజ్ఞేయప్రాపతే
యముజ్యేయై - రసరసంశయమితిస్యాపూర్వోద్భవభవత్వపరమాయాస్సంస్పృహః -
హరిహరాదతుల్యమహిమత్వాదదుష్కరతావః॥ ...

౨౧॥ స్వయమితి - యద్యచ్ఛాస్త్యేచ్ఛయా - స్వయంస్వసామర్థ్యేన - నతుదే
వతాప్రసాదబలాదివ్యవహారైశ్చ - అగ్రగ్రహగ్రహణం - విధారాకర్తృ-అసాశకుపాల్య,
అధిరాధ్యానిత్యాఃరా - దేవరాశివ్యరాదిభిః క్షిణిణాద్యైవ్యవహారైః ప్రభా
వావశయైమేమంతా - దశానసాదీకాహసతి, ఆసన్ప్రసాదలభ్యతే మేకభం
యాచత్రైవ్యతేకరస్థగత్యభివృద్ధిః॥ ...

౨౨ బలం॥ జగేషు - నిత్యైవ్యావతేత్యభివృద్ధిః - తేనకపాతేజ-బలావతేపా
తేంబలకావ్యే, అధునాపి-పూర్వవత్ పూర్వబద్ధసీరి-అగ్రగ్రహావ్యతే-అధాహ-గతి
వతిప్రతాయోషిదత్త - సునిశ్చయ-అర్థిరాకృత్యైవ్యవహారైః - భవాంశేమజన్మాంతరే
వ్యపి - పుమాంసంపురుషమధ్యేతియా - ఇ - స - సా - చ - స - మ - సా - వ - య - స -
యతా॥ సాధర్మ్యలకమాహ్నిసద్ధిస్సాగ్నేయోద్యోతలమసః - ఉపమామోహసగ్ర
తోథాంతరస్యాసం॥ ...

౨౩॥ తది॥ తత్ప్రసాత్కారణం - విధేకాధాతురకింజల్కమిత్యాన - స్వయం
విధాతేత్యాదుప్రకృత్యాకాం దైవ్యామిత్యభివృద్ధిః, సాక్షాత్పక్షే గమకర్తృత్వమా
సః - విసంశకుపాలం - కీనాశనికేతనస్యకృతాంసంసంస్య - అంధింభేహి - మరయేత్య
భివృద్ధిః॥ కీనాశకర్మకేతుడైకరాంతవశభావసాంసంసంస్యతేనైవతత్ప్రసాదానిక
హస్తేనసర్వచారణం, కింతుభవాద్యశామవశ్యకర్తృత్వత్వవిత్వాదా, కథేతరాచా
రేణదురాచారేణ - విపక్తిగ్రహణపాతేప్రసాదైవదోమేమంతేతథో - యిద్వి
త్యక్తిగతివచఃక్రియైవ్యయః॥ ప్రసాదైవ్యత్యైవ తత్త్వోపప్రవ్యయః - అసాధ
వోద్భూ - సతాంభవాద్విశాంజన్మియైవ్యత్యాం - నిపాతేనియ - అధ్యాహి - నవతై
ఘృణాద్యో - స్వదోషైవైవతేమందినాతేనిమిత్రమాప్రత్యాదస్తాకవిత్వాశయేన
శుభేతరేత్వాదివిశేషణైః - సామాన్యసంసంస్యతేనాపాథాంతరస్యాసః॥ *

దధాతుపునఃపురందరస్యః ఘనపులకపులోమజాకుచాగ్రద్రతపరిరంభ
నిషీకనక్షమత్వం॥౭౫॥ఓమిత్పుక్తవతోథతాశ్శీణఇతి వ్యాహృత్యవా

౭౪॥ కించైవంకష్టః గ్రహేష్టాసుగ్రహస్సృద్దిత్యాహ॥ హృదయమితం॥ అరిషధా
దయాత్ ౨పునాశలాబాత్ ఉదూశద్రశిమనైశ్చింత్యాన్ధృతదాధ్యం, స్వస్థమితియూ
వత్-పుధ్వాదిత్యాద్వర్జితశబ్దాదిమనిచ్ఛప్రత్యయః॥*॥రఘుతోహలాదేర్లఘోరితి బలు
కారస్యరేఫాదేశః, పురంశక్రతురచిదారయతితిపురందరః- ఇ ధ్రం॥*॥ పూస్సర్జ
యోదాహరిసహౌరితిఖచ్చప్రత్యయః॥*॥ ఖచిహ్రస్వంత్యుత్తరమగ్రస్వం॥ *॥వా
చంయమపరందరాదేవపాతనాన్మహాగమః- తస్యహృదయం పురర్భూయాపి పూ
ర్వచదేవ-ధావః- ఘనపులకయోసాంద్రరోమాదయోః, పులోమ్యః జాతాపులోమ
జాశనీ, తస్యాకుచాగ్రయోః దురతపరిరంభాత్ ఔత్సుక్యాత్కేళిలింగనం- తత్ర
యర్హిషీడనంసృక్తుమత్వంసహత్వం-దధాతు- ప్రాప్తిత్రవిషేషాత్త్యక్తభోగేనశ
క్రేణసంప్రతివృత్త్యసాదాన్నిష్కంబకం స్యారాజ్యంభుక్త్యామిత్యధః- అత్రిదా
ధ్యోస్సౌదూశద్రశిమనీ విశేషణిత్యా నిషీడనక్షమత్వం ప్రతిహేతుత్వోక్త్యాదాధ
హేతుకంకావ్యలింగం-హృదయస్యనిషీడనక్షమత్వాసంబంధేషసంబంధోక్త్యాసం
ధేసంబంధరూపాతిశయోక్తిరీత్యథాకంకారః-వృత్త్యసానశ్చసంస్కృత్యైపుష్పి
తాగ్రావృత్తం॥ అయజనయగరేభలోయకారోయజనజోజరగాశ్చపుష్పితాగ్రే
లిలతజాతం॥

...

...

※

౭౫॥ ఓమితి॥ త్పిక్వసురమునానారదేక్షిణంభూతాంవాచం - వ్యాహృత్య ఉ
క్త్యా- సభఉత్పత్యితేఖముత్పతే- పురంఅగ్రేక్షంధ్రోః శ్రియంవిభ్రాసలి-అధమునివా
క్యానంతరం- ఓమిత్పుక్తవతో- తథాత్వైత్వంగీకృతవతఉచ్యతః॥ నిః ఓం ప్రశ్నంగీ
కృతారోః ఇవిశ్వః- నేదీనాంజనపదానాంరాజాష్టేద్యఃశిఖాల్పః॥ *॥ పృథ్విలో
సలాజావాఙ్మృజీఙ్మృజీత్వయః - తావ్రతికృత్సగ్రాజ్జీణః- వదనేవ్యమ్నివతి
నిశంసర్వదా- అమృతచారణేన్యః- శత్రుజాంవివాశస్య- పిశనఃసూచకః॥ శ్లో॥
చంద్రమభ్యుపతఃకేతుఃక్షీతిశానాంనాశశ్చద్రుశాస్త్రాదిభావః - కేతుమత్పాలివశే
షః॥ నిః కేతుద్యుతౌతాకాయాంగహేతౌత్పాతాదిలక్ష్యేతిశిశ్వః- భ్రుకుటిచ్ఛ
లేనభ్రాభంగస్యాజేన- అస్పదంప్రస్థాం- ధీతించకార॥ *॥అస్పదంప్రత్యాయామి
లినిపాతనాక్కుడాగమః ఏతేనకార్యాధి- భూతవీరసహకారణారాద్రస్యసాయీ
క్రోధః- తస్యసహవేన భ్రుకుట్యాః కారణభూతోసుమేయకత్వం- తదాతదవి
నాభూతస్యాంగస్యాంగినోవీరస్యాసిద్ధయైప్రయత్నోపరనామకఉత్పాహేభ్యుపప
న్నవిషేషసంధయం- శంఖోశ్రియంవిభ్రాతిశ్చత్రమునేరింశు శ్రియోయోగాత్తక్స
ద్యశిమితిసాదృశ్యాదేవాదసంబంధవత్సన్ధుసంబంధరూపా నెదర్శనాలంకారః - వ
దిదేవ్యోమ్నివేత్పుమా- భ్రుకుటిచ్ఛలేనకేతురంకరాదితానాసృప్రతిపాదనరూపా

చం నభ ప్రప్రీస్తుత్పతితేపురస్సురమునావింఽశ్చీయంబిభ్రీతిశతూగ్రి
ణామనిశంవినిశాశపిశునఃక్రుద్ధస్యచై ద్యంప్రతి వ్యోమ్మివభుగ్గుటిచ్చలే
నవదనేకేతుశ్చకారాస్పదంఽభిశ్రీమాఘకృతో-శిశుపాలవధే. ...*

మహాకావ్యే- ప్రథమస్సగళః.

శ్రీమయశ్రీవర బ్రహ్మదేవస్మృత్యం.

య మఘకావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - ద్వివీయస్సగళాప్రారంభః.

౧॥ ఇత్యమాణేనామహాతపాధేనాథద్విషస్తురం । అభివైద్యం

వహ్నవః, తతశత్రునివాశసూచనాయతేవైషేషీతేమసాన్నిధ్య వ్యోమావస్థానసం
పాదకత్వేనసదర్శనోపమమూరవహ్నవోపకారత్వాదంగాంభావేనసంకరః ॥ చమ
త్కాచితయామంగాభాచరణరూపతయోసగాంతశ్లోకేషు కీర్త్యప్రయోగః- యథాహ
భగవాన్ భాష్యకారః॥ మంగాదీనిమంగాశమధ్యాని మంగాతానిశాస్త్రాదివృత్తభుత-
వీరపురుషాన్తాయత్తురుషాదివభవంతి అధ్యతారశ్చప్రవత్తారోభవంతి॥ కా
మాంబుక్రికితం॥ శ్లో॥ సూర్యాశ్వైర్ముగసశావ్రతాస్సగురవశ్చానూంబుక్రికితమితిల
జాత్ ॥ సగాంతత్వాద్వృత్తభవః-యథాహదండీ॥ శ్లో॥ సగైకరసమిద్రైకాఃకౌ
వ్యవృత్తైస్ససంధిభిః॥ సర్వత్రాభిన్నసగాంతైరుపేతంలొకరంజనమితి ॥ అభకవిఃకా
వ్యవర్ణానామాఖ్యానపూర్వకంసగళసమాప్తికథయతి॥ ఇతి॥ ఇతిశబ్దఃపరిసమాప్తా
మాఘకృతావతి కవినామకథనం- మహాకావ్యఇతి మహచ్ఛబ్దేనలక్షణసంపత్తిస్సూచి
తా- శిశుపాలవధఇతి- కావ్యసముచ్చయే॥ సామాన్యకవనశ్యేతిఅనుప్రయోగః-అ
త్రాప్రవృత్తిల్యాత్సౌకష్ట్యాఖ్యాగుణః॥ శ్లో॥ సుపాంతిజాంపథ్యస్సత్తిస్సౌకష్టమితకర్తృ
ఇతిలక్షణాత్- సముచ్చయకావ్యవర్ణనయోఃప్రభమస్సగళఇతిసమాప్త ఇతిశేషః-ఏ
వముత్తరత్రాపిదృష్టవ్యం॥ ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ మహా పా
ధ్యాయకోలచల మల్లినాథ సూరిచింతాయాం మాఘవాఙ్మయాం సర్వంకమ
ఖ్యాయాం-

ప్రథమస్సగళః.

...

*

౧॥ అథాస్తానగేమంత్రవర్ణనాయబీజమావవతి ॥ ఇయతమాణేనేతి ॥ అథ
ఇంద్రసందేశశ్రవణాంతరం, ఇయతమాణేన యపుమచ్ఛతా, యజతేస్సంస్మంతా
ల్లటశ్శానజాదేశః- పాథేనసప్తధాపుత్రేణయధిష్ఠిరేణ॥*॥తస్యేదమిద్యౌ . అస్య
ధాస్త్రీశ్యోధగితిథక్వ్యత్. ఆహూతఃఆకారితః-హ్యయతేకమణిక్రఃసంప్రసారణ
దీఘః- తథాఅభివైద్యంఃశుపాలంప్రతి ॥ * ॥ లక్షణనాభిప్రతీ అభిముఖ్య ఇత్యవ్య
యథావత్ ॥ * ॥ అభిరభాగేఇతికమప్రవచనీయత్వేతద్వ్యోగే ద్వివీయావా- ప్రతిష్ఠా
సుఃప్రస్థామిచ్చః- తిష్ఠతేస్సంస్మంతాభుప్రత్యయః - మరంద్విషత్మురారిః ॥ * ॥
ద్విషామిత్రేఇతిశమిత్రత్యయేనలొకత్యత్ర॥వా॥ ద్విషశ్చతుర్వావచన మితివైకర్మిక

ప్రతిష్ఠాసురానీతాఃకార్యద్వయాంబు || -||గురుకావ్యామగాఽభిభావ్యాం
ద్రీమభిసభిక్ష్మీయం | సాధకముద్ధవనీరిభ్యామధాసావాసదత్సవిః || 3||
జాజ్వల్యమానాజగతత్కాంతయే సముపేయుః | వ్యవ్యతిష్ఠసభావేద్యా
మసాసరశీత్రయా || ౪ || రత్నస్తంభేషుసక్రాంత ప్రతిమానైచకా

క్షేప్రితీక్షే- కార్యద్వయేఽసురకార్యసుక్త్యా తాగ్ధరూపేణ- ఆమలాఽప్రతీష
థాదావశ్యకత్వాచ్చ- ద్వయోస్పందేకా వానానీత్ అలోమంత్రస్యాయమవసరఇతి
ధావః || ...

౨|| వివగమంత్రబీజంసూదేవముపన్యస్యమంత్రోఽథదేశగమనమాహ || గుర్వితి ||
అధనందేహసంతతం-ఆసౌహరిః-ఆగ్రసభ-ఘర్వవదవ్యయిధావః-కమలాప్రసవనీయ
త్వేవాద్విలీయా-గురుకావ్యాబ్రహ్మవిశ్వాకా- ఆగ్ధరూపయాంబు- యస్యాం
రాం || ని || గీష్వరిభాషణోగురుః- క్రాంత్యగురుః-కవ్యతిహామరః- చంద్ర
స్యేహంబాంద్రీయంనిశ్శత- ఆప్రతిష్ఠాప్రయమనిరర్థనాభేదః- ఉద్భవ
నీం- స్పందం ఉద్భవ- అరాసభా- సభ- సభ- ఆరతీఅగత- సభసప్రా
సాదత్వానిధావః- సదేహపుష్పాదత్వాన్య రజాదేశ- ఆప్రయగ్ || ౩ || గిరఃప్ర
యంగమాదభ్యా పాసాదంచారమోగః, ఆరత్యే నిశ్శూకేవా మంత్రయేతావిభా
వితవితి || ...

౩|| జాజ్వల్యమానేతి || జాః-లోకస్య-కాంతయే ఆగ్రవద్రవాయ - సముపేయుః
మిరితా- జాజ్వల్యమానాభ్యశంజ్వల- లీ || ధానీకానో హూదేః ప్రయాసమభి
వసరఇతియిత్- తతోలటత్వానసాదేశ్యోమ- ఆసౌ - సరా-పురుష- వివశిఖనఃఆగ్న
య-నేపాంత్రయా || ౪ || ద్విప్రభ్యాంశయస్యాయ శ్వేర్యయచాదేశే || ౫ || త్రిధాణజత్వా
దినానీవ-సభాత్కా నీపైచవేదిఃచంద్రయా భూమి, || ౬ || వేదిః పరివృత్తాభిమిరిత్య
మర- రసాప్తంవ్యభోక్త-ప్రదీప్యతేష్ట-ద్దు-తేలు-జ్- రూపక లంకారః || ...

౪|| రత్నస్తంభానాంస్తూబాఇతిష్య-సహ-సః-విశేషపర్యవసానా ద్వికారాభా
త్వం- తేషుసంక్రాంతప్రయోగ- సంక్రాంతప్రయోగచానియేషంలే || ౬ || ప్రమానంప్ర
తిబింబంప్రకాప్రగియ తదేచ్ఛవరః- తేత్రయః-వికాశఃఆనవహయాటి || ఘూ ||
వికాదాశినిచ్ఛాసహాయత్యాశిన్చూత్సయః- పరితఃఆతః || సర్వతః || ౭ || పర్యభ్యాం
చేతితనీత్, సచసర్వభయాధావతకానావామిష్యతే - సామయేణప్రతిబింబ
భూయస్తృష్టురుషసమూహాన-వృతాశవేత్పుత్సేయా-చకాశిరే || వా || పురుషాద్వదవి
కారసమూహతేనకృతేషున క్తస్యమితిభిక్షప్రత్యయః- వితనవిజనత్వముత్తం- యద్య
పి || ౮ || నిస్తంభేగవామైచ-ర్భ్యోతరసంక్రమే || పాసాదాగ్రీ త్వరణ్యేవా మంత్ర
యేరాంబాదేశ || కామందితే || పతనమంత్రభూమేస్తంభపాగ్ధరూపేభావ్యత్యే,
తథాశ్వేతస్యాపివిజనత్వోపయోగత్వాన్మదోషఇతిధావః || ...

శిరః పికాకినోపి పరితః పౌరుషేయవృతాశ్చవ॥ ౫ ॥ అధ్యాసామానురు
త్తుం హేమపీతానియాన్యమే॥ తైరూహేకేనరిక్రాంత త్రికూటశిఖరోప
మా॥ - ॥ గురుద్వయాయ గురునోరుభయోరథకార్యయోః॥ హరిర్నిద్ర
తిషేధంతమాచచక్షేవిదక్షణః॥ ౬ ॥ ద్వాతితాంతస్సభైః కుండకుల్ప
గ్రదతః స్థితైః స్తపితేవాభవత్తస్యశుద్ధవత్కా సరస్వతీ॥ ౭ ॥ భవద్గిరామ
వసరప్రదానాయవచాంసినః॥ పూర్వగంగః ప్రసంగాయనాటకీయస్య

౫॥ అధ్యాసామానురితి॥ అపిప్రయః- ఉద్ధవం మత్స్యస్థా- యూనిశత్రంగకామ
పీరా- అధ్యాసామానుః, అధితస్త్వే, విషూపవిష్టా ఇత్యధః॥ *॥ అధిశ్చ స్థానాంక
మేకాంతమకత్వం- అసంకపచే నేరితి॥ *॥ దయాయాసశ్చేతి అప్రప్రత్యయే॥ *॥ కృ
ష్ణానప్రయజ్యతేలిటితి ఆత్రేయప్రయోగః॥ *॥ అప్రప్రయవత్కృజ్ఞాను ప్రయోగ
నేతిత్వార్థ- వివేచియమాదత్తేర్నాత్మనేపదం- తైః పీతైః కేసరిభిః సింహైః- క్రాంతా
నాం త్రికూటస్య త్రికూటాదేః, శిఖరాజాముపమానా దృశ్యం- ఊహాఊహా- వహాక
మణిలిటిసంప్రసారణం- త్రివిధాబాస్య స్వేత్యవ్యభాసంజ్ఞా॥ ౬॥ మాటోక్త్యధికరం
శృంగమిత్యమరః- ఉపమానికారః॥

౭॥ గురుద్వయాయై॥ అధ ఉపనేశానంతరం- విచక్షతితి విచక్షణః ఇత్య॥ *॥ కతారి
బ్యుక్తినిశానకారః॥ వా॥ అసంయోజ్యప్రతిషేధోపకవ్యఇతిచక్షిజః ఖ్యాజాదేశాభా
వః హరిః గుర్వోః ఉద్ధవరామయోః- పితృవ్యజ్ఞేంద్రాగ్రాహిణీః- ద్వయాయ, ద్వాభ్యాం
గురుభ్యామిత్యధః- గురుణాః మహతీః, ఉభయోః కార్యయోః, పూర్వోక్తయోః- తంవి
ప్రతిషేధం విరోధం, ఆచచక్షే ఆభ్యాతవాక్- తుల్యబలివిరోధో విప్రతిషేధః॥

౮॥ ద్వాతితేతి॥ కుండం మామభవః పుష్పవిశేషః॥ ౧॥ మాఘం కుండం రక్తకన్తుబం
ధూకోబంధుజీవకఇత్యమరః, కుండకుల్పలాగ్రాణీవ దంతాయస్య కుండకుల్పలాగ్ర
దతః॥ *॥ అగ్రాంతశుద్ధశుభివృషవరాహేభ్యశ్చేతి అగ్రాంతపుర్వపదజను నీహిస
మాసాంతోవైభాషికోదత్రాదేశః- తస్యహరేస్సరస్వతీవాక్, అంతః ప్రధానా సభా
అంతస్సభా, సభాశ్లోకతమిత్యధః సాద్వ్యతిత్రాప్రకాశతామైః తైః స్తపితే
వత్కౌతేవ- స్తాపితేర్ల్యంతాత్మ- మణిక్రైః॥ అతిప్రీత్యాదివాపుగాగమః॥ *॥ మి
తాం హస్తశ్చేతి హస్తః, శుద్ధవత్కా- స్ఫుటితరా- స్వచ్ఛకాంతిశ్చాభవత్- స్వాభావి
కవణాశుద్ధిస్సాన్నినహతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే- త్తితభూర్వాభిభాషిహరితిభావః॥ *

౯॥ కార్యనిప్రతిషేధమానేద్యతే తస్యమతే మానేదయిష్యోక- చంద్రితం మన్యత్వం
తావత్పరిహరః॥ భవతితి॥ భవద్గిరాం యుష్మద్వాచాం, అవసరప్రదానాయ- ప్రస్తా
వప్రసంజనాయేత్యధః, నః అస్త్రకంపచాలని- సిద్ధాంతోత్పాదనార్థముచ్యతే- నతు
సిద్ధాంతశ్చేనేత్యధః- తథాహి పూర్వం రజ్యంతే స్థితీ పూర్వరంగః నాటకాలా-
తత్రత్వకర్తా పి పూర్వరంగఇతిదశరూపక- ఆతః పూర్వరంగోనామ రంగప్రసాధనా
ఖ్యురంగవిఘ్నకాంతకారీనాం దీపాతగతనాదిత్రాద్యనేకాంగవిఘ్ననాట్యుదాకతక

వస్తునః॥కరదీకృతభూపాలోభ్రాతృభిజ్ఞత్వరైదిశాంవిదాస్య
స్వదలంభూష్టరిజ్యాయైతపసస్సుతః॥ ౧౦ ॥ ఉత్తిష్టమానస్తుపేరోనోపే
త్ప్రొపథ్యమిచ్చతా॥సమాహిశిష్టైరామ్నాతౌవత్స్యంతౌవామయస్స

వ్యక్తమణిశేషః, తదుక్తంవసంతరాజీయే॥ శ్లో॥ యన్నాట్యవస్తునఃపూర్వం రంగవి
ఘ్నావశాంతయే॥ కుశీలవాః ప్రకుర్వంతిపూర్వరంగస్తమచ్యతఇతి, సపూర్వరంగః -
నాటకేభవంనాటకీయం, తత్రవణ్యామిత్యగః॥॥వృద్ధౌచ్యః - తస్యైవస్తునఃఇతివృ
త్తేస్యప్రసంగాయప్రసంజనాయ, ప్రవతనామేతియోఃత్ - అతః ప్రథమవాదోన
దోమాయేభావః, పూర్వరంగఃప్రాసనేతిరంగరాజః-తచ్చింత్యం॥శ్లో॥ పూర్వరంగం
విధాయాకాశూత్రధారేవిసగలే॥ ప్రవిశ్యతవ్యదపరఃకార్యమాధావయన్నటః॥ ప్రథ
మంపూర్వరంగశ్చతతఃప్రథావనేతిచ॥ ఆరంభేసర్వనాట్యానామేతత్సామాన్యమిష్య
తఇతి-వశరూపకాద్యుక్తభేదవిరోధాదిత్యైత్రహరివాక్యపూర్వరంగయోః ప్రసంజక
త్వరూపసామాన్యస్య వాక్యద్వయే శబ్దాంతరేణ పృథక్పదే-కాత్ ప్రతివస్తుపమానం
కారః-అక్షణంతూక్తం॥

...

...

*

౯॥సంప్రతిస్వమతమాహ॥ కరదీకృతేతి॥దిశాంజిత్వరైఃజనుశీలైః॥॥ఇబ్బిశ్చీసద్రి
భ్యశ్చేతిక్వరవః- కృద్యోగాత్కర్మణిష్యీ- భ్రాతృభిర్భీమాదిభిః, హతుభిః- కరదాః
పథభాగప్రదాః॥ని॥భాగధయఃకరోబలిరిత్యమరః, తతశ్చిన్ద్రీ॥ * ॥ ఉర్వాదిచ్చిడా
చశ్చేతిగతిసంజ్ఞాయాం॥॥కుగతిప్రాదయఇతినిశ్చయమాసః- ఆకరదాఃకరదాస్సంప
ద్యమానాఃకృతాః కరదీకృతాఃభూపాలాః యస్యసతథోక్తః, వశీకృతరాజమండలఇ
త్యధః-వపసస్సుతోధర్మపుత్రః॥ని॥తపశ్చాంద్రాయణాదాస్యాగ్ధమే-లోకాంత
రేపీచేతివిశ్వః- అర్చద్విసాపిఅస్సభిర్విసాపీత్యధః॥॥ పృథ్వీనేత్యాదినా తృతీయా
వికల్పాత్ప్రేపంచమి, ఇహ్యాయైయాగాయ॥* ॥ప్రజయజోర్భావేకృత్ - చవిస్వపీ
త్యాదినాచతుర్థి-అలంసమధః, భూష్ణుర్భవితా, భవనశీలః॥ ని॥ భూష్ణుర్భవఃష్ణుర్భవి
తెత్యమరః॥॥ గ్లాజిస్థశ్చక్నురితిచకారాత్ శ్చప్రత్యయః, కిత్వాస్థుణావావః, ఆ
లోజైత్రయాత్రైవకార్యా, నయజ్ఞయాశ్రేణిభావః॥

...

*

౧౦॥సమయజ్ఞాంతేజైత్రయాత్రాయాముభయోరనుసరణంస్యాత్తత్రాహ॥ ఉ
త్తిష్టమానఇతి॥ఉత్తిష్టమానఃవధామానః॥॥ఉదోనూర్ధ్వం కర్మణీత్యాత్మనేపదంప
రఃశత్రుస్తు, పథోనవేతంపథ్యం, హితమారోగ్యంవఇచ్చతాపుంసేతిశేషః, నూపేక్ష్యః
బౌదాసీన్యేసనద్రవ్యవ్యః, కుతఃహియస్తాత్, వత్స్యంతౌవధిఃప్రమాణౌ॥॥అట
స్సద్వేతినదాడేకేవృద్ధ్యస్సస్యసమోచితివిధామ పరస్తైపదం, నవృద్ధ్యవశతుర్భవ్యఇతి
డధావః-అమయోవ్యాధిః॥ని॥రోగవ్యాధిదామయాఇత్యమరః- సశత్రుశ్చ- శిష్టర్షితి
జ్ఞైః-సమాతుల్యవృత్తి- అమ్నతావ్యాఖ్యాతా॥శ్లో॥ అవీయసోపరేర్వలధివహహన

శ॥౧౦॥నమోహేసాత్వత్రీసూనుర్వన్తహ్యమపరాధ్యతి । యస్తే దంద
హ్యతేలోకమదోదుఃఖాకరోతిమాం॥౧౧॥ మమతావన్తమిదంశ్రూ
యతామంగవామపిజ్ఞాతసారోపిఖల్వేకస్సందిగ్ధౌకార్యవస్తుని ॥ ౧౩ ॥
యూవచభక్తపదాంవాద మేవమాదాయమాధవః । విరరామ సుహీ
యాంసంక్రక్తత్రామితభాషిణః॥ ౧౪॥తతస్సపత్నాపనయస్తరణాను

భాగ్యశాసనము - ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రమునందు స్వతంత్ర కుటుంబము - ఉప
మూలకము.

౧౧. సచేత్త-స్వాధ్యక్షపరత్వభావః కింతులోకాగ్రహభూతాద్విదస్యాః ప్రవృత్తిరి-
 త్యాశమేవాహానమాద్యది॥ సాత్త్వికస్మాదాసత్త్వలోపత్వం ప్రేసాత్త్వతీ నామహా-
 రేః పితృష్వసా॥*॥ ఉత్పాదిత్యోక్తే- ౬ స్వాధ్యక్షానుగమేవా- ౭ ధురశిఖలోనమృ-
 ష్యది-ధావః, మహ్యమపరాధ్యతీద్రహ్యతీతియత్॥*॥ త్రుభద్రహేత్యాదినా చతుర్థి-
 శతతతితేవః- య త్తదోర్విత్వసంబంధాత్- నదూయేనపరిత్యక్- దూభోదైవాదికా-
 త్కృతాఃలిలమత్రమపురుషైకవచనం- కింతులోకం- దందవ్యాతేగహితందహతీతియ-
 త్॥*॥ లుపనదచరజపజభదహదగృభ్యభూతగహాయామితియత్॥*॥ జపజభద-
 హదగభంజపసాంచేతి ఆభ్యాసస్మరమాగమః- ఆహోలోకదవనం, మాండుఃఖాకరో-
 తి-మృదుమనఃభావయతీత్యర్థః॥*॥ మఃఖాత్పాత్రిలోవ్యతితాద్రత్యయః-ఆతత్ప్రేక్ష్య-
 వివాభియాతవ్యఃసార్థాగ్రసార్థానయాపివశ్చాత్మమాధయేతితిభావః॥ ...*

౧౨॥ స్వమతంసంగమయాచరమతం శుక్రామృత్యుచృతి॥ మమేతి॥ తావత్థవ
త్తత్త్రవణవర్యంతమిత్యథాః- మనుమతమిదం- అంశేత్యాచంప్రజేత్యయం॥ ౧॥
అన్యంబోధనాథాః॥ శ్లోః షోట్వాదంగపాపైభోగిత్యమరః- వాయుమదూ
రపి॥ * యుష్మదన్యదోష్ట చదుర్ధిః ద్వితీయాస్థియోర్వాం నావావితివామాదేశః- మ
తంశ్రూయితాం విధాలోట్- తిదపిమయాశ్రోతః- అన్యథాసందేహానివృత్తైరిధా
వః- విదుష ప్రేమతస్సందేహ- ప్రత్రాహ- జ్ఞాతసారః- జ్ఞాతాథాతత్వోపైతః కార్యవస్తు
సేతతః- బ్యాథే- శందికైభిలుసంతేతేభిరు- అతోమమాపిసందేహాద్యథాః- దివాఉప
చయేతతః- రిలట్- ఘృత్వదత్త్వానామాన్యేవతేషసమర్థనరూపిష్ఠాంతరన్యాసః॥ *

౧౩॥ యోగవిధి॥ మాధవోహరిః- యోవానభో- యోనదధః॥* ॥ యోనదవ
భారణత్యవ్యయాభావః- యోనదధః॥ పదానియస్యాంతరిభేదయ సమ్మితాక్షరా
మిత్యర్థః - వాచమేవమాదాయగ్రహీత్యేత్త్యర్థః- విరరామతూష్ణీమాస॥ *॥ వ్యాభ్యా
దిభ్యోరమృతపరమైవదం-తథాహిమహీయానడత్రమాః- ప్రకృత్యామితభాషిణః-వృ
థాహపసిషేధాదితిభావః- పూర్వపదలంకారః॥ ... *

౧౮॥ ఆధ్యాత్మభిక్షుశతనామసంహితా తద్వ్యాకృతమతారయతి॥ తత్తదృశా రా
మోజగాదేత్సుత్రరణస్యయః- సహస్రీమృతః ॥ ౧౮॥ పితౄనీపహత్నోర రత్నమరః -

శయస్సురా! ఓష్ఠేనరామోరామోత్తబింబచుంబనచు చునాగ్రావివ
క్షితామథావిదస్త్రైణప్రతిసంహృతాం ప్రాపయన్వచనవ్యాధేగీ
రముత్తరపక్షాం॥౧౬॥ఘోణాయన్మదిరాస్వాదమదపాటలీతద్యుతీ!
లేవతీపదనోచ్చిష్టసరిపూతపుటేదృశా॥౧౭॥ ఆశ్లేషలోలుపనఘాస్త
నకారకశ్యసాక్షిణీః॥స్థూపయన్నభిమానోష్టైర్వనమాలాం ముఖాని
లైః॥౧౮॥దధత్సంధాఖిణివోమస్సురతారాసుకారిణీః! ద్విషగ్ద్వేషోప

తిస్యాపనయి. అపకారం. తస్యస్మరణేనయి. అపకారం. పశ్యాత్పాపం. ॥ ౧॥ భవేద్యం దా
ద్యేషవశ్యాత్తాపానుబంధయోగివిశ్వః. తెనస్ఫురతిత్వగ్రహణ్యూః. తెనస్ఫురా ఓ
ష్టాబింబమివేత్తుస్స. తదమాసః. రామాయం. శింబస్యచుంబనేవితత్త్వః. రామో
బింబచుంబనచుంబం. ॥ ౧౬॥ తెనపత్తస్యంచుప్తవాపితమచుప్తకవ్యయః. ॥ ౧౭॥ లో
ష్టదాస్యమానేవేదగ్రహణం. తేనాప్యేనాపలక్షితం. సమరసురయో సమరసశి
భావః. ఉపమాసప్రాసయోస్యంస్పృహి. *

౧౧॥ వివక్షిరామతి॥వివక్షితాంవృద్ధత్వాగ్గీమానాదగ్రేవక్తునిష్ఠాం, వచేబ్రాహ్
ణోవాగన్తంతాత్మమణిత్వః, తత్త్వజేవత్యుజ్జ్వలదేవత్యం లంబోక్తిః - ప్రతిసంహృ
తాంరామాసరోధార్మిగుధాంఅథవిదఃకార్యజ్ఞస్య. అతవివ, పవనవ్యాధే రుద్ధవస్య
గ్రంథిక్షరపక్షతాంసిద్ధాంతలాప్రాపయన్-స్వయమపస్వతాకలంబిత్యాదితిభావః
ఏతేనరామస్యవ్యక్తలోకా! *

౧౬॥ ఘోణాయన్మితి॥పునఃమదిరాస్వాదేకమద్యపానే, యాచుదస్తేన, పాటలి
తారక్రతాచ్యుతిర్యయాస్తై, రేవత్యాదేవ్యాః. విదనేయ దుచ్ఛిష్టం, మద్య సేవన
తాబూగ్గీచుంబనేసగ్రాంతమితిభావః. తెనపక్షాతేకుర్దే-పుటేయదాస్తే-దృ
శాంఘోణాయన్ బాగ్రియన్మితి మదవికారోక్తిః, ఉచ్ఛిష్టప-పూతేవ్యత్ర॥ స్తో ॥
రతికాలేముఖంక్రీడామగ్ధమాఖేటకేనామిత్తరణాత్. ఉచ్ఛిష్టపావనత్వోరోధ
స్యాగ్రాసత్వాద్విరోధానసాలంకారః॥ స్తో॥ ఆఖాసత్వేనరోధస్యరోధాభాసఇవ్యత,
ఇతిలక్షణాన్. *

౧౭॥ ఆశ్లేషలోలుపాయ ఆలిగపలుగ్గామా. వధ్యా రేవత్యాః
ప్రసంగాకారకశ్యస్యకారిన్యస్య. సాక్షిణీచుప్తగ్రి-నిత్యపీడ్యమానామితిభా
వః॥ సాత్యగ్రహణంఘోణాయామితిసాక్షిణీచ్యుత్తాదనివ్రత్యయః. పనమాలా, అగ్రమా
సూక్ష్మరహంకారతస్యై. ముఖానిలైర్నిశ్వాసవాతైః, స్థూపయన్-స్థూపయన్- స్థూయ
తేణ్యంతాంబులశ్చత్రాదేశః॥ ఆదేవశ్చఆశ్లేషగ్రహణః-అన్తానేన్తానసంబంధా
భిధానాదతిశయోక్తిః॥ *

౧౮॥ దధదితి॥ పునఃసంధ్యయాఆరుణేవోమ్ని- స్ఫురంతీస్తరాః- ఆగ్రహరంతి
తథోక్తాః-కురః-ద్విషతిశత్రౌ- ద్వేషః-ఉపరక్షంకేవపుష్ప-సంగసేస్సక్తాః- సేవది

రక్తాంగసంగిస్సేస్వదవిప్రుః॥౧౯॥ ప్రొల్లసతుఁడలప్రోత పద్మరా
గదభృత్సిమాకృష్ణోత్తరాసంగరుచంవిదధచ్ఛతపల్లవీం॥ ౨౦॥ కకుద్దిక
న్యావక్త్రాంతర్వాసలహ్లాధివాసయాముఖామోదంచ దిరయా కృతాను
వ్యాధముద్యమః॥ ౨౧॥ జగాదవదనచ్ఛద్ధపద్మపర్యంతపాతినః॥ సయన్న
భువహఃశ్వైత్యముదగ్రదశనాంకుభిః॥ ౨౨॥ యద్వాసుదేవేనాదీనమనా

పుష్కః సేదబిందుకాని॥ పృథుంతబిందుపుష్కతోపుహంశోవిపుష్కఃస్త్రియా మిత్య
మరః- దధత్ దధాసః॥ నాశ్చస్తాశ్చగురితగుణభావః- ఉకమాంకారః॥ ... *

౧౯॥ ప్రొల్లసదితి॥ ప్రసఃప్రకల్లజిల్లసతాం కుండలకాః పాతానాంఘ్రితా
నాం- పద్మరాగదభానాంమాదకృశకలానాంత్యమకాంత్యా- ప్రోతే- ప్రహర్యదే
జ్జకమణిక్రః, యజాదత్వాత్సంప్రసారణం- కృష్ణోత్తరాసంగసీలత్తేయం॥ ౨౦॥
ద్వోప్రాచారోత్తరాసంగాసమాభిహతకాతథా-సంవ్యాసముత్తరియంచే త్యమరః-
తస్యరుచం-మాతపల్లవసేమాంపాతపల్లవీం-విదితే-విధానః-లోహితమి-జామ్చ
తపస్సవపథ్యమామర్యర్షిర్వః॥ ౨౧॥ ధూమ్రధూమతృష్ణలోహితే శ్వేతమరవ
చనాత్-అత్రాన్యరూపాన్యదీయత్వాహాగాత్సాద్విశ్వాక్షేకేనిదర్శనా॥ *

౨౦॥ కకుద్దిత॥ పునఃకకుద్దికన్యాయాఃరేవత్యాః- వక్త్రీన్య- అంతరభంగంతరే- వా
నేనస్థిత్యా- లష్టోధివాసోవాసన-యయాతయా-తిన్నభసారిభ- వాసితమేత్యధిః॥
నీసంసాగ్రంగంభమాన్యద్యైర్మస్వాత్తదధివాసనమిత్యమరః- మదిరయా- కృ
తానువ్యాధంకృతసంసగః- ప్రియాగంధూగంధిసమీప్యథః॥ ౨౧॥ వృధిజవోరస
పసగఃఇతిఅగ్రపసగాదత్ప్రీత్యయవిధానాపసగా- ద్యైరేఖాజ్జ్యోత్యయః-
ముఖామోదంముఖగంధవశేషం॥ ౨౨॥ ఆమోదస్సోపనిహానీత్యమరః- ఉద్యమః- ఉ
ద్గిరక- ఆత్రమదిరామముఖకాః- స్వగంభలరోధానేన-రామాముఖింగంధూషమ
ద్యగంభస్యికారాత్త-జనాఃతత్రోత్తరస్యాత్తవిశేషకత్వేనపూర్వసాపేక్షత్వాదం
గాంగిభావేనసంకరః- శ్లో॥ ౨౩॥ అజ్జణ-స్వగుల్మగాదస్యాఃకృష్టగుణావృతితిలక్
కాః॥ ... *

౨౧॥ జగాదేతి॥ వదనమితి శర్వకనబంధస్యతత్పద్యం వదనపద్మమిత్యధః- శ
లాదికథేనాసత్యత్వప్రకీపాదః-రూపోపహ్నవః, తస్యపర్యంతపాతినః- ప్రాంతచారి
ణః, మధునినిహంతితమధునిహ- మధుపాక-క్విప్-ఉదగ్రైరుచ్ఛ్రిజైర్దశనాంకు
భిః దంతకాంతభిః-శ్వైత్యృధావశ్యంయ- జగాద-ఉదగ్రజాలంకారః- తస్యమధు
పసన్నిధానపరాపహ్నవసాపేక్షత్వాత్తేనసంకరః॥ ... *

౨౨॥ రామోజగాదేత్యుక్తం కేంతత్యాకాంతయామహ- యదితి॥ వాసుదేవేన
కృష్ణేన-నదీనమిత్యధిసంకాతరం-వాస్త్యదీనవోసేవ్యనాదీనవనిధాంశం॥ ౨౩॥ తో
చలదీనవోమృదిశ్య-యద్వచ-శ్లో॥ ఉద్గ్రహ-స్వపరకత్యాధినాయాన
వక్షమాత్రత్యయకుత్తమిత్యధః- తస్యరూపః-సవదిక్రియాశేషలభుత్తరం- సద్య

తం॥ ౨౮॥ సర్వకార్యశరీరేషునుక్త్వాంగసంధంబకం॥ సౌగతానా
మివాత్సన్యోరాస్తీమంత్రోమహీభృతాం॥ ౨౯॥ మంత్రోయోధాభివాధీ
రస్సర్వాగైస్సంప్రతైరపిచిరంసమాతేస్థాతుంపరేభ్యో భేదశంక

వాన్మివావనాకశ్యవక్తీర్తిమరః॥॥వాచోద్భినితద్భినిత్రవ్యయః, తస్య వాగ్దాలం
పాగాడంబరంనిమత్తాత్మ్యత్॥॥వేద్యాలక్ష్యశరవ్యంవనిమ తంచ సమంఽదురితినై
జయంతీ, అవరాధేజః, ఫలితవాణస్యధనుః, ప్రహరణమన్యేతాహుగ్మ, ధన్వీ॥॥ప్రహర
ణమితకత్॥॥ఇసుచుక్తంతాత్మ్యః, ఎదువధస్యచేతిత్వం॥॥ని॥ అవరాధేపుషతోగ్ర
సౌత్వోద్యమ్యైవసాయకః॥ ధన్వీధగుప్తాః, ధానుష్య-ఇతిచామరః, తస్యవర్జితమి
వప్యధానిష్కలం, కార్యజ్ఞస్యరహోగ్రాహ్యం, సమవాచాటన్యేతిభావః॥ ... *

౨౮॥ ఇథంమధుజ్యోతిపారమత్రంసమత్రవతిసిద్ధేసంప్రతిస్వయం మంత్రస్వరూ
పమాహ॥సర్వేతి॥కార్యశిసంధ్యాదీనితానిశరీరాశివేత్తువమితసమాసః- వ్యాభ్యా
సేసౌగతానామివేతిలింగాత్-తేషుసర్వేషుకార్యశరీరేషు- సర్వేషు శరీరేషువ సర్వ
కార్యేషుత్వార్థః, అంగానిసంధాశివేతిపూర్వవత్సమాసః- తేషాంపంచకంముక్త్యా-
సంధంబపరిమివ అంగపంచకంముక్త్యాత్వార్థః - పంచశరీరాణామన్యేతిపంచకః॥
*॥ సంఘసంఖ్యాయా స్సంజ్ఞాసంఘశూత్రాద్యయనైష్యతి కన్పిత్యయః- సు
గతోగైశ్చజనీయోమేషం, సౌగతాబాధాః- భక్తిరితిసూత్రేణ అన్విత్త్యయః - తే
షామన్యత్రైవ-మహీభృతామన్యోమంత్రోనాన్తి-కమణామారంభాపాయః, పురు
షద్రవ్యసంఘో, దేశకాలవిభాగః, వినిపాతిపతీకారః, కార్యసిద్ధిశ్చేతి- పరిచాంగాని-
యథాహకామండకః॥శ్లో॥ సహాయాస్సాధసౌపాయాఽథాగోదేశకాలయాః- విపత్తై
శ్చప్రతీకారఃసిద్ధి పంచాంగమిష్యతేఇతి॥రూపవేదనావిజ్ఞానసంజ్ఞాసంస్కారాఃపంచ
స్కంధాః॥తత్రవిషయప్రపంచోరూపస్కంధభజ్ఞానప్రపంచోవేదనాస్కంధః- అల
యవిజ్ఞానసంతానోవిజ్ఞానస్కంధః, నామప్రపంచస్సంజ్ఞాస్కంధః- వాసనాప్రపంచ
స్సంస్కారస్కంధః- వివంశంధాపరివర్తమానోవిజ్ఞానసంతాన వివాత్సేతి బా
ధాః-వివంశయథాబాధానాంసర్వేషుశరీరేషుసంధంబపంచకాతిరక్తతానాస్తి- త
థారాజ్ఞాముక్తాంగపంచకాతిరక్తోమంత్రోనాన్తిత్వపమాలంకారః, తచ్చ అస్మాకం
సమగ్రమవేత్త్యయమేవయాత్రాకాలఇతిభావః॥ ... *

౨౯॥ అథమంత్రాథాక్రియావిశంభేదోపమాహ॥ మంత్రత్వైః సంవృత్తైః గు
ప్తైః-సర్వాంగైఃపూర్వైఃఉపాయాదిభిః- ఉరస్థస్థలాదిభిశ్చపరిక్షితసర్వాంగసంవృ
తోపీత్యథాః-మంత్రోవిచారః-అధీరోభిరుః-యమభ్యతగ్నియోధాః- శటభిజ - పచాద్య
చ్-పరేభ్యోఅన్యేభ్యోవిభ్యశ్చ॥॥విరంధూరాన్యేషుభ్యేషుపరోపరమాత్మనూరితివైజ
యంతీ॥భేదోవిదారణం-కృతీయగామిత్వంచతస్యశంకయాచిరంస్థానం విశంభితుమి
త్యధాః-సహుతేనతమతే॥॥ శకభృషత్యాదివాతుమున్నత్యయః-అతోన విశంభి
తవ్యం-అన్యథామంత్రభేదకార్యహనిఃస్యాదిభావః॥ ... *

యా॥ ౩౦॥ ఆత్మోదయః పరజ్యోద్వయోఽతిరితీయతీ॥ తదూరీకృత్యకృ
తిధిర్వాచసృత్యంతామతే॥ ౩౧॥ తృప్తియోగః పరేణాపినమహిమ్నా
మసీయసాం॥ పూర్ణశ్చంద్రోదయాకాంక్షీభృష్టాంతోత్రమహాణ
వః॥ ౩౨॥ సంపదాసుశ్చీరంచున్యోభవతిస్వల్పయాపియః॥ కృతకృ

౩౦॥ కించనీతిస్వరూపస్య లోచనయాపినమశంఖః కార్యఇతి శ్చైత్యాహ॥ ఆ
త్మోదయఇతి॥ అత్తవః ఉదయోవృద్ధిః - పరస్మజ్ఞానిహాని॥ * బ్రాహ్మజ్వలభృవిదిత్యై
ణాదికానిత్రయైః - ఇతిద్వయం - ఇహంహామామస్యాదియతి ఏతావతి॥ * కిమిదం
భ్యానోభుతిమితిపశ్య॥ * ఉగతశ్చేతిజీవ, నీతిర్మితీసంగహః - ఏతద్వయాతి రి
క్తాంకశ్చీత్తితిపాహాన్తీర్ధిః - యదస్మత్ మేక్షణ్యాది వర్ణనా, సర్వోదయ మ
వైస్వప్రపంచఇత్యాహ - రదితి - తద్వయముః కృత్యఅంగీకృత్య॥ ని ఉరీకృతముర
రీకృతమంగీకృతమిత్యురః॥ * ఉర్వాదిచ్చిదాచశ్చేతిగతాసంజ్ఞాయాం, * కుగతిస్తా
దయః ౩౧ హనేక్యైస్యబాదేశకృతిభిరుశలైః - వాచస్పత్యం వాస్తీత్వం - కసాది
త్వాత్వః - అరుక్ష్మతే॥ * ఉష్ణాః పరిపుత్రేత్యాదినా, సశ్వమితిస్వామీ - తన్నభండోవి
షయత్వాత్ బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ పృథ్వియః - ప్రతాయతేరిస్తార్యతే, కమణిల
ట - తనోతేర్వీత్యాత్వం - తస్మాదాత్మేదయాధికార విరంబాచ్ఛత్రురుచ్ఛేత్రవ్య
ఇతిధావః॥ ...

౩౧॥ ననులబ్ధోదయస్య కించన్చిత్త్యానేత్యాహ॥ తృప్తియోగఇతి॥ మహియసాం
మహత్వనాం.. పరేణాప్రభుతేనాపినమహిమ్నా విశ్వోదయైత్తియోగః మహానయమస్తా
కంవిభవతితానానేతలమితిసంతోషలాభః స ఆప్రిత్యక్ష్యభావేపూర్ణాస్యక చం
ద్రోదయాకాంక్షీ, పృథ్వీభామితిభావః, మహాణవస్సముద్రవివ - దృష్టాంతఃదృష్టః
అంతోనిశ్చయాయత్కి - సద్భృష్టాంతోనదర్శనం - ఉపమామితియూచత్, సరాజ్ఞాం
వృద్ధావలంబుద్ధిః కార్య॥ శ్లో॥ ఆసంతుష్టాద్విజానష్టాస్సతుష్టాఇవపాధికవాః॥ సల
జ్జాగపి కానష్టానిలజ్జేవమలాంగనేతిన్యామోదితభావా, నాయంబృష్టాంతాలంకారః,
బింబప్రతిబింబాభావేనావస్యస్యకృత్యతస్యోత్తానాత్ - కింతు దృష్టాంతశబ్దేన తు
ల్యాధాభిధానాత్ ఉపమాలంకారః - అతఏవదృష్టాంతోదాహరణ నివర్తనరూపాః
శబ్దానవ్రయోక్తవాః - పానరుక్తానతైరిశ్యేకావతీకారః॥ ...

౩౨॥ తథాపిసంతోషేదోషమాహ॥ సంపదేతియః - స్వల్పయాపి - సంపదాసుశ్చీర
చూత్తానంచుక్తతతిసుశ్చీరంచుక్తః - స్వల్పమానీభవతి॥ * అత్తమానేభశ్చేతిభి ప్రత్య
యేభిర్వాన్॥ * ర్వధాతుకైతిశ్శ్లో॥ * అరుద్విష్టామముమాగమః - తస్మల్పసంతు
ష్టాన-తాంస్వల్పసంపదం - కృతకృత్యః తావతైవకృతాభావః - విభిదైవమపి - సవ
ధాయతీతిమగ్య-పారుషహీనందైవమపిబాగుప్యతేతత్ప్రవృత్తైః పారాధ్యాదితిభావః -
మన్యే-ఇశ్యేతస్యవాత్సాభావః కమ - మన్యైశ్చేత్యేతజంత ప్రతిరూపక మవ్యయం॥

త్యోవిధినున్జ్యేనపథయతితస్యతాం || ౩౩ || సమూలఘాతమఘ్నం
తఃపరానోద్భవంతిమానినః | ప్రథ్వంసితాంధతమసస్త్రోదాహరణం
రవిః || ౩౪ || విపక్షమఖిలీకృత్యప్రతిష్ఠాఖలుడుద్ధరా | అసీత్యాపంకతాం
ఘాతముదకంరావసృతే || ౩౫ || ద్రియతేయావదేకోపిరిపుస్తావతుః
తత్సుఖం | పురఃస్థితామిసోమంహిసైంహికేయోసురద్రుహం || ౩౬ ||

క్లోమస్నేశంతెభ్యఃసంసూసంప్రాయశ్చైవమాపయశం ||

౩౩. కించరాక్రమల్పవివేదయావాన్యభిత్వాహ || సమూలఘాతమితి | మానినః | అగమాన
కంతః. పరాశక్త్రూక్-సమూలంఘాత్యాసమూలఘాతం. అఘ్నంతః అఘ్నన్ములయం
తదభ్యధాః || * || సమూలఘాతకృతజీవేమహా || * || కృష్ణగ్రహణబిముద్భ్రిత్యయః || * ||
హస్తోద్భిలోపితకారస్యరకారః-హూహంతేస్థేస్నేహితికుత్స్యం, కస్మాదిమయ
థావిధ్యప్రయోగభిహంతేరసుప్రయోగః- సౌద్యగతిదయఃప్రప్రాప్తుకంతి-కింతు
హస్త్యోద్భవంతిభ్యధాః- కస్త్రహస్త్యేవోదయే- అంధయతీత్యంధం గాఢం - తత్తమః
అందచమసం || ని || ధ్వాంతేగాఢేంధతమసమిత్కవరః || * || అవతమసమంధభ్యస్తమస
భిత్వశ్చస్థియః- ప్రథ్వంసితమంధతమసంయెనసః - ఉదయాత్ప్రాగిభావః- రవిః-
ఉదాహరణంద్వైతః, ఆక్రాపిదృష్టాంత్రమహాభావభివమపమాంకారః- న
దృష్టాంతరభిద్రష్టవ్యం ||

...

౩౪. కించఅనుష్ఠానకాంత్రోన్మేవదులభత్యాహ | విపక్షమితి | విపక్షంశత్రు
పక్షం-ఆఖిలీకృత్యఖిలముత్సన్నమకృత్యా-అసన్నభ్యేత్యర్థః || ని || ఖిలంతుప్రహతా
నమితయాదవః. ఖిలశబ్దాత్ || * || అభిహంతిచ్ఛావేచ్ఛిరిచ్ఛిప్రత్యయః- చ్ఛావిరీత్యం,
అతోక్తసమాసశ్చ, ప్రతిస్థాదులభాఖలు, తథాహి-ఉదకంకర్తృ- ఘాతం- స్వప
రిభావినిమిత్తభావః- పకతామనీత్యా, అభ్యకృత్వతిభావః- నావతిత్తతే- కింతు నీచేవ
వతిత్తతీభ్యధాః || * || సమకప్రభుత్వభ్యత్యాస్త్రసేవదర- వాక్యభేదేనప్రతిబింబసాక్షేష
ద్వైతాంతాంకారః ||

...

౩౫. ప్రవృత్తియమే కాశ్చివపాలః కింశ్చకంకరిష్యతీత్యాశంక్యాహ | భిరియత్యభి ||
వికాపిపుః- యావత్ప్రీయతేఅవత్తతే- చృద్భిఆవస్థానభిఃభాలోస్తా దాదికాత్క
తిశబ్దాత్ || * || రిశయస్త్రివిధిజాదేశ- రావత్తవః- సుఖంతుతః || ని || యావత్తావ
శ్చసాక్ష్యేవభావత్యమరః-తథాహి - సింహికాయాఅపత్వంపుమాన్ సైంహికేయో
రాహుః || ని || తమస్త్రాహమస్వర్భావమైస్సింహికేయోఽఘంతుదభిత్వమరః || * || స్త్రీ
భ్యోక్త- అసంగద్రుహందేవానాం-పురోగ్రేసోమంస్థిశ్చాతిబాధతే- ప్రిమర్యాలో
మగ్రణా సూర్యగణాంచేతావం, తస్మాదేకోపిశత్రుఃఫేత్రభ్యః || క్లో || అస్త్రేశ్చ
పమణాచ్ఛేదనాభిలోక్యేపలనకేషయేదిత్యాగ్రగ్యం, విశేషణ సామాన్య సవర్ధన
రూపాధాంతరస్యాం ||

...

...

సహగరియాకతత్త్వశ్చక్రమస్తాహికాః క్షతః స్యతామః త్రోమిరే
చ సమాశ్రప్తాకృతావపి || ౩౧ || ఉచక్రార్చితాస-ధిర్మమిత్రేణాపకారి
ణా ఉపకారాపకారౌపాలక్ష్యంలక్షణమేతయోః || ౩౨ || త్వయావిప్ర
కృతశ్చైవద్యోరుక్తిణీంహరతాహరే | నిధమూలస్యమూలంహిమహదైవ

౩౧. సహగరియాయై ద్యుకింసః కరిష్యతీత్యాశంకృతస్యబలః త్రాంచస్తుమిత్యా
విప్రబలాబలవివేకంతావత్కరోతి || సభేతి || క్రియయా ఉపకారాపకారాన్యరరూప
యా- నివృత్త-కృత్రిమః || * స్వీకృతి || * క్రైమమమిత్రమితి మప - సహగు
హృద్ధరియాకబలీయాక- ఏవంశతుశ్చ- కృత్రిమాగరియాక- కుతః - హియస్మా
త్ తాకృత్రిమమిత్రశ్రూ కార్యతః ఉపకారాపకారరూప కార్యవశాత్ - నిర్వృ
త్రావితిశేషః- ఉక్తకార్యపాథ ర్వావర్జీవమనపాయాదనయమిత్రామిత్ర భావోవ్య
సపాయాగరియ స్త్వమితిభావః- సహజప్రాకృతౌతునైవమిత్రాహ - స్యాతామితి ||
సహజస్సహజాతః- ఏకశరీరావయవాక- తత్రసహజమిత్రంమాతృవ్యసేయప్రేమవ్య
సేయాదిః- సహజశతుస్త్వపివృత్త తత్తుత్పాదిః- ప్రకృత్యాసీద్ధఃప్రాకృతః - పూర్వో
క్తకృత్రిమసహజలక్షణరహితఇత్యధః- తత్రవిషయానంతరఃప్రాకృతఃశతుః- తద
సంతరఃప్రాకృతమిత్రం || ని || విషయానంతరకోరాజాశతుమిత్రమతః పరమిత్యమ
తః- అపిశ్చ స్వధా- తాసహజప్రాకృతౌతుశతూరితితేచన్యాతా- తా
దాద్విక కార్యవశాదనియమైనాభయరూపతామాపద్యతే- నతు- కృత్రిమః తే శతు
శ్చతురేవమిత్రంచమిత్రమేవేతి-కృత్రిమావేవమిత్రామిత్రోగరియాంసా- నతుసహ
జా- నాపిప్రాకృతాదిత్యధః- ఏతేనకృత్రిమత్వంసర్వాపవాదీనిర్ధం || ... *

౩౨ || ఏవంచేదస్మాకంపైత్యవ్యసేయశ్శుపాలస్సహజమిత్రత్వాత్సృగభావవ్యః - న
తుయాతవ్యవ్యత్యాహ || ఉచక్రతేతి || ఉచక్రార్చితాస-ధిణాపి సహజేన
ప్రాకృతేనవేతిశేషః- సంధిః- కార్యః- అరిత్వాపవాదేనకృత్రిమమిత్రాయాః బలీ
యస్యాః యావజ్జీవభావిన్యాః తతోత్పన్నత్వాదితిభావః- ఏవమపకారిణామిత్రేణా
పి- సహజేన- ప్రాకృతేనవేతిశేషః- సంధిర్నకార్యః, మిత్రత్వాపవాదేన కృత్రిమశ
తుతాయాః గరియస్యాయావజ్జీవభావిన్యాః తతోత్పన్నత్వా దితిభావః, ననుసాక్షా
దరిణాకథంసంపద్యాత్- మిత్రేణాకథంవిరుధ్యాత్-ఇత్యాశంకృ క్రియయాతయో
వై-పరిత్యాదదోషఇత్యాహ- హియస్మా త్కారణాత్- ఉపకారాపకారా-ఏతయా
వికత్యామిత్రమూలకక్షణంస్వరూపం- లక్ష్యంప్రప్తవ్యం- ఉచక్రతేనమిత్రం- అప
కతేనశతురిత్యధః, తస్మాత్సహజ మిత్రత్వేపివై ద్యుః క్రియయా శతు ర్వాత్
యాశవ్యపవేతిభావః || ... *

౩౩ || అథనై ద్యుస్యకృత్రిమశతుత్వంత్వమేత్వాదిచతుర్భిరాహిత్యమేతి || హేహ
రేరుక్తిం- హరతా- బంధుభిరప్తైదత్రాంరాక్షసభమేణోద్వహతేత్యధః || స్థే || చా

రతరోఃస్త్రియః॥౩౯॥ త్వయిభామంగతేజేతుమరాత్సీత్సపురీమిమాంః
ప్రోషితార్యమణంమేరోరంభకారస్తటిమివ ॥౪౦॥ ఆలప్యాలమిదం
బభ్రోర్యత్సదారానపాహరత్ । కథాపిఖలుపాపానామలమశ్రేయసే
యతః ॥౪౧॥ విరాధృవంభవతావిదోద్ధాబహుధాచనః । సర్వర్వతే
రిక్రీయయాసశ్చుత్రవసస్సుతః ॥౪౨॥ విధాయవైరంసామషేన

క్షసోయ్యధహరణావితీయాజ్ఞవల్క్యః॥ ౪౩॥ గాంధర్వరాక్షసశ్చైవ ధక్షాక్ష
త్రస్యతోష్టతావితమిమః- త్వయావై ద్యోవిద్రక్తతః- తథాహి- బద్ధమూలస్యరూఢ
మూలస్య- వైరతరోఃస్త్రియః, మహత్ప్రధానం- మూలంహి- రూపకసంస్పృష్టాయమ
ధాంతరన్యసః- సాచాన్యేనవిశేషసమర్థనరూపః॥ ... *

౩౯॥ ఆధతేనాపిత్యంవిప్రకృతభిత్వాహ॥ త్వయాతి॥ భూమేరవత్సం ఉమాంసం
జామం- సరకాసురం- జేతుంత్యయిగతెసతి- సవై ద్యః-ఇహంపురింద్యారకాం ప్రో
షితః- అర్యచాసూర్యఃయస్యాస్తం- మేరోః తటిం- సాసమంభకారణవలరాత్సీత్
రుద్దవా, రుధరనిటోలుజిసిచివృద్ధిః॥ ... *

౪౦॥ ఆపకారాంతరమాహ॥ ఆలప్యతి॥ సవై ద్యః- బభ్రోః యాదవభేదస్యదా
రాక్షాభార్యం॥ ౪౧॥ భార్యజాయాధపుంభూమ్నిదారాస్యాస్తు కుటుంబినిత్యమరః ॥
అపాహరదిదియత్- ఇదందారాపహరణంఆలప్యఉచ్చార్య- ఆలం-నాలవసీయమిత్య
థః- ఆలంఖల్వోఃప్రతిషేధయః॥*॥ ప్రాచాంక్షైతిక్వాప్రత్యయః- సమానేయజా
దేశః, యతః, పాపానాంపాపాత్తనాం, కథాకథనముచ్చారణమపి॥ * ॥చితప్రాజిక
భికుంభిచర్చశ్చ త్యేజ్ఞసృత్యయః, ఆశ్రేయసేసంధానాయఆలంకృతం॥*సమస్యస్వస్తీ
త్యావినాచతుర్థి- ఆశ్రనిషేధ్య మానాలవన కార్యమశ్రేయః ప్రాప్తిః తన్మృతేనత
తాగ్రణాలవన నిషేధ సమర్థనాత్ కార్యేణ కారణసమర్థన రూపా ధాంతర
న్యసః॥ ... *

౪౧॥ ఫలితమాహ॥ విరాధృతి॥ కించపివంశవితావిరాధ్యఃవిప్రకృతః- రాధేరనిటః
కమఃశిక్షః, ఒహుధానః అస్తాకంఠ, విరోధావిప్రకర్తాశ్చిత్రవనానామహరేః పితృ
వ్యసా- తస్యాస్సుతః, వైత్యవ్యసేయత్యాత్సహజుప్రమపీతిభావః- సవై ద్యఃక్రియ
యా, పూర్వోక్తాసూర్యన్యవక్రియయా, ఆరిర్నిర్యతే, కృత్రిమశతుః క్రియత ఇ
త్యథః, అతోఽవితీయాజ్ఞవల్క్యభిభావః॥ ... *

౪౨॥ విధాప్యవేద్యాయాంబోషమాహ ॥ విధాయేతి॥ యేనరఃపుమాంసః ॥ ౪౩॥
స్యఃపుమాంసఃవంశజనాఃపురుషాఃపురుషేనరభివ్యవరః, సామషే ప్రాగేవసరో
షే, అరావైరంవిధాయ, స్వయంచాపకృత్యైత్యథః, ఉదాసతేఉదేక్షంతే- ఆత్మ
రక్షణమూలన్యపారశూన్యభవంతి, తేనరాఃకక్షేగుర్జే॥ ౪౪॥ కక్షాతుత్పలీరుధావిత్య
మరః॥ ఉదర్చిషమర్చిష్కంతమగ్నిం, ప్రక్షిప్తాభిమారుతం, అభిముఖ్యేచ్యయాభావః- శే

రోదాయఉదాసతే | ప్రక్షిప్యదర్శిషం కక్షే శేరితే తేభిమారుతం ||
 ౪౩ || మనాగనభ్యావృత్త్యావాకామంతావ్యుతయఃక్షమీ | క్రియాసమ
 భిహారేణవిరాధ్యంతంక్షమేతకః || ౪౪ || అన్యథాభూషణంపుంసాశ
 మోలజ్జేవయోషితాం | పరాక్రమః పరిభవేనై యాత్యంసురతేష్వివ ||
 ౪౫ || మాజీవక్యఃపరావజ్ఞానుఃఖదగ్ధోపిజీవతి | తస్యాజననరేవాత్మ

రతేరస్వపంతి, తద్వన్నాశహతురిత్యధః || * || శిఖోరుడితి రుదాగమః, అయఉ
 దాసతేతేశరతఇతిశిష్టదాసేన్యశయనయాః వాక్యాభయోఃయోనైక్యాసంభవా
 త్ సావ్యశ్యలక్షణాయామసంధవస్వసంబంధావాక్యాసకవృత్తివిదేశానా భేదః
 సచాయంద్విష్టంతః వాక్యభేదేనప్రతిబింబ కరణాక్షేపి స్సోష్ఠానాత్, అతతువా
 క్యాభేవాక్యాభాసమారోపాద్వాత్వైకవాక్యతాయాంతరీధావాదిత్యలంకారసర్వ
 స్వకారః || ...

౪౩ || తథాపిబాంధవాత్సోధశ్యత్వాశంక్యాహ || మనాగితి || యఃక్షమీసహసశ్చ ||
 * || శమిత్యుద్దాశ్యోమీనుజితిమేనున్విగ్రిత్యయః - ససోధా - మనాగల్పంవా - అభ్యావృత్తా
 వపీతిభావః, అనభ్యావృత్త్యాచసకృద్వాచసల్పత్వేపీతిభావః, విరాధ్యంత మపకుర్వాణం
 కామంభృశం - తావ్యుతయమతాం - సంభావనాయాంలోకే || * || శమాసఃస్థానాం దీ
 ఘాశ్చ్యవ్యసీతిదీఘః - క్రియాసమభిహారేణభృశంపానః పున్యేసవేత్యధః - సవచం
 వాక్యైష్వనేకార్థత్వంధోమయ, విరాధ్యంతం - క్షమేతసహేత - సోభంశక్తు
 యాత్ - నకోపిగ్రహః || * || శకిలిజ్యేతిశక్యాశ్శేలిజీ, క్షముదసహనే, భావాదికా
 దైవాదికశ్చ || ...

౪౪ || సససర్వదాక్షణైవ పుంసాంభూషణమతోపరాధేపి కుంతవ్యమతఆహ || అ
 న్యథేతి || అన్యథాసురతవ్యరిక్తకాలే-మోషితాం-లజ్జేవ-పుంసోన్యథాఅపరిభవే-శమః
 భూషణం - పరిభవేతు, మోషితః, సురతేషు - వైయాత్యంధావ్యుతమివ || ని || ధృష్ట
 ధృష్టుర్వియాతస్సాగ్రిత్యమరః - పరాక్రమఃపారుషం - భూష్యతేఅనేనేతిభూషణం ఆ
 భరణం - ఏవంచ - క్రియావచనత్వాన్నియత పున్లింగత్వా విరోధం | వల్లభోక్తం
 ప్రత్యుక్తం || ...

౪౫ || అభవతిభవేప్యపరాక్రమేత్రిభిర్నిందామాహ || మేతి || యఃపరస్యకతుః, అవ
 జ్ఞయాఅవమానేన-యద్దఃఖం, తేన-దగ్ధప్రప్రాపి, అతఏవ-మాజీవక్యగర్హితజీవస్కం ||
 * || మాజాక్రొశఇతిలబశ్చత్రాదేశః - జీవతి - ప్రాణాణాధారయతి, జనన్యాఃశైశ్వకారి
 ణః-గర్భధారణః ప్రసవాదీవేదనాకారిణః, తద్వ్యతిరిక్తార్థక్రియాహీనస్యేత్యధః -
 తస్యైవాజననిరమత్తత్తిరేవాస్తు, జననీశ్చశనివృద్ధ్యధఃమితిభావః || * || అక్రాశనశ్చని
 రినినజ్ఞో పూర్వాజ్ఞనిధాలోరనిప్రత్యయః || ...

౪౬ || పాదేతి || యద్రజః, పాదేన ఆహతంసర్ - ఉక్తాయ, మూఢాశన మాహం

జనస్సీలేతకారిణిః || ౪౬ || పాచాహతయదుత్థాయమూర్ధానమధిరో
హతి | స్వస్థాదేవామహానేపిదేహినస్తద్వరంజః || ౪౭ || అసంపాద
యతఃకంచితభణంజాలిక్రియాగుణైః | యద్భుచ్చాశ్చబ్రవత్పుంసస్సంజ్ఞా
యైజన్మకేవలం || ౪౮ || తుంగత్వమితరానాద్రానేదంసింధావగాధ
తా | అలంఘనీయతాహేతురుభయంతన్ననస్వినీ || ౪౯ || తుల్యపరాధే
స్వర్భామరాభుమంతంపిరేణయత్ | హిమాంశుమాశుగ్రసతేతన్న
దిమ్మిస్సుభిః ఫలం || ౫౦ || స్వయంప్రణమతేర్వపివరనాయాపుపే

తులేవశరః అధిరోహత- తద్రజః, అచేతనమపిభావః- అవచానేసర్వపి-స్వస్థాత్పిం
తుష్టాదేవ- దేహినఃచేతనాద్వరం-శ్రేష్ఠం, వృతిరేకాలంకారః.

౪౩ || అసంపాదయతభిః | కించ-జాతిబ్రాహ్మణత్వాదిః- క్రియాశ్చక్ర్యయనా
దిః- గుణఃకౌర్యాదిః- జైఃసావజైః- కరశ్చేతీయా- కించితభణం- సుకృతకీర్త్యది
పురుషభణం- అన్యత్రగోత్పపాకశాక్త్యాదిభిః, స్వాభిధేయభూజైః-కరజైః- కంచిత
భణంమహాసాదివ్యవహరయోఽప్రయోజనమసంపాదయతః- ఉభయత్రతాదృష్టా
త్యావ్యసంభవాదిభావః- పుంసోజన్మసత్రాలాశః, యద్భుచ్చాశ్చబ్రవత్ పిచ్చాశ్చికిన్య
జాన్యాదిప్రవృత్తింవిత్తశాస్త్రసృతిధాదిశబ్దస్యేవ || తత్తత్తస్యేవేతివతిత్త్యయః ||
౫౦ || నేచ్ఛాయద్భుచ్చాశ్చస్సద్భవస్సైవరితావేదతాస్సమాభివేశవః - సంజ్ఞాయైకేవ
లంసంజ్ఞాభణమేవ, ఏకప్రాంతాపికంకించినామమాత్రమనుభవతుం- అన్యత్రతాదృ
ష్టానుభవమిత్యభావః.

౪౫ || ఏవమపారమంయమయత్వా పారమంభూషయతి || తుంగత్వమిత్రా
తుంగత్వజాన్మగ్యసత్తిశేషః || భా || అక్షిభవతిపరాప్రయజ్యమానూప్యస్తీతిభాష్యత్
భవతీతిపూర్వాచార్యాజాంలబస్సంజ్ఞా, ఇతరాఅగాధతానాక్షి-సింధాసముగ్రే-గా
ధతా-గంధీరతా- అక్షి-ఇదం- తుంగత్వంనాస్తి- మనస్వినీ భీరేతు, అలంఘనీయతా-
హేతురలంఘ్యత్వకారణం- తదుభయం, తుంగత్వమగాధత్వంవ, తస్మాద్రది సెంభు
భ్యామధికామనస్వీతి, వృతిరేకాలంకారః.

౪౬ || సంప్రతిశత్రోమాగ్ధవమనర్థామేత్యాహ || తుల్యశతి || స్వర్భామరాహుః ||
౫౦ || తమస్తురాహుస్వర్భామరాహురః, అపరాధఅపకారేతుల్యపి, భాగమంశంసూ
ర్యో, చిరేణగ్రసతే, హిమాంశంవంద్రమాతుగ్రసతే, శరతీతియత్ || వ || గ్రసతే గ్రస
తేగణిత్యభిధానాత్, తన్నద్రిమ్మిమాదావస్యఫలంస్ఫుటం, తద్వివక్షే తిష్ఠేనభవి
తవ్యం అన్యథామృదుస్సర్వత్రవాభ్యతభిభావః, ఏతదప్రనుతవప్రస్తుతార్కేందు క
ధనేనసారూప్యాత్పృతియతభిత్వప్రప్రతప్రశంసాభేదోయం || జ్ఞ || అప్రస్తుతస్యకథ
నాత్ ప్రస్తుతంయత్రగమ్యతే | అప్రస్తుతప్రశంసేయంసారూప్యాదియంత్రితేతి అతు
* చాత్ ||

యస్మిన్ | నిదశ్శాసమసారాణాం లఘుబాహుత్వణః సరః || ౫౦ || తేజ
సీరుక్తే తేజస్వీదవీయానపి గణ్యతే | పంచమః పంచతపస్తపసోజా
తచేదసా || ౫౧ || అకృత్వా హేలయాపాదముఁజ్జైచ్యమూఁ ధనువిద్వి
షా | కథంకారమచాలంబా కీర్తికద్యానుధిరోహతి || ౫౨ || అం
కాధిరోపితస్య శచ్చంద్రమామృతలాంఛనః | కేసరీస్థురక్షిప్తమృగ

౫౦# వితి. దేవభంగ్యంతరేణాహ || స్వయమిత || అసారాణాం దుర్బాహం - నిదర్శ
సంకృష్టంతః, ఆతపిదేవదశమా పంత్యణంబహుత్వణం, త్పాకల్పిత్యత్వణః || * || విభా
షానుపోబహుమృతచితి బహుచ్ఛ్రిత్యయః, కృత్తేః పూర్వం వభవతి || * || స్యా
దీదశమాస్తాతుబహుచ్ఛ్రిత్యతిలగతేతివచనాత్ కృత్తలంకారా, లఘుః సమ్మగుహ
నరః, పరోచాయురీదేతుచమితసమాసః, బహుశ్చణమితస్పష్టః మాసాపాదరూత్ || క
ల్పదేయదేశాసతి, దండెనాకల్పాదీనామావహ్యవాచకేష్వభిధానాత్ - తస్మిన్నుచే
యషిప్రాప్తిసతి, స్వయంప్రణమతేస్వయమేవ ప్రవీణభవతి || * || కమకవత్కమ
ణాతుల్పిదేవేతి, కమకవచ్చావేధావకమణోరిత్యాత్మనేవదం || * || నమహస్మిన్మహం
యక్ష్మిణావతి - సూత్రేణయక్ష్మితిపేధః వాయునాత్మణమివ, అబ్ధీయసా పృథిణా ల
ఘుర్నరః - క్లేశేనపరిభూయత ఇత్యర్థః - ఉపహులంకారః || ... *

౫౧# పునఃపారుషగుణమాహ || తెజస్వీతి || దవీయానపిమారణ్లోపి || స్థూలమారే
త్యాదినా పూర్వస్యగుణయజాదివరలోపా, తెజస్వీ, తెజస్వినాం మధ్యగణ్యతేనంభ్యా
యతే, తథాహ, పంచాన్నిసాన్యధ్యతపోయస్యతస్యః పంచస, పంచాన్నిమధ్యత
వస్యః, లిపసూకః బాతేదసామగ్నినాం పంచమః, పంచానాం పూరణః, పంచ
మూజాతవేదాభవతిత్యర్థః, విశేషణసామాన్యసమర్థానరూపాంధ్రాంతరన్యాసః || *

౫౨# గుణాంతరం వచ్యతిరేకేణాహ || అకృత్వతి || ఉత్తైరుచ్ఛేషు, విద్విషాంశ
మృణాం, మూఢానుగ్రహు, హేలయాలీలయా, పాదమకృత్వా అనిధాయ, అన
బూర్వకమనిషేధాత్వమానేనల్యబాదేశః, కీర్తికః కథంకారం, కథమిర్వ్యకః, అస్య
ధానిపంకధరిత్థంసునిధాత్రయోగశ్చేదిత్యసర్వకాదేవకరోతే, కథం పూర్వాణ్ణ
ముల్, అసాలంబానిరాధారాసతి - ద్యాందివం, అధిరోహతి - సకథంచదిత్యర్థః -
కించిన్నిశేణ్యాదికమనాక్రమ్య, ఉత్పేదస్యమరారోహత్వాదితిబావః, తస్మాత్కీర్తిక
మిచ్చతాపారుషమేవాశ్రయణీయమితిశ్లోకతాత్పర్యం, కీర్తికపద్యతోరభేదోపచా
రాన్నిగానకత్వకద్యాన్నిర్యాహ్య, అత్రప్రస్తుతాయా. కీర్తికాద్విశేషణమహిమ్నా,
అవస్తుతపాసాచారోహకశ్రీన్యవహరప్రతీతేస్సమాసోఽస్తి || ... *

౫౩# పారుషమేవశ్రేయశ్చత్వరాన్వయవ్యతిరేకద్దష్టాంతావాచయై || అంతేతి ||
అంకముత్సంగమధిరోపితోమృగోయేనసవంద్రమా, మృగలాంఛనామృగాంకః, నిష్ఠు
రంయధాతథాక్షిప్తహతోమృగపూగోమృగసమూహోయేనసః, కేసరీం సీంహం

పూగోమృగాధిపః ॥౫౪॥ చతుర్థోపాయసాంధ్యేతురిపాసాంత్యమప
క్రియా । స్వేద్యమామజ్వరప్రాజ్ఞఃకోభసాపరిషింజతి ॥౫౫॥ సా
మవావాస్యతోపస్యతస్యప్రత్యుత్పదీపకాః । స్రవతస్తస్యేవసహసాసర్పి
వస్త్రాయవిందవః ॥౫౬॥ గుణానామాయధాతధ్యాదధకంవిస్తావయం

మృగాఃపం. ఉభయత్రాపిఖ్యాతభిశ్చేశః, తస్మాచ్ఛత్రోమాదకవః, దుష్కితేయే, పా
రుషంతుకీతయఇతిభావః - ఆత్రాప్యప్రస్తుతకరనాత్పస్త్రతాధకః ప్రతీతేః ఆప్రస్తుత
ప్రళసా ॥ ... *

౫౪॥ సగసామాదిసుకరోపాయమువేక్ష్యకింపాక్షికసిద్ధినాదండేన ॥ యథాహమ
సుఃఖిన్ ॥ సామూఖేదేనదాసేనసమసైరధవావృధక్ । విజేతుంప్రయతేతారి స్వయం
ద్వైతకదాచనేతి ॥ తస్మాత్సాంత్యమేవయత్తిమిత్యాశంక్యద్వాభ్యాంనిరాచక్షే ॥ చతు
ర్థత్యాది ॥ చతుర్థోపాయసాంధ్యేనండిసాంధ్యేరిపాశత్రాసాత్వంసామ ॥౫౫॥ సామసాం
త్వమునెనమిత్వమర. అ. క్రియాలవకారః, తథాహి, స్వేద్యం స్వేదాహం, స్వే
దేనప్రతకాగ్యుత్పర్థః ॥ ౫౬॥ స్వేదస్తేష్వదోదకేఘర్మకవితివశ్యః, ఆమజ్వరంఆవక్యజ్వ
రం ॥ ౫౬॥ ఆమోరోరోగభేదఆమోపక్షేతువాచ్యవదితివశ్యః, ప్రాజ్ఞః. కః ఆభసా
వరిషింజతి, సకోపిత్యభావః, జ్వరితస్యాంసస్వేకః తస్మాద్ధస్య సాంత్యం షాద్దీపకం
సార్వత్ - ఆతోదండ్యంవేణావః, వాన్యభేదేనప్రతీచింబకరణాడేవాద్వస్త్రాంతా
లంకారః ॥ ... *

౫౫॥ సామీతి ॥ సకోపస్యయాశవైరస్య- తస్యచైద్యస్య- సామవాదాః క్రియోక్త
యః- స్రవతస్తస్యక్షయితస్య- సర్పిపః శ్చుతస్య- తోయవిందవఇవ- స్రవతుశ్చైవరితేన్
స- సహసాదీపకాః జ్వలనకారిణః- సకాంతికరావత్సర్పకః. తస్మాద్దండ్యంప మనవచ
నంతు ఆప్రయాథవైరవిషయం- ఉపమాంకారః ॥ ... *

౫౬॥ ఏవం తేయదికేచిదుద్ధవాదయఃప్రత్యాచక్షీరకాతాన్పూర్త్యాహ ॥ గుణానా
మితి ॥ యుఅమత్యాః, గుణానాంసంభూదీనాం- ఆయథాతధ్యాత్-యథా తథాత్వ
మనశ్చక్రయ- యథాతధ- యథార్థం- యథామోగమితియావత్ ॥ ౫౬॥ యథార్థం
తుయథాతధవిశ్వోన్యమేవమరః- యథాభ్యాసయోభావః ॥ సూ॥ అన్యయోభావ
శ్చేతనపుంసకత్వం ॥ సూ॥ ప్రాసోన్యసపుంసకేప్రాతిపదికస్యేతిప్రాస్యత్వం- ఆతోసంజ్ఞో
సమాసేఅయధంరధ- తస్యభావః- ఆయథాతధ్యం- బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ వ్యఖ్య
త్యయః ॥ సూ॥ యథాతధయథాపురయోఃపర్యామేజేతివికల్పాన్నజ్ఞాన్వపదవృద్ధిః-
తస్మాదాయథాతధ్యాదయథాప్రయోగాదస్యకాలే అన్యస్యప్రయోగాదిత్యర్థః, ఆ
గ్ధంప్రయోజనంవిస్తావయంతినిష్ఠుంతి- కార్యహనింకుర్వంతీత్యర్థః - అమా త్యానాం
వ్యంజనంవిష్ణుంయమేమంతేతథోక్తాః- తద్దేవ్యహధారిణిత్యర్థః ॥ సూ॥ అవభ్యోబహు
ప్రీహివ్యకాధికరణోజన్మాద్యుత్తరపదఇతి వాచసః - వస్తువస్తుకత్పూరితసంజ్ఞాయేషాం

తియె| అమాత్యశ్చంజనారాజ్ఞాం చూష్యాస్తైశ్చత్రుసంజ్ఞితాః || ౫౭ ||
 స్వశక్త్యవచయేకేచి త్వరస్యవ్యసనేపరే | యానమాహు రుదాసీనం
 త్వాముత్థాపయతిద్వయం || ౫౮ || లిలంఘయిషతోలోకానలంఘ్యనల
 ఘీయసః | యాదవాంభోనిధీన్రుంధేవేలేవభవతఃక్షమా || ౫౯ || విజ
 యస్త్యయిసేనాయాస్సాక్షిమాత్రేపదిశ్యతాం | ఫలభాజసమీక్ష్యో
 క్తైబుద్ధైభోఽగభవాత్సని || ౬౦ || హతేహిడింబరిపుణారాజ్ఞిదైవమాతు

సంజాతాశ్చత్రుసంజ్ఞితాః శత్రవపితేహుటమంత్రిణః రాజ్ఞాంచూషయతు మహాః
 మాష్యోఽహ్యోఽస్త్యజ్ఞావతియావత్ || *|| కృత్యానాంకలహరిదేతికతహరిషష్టి - అత
 స్సోస్వక్రంశత్రురోద్ధవ్యమితిభావః || ... *||

౫౭|| సనుయాతహ్యపి కాలేయాశ్చవ్య ఇత్యాశంక్య ఆయమేవకాలఇత్యాహ||
 స్వేతి|| కేచిద్వృధాః- స్వశక్త్యవచయేసామధ్యాతిరేకే- యానం యాత్రా మా
 హుః- యధాహకామందకః|| శ్లో|| ప్రాయశఃసంతోష్యసేరిపుణాంయూతఃపిత్వే
 వసమానునంతి| తత్తైషపయ్యవ్యసంహృతిత్వంక్షమస్తుసన్నభ్యుదితోనుయాయాదితి
 పరేవృధాః- పరశ్చక్తోఃప్రవ్యసనేపది|| ౫|| వ్యసంవిషదిభ్రంశఇత్యనురః- యాన
 మాహు, ఆశ్రమనుః|| శ్లో|| తథాయాయాద్విగృహ్యైవవ్యసనేచోదితేరిపోరితి- ద్వ
 యముక్తపక్షద్వయం-కత్తౄ, ఉదాసీనమనుద్యుంజానం||*||ఈదాసజ్జిశాసజాకార
 స్వేకారాదేశః- త్వాముత్థాపయతిప్రేరయతి- తదుభయలభాదీదృక్కాలోన కదాపిల
 భ్యతభ్యశ్శః|| ... *

౫౮|| ఆత్రస్వశక్త్యవచయంతావద్దర్శయతి || లిలంఘయిషతఇతి || లోకా
 లంఘితుమిచ్ఛతోలిలంఘయిషతః - లంఘయతేస్సన్నంతాల్లభశ్శతరిశవ - అలం
 ఘ్యోఽస్త్యయంబులఽంఘ్యోః- మతః- ఆలఘీయసోలిగురూఽఅతపివ - యాదవాః
 ఆంభోనిధయఃవేత్సుపమితసమాసః - వెలవేలిలింగాత్ - తాన్యాదవాంభోనిధీన్
 భవతః- తమతిలిక్ష- వేలేవమాలుమ|| ని|| వేలాకూలేడివారిధేరిశాశ్వతః - రుంధే
 ప్రపరుణధి- అన్యథాప్రాగేవసర్వం సంహరేయిరితిభావః-ఉపహారంకారః|| ... *

౫౯|| ఆభ్యవృత్తయశ్చాయమపరోయదక్షైశ్చైవతేవిజయలాభఇత్యాహ|| విజయ
 ఇతి|| సేనామూఃకర్త్ర్యాఃవిజయ, సాక్షిమాత్రేఉదాసీన పితృభాజిత్యయి-సమీక్ష్యో
 క్తసాంఖ్యోఽ- ఆత్మని, బుద్ధేర్మతాత్తత్వస్యమూలప్రకృతేఃప్రభవమికారస్యకర్త్ర్యాః-
 భాగః సుఖముఃఖానుభవఇవ- అపదిశ్యతాంవ్యవహీయతాం - భృత్యజయపరాజయ
 యాఃసామిగామిత్వాదితిభావః- సాంఖ్యాఅప్యాహుః || వా|| కత్తౄవభవత్యుదాసీన
 ఇతి- సర్వద్రుప్తపభోగంయస్తాత్పురుషస్యసాశయతిబుద్ధిరిత | ... *

౬౦|| పరశ్చవ్యసనమాహ|| హతఇతి || హిడింబరిపుణాభీమేన-ద్వయోమాహతోర
 వత్యంపుమాదైవమారుతః|| *||మాతురుత్సంఖ్యాసంభద్రాపూర్వాయాఇత్యన్విత్స

లేయధి । చిరస్యమిత్రవ్యసనసుదమోదమఘోమః ॥౬౮॥ సీరిరాపది
యధమ్యః పరస్తస్మానినోఽగ్రామైః । విభుర్విభుఃతుదస్యేవ పూణా
స్తస్యోత్సవాయసః ॥౬౯॥ అన్యమచ్చృంభలంసత్తవమన్యవాఛస్త్రాని
యంత్రితం । సామానాధికరణ్యంహితేజస్తిమిరయోఃకుతః॥౭౦॥ ఇంద్ర

యః- ఉకారశ్చంద్రాదేహో రేఖవరః- తక్ష, రాశ్శిజరాసంభేసహద్వాన్యంసపత్నీ
భ్యామధశఃశ్రేణూకఃజరానామ్నానాచ్యాసంభేతశ్చేతకధయంతి-యథహతేసతి
చిరస్యః-చిరరాసం ॥ ని ॥ చిరామచిరరాత్రాయచిరస్యాన్యార్థాభావ్యా వ్యయే
పద్మవరః ॥ ముక్తిస్సనిరంతరంశవాక్ ॥ ని ॥ వ్యసనంవిపదిభింశశ్చేద్యరః - దిమ
ఘోషాన్జ్ఞాతో... ఘోషాదజయై చ్యవః-సుశేనదమృతవీనుదమః- వికాకిత్వాత్ససా
ధ్యభివ్యోః ॥ ... *
౬౮ ॥ కల్పాన్యయంభో భువేత్యనాదేనోర్జనమృతస్తసూరాణామగ్నిమహత్ ఏవ
శ్రోతాస్త్రాన్యయంభో యథాహతామదః ॥ క్లో ॥ యదామృతస్త్రాన్యభగ్నిహం
తుంసరాత్రిమానాదేతమబ్జమింద్రం । తదాభియాంయదహితామరవ్యస్త్రపాయతః
కశశనపీతసానిత్యగ్నిత్యాంసానిరితి॥పరశశ్రురాపదికవ్యభి నీతిరియత్రదాపది
గమనంసానిత్యశాన్యాగ్నిమానవకః-హిమలజ్ఞాకరమిత్యధా-కింబుపూణః-ఉపచితః
సశత్రుః-తస్య సూనికనిధుశ్చంద్రఃతంతుదంహిస్తే విభుంతుదోరామాః॥ * ॥ క్లో
మృతదగ్నిభిశ్చేయమృతమృతేనైవోత్పదాయ-తాబలిసాబలవానేవయత
వ్యః-లిసశ్చవయమిదావం॥

౬౯ ॥ విహాపూర్వోక్తమర్వాదితాస్త్రవిరోధస్సాన్యవిత్పాకంకావహ । ఆవృదితి॥
ఉచ్ఛంభలమనగళశం-ప్రసహ్యపీతనక్షమయియాత్-సలవంబలమన్యక్-శాస్త్రే
ణోదాహృతం-మన్వాదితాస్త్రేనినియంత్రితం-పరస్యవ్యసనేకాతేయలితు- సత్త్వ
మన్యత్-ఉర్కతూ, సర్క-టర్కజైబతన్య మన్యశద్వాధాః,తయోస్సావేత్యనిరకేతు
త్వాభ్యామిధోవిరోధావైకతాస్త్రాభావత్వంసంభవతిత్యధా-అతద్ధృష్టాంతమాహ-
తేజస్తిమిరయోః సమానమకరణంయయోస్తే-తయో ర్భావస్సామానాధికరణ్యం ఏ
కాశ్రయత్వం-కుతః-సకురశ్చిదిత్యధాః,తయోస్సహవక్తృనకురధాదిభిభావః-తస్మా
దుభయోరుదితానుదితపామవద్భిన్నశాస్త్రాభావత్వాదిరతరశాస్త్రవిరోధోనబాధ
కరనివాహః॥

౭౦ ॥ తహి-స, సుదానీగకార్యసుత ఆహ॥ ఇంద్రేతి ఇంద్రస్థస్థ-పాధశనగర
శ్య-గమగమనం ॥ గమవద్భస్మగమశ్చేతజ్చన్యయః-మాకారి-తావత్సక్రియ
తామేత్యేవః॥ ౬౯ ॥ సూత్రాగ్రస్థితేకాశ్చేన్యమానేవభారణిభిశ్చ ॥ * ॥ కృ
ష్ణకమఃజిలుజేమాజిలుజేఇత్యాశీరభేనమాజ్యోగవత్పట్నగ్రిహేధిః,తు,చేదయః
చేదిదేశాః-అస్మాకమిమేఅస్మాకాః ॥ * ॥ యక్షద్యవోరవ్యతరస్యాం ఖిన్న
ప్రతిపికలాన్వదన్యైత్యయః ॥ * ॥ తస్మిన్నుజీద - యస్మాకాస్మాకాదిత్యస్మా కాదే

ప్రస్థగవస్తావతా రిమాసా తు చేరయః | ఆస్తాకజంలి సాన్నిధ్యాద్వా
 మఃభూతభూయహః || ౬౨ || నిరుద్ధవివధా సార ప్రసారా గాజవప్రజం |
 ఉపరుంధంతు దా తార్థాఃపురీం మాహిప్యదీం ద్విసః || ౬౩ || యజతాంపాం
 డవస్సర్వగమవద్వింధ్రస్తవస్విసః | వయంహనామద్వివతస్సర్వసాన్నిధ్యం
 సమీహతే || ౬౪ || ప్రాప్యతాంవిద్యతాం సంపత్సంపకాణదర్కరోచి
 మాశస్త్రైర్ద్విఃపచ్చిరశ్చపప్రోచ్చలచ్ఛనిలోక్తితైః || ౬౫ || ఇతిసంరం

శః-సన్నిధిరేవసాన్నిధ్యం, సాన్నిధ్యవ్యవస్థిత్యయః-ఆస్తాకానాం-ఐంసాం,సాన్ని
 థ్యాత్-వామనీభూతాఃకాఖాభాంగాభర్తృకృతాః-స్వల్పీభూతా,భూరుపూయేషాం
 తె-తథోక్తాస్స-తు-చేరియాస్త్రైర్విక్రియతామిశ్యభాః, నావప్రస్తతాన్రుతేనస్వ
 తార్యేణైవగమ్యఃఇంప-స్వూతిరేంకారః || శ్లో || కరణగమ్యతేయస్ప్రస్తుతా
 త్కార్యవణానాత్ | ప్రస్తుతేనసంబంధంతత్పర్యామూతిరవ్యభిజాతే ||*

౬౨||నిరుద్ధలికించ- దాశాహాయాదవాః, వివధోధాన్యాదిప్రాప్తిః - ఆసార
 స్సుస్సృజ్యల- ప్రసారస్త్రైకాక్రూడిప్రదేశః || ౬౩|| ధన్యాదేవవధఃప్రాప్తిరసార
 ప్రసూమృద్ధలం| ప్రసారస్త్రైకాక్రూడిఃప్రదేశఇతివైజయంతీ, తెఱుద్ధామైశ్వర
 థోక్తాః- అన్యత్రనిరుద్ధావివధానాంపర్యాహారపరసామ్నం - సంభవాహ్యక్షీరా
 ద్యాహరణసాధనభారవిశేషజాం, ఆసారప్రసారాప్రవేశగణ ముస్తైతథోక్తాః |
 ౬౪|| వివధోవివధోధారకఃపర్యాహరణ కథ్యతిఇతిహలాయభాః- ప్రజంగోష్ఠం|| ౬౫|| ప్రజ
 సాన్నిధ్యాకులేగోష్ఠివైజయంతీ- గాజవ-మాహిప్యదీం, పురీం-ద్విషేరితా- ఉప
 రుంధంతు. ప్రశోభవమాహిప్యత్యామరీనావృణ్వంలిప్యభాః|| శ్లో || దుహ్యచ్ఛవ్యం
 త్రుణీవచనాత్ కమలత్వం - ఆత్రోషప్రజావకధితంకమలన్మదీప్సితమంకమల-
 స్సిన్ధుపమేయం ||

౬౫|| తహిషాధిఃప్రాధికనాయాఃకాగరిత్యాకంశ్యుక్తిశ్చేద్యగంత్వాహ||
 యజతామితి|| పాండవోయ్యుష్మిరః- యజతాయాగంకరోతు - ఇంద్రస్సర్వగమవ
 తురతు-ఇసః, అకణఃతవతువకాశతాం-వయంద్విషతఃఆరీకా హనామహారయా
 మ||*|| ఆమృతమస్యపిచ్ఛేత్వాదాగమః- సర్వత్రప్రాప్తకాలోట్,తథాహి, సర్వ
 జనః- స్యాథాంస్వప్రయోజనం- సమీహతే-అనుసంభవై- ఇంద్రాదివత్సమాన యోగ
 తేనానఃపాథాఇత్యభాః- ఆథాంతరన్యాసః || *

౬౬|| ప్రాప్యతామితి|| కించ- ద్విషతాం-శిరశ్చేదేనప్రోచ్చలతాఉగ్రచ్ఛరాశోడి
 తేనూక్షితైఃనిక్షైః- శస్త్రైరర్కరోచిషాం- సంపర్కాత్- విద్యుతాంసంపల్లక్ష్యైః -
 ప్రాప్యతామితినిదశానాలంకారః || *

౬౭|| ఇతితి|| ఇతిథం-సంరంభణస్సంతుభితస్య, బలిస్య- బలికద్రస్యవాణీః ఆలే
 భ్యదేవతాశ్చిత్రలిఖితదేవతాః- బలద్రస్యసభాయాస్సదోగృహస్యగ్రీనాం ప్రతి

భిక్షోవాణీర్జలస్యా లేఖ్యదేవతాః | సభాభిత్రిప్రతిధ్వనైభక్యాద
 న్వవదన్నివ || ౧౮ || నిశమ్యతా శ్చేవగవీరభిధాతుమధాక్షజః | శిష్యాబృ
 హతాంపత్యుఃప్రస్తావమదిశద్దృశా || ౧౯ || భారతీమాహితభరామధా
 నుద్ధవముద్ధవః | తథ్యాముచథ్యానుజవజ్జగదాగ్రేగదాగ్రజం || ౨౦ || సం
 ప్రత్యసాంప్రతంవక్తముక్తముసలపాణినా | నిధాన్రితేర్థే ఖ్యేనఖిలూ

ధ్వనైః - ప్రతిధ్వనివ్యాజేనేత్యర్థః - భూయాదస్వవదన్నివ - బలరామవచనమేవసమ్య
 గిత్యవదంతీదేవ్యుత్పేక్షా || *

౧౮ || నిశమ్యతి | అధఃకృతమక్షజంబంధిం ద్రియజన్మజ్ఞానంయెనసః | అధోక్షజోహరిః -
 తాః - శేషస్య శేషవతారస్యబలభద్రస్య - గాఃవాచః - శేషగవీః || ౧ || గౌరతద్ధితలుకీతి
 టచ్ - టిత్వాత్ జీవ - నిశమ్యక్రుత్వా || ౨ || నిశామ్యతీతి శ్రవణేతదానిశమయత్యపీతిభా
 ట్టమన్ || తత్రశామ్యతేరిదంబూహం. ఆన్యథానిశమయ్యతిస్యాత్ - అతపవచామనః ||
 * || నిశమ్యనిశమయ్యశబ్దాద్రక్రృతిభేదావతి - బృహతాంవాచాం - పత్యుఃబృహస్పతేః
 శిష్యాబృహద్దవాయ - అభిధాతుంవక్తం - దృశాదృశ్యంజ్ఞయాకటాక్ష విక్షేపేణ - ప్రస్తా
 వమవసరమదిశత్ - అతిస్పష్టవాక్ || ౧ || ప్రస్తావస్సాన్యవసరఇత్యమరః || *

౧౯ || భారతీమితి | అధకృష్ణాశ్చనుజ్ఞానంతరం - ఉద్ధవః - అహితో భారోభగ్గౌర
 వంయస్సాంప్రతాం - తథ్యాంయథార్థాం - భారతీం. అనుద్ధతమగర్వితంయథాతథా -
 గదోనామకృష్ణస్సాన్వరజోయాదవవిశేషః - తస్యాగ్రజం - కృష్ణమగ్రేభురతత్త్వ - పా
 గల్భ్యోన్యతీః - ఉచధ్యస్యమహాక్షరసుజఃబృహస్పతిః || ౧ || ఉచథ్యావరజోజీవఇత్య
 మరశేషః. తద్వతైసతుల్యంజగద || * || తేసతుల్యంక్రియాచేద్యతిరితివతి ప్రత్యయః -
 తద్భిత్తగతేయముపమా || *

౨౦ || క్రిజగాచేత్యకావహ || సంప్రతీతి || సంప్రతిముసలపాణిస్తాబలభద్రేణ. శేవల
 కూరేణేతిచద్వనిః, ఉక్తైసత - వక్తృమసాంప్రతమయ్యక్తం - సాధూక్తత్వాదాభాసమాస
 యోగక్షేమప్రసంగాదితచద్వనిః. సాంప్రతశబ్దస్యాహారథాత్వాత్ || ౧ || యుక్తేద్వే
 సాంప్రతంస్థానఇత్యమరః - తద్యోగే || * || శకధృషేత్యాదినాతుముక్ - తథాహి - తే
 ఖ్యేనప్రతేజఃఅర్థేవాచ్యే. నిధాన్రితేనిజీతేసతి, వాచికంవ్యావృతార్థాంవాచం -
 సందేశవచనమిత్యర్థః || ౧ || సందేశవాగ్వాచికంసాన్యదిత్యమరః || * || వాచోవ్యా
 వృతార్థాయామితిరీతి - ఖిలూక్త్యాఖిల-సవాచ్యాఖిల్యిత్యర్థః, ఖిలరాద్యః ప్రతి
 షేధే, అస్యోవాక్యాలంకారే || ౧ || నిషేధవాక్యాలంకారజిజ్ఞాసానునయే ఖిల్యిత్య
 భయత్రాప్యమరః || * || అలంఖిల్వ్యఃప్రతిషేధహాఃప్రాచాంక్యేతిక్యైప్రత్యయః ,
 ఇకనపాదాదాఖిల్వాదయఇతినిషేధస్యోద్వేజకాభిప్రాయత్యాన్మృక్షార్థస్య ఖిలశబ్ద
 స్యఅనుద్వేజకత్వాన్మృక్షుదేవపాదాదాప్రయోగోసదావ్యతీత్యనుసంధేయం - లిఖి

క్వాఖలువాచికం॥౨౦॥తథాపియన్తయ్యపితేగురురత్యేవనారవం । త
త్ప్రయోజకకర్తృత్వముపైతిమమజల్పతః ॥౨౧॥ వక్షాఃకలిపయైరేవ
గ్రథితస్యస్వరైరివ । అనంతావాక్యు స్యాహూగేయస్యేవవిచిత్ర
తా॥౨౩॥బహ్వప్సేన్వచ్ఛయాకామంప్రకీణామ్భిధీయతే । అనన్యుతా
థాసంబంధఃప్రబంధోదురుదాహరణి॥౨౪ ॥ మ్రదీయసీమపిఘనామన

తాథావాచికమివబలాక్రైదుక్తైరవ కాశ ఇతివాక్యప్రతిబంధకణాన్ - స్పష్టమైవ
ధృష్టాంతస్తుతివ్యాజేననిందావగమద్వాద్యజస్తతేశ్వ - లక్షణంత్యగ్రేణత్యైముః ॥ *

౨౦॥ తహింకీంతూస్థింభూయతేనేత్యాహ॥తథాపి॥తథాపి-ఇత్యేనీకీతేషి-తే
తవ-మయ్యపి-బలభద్రవదేవేత్యపేరధాః-గురురత్యేవంయక్తారవం-ఆదరః,తక్తా
రవం-జల్పతోజల్పనేప్రయోజ్యకర్తృత్వము ప్రయోజకకర్తృత్వోగ్రైరకర్తృత్వము మైతి
అతోవత్యైమీశ్వరభాః,నహింకీతై స్సాదరంప్రప్రసవిశేషజ్ఞానవిజ్ఞానరూప్సింభావో
య క్తాతిథావః ॥ *

౨౧॥ నగరామేక్షైవసర్వంప్రపంచోక్తంసగ్రప్రకీంతేవాయమస్తీత్యాశంక్యమృ
థాప్రసంగోయమితిహృదిభిధాయస్తువన్నాహ॥వక్షాఃకలిపాప్రయోగి॥వక్షాఃకలిపా
కలిపయైఃపరిమితైఃవక్షాఃకలిపాచాశతాదేనమాతృకాక్షరైః . కలిపయైస్సప్తభిరేవస్వ
పైర్నిషాదాదిభిఃగ్రథితస్యగుంభితస్య-వాక్యయస్యశబ్దజాలస్య ॥*॥ ఏకాచోనిత్యం
మయటమిచ్ఛంతిస్సాన్ధ్యాయట-గీయతఇతిగేయం-తస్యగానస్యేవ,విచిత్రతాఅ
వాంతరభేదః - అనంతరచనాభేదాదవరిమితాభవతీత్యర్థః , అహూలతప్తేనసాధూ
క్రైపివిశేషానంత్యాత్మకూపివక్షవ్యమస్తీశ్యేకాథావః . తస్యదుర్వక్తత్వాన్వమైవాస్తీత్య
శ్యః-ప్రత్యవయవమిహిపాదానాదనేకేయమువచూ ॥ *

౨౩॥ బహ్వితి॥ సేన్వచ్ఛయాస్వప్రతిభాసుసారేణ, ప్రకీణామసంగతం-బహ్వప్సికా
మంయథప్తం - అభిధీయతేకింకు - అనుష్టుతః-ఆర్థసంబంధః , అవ్యక్తవదాథానం
గతిః-యస్మిన్సః, ప్రబంధః, సందర్భః - దురుదాహరఃదుర్వచః, హరతేఃఖల్పిత్య
యః, రామేణుసంగతమేవోక్తమితిస్తుతిః, అసంగతముక్తమితినిందాచగమ్యతే ॥ *

౨౪॥ మ్రదీయసీమితి॥ కుశలావతారః - మ్రదీయసీమసినుకుమారాక్షరాంశ్లక్ష్య
తరాంచ-తథాపి, ఘనామధాగుర్విం, అన్యత్రసాంద్రాం, కదళీదళ కల్పామిత్య
ర్థః - అనలైర్వహుగుణాఃశ్లైష్ణాదినిష్ఠంకుభిశ్చ - కల్పితాంరచితాంస్యూతాం
చ,చిత్రాంశద్వాదిచిత్రాం,చిత్రరూపాంపవటీంశాటీమివ-విస్తారయంతి ప్రసారయంతి
రామవాగ్మ్యేవంవిస్తైవేతిస్తుతిః,రామవాక్తునైవంవిధేనిందాచగమ్యతే॥అత్రశ్లేషస్య
శుద్ధవిషయాసంభవేనసర్వాలంకారబాధకత్వాదవమాప్రతిభోధాపితప్రకృతాప్రకృత

ల్పగుణకల్పితాం విస్తారయంతికుశలాన్విత్రాంవాచంఽటేనువ॥౨౫॥ విశేషవిమలశాస్త్రంయత్తపోగ్రాహ్యతేపురః హేతుఃపరిచయస్థైర్యేవస్తుణునికైవసా॥౨౬॥ స్రజ్ఞోత్సాహోవతస్సస్వమీయతేతాదాతుమాత్మని తోహమూలముదేప్యంత్యానగీహంఽత్మసంఽదః॥౨౭॥ సోపధానాంధియంధీరాఃస్థైర్యసీంఖట్వయంలియైత్రానిశంఽనివణ్ణాస్తైజానతే

శ్లేషమమిర్యః గకారసర్వస్వకారః, ఎవంచపూర్వోఽమాయానిర్విషయత్వప్రసంగాన్వైఘ్నప్రతిభాన్ధాపితేయమవమైవేర్యనే॥ *

౨౫॥ అథోద్ధవస్సస్వసిద్ధాంరంజకాయిత్యక్తుత్యాగర్వంపరిహరణా హరిమగుముఖీకరోతి॥విశేషం॥ విశేషంవిద్యాక-తస్యవిశేషవిద్యః-విశేషజ్ఞస్యగమ్యాదిపారాద్విత్వతీయాసమానః, తవ-పురోగ-తాన్త్రగీనితాన్త్రంక్షిగ్రాహ్యతేజవస్యస్యతవలయత్॥౨౬॥ ఉద్ధ్రాహితమఽన్యసమితైజయతీ, సావద్యద్రహణమిత్యర్థః విధేయప్రాధాన్యాత్ప్రీతింఽన్యో, వస్తుగుగ్రాహయతుః, పరిచయకేర్య అథ్యాసదాత్మ్యే, హేతుగుణసకా, ఆమేదనమామూత్రిమేవేయావత్, నమైమైవస్య ప్రకటనమితిభావః, గుణాప్రమేదనేదారాదికః॥*॥ జ్ఞానశ్రవణోన్మాయా, తత్సంజ్ఞాయాంకణ॥*॥ ప్రత్యయస్థతాత్పర్యనేతికారః॥ *

౨౬॥ సంప్రతిస్యమతముపన్యస్యతి॥ప్రజ్ఞై॥ అతోస్తాత్కారణాత్ - స్వమసాస్తీతిస్వమిప్రభుః॥*॥ సావమిదైశ్వర్యభిగీపాతః ప్రజ్ఞాత్సహకమంత్రోత్సాహశక్తి-ఆత్మనిస్వక్తి - ఆదాతుంసంపాదయితుం,యతేత,స్వయముఖయశక్తిమాకాభవేదిత్యర్థః, కుః, హియస్తాత్కారణాత్తౌప్రజ్ఞాత్సహకా, ఉదేవ్యంత్యాఃకుత్స్యకంత్యాః-జిగీషాః, ఆన్మసంపదః, ప్రభుశక్తేనూకలంబిదానం, అతఃఉత్సాహగ్రహణంధృష్టింతార్థం, యథోత్సాహస్సహకమంత్రోపిగ్రాహ్యః, నతుకేవలోత్సాహ ఇతి బలభద్రపక్షైవవాదః॥ *

౨౭॥ ఉత్సాహవత్ప్రజ్ఞాపిగ్రాహ్యత్వక్రంతస్యాఃప్రయోజనమాహ॥ సోపధానామితి॥ మేధీరాఃధీమంతః, సోపధానాంసవిశేషం, యుక్తియుక్తామిత్యర్థః, అన్యత్ర, సగంకుకాం, సోపధవఃమిత్యర్థః॥౨౮॥ ఉపధానంవిశేషస్యాద్యండుకైప్రణయేపితేవిభిశ్చ, స్థేయంకరతరాం, అచపాండ్రధీయనేంచ, స్థిరశబ్దాదియశుని॥*॥ ప్రియస్థిత్యాదినాస్థాదేశః, ధియంఖట్వయంతి - ఖట్వాం పర్యంకంకుర్వంత్యాశ్రయంతీత్యర్థః॥౨౯॥ శయనంమందచపర్యంకవల్యంకాఃఖట్వయాసహజిత్యమరః॥*॥ తత్ప్రరోతితదావష్టవిజిచ్ఛత్, కేధీరాః, తత్రధీఖట్వాయాం, అనిశం, ఆశ్రాంతం, నిషణ్ణాఃవిశ్రాంతాస్సంతః, జాతుకదాచిదపి, శ్రమంభేదం, నజానతేనసిందంతి॥౩౦॥ శ్రమఃభేదోధ్వరత్యాదౌతిలక్షణం, ధీపూర్వకపివోత్సాహఃస్వతోనతుకేవలవిజిగ్రహదా

జాతనత్రయం || ౭౦ || స్మృతంతిశరవస్త్రాస్తాకమంతర్విశంతిచః | ఒమల
స్మృతాపిస్థూలేనస్థీయలేబహిరశ్చవత్ || ౭౧ || ఆరంభంతేల్పమేవాజ్ఞాః
కామంవ్యగ్రాభవంతితేమహారంభాఃకృతధినుస్తిప్తంతిచనిరాకులాః ||
౭౨ || ఉపాయమాస్థితస్యాపిరశ్యంత్యర్థాప్రమాద్యతః | హంతినోపశ
యస్థోపిశయాభిమృగయుర్భుగాః || ౭౩ || ఉదేతుమత్యజస్మిహంరా

ధీరాశ్రయశీమేత్యర్థః, ఆ తస్మియామాహోగ్యునానామూఖ్యాద్వాన్యైకకృతశ్రమావ
సౌదనరూపోపకారవశ్యం కలయ - ౭ మానాత్ప్రజామాలంకారః || ౭౦ || ఆరోవృన్మా
తస్యప్రకృతోపయోగోత్సవ-చాప-సా-బహుకారః || ... *

౭౧ || అనవ్రజాన్ప్రజ్ఞాన్దాన్దాన్దాన్దైషమృగాహ || స్మృతంతి || తీర్థానిశిత
ప్రజ్ఞాః శరవత్ శరేణుస్యో, ప్రోవవల్లమేక, స్మృతం, ఆరంభంకార్యస్యకాయ
స్యదాంతరం, విశంతిచ, అప్రాయనేనఒమలకార్యసాధయంత్యర్థః, ఒమలస్మృ
తావ్యాపినాపి, స్థూలేనమండేనబహుతావ, అత్తనాయంత్రోపలేనత్వమృగవత్ ||
లేనతుల్యంక్రియాచేష్టాని, ఒహారవకార్యస్య, కాయస్యచేభావః, క్లియత్యేతిశక్తి
యతే, మూఢావ్యాల్పస్యహేతూఒహుప్రయతయవ్యక్తమూషకగ్రహణాయశిఖ
రీభననమివపరిహసాస్పదంభవతిభావః, రద్ధితగతేయముఃమా || *

౭౨ || ఆరంభంరకతికించ | అజ్ఞాః సందమధ్యం అల్పంతుచ్ఛమేవకార్యంఆరంభం
తే, ఉపక్రమంతే, కామవత్సంగం, వ్యగ్రాప్రస్తాత్పశ్యవంతి, నవపారంగచ్ఛం
తిరిభావః, స్మృతయశీతిబిరుదయస్త, మహారంభామహాబోధ్యా భవంతి, నిరాకు
లాః- అవ్యగ్రాశ్చ, తిక్తంఅపారగచ్ఛంతిరిభావః || ... *

౭౩ || అధిప్రజ్ఞావాకపిప్రమాద్యతిత్యా || ఉపాయమితి || ఉపాయమాస్థితస్యపా
ప్రసాహి, ఉపాయేనైవకార్యం సాధయతోపీత్యర్థః, కిముపవ్యగ్రస్యేతిభావః, ప్ర
మాద్యః ఆరవభాస్యని | ప్రమాదోనంధానతేజ్యచరః, అథాప్రయోజనాని -
సశ్యంతి, తథాహి- శయాభిసదాగ్రహః || | ఆభుచిజోగ్రహణాదాభుచ్, మృగా
య-బీరమృగయుర్భుగః || | మృగవానయశ్చేత్వేనాదిరోద్యయంతానిపా
తః || ని | వ్యాధామృగవధాజీవోమృగయుర్భుకశ్చసంత్యమరః, ఉపశేరశ్చేన్ద్రియపశ
యః, మృగమాగతస్థాయిసౌవాభిసాస్థ్యేగుస్తీస్థారంగతావిశేషః || | విరజిత్యుచ్చ
త్యయః, తత్రవిష్టతిమృగశయస్థాపి, మృగాన్నహం, విశేషేణ సామాన్య సమధికన
రూపోధాంతరవ్యాసః || ... *

౭౪ || వివరిప్రజ్ఞాయా ఆవశ్యకత్వమునం, అధోత్సాహస్యాప్యావశ్యకత్వమా
హ "ఉదేతుమితి || జేతుమిచ్ఛజిగిషువికటవ, ద్వాదశస్యైరాజసుమధ్యేద్వాద
శస్యాదిత్యేషు- దినకృద్దినకరణవ్యాప్రియమాఃఆదిత్యః, సజనతుహం ఉత్సాహా
త్యజఉద్యుంజానవివ, నతునిరుద్యోగితిభావః, ఉదేతుంకల్పతే ఉదయాయప్రభ

జనుద్వాదశస్వపిః జగీషురేకోదిచక్రవాదిత్యేష్వివకల్పతే॥౮౨॥ బుద్ధితః
 ప్రప్రంకృత్యుగోఘనసంవృతికంఠః॥ చారేష్యణోదూతముఖఃపురు
 షఃకోపిపాద్ధివం॥౮౩॥ తేజఃక్షమావానైకాంతఃకాలజ్ఞస్యనుకీపతేః ।

వచి, ఉత్పాదకశక్తిరేవ ప్రభుశక్తేముఖం మిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ న నాలింగత్వాదృతా
నాంనానాసూర్యత్యమితిపుతేః, ప్రతిమానసమాదిత్యభేదాద్వాదకత్వం, తస్యైకశ్చైవ
వద్వాదకత్వాత్వం ॥ ౧౧ ॥ ద్వాదశాత్మావివాకరక్షత్యభిధానాత్ . తేచాద్యమాదయః
పురాణోక్తాద్యప్రవాసి. రాజనస్త్వశ్లో॥ అరిమిత్రమిరుమిత్రమిత్రామిత్రమతఃప
రం॥ అథారిమిత్రమిత్రంచవిజిగీషాఃపురస్సరాః॥ పంచోశేషః శ్లో॥ పాస్త్వికగ్రాహ
తఃపశ్చాదాక్రందప్రదనంతరం॥ ఆసా రావనయోక్తైచవిజిగీషుస్త్వతః॥ పాస్త్విక
గ్రాహసారకక్రిందాసారశ్చేద్యర్థః- అత్రచత్వారషితేషః, ఏవంచనభవంతి, విజి
గీషుద-శమ॥ శ్లో॥ అరీశ్చవిజిగీషుశ్చమధ్యమోభూష్యనంతరః । అనుగ్రహేనంపాత
యోఃసమస్తస్యప్రయోగ్యథే॥ ఉండరాద్భూతేతేషామదాసీను బూధకకతి - మధ్య
మోదాసీనాభ్యాంసంభూద్వాదకవేదితవాన్- పూర్ణోపమా ॥ ... *

౮౨॥ ఉపాయమౌఢతస్యేత్యుత్తరాజాపప్రమాద్యదిత్యుక్తం, అపిమాదప్రకార
మాహా॥ బుద్ధితి॥ బుద్ధిరేవ ప్రసిద్ధిః, బుద్ధిశః ప్రసిద్ధిః, అమోఘమాతే త్వాత్ప్రసాదాతి
భావః, ప్రకృతయః స్వామ్యమాత్యాది రాజ్యాంగాని ॥ ని ॥ రాజ్యాంగాని ప్రకృతయశ్చ త్య
మిరః-తావదాంగాని గాత్రాదియస్య సప్రకృత్యంగః, తన్నైవ కల్యాణాప్రజ్ఞానైకల
దితిభావః, ఘనాదుర్భవా సంవృత్తిమార్గత్పుగుప్తిరేవ కంచుకః కవచాయస్య సతథా
త్వః, మంత్రీభదే రాజ్యభేదాదితిభావః. చరతిచరః. వచాద్యుచ్ఛ, సవచారోగూఢ
పుగుచ్ఛః, ప్రజ్ఞాదిత్వాత్వాత్వభేదాత్ప్రయః ॥ ని ॥ చారత్సగూఢపురుషశత్యమరః, సవి
వేక్షణావక్షుర్యస్యః. చారేక్షణః అన్యధాస్వర మండల వృత్తాంతా దక్షణా
దంధస్యైవ దేవదేనిసాతాదితిభావః, రూపవిషముఖా వాగ్మ్యస్య సదాతముఖః ॥ ని ॥
స్వాత్సందేశహరోదూతశత్యమరః. అన్యధామూకస్యేవ వాగ్మ్యస్య సహరసిద్ధాత త్వాభ్య
సంధ్యాదికార్యప్రతిబంధస్యాదితిభావః వివరభూత సాధిభావః కోపిపురుష్ః అన్య
విచారయంతోకవిక్షణః పుమానిత్యస్థః. ఆత్మోరాజ్ఞానర్యథాబుద్ధ్యాది సంపన్నైసభ
దిత్యం. ఏతదేవాద్రమత్తత్వం. అన్యధాస్వరూపహనిస్యాదితిభావః - ఆత్మకోపితి
రాజ్ఞాలోకసంబంధప్రసంబంధాత్ప్రత్యక్షమగ్నిసాత్వికయోక్తిః, సాచబుద్ధిశః ప్రతిభాత్వాది
రూపకనిష్ఠాస్థాభేదితేన సహంగాంభావేన సంకరః ॥

౮-౩॥ చతుర్థోపాయసాధ్యవిత్త్యాది నాయత్తేషామేవకర్తవ్యమిత్యుక్తం, తతో
 త్రరమాహ॥ తేజఃవిత్తీ॥ కాలంజానాతితికాలజ్ఞః. అస్యా యంకాలవిత్తీవిధవిత్తీశ్చ॥
 *॥ అతోనుపపన్నకవిత్తీశ్చయః. నత్విగుపథత్వ్యాది నాకవిత్తీశ్చయః, విధస్సమానేక
 మోపపదవైవిధ్యవిధవైవిధ్యభాషణాత్, తస్యమహిమతః. తేజఃత్వేత్తేజోమహిమతః॥

నైకమోజఃప్రసాదోవారసభావవిదఃకవేః॥౮॥కృతాపచారోపిపరైర
 నావిమృతవిక్రియః॥అసాధ్యఃపరుఃతేకొపంప్రాప్తేకాలేగవోయథా॥
 ౮౫॥మృదువ్యవహితంతేజోభోక్షునుర్థాక్షరకల్పతే॥ప్రదీపస్నేహ
 మాదత్తైదశయాభ్యంతరస్థయా॥౮౬॥ నాలంబతేదైష్టికతాంసనిషీదతి
 పౌరుషే॥శబ్దార్థాశక్తివిరివద్వయంవిద్వానపేక్షతే॥౮౭॥ స్థాయి

తివా, ఏ కాంతోనియమోనాస్తి - కింతుయధాకాలముగయమప్యాశ్రయశీయమిత్య
 భావః-తథాహి-రసాక్ష్యంగారాదీక్షావానిర్వేదాదీంశ్వవేత్తియస్తస్యరసభావవి
 దః-భావగ్రహణంసంపాదాయాతం-కవైఃకవయితుఃఏకంకేవలమోజః-సమాసభావ
 శ్యాదినాప్రాధమ్యభత్వంవా-ఏకఃప్రసాదః, సుకుమారబంధత్వంచాన, కింతుతత్ప్రదసా
 నుగుణ్యేనయధాహిగముభయమప్యపాదేయం-దృష్టాంతాలంకారం.. ... *

౮౮॥యదక్రక్రియాసమభిసరేణనిరాధ్యంతంక్షమేతకథి - తత్రాత్తరమాహ॥
 కృతేతి॥పరైశ్శత్యభిః- కృతఃఅపచారఃఅపకారఃఅవగ్ధంచయస్యసః- తథాప్యనావి
 మృతవిక్రియః-అంతగూఢవికారః- అతఏవాసాధ్యఃఅప్రతిసమాధేయస్యక, గణో
 యధారోగభవ॥వ॥ఇవవద్వాయథాశ్చబ్ధిదండీ- కా లేబలక్షయావసరేప్రాప్తేసతి-కో
 వంకురుతే-ప్రకువ్యతీత్యర్థః-తదుక్తం॥శ్లో॥ వహేదమిత్రస్కంధేనయావత్కాలవివర్త
 య॥తమేవచాగతేకాలేనిద్యాద్ధటమివాశ్చనేతి॥ ... *

౮౯॥తతశ్చక్షంతవ్యమిత్యాహ॥మృద్వితి॥మృదునావస్తునా-వ్యవహితమంతహి
 తంతేజః-అర్థాక్షాంశ్చంప్రకల్పితేప్రభవతి-తథాహి-ప్రదీపః- ఆశ్వంతరస్థయామధ్యస్థ
 యాదశయావత్కాంతేహంజైహాదికమాదత్తై- అన్యధాస్థయమేవనశ్యేదితి- తతః
 జ్ఞాంతిపూర్వకమేవజ్ఞాత్రంభలతీతిసర్వదాప్రథమతఃక్షంతవ్యమిత్యావః ॥ ౧॥ దశావ
 త్యామవస్థాయాంస్నేహస్తైరాదితేరసభవవిశ్వః- విశోమణసామాన్యసమర్థనాద
 ధాంతరన్యాసః.. ... *

౯౦॥తర్హిపౌరుషమేవమాభూత్ నిత్యంక్షమణస్యచైవమేవశ్రేయోవిధాస్యతి
 త్యాశంక్యహ॥నాలంబతఇతి॥విద్వానభిః- దిష్టంమతిరస్యేదైష్టికః-దైవప్రమాణక
 త్యర్థః॥ని॥జైవందిష్టంభాగధయమిత్యర్థః॥*॥ అస్తి నాస్తి దిష్టంమతిరితత్-తద్భావం
 దైష్టికతా-తామేవ-నాలంబతే-సర్వభూతద్భవివ్యస్థవి నాశాదిభావః-తథాపౌరుషే
 కేవలంపురుషకారే- యవాదిత్వాదబ్బృత్యయః- సనిషీదతినత్తిత్తి-జైవప్రాతిహేయే
 తస్యజైహ్యదితిభావః-కింతు-సత్కవిఃసమ్యక్కవయితా- శబ్దార్థావివ-తయోకా
 వ్యశరీరత్వాదితిభావః-యథాహవామనః॥*॥ ఆదోమగుణశ్చసాలంకారాశబ్దార్థా
 కావ్యమితి-ద్వయందైవంపౌరుషంచాపేక్షతే-అతఃపౌరుషమప్యావశ్యకమేవ - కింతు
 కాలేకతవ్యమిత్యర్థః- ఉపమాంకారః॥ ... *

౯౧॥ అదజ్ఞాంతేఃఫలమాహ॥స్థాయిఇతి॥ రస్యతేస్వాద్యత్యతిరసఃశృంగారాదిః ॥

నో ధేవప్రవతః తేభావాన్సంచాణిహోయథా । రసస్యైకస్యభూ
యాంసస్తథాజేతుమహీభృతః॥౮౦॥త-త్రావాసవిదాయోమైమ్
డలాన్యధిత్వతాన్సుఃప్రహానరేంద్రేణఫణీంద్రాభవశత్రవః॥౮౧॥కరప్ర
వేయాముత్తుంగఃప్రభుశక్తింప్రధీయసే॥ప్రజ్ఞావిలంబహమ్మూలఃభరత్సు
త్సాహపాదపః॥౮౨॥అనల్పత్వాప్రపథానత్వాదంశస్యేవేతరేస్వరాః॥

శ్లో॥రసతేస్సన్వదవాధాత్వాద్రసంసృతః॥తేరసాఇతినిర్వచనాత్-తస్యరసస్యగీర్ణయే
స్థాయినఃస్థాయీభావగ్యరత్యాదేః॥శ్లో॥రతిహ్లాసశ్చశోకశ్చప్రకోత్సాహశభయంత
ధా॥జుగుహ్యవిస్తయశమాస్థాయీభావాః॥౮౩॥తాఇతివచనాత్-తేనైకైవైవా
ధేవస్థాయీభావరూపే-ప్రయోజనేభూయాంసఃసంచాణిః-వృభిచాణిః-భావాని
శ్వేదాదయః-విభావాదీనామభ్యులక్షణమేతి-యథాప్రవతః-తే-తిదుక్తం॥శ్లో॥వి
భావైరసభావైశ్చసాత్వికైఃశ్వాభిచారికః॥అనియమానస్సాన్వద్యంస్థాయీభావోర
సంసృతఇతితథా-స్థాయినః-కరస్య-త్రాత్యాకాలంప్రతీక్షమాణస్యేత్యర్థః॥తస్యైక
స్యజేతుమిజగీహర్షాయకస్య-అధేవప్రయోజనే-భూయాంసోమహిభృతోరాజానఃప్ర
వతః-తే-స్వయమేవతస్యకార్యసాధయంతీన్యథాః-అతఃక్షంతఃస్వమిత్యావః॥తేచి
త్తుభావశబ్దసాగ్నిరసపరత్వమాత్రత్యయధాసంచాణిః-ప్రసంగాదాగమికాః-అన్యేర
సాః-స్థాయినః-కరప్రైకస్యముఖ్యస్యరససాగ్నిప్రవర్తంతేతథాస్యేవకావ్యేవీర
స్యశృంగారాదయఇతివ్యాచక్షతే-ఉచమాంకారః॥ *

౮౦॥త్రావతివక్ష్యమిదగుణాచరమాహ॥తంత్రేతి॥తంత్రావాహస్యపరరాష్ట్రచింతే
అన్యత్రతంత్రంశాస్త్రం-ఆవాపమాషప్రయోగంచ-వైయ్యచైతన్త్రావపది॥ని॥
తంత్రంస్వరాష్ట్రచింతాయామావాపః॥రచిత్రం॥ఇత్యుక్తాంతమిథేమృతంత్రమి
తివైజయంతి-యైస్సాన్వద్యసాన్వయై-అన్యత్రదేవతాధ్యావైశ్చ॥ని॥యోగస్సర్వహ
నూపాయధ్యానసంగతియైఃప్రిష్టశ్చమరః-మండలాగ్రస్వపరాష్ట్రేగిమహేంద్రాదిదే
వతాయతనానిచ-అధితిప్రతాప్రమతా-నరేంద్రేణరాజ్ఞా-విషవైద్యసచ॥ని॥రేంద్రః
సాధికవేరాజ్ఞావిషవైద్యసకధ్యతేజవిశ్వః-శత్రవఃఫణీ-ద్రాక్షవ-సునిగ్రహః-సుఖేని
గ్రాహ్యః-విషవప్రకృతాప్రకృతవిషయక్షేపః-ఉచమైవేతికే॥త్ *

౮౧॥ప్రహాత్సాహవతఃస్సామీత్యత్రైతావేవప్రభుశ్చ-మూమ్మిత్వంతదేవవన్య
సక్తికరేతి॥ఉత్తుంగోమహోన్నతం-ప్రజ్ఞావిలంబంశత్రైకేవ-భూనాత్మసాధనం-మూ
లంయస్యసః-ఉత్సాహవిష-పాదపః॥ప్రచేయాంసభానీయాంహస్తగ్రా
హ్యంచ॥విభిన్నాంశవఃకరావర్తమరః॥ప్రథీయసీంప్రభుతరా॥॥రయుతోహలాదే
లః-ఘోరితిరేభాదేశః-ప్రభుశక్తింతేజోవిశేషం॥ని॥సప్రభావఃప్రతాపశ్చయ్యజైజ్ఞకోశ
దండబిత్వమరః॥సాప్రసూతఇత్యర్థః॥ఫలనిష్పత్తైమగ్రేభూర్వకవివోత్సాహస్సన్వ
తఃఫలతి-వివరీకన్యధిర్మూలవృక్షఇవశుష్కతీతిభావః-రూపకాలంకారం॥ *

౮౨॥విమృశ్యకారిణమృశివృషపిభేయంస్యాదితిత్రయేణాహ॥అనల్పత్వాదితి॥అన

విజిగ్మోర్ముపతయః ప్రయాగైవీవారతాం॥౯౦॥ అన్యనారభ మాణస్య
విభోరుత్వాదితాః పరైః॥ ప్రజన్తిగుణతావధ్ధాంశద్వాదవిహాయసః॥౯౧॥
యాతవ్యపాష్టికగ్రాహాదిమాలా యామధికద్యుతిః ॥ ఏకార్థతంతుప్రో

ల్పత్వాత్ప్రభాత్సహకారత్వాత్ - అతఏవ ప్రధానత్వాత్ మండలనాయకత్వాత్, అ
న్యత్ర - అన్యత్వాత్ - ఉచ్యైస్సర్వరత్వాత్ - ప్రయోగైః సుఖరత్వాత్ - ప్రధానత్వాత్ -
నాయకస్వరత్వాత్ - అంశస్యకంశస్వరస్య - వాదీస్వరస్యేభ్యః॥ స్తో॥ యోరక్షిః స్వంజ
కోగేయత్వం వాద్యమవాదనా॥ అమాత్యైః సుఖాయ ప్రద్రాగ్మం ద్రక్ష్యవృత్తిః, య
స్సర్వయంయస్యసంవాదీచానువాదీస్వరోవరః॥ న్యాసోపన్యాసవిన్యాససన్యాసగ్ర
హతాంగతః ॥ ప్రయోగైః సుఖస్యాదవ్యంశేయోగ్యతావరావివరత్నాకరే, ధా
నాత్॥ ఇతరేస్వరాః షడ్జాదయ ఇతరజగిషుర్నాయకస్య - నృపతియోమధ్యమండలవి
సూరాజాన్, సుఖవారతాంశేషతాం ప్రయంతి - తత్కార్యమేవసాధయంత్యభ్యాః త
స్మాద్విమృశ్యకతకాన్యగుణితాన్విర్యాభ్యాః - అంశస్వరక్షణంచరత్నాకరవివరయోరక్షి
త్వాదిసూక్తమేవనిష్క్రూర్య కంజసుఖత్వం ప్రయోగైః సుఖేషు వ్యాపకత్వమంశలక్ష
ణమితి॥ శేషశేషభావశ్చేషాంతత్రైవిదైశ్శలక్షణైః పూర్వకం స్ఫుటికృతః ॥ స్తో॥ చతు
ర్విధాస్సర్వరావాదీసంవాదీవవివాద్యకీ॥ అనువాదీవవాదీతుప్రయోగైః సుఖస్వరః॥
శృతయోద్వాదశాస్త్రచాయయోరంతరగోచరాః ॥ మిథస్సంవాదినా తోస్తాం విధాన
స్యవివాదనా॥ విధయోరేవవాస్యాతాంతోతయోర్వావిధావపి॥ శేషాశానువాదిత్వం
వాదీరాజాత్రగీయతే॥ సంవాదీస్సంసారిత్వాదస్యాచాత్యోపధీయతే ॥ వివాదివివరీత
త్వాద్విరైరుపరిపూర్ణమః॥ నృపామాత్యాససారత్నాగనువాదీతుభ్యుత్పదదితి॥ ... *

౯౦॥ అపీతి॥ అనారభ మాణస్యస్వయమకించత్కార్యస్యాపి, విభోః ప్రభోవ్యాప
కస్యచ, వరైరవైర్మృపరీక్ష-శంఖభేర్యాదిభిశ్చ - ఉత్పాదితాస్సంపాదితాః జనితా
శ్చాధ్యాః ప్రయోజనాని - విహాయసః, ఆకాశస్యశబ్దాదవ, గుణతాంశేషతాం - కార
ణాయక్తగుణత్వం చ - ప్రజంతి ప్రయాంతి, శక్తౌహిరాజాస్వయముదాసీనవివరకాశవత్
స్వమహిమైర్వచకార్యదేశం వ్యాప్తువకాశద్వాదీవసర్వాథానాపిస్వకీయతాంసయ
తీత్యభ్యాః॥ ౧॥ గుణస్తావృత్తిశబ్దాదిసంధ్యాద్యతేషు కంతుషితివిశ్వః॥ ... *

౯౧॥ యాతవ్యేతి॥ ఏకార్థాః ఏకప్రయోజనం - సువివతంతుస్సూక్రంతత్రప్రోతా
యాంస్యూతాయాం, ఏకామిమేభిః పితౄమిత్యభ్యాః॥ ప్రపూర్వాద్వేషః కమణః క్షు
పదిస్యపీత్యాదివాసంప్రసారణః - యాతవ్యోభిషేణయితవ్యః - అభిః పాష్టికంగుంఘ్రతీ
తిపాష్టికగ్రాహః పృష్ఠానుభావీ॥ * కమణ్యో - తావాదీమంతేపూర్వోక్తాః సజ్జిగ్
శః, భిః తపివమాలారత్నమాలికాతస్యామధికద్యుతిః మహాజ్ఞాః - నాయకశక్తిస్వంజ
స్సోజగిషుర్నాయకాయతేమ్యమజిగీవాచరతి, స్వయమేవసర్వోత్కృష్టాణావతా
తపత్యభ్యాః, తస్మాద్విమృశ్యకర్తవ్యమిత్యభ్యాః॥ ౧॥ నాయకాధేతరీత్యభ్యాః కమణ్యునా

రోబలిసస్సిద్ధయేరిమ ॥ ఛం వాసువృత్తిమస్సాధ్యాస్సుహృతోవివలీకృ
 తాః॥౧౦౬॥మన్యసేరివధశ్చేయియాకాశ్రీతయేనాకినామితి॥ పురోదా
 శభుజామిష్టమిష్టంకతుకమలంతరాం॥౧౦౭॥ అమృతంనామయత్సంతో
 మంత్రజిహ్వోమృజుహ్వతి ॥ శోభైవమందరక్షుబ్ధక్షుభితాంభోధివణా
 నా॥౧౦౮॥సహిష్యేతమాగాంసిసూనోస్తతయత్త్వయా॥ప్రతిక్ష్యం

త్రాహ॥చిరాదితి॥ బలిసస్స వ్యయగ్రబలస్యఆరిమవిషయేబలాత్కారఃబలాత్కారే
 దండః-చిరాద్విరకాలేనాపి-సద్యమాభూదిత్యభాః- సిద్ధయేవశంవదత్వసిద్ధయే-భవతి
 తిశేషః-ఆవిమనసోవిమనసస్సంపన్నమానాః కృతాః విమనీకృతాః -నైమనస్య-ప్రాపి
 తాఇత్యభాః॥* ఆరుమనశ్శత్రుశ్చేతోరహారజనాంలూపశ్చేతివ్యప్రత్యయసలో
 పాఅస్య॥*చాప్యఃతీకారః,శోభనంహృదయంయేమంతేనుహృదోమిత్రాః॥* సు
 హృద్దుహృదామిత్రామిత్రశురితనిపాదః ఛందస్యాగ్నిరాయస్య-అవృత్త్యాచిత్తాన
 రోధేనాపిమస్సాధ్యాఃఆవజ్ఞాయతుమశక్త్యాఇన్ద్రభాః॥ని॥ఆగ్రప్రాయశ్చందలశయి
 త్యమరః-శనైశ్చత్రుద్దండేనాపివశగోభవతి-మిత్రంతునైమనస్యసతిసాహృదీతిర్ధృత్॥

౧౦౬॥ససుహృత్కార్యాత్పురకార్య-జలీయత్వత్రాహ॥మన్యసభిః॥నాకినాందే
 వానాశ్రీతయేత-వధఃశ్రేయాకప్రశస్యతరిః॥*ప్రశస్యస్యప్రతికాదేశః- ఇతిమ
 న్యసే-తస్మిపురోదాశభజాహవిర్బుజాం,ఆతవివనాకినామిష్టం-ఈప్సితంకన్దు-ఇషేః
 కర్తృణిక్ష-ఇష్టంఇష్టిర్యాగఇతియావత్-యజేర్భావేక్షః॥* వచిస్వపీత్యాదిహాసంప్ర
 సారణా-ఆలంకారమితవర్తనం॥*ఆవ్యయాదాప్యచిత్వాంప్రశస్యః- శత్రువధా
 దీప్తిప్రియకరోయగవనాకినాం-భుక్త్యాపిశత్రువధస్యసుకరత్వాదిభావః॥ *

౧౦౭॥తథాప్యమృతానాంతేమంకిమభిఃపిష్టభక్షణప్రలోభనైరంతరహ॥అమృత
 మితి॥అమృతంనామ,సంతోఽద్వాంసః- మంత్రాగ్రవిజిహ్వయేమంతేమమంత్రజిహ్వ
 వ్యగ్నిషు॥ని॥మంత్రజిహ్వస్సప్రజిహ్వఃస్రస్థి హెర్వాహవ్యవాహాభితిజైజయంతి - య
 త్పురోదాశాదికంజుహ్వతి-తదేవేతశేషః-యత్తదోర్నిత్యసంబంధాత్ - మందరవివత్సు
 భోమంభదండః॥*తుభిన్వాంతేత్యాదిహాఅగ్నిన్దుభానిపాతాదనిట్ల-తేనతుభి
 తస్యమధితస్యఆరిభోధేవణానాశోభైవఆలంకారవివ. అగ్నిమధనేనఅమృతముత్పాదిత
 మితియో-తస్మి-తికమాత్రం-అతోమమతమేవామృతమితివాక్యాధ్యయోహేతుహేతు
 మద్భావాద్భావాక్యాభావేతుకంకావ్యతింగమలంకారః. ... *

౧౦౮॥యాత్రాయాఃకశ్చత్ప్రతిబంధోదుస్తరస్తవాక్రీత్యాహ॥సహిష్యఇతి॥ప్రతి
 య్యయేభూజ్యయే॥ ని ॥ భూజ్యప్రతిత్యగియమరః ॥ తృప్యన్రేపితృభాన్రే॥*
 విభామస్తస్యపత్యోరివికల్పాన్ ॥* మాప్రిపితృధ్యాంస్యసేతిషత్వం-తేరవ-సూ
 నాశ్చతమాగాంసిఅపరాధా॥ని॥ఆగోవరాధోమంతుశ్చేత్యమరః-సహిష్యఇతి-య

తత్ప్రతిక్ష్యాయైపిసృష్ట్యనేప్రతిశ్రుతం॥౧౦౯॥ తీర్ణోనాదుంతుదాబు
ద్ధిఃకమ౯శాంతంప్రతాపవత్ । నోపతాపిచునసోస్యవాగేకావాగ్నిన
స్సతః॥౧౧౦॥ స్వయంకృతప్రసాదస్యతస్యాహ్వాభానుమానివ । సమ
యావధిమప్రాప్యనాంతాయాలంభవానపి ॥౧౧౧॥ కృత్యాకృత్యవిదస్తీ
థేవ్యంతఃప్రణిధయఃపదంవిదాంకుర్వంతుమహతస్రలంబిద్విషదంభ

స్వయావ్రతశ్చలంప్రతాపం-తత్ప్రతిక్ష్యాంత్రలంబినియం- అస్యధామహాదోషస్య
రణావీరిభావః. ... *

౧౦౯॥సత్యమప్రివృత్తుతంకింతసోస్యస్తకాదౌధత్యాద్రదపిత్యక్రమతఅహ ॥తీ
ర్ణేతి॥సఃసృత్పురుషస్యబుద్ధిఃతీర్ణానిశితాస్యాదితి-విదీత్యభ్యాహరః- ఏవముద్రతా
పి.తిధావ్యరంతుదతీత్యరుంతుదాశస్త్రవన్యమ౯భేదినిభవేత్- అహింసన్యైవపరంపీడ
యేదిత్యః-కమ౯వాగ్నిపారః-ప్రతాపవత్ తేజస్విభయదంస్యాత్-తథాపిశాంతంస్యా
త్ సతునింహదివద్ధింసంభవేదిత్యః మసశ్చిత్తంసృష్టాభిమానోష్ణంస్యాత్ ౩ ధా
వ్యవతాపయతీత్యుతాపి - అన్నాదివత్సరమసంతాపినస్యాత్వాగ్నినోవక్తుశిసతో
వాగేకావికరూపాస్యాత్-సత్యమేవదేదిత్యః- ఆతస్సత్యసంధ్యప్రతితాథా
హనిరనహితిభావః- ఆత్రప్రకృతాయావాచోప్రకృతానాంబుద్ధికమ౯మనసాంశతు
ల్యధర్మాదాపమ్యావగమాదీపకాలంకారః॥స్లో॥ ప్రస్తుతాన్ప్రస్తుతానాంతుసామర్థ్యేతు
ల్యధర్మతః॥దౌపవ్యంగమ్యతేయత్రదీపకంత్పిగద్యతఇతిలక్షణాత్॥ బుద్ధ్యాదీనాంశ
స్త్రీదివ్యతిరేకశ్చవ్యవ్యతే॥ ... *

౧౧౦॥అశక్యశ్చకాతేచైద్యవధర్మతాహ ॥స్వయమితి॥ కింవతిహ్వాభాగమానం
శుమానివ-స్వయంకృతఃప్రసాదఃఅనుగ్రహఃప్రకాశశ్చ యస్యతస్యచైద్యస్యాంతాయ
వధాయ-సమయావధినియత కాలావసానం- ఆప్రాప్యభవానపినాలంకరత్వతథాచో
వృధాపక్షీర్నకించిత్ఫలంస్యాదితిభావః॥ *

౧౧౧॥తహికిమయముపేక్ష్యేవనేత్యాహ॥కృత్యేతి॥కింతుకృత్యవిదకార్యజ్ఞాః
విధిజ్ఞాశ్చ-ప్రతిధీయంతఇతిప్రసిద్ధియోగూఢచారిణః ॥ని॥ ప్రసిద్ధిగూఢపురుషుఃపహ
యుధఃతరంత్యేభితితీర్థానిమంత్రాద్యపాదశక్తానాని-జలౌవతోరాశ్చ॥ని॥ తీర్థం
బలౌవతారేవమంత్రాద్యపాదశస్యపి । పుణ్యక్షేత్రేతథాప్రతిభిహూయుధః-తే
వ్యంరః-పవంసానంపాదప్రక్షేపఃచకృత్యా-మహతోమరవిగాహస్యపూజ్యస్య-విద్వి
షశత్రురేవఅంభః-తస్యతలంస్వరూపం-ప్రమాణునితియావత్ ॥ని॥ అధస్యరూపనూ
రశ్రీతలమిత్యమరః-విదాంకుర్వంతు-విదజ్ఞానేలోట్॥* ॥ విదాంకుర్వంత్విత్సన్యతర
స్యానితివికల్పాదాంప్రత్యయనిపాతః అంభసృజనత్రోక్తౌతిర్థాస్యసుప్రవేశ
త్వాత్ప్రాగుంతఃప్రవిశ్యపరీక్ష్యఇత్యథః-స్లిష్టపరంపరితరూపకాలంకారః. *

౧౧౨॥అవశ్యకంచైతదిత్యాహ ॥అసూక్ష్మతే॥ ఉబ్బూత్రఃఉచ్చాస్తగినిశిశా

సః॥ ౧౧౨॥ అనుత్సూత్రపదన్యాసాసద్వృత్తిస్సన్నిబంధనా ! శబ్దబద్ధే
 వనోభాతిరాజనీతిరపస్పతా ॥ ౧౧౩ ॥ అజ్ఞాతదోమైదోఽపజ్ఞాతాద్ధూ
 ష్యోభయవేతనైః॥ భేద్యాశ్శ్రోత్రభివ్యక్తశాసనైస్సామవాంకాః॥
 ౧౧౪॥ ఉపేయివాంసీకర్తారఃపురీమాజాతశాత్రపిం । రాజస్యనాన్యపా

స్త్రీవిరుద్ధః-పదన్యాసఃఏకపదప్రత్యేపోపి-స్వల్పవ్యవహారోపీతియావత్ - సహస్రియ
 స్యాంసాఅనుత్సూత్రపదన్యాసా-నీలపూర్వకసర్వవ్యవహారేత్యధః - స్యత్రఅను
 త్సూత్రపదోసత్సృష్టసూత్రాగ్రాక్షరః-వ్యుత్పసంఖ్యాననైరపియేణసూత్రాగ్రాక్షరై
 వన్యాగ్గప్ర-పాదకః-న్యాసఃవృత్తివ్యాఖ్యానగ్రంథవిశేషయస్యాంసా,సంభోదనతీయ
 ధార్థికత్వనయాశోభనా-వృత్తిఃశృత్యామాత్యాదిజీవికా-కాశకాపుష్కరయస్యాం
 సా॥౧॥వృత్తిగ్రంథవజీవనఇతివైజయంతి-సంసిబంధనానిఅనుజీవ్యానిహంత్రియా
 వసానేషుదత్తాని, గోహరణ్యాదికాశ్వతికపారిలోపికదానానియస్యాంసా,వితవృ॥
 జ్జో॥ దత్వాభూమింనిబంధంచే శ్యేతద్వచనవ్యాఖ్యానమితాక్షరాయాండ్రస్వయంఅన్య
 త్రస్సన్నిబంధసంభాష్యగ్రంథోయస్యాంసా - ఏవంభూతాపిరాజనీలిఃరా-వృత్తిః. అప
 గతఃస్పృశశ్చారోయస్యాంసాఅపస్పతా॥౧॥అపసర్వశ్చరస్సృశత్యధః-అవిద్యమా
 నంసస్పృశఃకాస్త్రీరంభసమర్థకఉపోద్ఘాతగ్రంథసంపర్శయస్యాంసా, సస్పృశాశబ్ద
 విద్యావ్యాకరణవిద్యవసా - సూభాతిసశోభతే,తస్మాచ్ఛరప్రవేషణమావశ్యకం - తద్ర
 హితస్పృశాజ్ఞాంధప్రాయత్వాదితిభావః - అత్రాపస్పృశేతిభతుకాష్టవస్సమూరెవశ్చిప్త
 త్యావచ్చిదైషః-సద్వృత్తిస్సన్నిబంధనేత్యత్రఏకనాశావలంబితభవ్యయ - భాషాం
 వజ్జిప్తత్యాదర్శనేషః-శబ్దవిద్యేవేతిపూర్ణాపమావ్యతైవ-రయోఃసానేయవ్యాత్సరికరః॥

౧౧౩॥ నకవలంచారముఖనవరవృత్తాంతజ్ఞానం అపిరూపజావశ్యరూప్రవృత్తిత్యా
 హ॥అజ్ఞాతే॥ కించఅజ్ఞాతదోమైఃపరైః- అజ్ఞాతస్వమమభిః-దోమైఃస్వయంవ
 రమమజ్ఞైఃఅభివ్యక్తానిభివ్యస్యాగ్రేప్రకటితానిశాసనాని - లదమల్యావ్యనాశ్వాసక
 రాజిమాటలిఖితానియమంతైఃఉభయవేతనైః - ఉభయత్రభేద్యస్యానినివేతనంభృ
 తిఃయమంతైః- ఉభయత్రజీవికాగ్రాహిశ్చ-భేద్యనగరవాసవ్యైశ్చ-స్వర్గం॥
 భృతయోభమ-వేతనమిత్యురః - శత్రోస్సంబంధనం- సమవాయిసంసమయంతీతి
 సామవాయికాఃసృఘముఖ్యాస్సచివాదయః॥ *॥ సమవాయికాఃసమవైవీచిత-ఉ
 ధూష్యద్విమమేతేదత్తహస్తాః-అస్తాభిరేమంలిఖితాని ఏతాన్యహితానీమృతైచ్చరు
 త్తాదుషయిత్వా-భద్యాఃఘటనీయాః సవత్సత్పృథక్కరణీయాః॥ *

౧౧౪॥ ఉపేయివాంసీతి॥ కించ-ఉపాయజ్ఞైఃకార్యసాధనకళనైః-తవతే - చ
 రంతీపరైర్నూతచారిభిః-పచాద్యత్ - ఏకాభావానుత్వయాసమైకప్రయోజనాని
 రాజస్యనాంసమూహఃరాజ్యకాని॥గోత్రోమైత్యాదిసామ్రాజ్య-అజ్ఞాతశత్రోరి

యజ్ఞైరెకార్థానిచరైస్తవ॥౧౦౫॥ సవిశేషా సుతేపాండోద్భక్తింభవతి
తస్యతి॥ వైరాయితారస్తరళాస్సవ్యయంమత్సరిణఃపరే॥౧౦౬॥ యదహో
త్సవిదోవిషక్షమధ్యేసహసంవృద్ధియుజోపిభూ భుజస్సుస్యః॥ బలిపుష్టకు
లాదివాన్యపుష్టైఃపుభగస్తాదచిరేణభావితాతైః॥౧౦౭॥ సమాజవాపల
దోషసముద్భతశ్చలితదుగ్బలపక్షపరిగ్రహః॥ తవదురాసదవీర్యవిభావ
సౌశలభతాంలభతామసుహృద్గణః॥౧౦౮॥ ఇతివిశకలితార్థా చూర్ధవీం

మామాబాతకాప్రవీంపురేమింద్రప్రస్థంపెయివాంః॥రాత్తవంతి॥ *॥ ఉదయవాససా
శ్వాపనూచానశ్శేషకస్యసుప్రత్యయాంతోపాత్యకతాకర్తవ్యం॥తే-కృష్ణాఃకర్మణి
బుద్ధ- ఇంద్రప్రథేష్టకంమహాద్రాజకార్యగభవిష్యతితదద్వరయత్రావ్యజైనసన్న
జైరాగతవ్యమిహసంధంసందిత్య- తద్రసవ్యేషేషయితవ్యాభిర్భక్తిః॥ని॥ అజాతశత్రు
శ్చాస్మాద్దర్శపుత్రోఽయస్యిరభివేశామః॥ *

౧౦౯॥ సమతత్రలభ్యరకర్మణికోయధావకాశభిత్వాశంక్యతత్రైవమహత్కలహ
వీజంసంభవతిత్వాహ॥ సవిశేషమితి॥ పాండోస్తుతేయస్మిరేభవతిపూజ్యేత్వయి-
సవిశేషంయథాతిథా- భక్తింభవన్యతిసతి- తరతాశ్చవలాఃమత్సరిణాద్వేషవంతిఃపరే
శత్రవః- స్వయమేవవైరాయితారోవైరంకరార॥*॥ శబ్దవైరకలహభగ్నికణ్డమేఘ
కన్ధకరణఇన్ద్రక- తతతస్త్రోబుద్ధిః॥ *

౧౧౦॥ కింతెసర్వేవైరాయిష్యంసేత్వాహ॥యద్యి॥ ఇహవిషక్షమధ్యేతమ
మధ్య- సహసంవృద్ధియుజోపిచైద్యేనసవై క్యంగతారాః॥ *॥ సత్సాద్విశేత్యా
దిసాక్తిః- యేభూభుజఃఅత్సవిదోసాస్థిభిఃసవేదినస్సువ్యః- వైర్యుభుఃబలిపుష్టకులా
తోకాకులాత్॥ని॥ కాకైకకరూపిష్టబలిపుష్టసశ్చత్ప్రజాభివృద్ధిః- అన్యపుష్టైః
పరన్యత్రైవలచిరేణసద్యోస్మాద్విప్రవక్షమథాత్॥*॥అస్మాదాదిత్యత్రావ్యశక్తిస్సాన్ధ్య
రత్వాప్తిప్రభగాదియోగేషిపంచమి-పుభగ్భావితా-వృద్ధిఃపృథ్వీ-వాశేల్బుద్ధి- చిన్మదితీ
వృద్ధిః-తేషుపితేవిదస్సాస్థిస్సగరుష్యంతవిత్వేదాః-బాఃచృందనీకంవృత్తం॥ *

౧౧౧॥ అధ్యతంగమయస్మాశిషగ్రయస్త్రైః॥ సహజేతి॥ సహజంసాధావికం
పాంలం-దుర్బిసీత్యమనవస్థితత్వంచ॥ని॥ చవలపారదేశేఘ్నిదుర్బిసీతేనవృత్తేఇతివైజ
యంతి-తైవేనదోషైః సముద్భతోద్భుత్తః-పక్షస్యహయోరుచ్య॥ని॥*॥పార్శ్వగగు
త్వాధ్యసహయ- లిఖిత్విన్యతివైజయంతి- చలితేఽర్థక-దుగ్బలపక్షపరిగ్రహాయస్య
సః-అగుహ్యుగ-శత్రుఃకణఃతవదురాసదవీర్యభావసా- తేజోగ్మి॥ని॥వీర్యకన్ద
ప్రభావేవతేదస్సానుధ్యాయోరపీవిత్వః॥ని॥సూర్యపక్షిభానసూరిభివృద్ధిః-శలభ
తాంజంజంత్వం-భావేతత్॥ని॥ సమావతంగశలభావిత్వమరః-అథతంగవృక్ష-రూపకా
లంకారం-గ్రుతవిలుచితవృత్తం॥ *

౧౧౨॥ ఇతితి-సహరిః-ఇతిత్థం-విశకలితార్థాంవివేచితార్థాం- అన్యగతనయమా

వాచమనామసుతనయ మా గామగళాందుణాయస్య । జితము
దముగ స్థాదుచ్చక్షేరుచ్చితోరస్థనిలనియత నిష్ణణ్ణిత్రితాంశుగ్రు
వాసః॥

ఇతి శ్రీమాఘకృతౌ - శివపాలవధే - మహాకావ్యే
ద్వితీయ స్సర్గః.

సోమంతా జ్యోతిః ప్రకాశః -

మాఘకావ్యే - సర్వాభ్యాసే - తత్వీయస్సర్గప్రారంభః.

౧॥ కౌబేరదిగ్భాగమపాస్యమాగమాగస్త్యముష్టాంశురివాసశీ
ర్ణః॥ అపేతయుద్ధాభినివేకసామ్యోహరిహాఽన్త్రస్థమథప్రతస్థే॥ ౧౬౪
గాం-నీతిమాగానుసారిణీం-దుర్నయస్య-బలభద్రాద్విక్రమేనైవైవ- అర్చితాని
వారయిత్రమితివైభవైవైభవకాలంకారః॥ నితద్విష్కంభేగళంసనేత్యమరః- అ
తపన-తనతముదం- మరః- కృతానందాం- ఉచ్చితేఉన్నతేఉర్ధ్వలే-నియతనిష్ణ
యానిశ్చిత్రాంతయా-క్రియాశ్రుతాం-నాన్వైగిరిమంత్రగుప్తిః - ఉర్ధ్వశీకమాధ
పీం- విసాంపుర్యోక్తాం- వాచం-శుశ్రువాక్రతవా॥ *॥ ధామయాంసదవస
శ్రువజ్జిత్యనుప్రత్యయః- ఉన్వైరేవోచ్చైరున్నతస్సక॥ *॥ అవ్యయస్సర్వనామ్న
మకవప్రాతైరిత్యకచ్చిత్యయః- ఉదగ్రాత్అసనాదుత్థితవా- ఉదోనూర్వకర్షణీత్య
స్సప్రత్యుదాహరణమేతత్ - రూపకాగ్రసాలంకారః॥ *॥ మాలినీవృత్తం॥ ఇతిశ్రీపద
వాక్యప్రమాణపారావారపారిణమ హేమపాద్యాని కోలవలమద్వి నాధసూరివిరచితా
యాం-మాఘవాక్యభ్యాసూం సర్వకమాభ్యాసూం- ద్వితీయస్సగళః.

౧॥ కౌబేరే॥ అథఉద్ధవవాక్సప్రవణానంతరం. అపేతాయుద్ధాభినివేకః॥ ఆగ్రహా
యస్యసః-శాంతక్రొధఇత్యధః-అతపవసౌమ్యఃశ్రుసన్నః-అతపవ-కౌబేరీతసాద్య-
తస్యాభాగః-ఉత్తరాయణమిత్యధః॥ *॥ శ్రీయాఃపుంవదిత్యాదిసాపుంసద్భావః-త
మపాస్యత్వక్వా-అగస్త్యసేమమాగస్త్యంమాగమవతీణః- దక్షిణాయనంగతఇ
త్యధఃఉస్థాంశుస్సూన్యభివధీతః - ఎతేనమరః-కొధఃకార్యంకాదకాలమంతస్తంభిభః-
సత్వైకాంతనిగతఇతిసూచితం- హరిఃశ్రీకృష్ణః-హరిప్రథంభగద్రవస్థం- ప్రత్యేద్రయ
యా॥ ని॥ ఇంద్రోదుశ్చ్యవసూహరితిహాలాయుధః॥ *॥ సమవేదప్రవిభ్యన్తత్యత్సేవ
దం॥ *॥ దేవకాలాధ్వగంతవ్యాకమక-సంజ్ఞావ్యాకమక-జామితిగంతవ్యవ్యకమకత్వం-
ఉపకూలంకారః - అన్యైకాసగేభగద్రోవేంద్రవజ్రానిత్రణాదుపజాతినృతం-తేతీద్వ
గ్విధాః॥ స్వానింద్రవజ్రాయదితౌజగౌ-ఉపేంద్రవజ్రావతజాన్తతోగౌ । అనంత
రోదీరితలక్ష్మణాజౌసాదాయదీయాభుపజాతయసాభివృత్తరత్నాకరోక్తత్వాత్॥ *
౨॥ అథాస్సప్రథాససన్నాహంవణాయన్నాదాశత్రధారణమాచ॥ జగదీతి॥ అ

వాహకౌతేనోపమీయైతతమాలనీలమాముక్తముక్తైలతన్మస్యవత్సః॥౯॥
 తేనాంభసాంసారమయఃసయోధేదఃద్రౌపదిర్దీధితిదీపితాశః। అంత
 ర్వసన్బింబగతస్త్వదంగేసాక్షాదివాలక్ష్యతయఃప్రలోకః॥ ౧౦॥ ముక్తా
 మయంసారసనావలంబిభాతిస్తదామాప్రపదీనమస్య । అంగుష్ఠసిఘ్నా
 తమివోధ్వముచ్చైస్త్రీస్త్రోతసస్సంతతధారమంభః॥ ౧౧॥ సఇంద్రసి
 లఘ్నలనీలమూతీకరరాజభుజ్జారవిశంగవాసాః। విసృత్యరైరంబురుహం

మీయేతసమీక్రియేతి - సాస్యోపమానంకంచిత్ప్రమతిభావః - ముక్తాహరంభృతవాని
 త్యర్థః - అత్రివ్యోముగంగాప్రవాహద్వయాసంబంధేపిసంభావనయాసంబంధకథ
 నాదతిశయాక్తిః - తదేతి॥ శ్లో॥ పుష్పప్రవాహోఽహితంయదిస్యాదిత్యాద్యదాహృ
 త్యఅలంకారంస్పష్టిచకార॥

౯॥ తేనేతి॥ తేనాంభసా- దీధితిభిః- దీపితాశాఃయనసః- ఓగంతవిశ్రాంతతేజాఇ
 త్యర్థః- పమాధరంభసాం-సారస్యవికారస్సారమయః॥ అమృతమథనేసమప్రో
 థః- కౌస్తుభాఖ్యఇత్యర్థః- దధృశ్యతః- ధృఢారణకర్తృపరిట్- యత్రమణాబింబగతః
 ప్రతిబింబితోలోకః- బాహ్యప్రపంచః - తదంతరిస్యహరేశ్వరీరేసాక్షాద్భూతోబహిః
 ప్రత్యక్షేణలక్ష్యమాణఇత్యర్థః-అంతర్యంత్రాంతర్గతోలోకఇవాలక్ష్యత - యత్ర
 మణాప్రతిబింబితోబాహ్యలోకఃతదంగవివనైమల్యాద్యహిఃప్రపంచలితః- కుక్షిఘ్నలోకఇ
 వఅలక్ష్యతేయ్యప్యేతై॥

౧౦॥ ముక్తామయమితి॥ అస్యహరేః - ముక్తామయంముక్తాప్రచురంతత్॥ ౧౧॥ ప్ర
 కృతవచనేమయట్ - సారసనేకటిసూత్రేఅవలంబితఇలసారసనావలంబి॥ని॥ శ్లో॥ తే
 సారససంచాధపుంసూత్యాంశృఖలంత్రిష్యిత్యమరః- ఆప్రవదంప్రాప్తోతీతిఅప్రపదీ
 సంపాదాగ్రమంబి॥ *॥ ఆప్రవదంప్రాప్తోతీతిఖప్రత్యయః- దామముక్తాసరః-అంగు
 ష్ఠేనసిఘ్నాసం-విస్ఫుల్లయిత్యర్థః- గౌణార్థత్వాదగ్రామ్యం-యథాహదండీ॥ శ్లో॥ సిఘ్నా
 లోద్గీణావాంతాదిగౌణవృత్తివృషాశ్రయం। అత్రసుందరమన్యత్రగ్రామ్యకక్ష్యోవిగా
 హతఇతి- యైర్భక్తామూర్ధ్వప్రవాహముచ్చైరున్నతం త్రిస్తోతసోమందాకిన్యాః- సం
 తతధారమవిచ్ఛిన్నసంపాతమంభభాతిస్తైత్వ్యేతై॥

౧౧॥ సఇతి॥ ఇంద్రసింధులమివనీలమూర్తిఃశ్యామంగః- సంగీతాయాం॥ *॥ రో
 రితిరేశలోప *॥ ప్రలోతేపూర్వస్యదీర్ఘజఇతిదీర్ఘః - ఖర్జురంహరితాళమివపిశంగం
 వాసోయస్యసః- పీతాంబరఇత్యర్థః॥ని॥ హరితాశంతుఖర్జురమితి॥ జయంతి-సహ
 రిఃవిసృత్యరైఃవిసృమరైః॥ *॥ ఇణ్ణజ్జిసర్విత్యితిత్వరప్ - అంబురుహంఅంబుజానాం -
 రుహాఃక్లిప్-రజోభిఃపరాతైః - చిత్రశ్చిత్రవర్ణః- యమస్వఃసుయమనాయాః- ఉదక
 స్వభారఃపూరఃఉదభారఃసమవరరాజబాహుసే॥ *॥ మంధాదనేత్యాదినావికల్పాదుదకశ
 ష్టస్యఉదాదేశః॥

రశోభివ్యవస్యసుభ్యత్రచివోదభారః॥౧౨॥ప్రసాధితస్యాస్యమధుద్విషో
భూదన్వైచలక్ష్యీరితియుక్తమేతత్ । వపువ్యశేషేఖిలలోకకాంతాసా
నన్యకాంతాపవ్యరసీతరాత్మ॥౧౩॥కవాటవిస్తీణమనోరమోరస్థల
స్థితశ్రీలలనస్యతస్య । ఆనందితాశేషజవాబధూవసర్వాంగసంగివ్యపరై
వలక్ష్యీః॥ ౧౪॥ దైత్యాగ్నిప్రాణమ్యుషాంసఖానామపెయుషాంఘావ
ణతాంక్షతేన । ప్రకాశకారకశ్యగుణాదధానాస్తనోతరుణ్యోఽరివ
పురేను॥ ౧౫॥ ఆకర్షతేవోర్ధ్వమతిక్రశీయానత్వైవృతత్వాతుల్యమం

౧౨॥ ప్రసాధితశ్శ్రీ ॥ ప్రసాధితశ్శ్రీ అలకృతస్య-ఆస్యమధుద్విషోహరః ఆపై
వాసవ్యశీవిగ్నాచ॥ ౧౩॥ అన్యోభిన్నాసదృశావిరచైజయంతి-లక్ష్యీశోభావగ్నాచ॥
౧౪॥ శోభాస పవిత్రద్వాగులక్ష్యీర్నిరపిక్వః॥ ౧౫॥ అభూదైవ్యవర్మకం- కుః-
హియస్తాత్. సాప్రసాధనలక్ష్యీః ఆశేషవపుషివసతిశేషః- కిం- అఖిలలోకస్య
కాంతాప్రియాచ- ఇతరానిత్యాతు- ఆస్యస్య కాంతాప్రియాసఖవీర్యవక్త్రకాం
తా-కింతుతపైవ్యోరస్థేచవసతిత్వద్ధః- అప్రహరః ప్రసాధనాదసాధారణశోభాసం
బాతేపారమాధికావాక్యాగ్ధః- ఆలక్ష్యీశబ్దవక్ష్యమహిమ్నావాచాః- శోభా
యాః-ప్రియమానయా శ్రీదేవ్యాసహభేదాభ్యవసాయాదియమన్యేవలక్ష్యీర్విప్రభేదే
భేదరూపాతశయాత్కైః॥ ...

౧౩॥ అగ్రేనమేవాథ-భంగ్యంతరేణాహ॥ కవాటేతి॥ కవాటవిద్విగ్నమనోరమే
గుండరేచక్షరస్సల్పేతాశ్రీశీలలనకాంతాయస్యస్పృహకృత్యహరః ఆనందితా
శేషజవాసర్వాంగసంగి- అశవలపపైవసాధారణ్యోప్రదేవ్యాఅగ్రేనవలక్ష్యీః-
శోభారమావబభూవ-సనివాభంకారః- ప్రాయేణై కాగ్ధకమప్యనేకంక్షోకంక్షైవిశేష
లోభాన్ లిఖాంకవయః-యథాశైషధలదావెనిపీమిత్యాదిక్షోకద్వయంతథాస్వకేళి
దేశవత్సాదిక్షోకద్వయంచైత్యాదిద్రవ్యవ్యం॥ *

౧౪॥ అగదేవీసహచరవ్యైవాస్యయాత్రేతిసూచయః॥ ప్రసాధనః ధైర్యభూతా ॥
దైత్యాగ్నిమోభూషణతాముపెయుషా- సత్ప్రచారతామిలిఖావః- దైత్యాగ్నిపస్య
హిరణ్యకశిపో-ప్రాణముషాంప్రాణావహః- కాంతః- జగ్రిదపికతోరాణామిత్యగ్ధః- సఖా
నాంక్షతేనప్రజన- ప్రకాశోవ్యక్తిః- కారః- శ్యమెగుణోయదూస్తాస్తనో- ప్రసాని
త్యగ్ధః- జాశావేకజవనేప్రాప్తేనూయసాస్తనాదిమజాతేద్విత్వావేశితత్వాత్ ద్వివ
చనం-యథాశావామసః॥ * ప్రసాదీనాంద్విత్యవిశిష్టజూకప్రాప్తయేతి- దధానాస్త
రుఃశ్యోయువతయః॥ వయసిప్రధమగ్నిజీవ- ఏనంచారిగః వపుః- అప్రిహాసఖా
నాంసరహరిసత్రైర్భేద్యభేదోక్త్యాస్తనయోశ్చతాదృశాగ్రీవాస్యసంబంధేసంబంధో
క్త్యాచాతిశయాక్తిః-తయాస్సపెక్షత్వాత్సంకరః॥ ... *

౧౫॥ ఆకర్షణతేతి॥ అత్యున్నతత్వాద్ధైర్యః-క్షోర్ధ్వమాకర్షణతేన- సమంతంబధ్య
మున్నయతివత్తేనేత్యున్నేతి- అతిగురుత్వమతిక్రవృత్తత్వమతిభరత్వంచభవతితి

డలేన । ననామమధ్యోతిగురుత్వ భాజానితాంతమాక్రాంతభాంగనా
నాం॥౧౬॥ యాంయాంప్రియఃప్రైక్షితకాతరాక్షీసాసాహియానమృ
ముఖిమభూవ । నిశ్చంకమన్యాస్సమమాహితేర్ష్యాస్త్రాంతరేజఘ్నర
ముంకటాక్షైః ॥ ౧౭॥ తస్యాతసీసూనసమానభాసోభ్రామ్యన్మయాభా
వభిమంతలేన । చక్రేణరేజేయమునాజరాఘఃస్ఫురన్మహావతఃఇవైక
భాహుః ॥౧౮॥ విరోధినాంవిగ్రహభేదదక్షామూలేవశక్తిఃకవచిదస్స
లంత్రీ । నిత్యహరేస్సన్నిహితానికామంకౌమోదకిమోదయతిస్త్రచేతః॥

ద్భాక్ ॥ ॥ భజేత్వాః, తేనంగనానాతువమండలేన-అ, క్రియానాన్యంకృతః-
తనీయాక్షీణశ్చ ॥ * ॥ రఘుతోహలాదెర్లఘోరితరేఫాదేశః- మధ్యనితాంతమా
క్రాంతఃపీఠితిభవ-సమామనతఃప్రణతశ్చ- అత్రమధ్యకుచమండలిశేషణసామ్యాదరివి
జీఘరాజప్రతితేస్సమాసోక్తిః-తయాచవాచ్యదాఃప్రతీయమానాభేదేనఅక్రమణక్రి
యాకర్మకర్తృభావంసంభావయంత్యానుసాదితేయంమనస్యాక్రమణహేతుకత్వో
త్పేక్షిత్యవదాస్సంకరః-ఉత్పేక్షదాస్తువైరవేష్యాత్సంస్పృహిరవేతివివేకః ॥ *

౧౬॥ యాంయామితి॥ ప్రియోహరిః- యాంయాంఅంగనాం॥ * ॥ నిత్యవీప్యదా
రితివిహ్నియాంద్విర్భావః- వికపఃంచైత్- వైగ్రీత- సాసాపూర్వవద్విర్భావః-
కాతరాక్షీసాధ్వసాన్యతలౌచనాసతి- హియానాన్మముఖీభూవ- వితేనకార్య
ద్వారాలజ్ఞాసాధ్వసభావోదయఉత్తః-అన్యాసామీప్యకభావోదయమాహఅన్యాః
అప్రైక్షితాంగనాః- ఆహితేర్ష్యాఃకృతాతమాస్సత్యః॥ శ్లో॥ వరోత్త-హాత్మమేర్ష్యా
స్యాదితిలక్షణాత్- తత్రాంతరేతస్మిన్నిరీక్షణావసరే॥ ని॥ క్షీచేమధ్యవకాశేచతాదధ్య
వసరేవధావతివైజయంతీనిశ్చంకం- తదనిరీక్షణావవిప్రబంధం- సమయంగపత్మటా
హైః- అముంహరింజమ్ముఃప్రజహుః- సరోమమదాగ్రీతురిత్యర్థః॥ *

౧౭॥ అధాస్యవంచభిః దివ్యాస్త్ర సన్నిధానమాహ॥ తస్మిన్ అతనీసూనెనతు
మామనుమేన- సమానభాసః తుల్యకాంతః స్నిగ్ధశ్యామన్యేత్యర్థః॥ ని॥ అతనీస్యాధు
మాక్షుమేత్యమరః- తస్యహరేరేకభాహుః- భ్రాన్యదావర్తమానం- మయాభావభీ
నాం- మండలంచక్రవాళయస్యతేన-చక్రేణగుదర్శనేన-స్ఫురన్మహావద్రాభిమో
యస్యస॥ ని॥ స్యాదావగ్తోంభసాభ్రామ్యన్మయరః- యమునాజలానామోఘః పూ
రణవ-రేజే-చక్రంచధావిత్యర్థః॥ *

౧౮॥ విరోధినామితి॥ విరోధినాంచైకాం- విగ్రహభేదేశరీరవిదారణదక్షా॥ ని॥ శ
రీరంవక్ష్యవిగ్రహవిస్తయరః- క్వచిత్ క్వాప్యస్థలతి- సర్వత్రాప్రతిఘాతవృత్తిరి
త్యర్థః॥ నిత్యసన్నిహితాఅనపాయినీ- అతవివమూతామూర్తికమతీకక్తిః- సామ
ధ్వకమివధృతేతుత్పేక్షా-కామోదఃకదా-తస్యహరః- శైతనికామంమోదయతిస్త్ర
స్వసన్నిధానేనైతిభావః॥

వ్యరథంరథాంగీక్షిప్రంక్షుపానాధఇవాధిరూఢః॥౨౩॥ ధ్వజాగ్రధామా
దదృశేథశౌరేస్సంకాంతమూర్తికమ్కణిమెదినీచు॥ ఛణాజతస్త్రాస
యితుంరసాయాస్తలంవివిక్షున్నివపన్నగారిః॥౨౪॥ ఆయాసతస్త్రస్యమ
హింభిరంభిభిదాపటీయాన్వటసూప్రణాదః॥జలాంతరాణీవమహాణా
వాఘశ్శన్వాంతరాణ్యంతరయాంచకాః॥౨౫॥ యతస్సథస్త్రాజగతాంజ
గామథతాగ్రధిత్వాగ్రిఃఫణినాతతోధః॥ మహాభరాథుగృశిరస్సహ

విదాత్త-రథాంగ-చక్రమస్యాత్రిరథాంగీహరిః-ఇష్టసిద్ధిః-సూపాదకంక్షుణవత్వా
తోక్తో॥పుష్కస్సర్వార్థసాధకఇతితాస్త్రాచ్యేతిభావః॥సర్వాశువిషయ-అప్రతిపద్యమా
గః-మనిష్యగమనమిత్యర్థః-అధస్తాత్మశస్త్రీరః-కుశత్వాతోక్తో॥శ్రుష్ట్యహస్తామైత్రమ
ప్రశ్నీనవతత్యాత్మాహస్సర్వదిగ్భావకాణీతతాస్త్రాచ్యేతిభావః॥క్షీప్రక్షీప్రగామి
నం-అన్యత్రక్షీప్రకారిణం॥తోక్తోక్షీప్రంచాన్యదిశేపుష్కఇతితాస్త్రాచ్యేతి-పుష్కరధగ్రీడా
రభం॥సౌపుష్కరధశ్చక్రయాసన్నసమరాయయద్విహరిః-అధరూఢస్సక-పు
ష్కరధఇవపుష్కరధఃతమధరూఢఃపుష్కరక్షత్రాత్రక్షపానాధశ్చంద్రఇవరరాజ॥ *

౨౩॥ ధ్వజేతి॥ అధరథారోహణాంశంతరం-శౌరేఃత్రీకృష్ణస్య-ధ్వజాగ్రంధామ
స్థానంయస్యసః-మహిమెదినీచుర్యమేమసగ్రకాంతమూర్తిః-ప్రతేనితాంగచన్న
గాగ్రిగరుత్మాకఛణావఃస్సర్వాకరాసయితుంభీషయితుంరసాయాస్తలంపాతా
శం-వివిక్షత్రాప్రస్తునిచ్చస్త్రీకత్తుత్పేక్ష-శతేస్సన్నతాన్లటశ్చత్రాదేశ-విదృ
శేదృష్టః-సోపిసన్నిహితోభూమిత్యర్థః॥

౨౪॥ ఇయాసతఇతి॥ యాతుగుచ్ఛతః॥ ఇయాసః-యాతేస్సన్నంతాన్లటశ్చ
త్రాదేశః-తస్యహరేస్సంబంధమహింభరంతీతిమహిభాగి-వర్వతాః॥*॥ మూలఃభజా
దిత్వాత్కప్రస్థయః-యథాహవామహః॥*॥ మహిభాగదయోమూలభజాదిదర్శ
నాదితి-తేషాంరంభాగిభిగూని-తేషాంభదాభేదవం॥*॥ సిద్ధిదాదిత్యోజ్-విదాయాం
పటీయాకాసమథకతరః-పటహప్రణాదోనిస్సాణస్సూర-మహాగ్లవశేన్యసుప్రవా
హః-అన్యనిజలానిజలాంతరాణీవ॥*॥సుప్రపేతసమాసః-అన్యాకశద్దాకశద్దాత
రాః-పూర్వవక్తృమాసః-అతరాసిఅగ్రహాతానిపకార-అంతరియంచకార-ఛాద
యమానేత్యర్థః-అంతరాశ్చద్దాదితధానాధాత్తత్కరోతీతిన్యత్రాల్లిట్॥*॥ అం
తరమవకాళావధిపరిధానాంతర్ధాభేదతావన్యకఇత్యుశయత్రాన్యమరం॥ *

౨౫॥ యతఇతి॥ జగతాచక్రాధారయితా-కుక్షిస్థాఖిలలోకఇతిభావః॥*॥ కత్పక
కమణా-కృత్రితకర్మనిష్ఠి-సహాయతయేనభాగేనజగామ-తతస్త్రస్మన్నేవభాగే-
అగ్రపాతాశేధిత్వాగ్రిఃధరణ్యాభరాధారయిత్రా-పూర్వఃత్వస్థి-ఫణినాశేపణ
మహతాభరేణ-అసమంతాద్భగ్నవక్తృభూతస్య-శిరస్సహస్రస్యసాహాయ్యకేస
హయకమణి॥*॥ యోపధాన్యరూపోత్తమాన్యతో-వ్యగ్రాస్త్రవరమాకాః-భజాయ

సృసాహాయ్యకచ్యక్రభుజంప్రసాదః॥ ౨౬॥ అథోచ్చక్రేస్తోరణసంగభం
గభయావనమీకృతకేతవానిః క్రియాఫలాసేవసుసీలిభాజునైన్యానిసో
మాన్యయమన్యయున్తః॥ ౨౭॥ శ్యామారుచైర్వారణదానతోయైరా
లోడితాఃకాంచనభూపరాగాః । ఆనేమినున్తైర్బృతికంఠపింఛత్తోగ
ద్యుతశ్చక్షుఃపురేరథామైః॥ ౨౮॥ నలంభయామాసమహాజనానాంశి
రాంసినైవోద్ధతిమాజగామః । అచ్ఛేష్టతాప్తాపదభూమిరేణుఃపాదాహ
తోయత్సదృశంగరిష్ఠాః॥ ౨౯॥ సెరుగ్యమానాయమభిశతభంచిన్సుహున్య

ప్రతిభావ్యవస్థాపకా-ప్రసన్నప్రసవం-కాబట్టి-కావ్యచారిత్రకముగింత
 33. ప్రతిభావ్యవస్థాపకా-ప్రసన్నప్రసవం-కాబట్టి-కావ్యచారిత్రకముగింత

[illegible]

అదిశామతి || శ్యామానిచతాస్యమణిచశ్యామారుక్మిన్మృగ్మలావిత్రైః || చక్ర
వణానేతిసమాసః- వారణదానతొమ్మైః- గజమర్దవత్తైఃలోడితాస్యమృశితాః- ఆ
తపవ- శివకంఠపింఛతోమీయూరబహుమాణాభవ- వ్యోతంభవతితథోక్తాః- జ్యో
త్- ఉపమాలాకారః- కాంచనమయీభూఃకాంచనభూః- తస్మాదపరాగాపాంస
వః- ఆనేమిభ్యఃఆనేమిప్రళిపర్యంతం ||ని|| చక్రచారాన్మిల్మితివ్యవరతేను ||
అక్షర్యాదావిహృతిత్పరీవిధాన్యాయాభావః- మన్మథాన్మోచనమధరే-పిత్తాది
తృర్థః-పరాగాణావిజ్ఞప్తేషణాసంసంభవ సంబంధాక్షరతశ్చయోక్తిః-తయాచమపః
తిగజరథసఃప విద్యుజ్జ్వలతప్తలంకారోజవసుభ్యుని ||

అం॥ నే॥ అష్టసుఖా హేమవదంతిష్ఠాన్యేతిష్ఠాపదంశువర్ణం ॥ని॥ కుర్చం
కాత్తిస్వరంజాంబూనాహుష్టాపవోత్త్రీముమీశ్వరుః - తస్యభూమిః - తస్యాశ్రేణిః
కాంచనభూరజః - హేమాతరకధాదిచరణాహతాపిసన్నిత్యర్థః - మహాజనానాం
చుజనానాం - పూజ్యానాంచ - శిరాంసేనలంఘ ముమాస-నాతిక్రమతిష్ఠ - కింబహు
నా - ఉభయముత్పతనందర్శంచ-తైవాజగామ- కుతఃయద్యత్తాతగర్హాగురుత్పగుణ
స్య-హుతాత్ప్యస్యచ॥*॥ప్రియ్యోరేత్యాదిగానురోగఃరాజేశః - సప్తశమసూరపంయ
ధాతకా-అపేష్టతలచలై - న్యవహరశ్చగురుత్ప్యబౌద్ధక్యవ్రతిబంధకర్మాదితిభావః
అత్రానాన్యత్వాది ప్రస్తుతసుబంధపరాగవిశేషణ సామ్యదప్రస్తుతపదసప్రతితీస్సమా
సోజ్జీరలంకారః ... *
... *
... *

౨౯||నరుణ్యకూనాభి||పురగాఃయమధిరాయాధైవిభావః శశంబివప్రయత్న
 య్యకూనాభి-వ్యక్తభూషణవార్యకూనాభి - య్యకూనాభి-వ్యక్తభూషణవార్య

దుచ్చిత్రిపురగ్రహదాక || ధృవంగురూన్మాగకరుధఃకరింద్రానుల్లంఘ్య
గంతుంతురగాస్తదీమః || ౩౦ || అవేక్షితానాయతవల్లమగ్రేతురంగిభిర్య
త్సనిరుద్ధవాహ్నేః || ప్రకీడితానైఃఖరేత్యతూణాం నిన్యజానన్యఃపు
ఘకాకపథిభ్యః || ౩౧ || దిదృక్షమాణాఃప్రతిరథ్యమీయుర్మురారిమారా
దనఘృజనాః || అనేకశస్యంస్తుతమన్యనల్పనవంనవంప్రీతిరహౌ
కరోతి || ౩౨ || ఉపేయుమోవత్కనిరంతరాభిరసానిరుచ్ఛాన్వసమగీకిసి

తానగ్రహదాక || * || హస్తాగ్రహస్తాదయోగుణగుణోభేదాభిదాదితివాచన
ఘోతాత్తనూనాధికరణసమాసః-ముచురుచ్ఛిక్షేపురుక్షేప్రవంతః - తత్తస్మాన్మాగం
రుంధంతీమగకరుధః-మందగమనేనమాగకరోధిన్ - క్విప్-గురూకామహతః - పూ
జ్యాంశ్చఅలంఘ్యనపీదావః - కరింద్రానుల్లంఘ్య-గంతుమిచురుచ్ఛంత - ధృవమిత్సు
త్సేద-గురవోపసన్మాగప్రతిరోధకాఃపరైరుల్లంఘ్యఇతిఅలంకారేణవస్తుద్వని || * ||

౩౦ || అవేక్షితానితి || ఆయతాఆకృష్టావగ్రాముఖరజ్జుర్యక్తిన్-మణితద్యధాత
ధా-యత్సేనచర్వావరవేగత్వాదతిప్రయత్సేన - నిరుద్ధవాహవాజినోమైతైః || ని || వాజి
వాహర్యగంధర్వహయైంధవశస్తయైత్యమరః - తురంగిభిరశ్వసాదిభిః-అగ్రేపురో
దేశే - అవేక్షితానాలోకితాకరోణుభిఃప్రక్షీడంతీతిప్రక్షీడితాకాపాంసుక్రీడాకరాకా-
కతకారిక్తః-పుఘకాకాశూక || ని || పృతుకశ్చాబకశ్చికురిత్యమరః - జనన్యమూణామెత్య
వధిభ్యానిన్యః-అపసారయాంచతురితిస్వధావోక్తిః ||

౩౧ || దిదృక్షమాణానితి || అనఘమకళంకం-మురారిం - దిదృక్షమాణాఃప్రస్తుమిచ్ఛం
తః-దృశ్యేస్సన్నంతాల్లటశ్చానజాదేశః || * || జ్ఞాత్రిస్సృద్భృతాంసనభిర్యాత్మనేవదం-
జనాః-రథాభ్యాంప్రతిరథ్య-యథాధ్వన్యాయాభావః-ఆరాత్యమీవం || ని || ఆరా
ధ్యూరసమీపయారిత్వమరః-ఈయఃఅజన్మః-ఇణాలిటిదీఘః || * || ఇణఃతిత్వభ్యాస
చీఘః- ననునిత్యపరిచితేకాదిదృక్షేత్యత్రాహ - అనేకశస్త్రబహుచారమిత్యర్థః || * ||
బహుల్పాధాచసాగ్రకాదస్యతరస్యామితశస్త్రిత్యయః - సంస్తుతంపరిచితమపివ
స్తుజనంవేతిశేషః || ని || సంస్తుసాన్విత్యపరిచయైత్యమరః - అనల్పాఅధికాప్రీతిః - ప్రా
మకశ్చీ-నవంనవంఅభిష్టే-ననవంకరోతి || * || నిత్యవీఘయారితినిత్యాథేద్విర్భావః-
అమౌశబ్దఃపురాణస్యాపిసూతనత్వమిత్యాశ్చర్య-పరమప్రేమాస్పదంవస్తునిత్యదృష్ట
మపిఅదృష్టచరమివప్రతిక్షణందిదృక్ష్యత్యత్యర్థః - భగవానపితృతదేవాసామాన్యేనవిశేష
సమథానరూపోధాంతరన్యాసః || ... * ||

౩౨ || ఉపేయుమితి || విద్వానభిజ్ఞః - అతఏవతస్యాంపురినగర్యాం-దత్తచక్షుర్ని
విష్టదృష్టిరసాహరిః-నిరంతరాభిర్నిరంధ్రాభిరసీనీభిన్నేనాభిః - నిరుచ్ఛాన్వసమితిసం
కటంవత్క - ఉపేయుఃప్రాప్తస్యరథస్యశస్త్రైర్యాతంసంబాధనిబంధనంమందగమ
వం - నవిదానూసనవిదేవ || * || ఉపవిదజాగృహ్యస్యోరస్యామిత్యాంప్రత్యయః - వ్యా

భిః కథస్యతస్యాః పురిదర్శనవక్షుర్విద్వాం విదామః సతన్వైర్నయాతం ||
 33 || మధ్యే సముద్రం చ భవతి శిశిరాన్య కుర్వతీ కాంచనవస్త్రభాసా ।
 తురంగ కాంతా ముఖచంద్రదాహజ్వా లేపభిత్వా జలముల్లలాస || 34 || కృ
 తాస్పదా భూమిభృతాం సహస్రై ర్విదవస్వదంభాః పరిహితములికాః । అని
 ర్విదాయా విదధే విధాత్రాః పృథ్వీ సర్వః న్యాయో వియాతనేవ || 35 || త్వష్ట
 సుదాభ్యా సగృహీతతిల్పవిజ్ఞానసంపత్తౌ సరస్వతీమ । అపభర్తృతాదర్శ
 సంగాదపవేదనం న త్వష్టా నాదిధామ్ - వ్యాసంగ సృష్టదాభా త్వత్ప్రదాభా హేతుకం
 కాన్యై రింగమలంకారః || ...

33 || అత్రైక త్రింశరాస్త్రైః ద్వారకాః వణికాయతే || మధ్యే సముద్రమితి || మధ్యే స
 ముద్రస్య - మధ్యే సముద్రం || * || పాలేమధ్యే సృష్టయేః కర్మాదవ్యయాధావః - మ
 థ్యే శబ్దస్య శతృన్మియోగాదేకారాం చ స్వం - కాంచనవస్త్రభాసా - హేమప్రాకారవస్త్ర
 యా - కమభిధితః పిశంగీః పిశంగవణాః || * || షిక్తారాదిభ్య ఇతి జీవ - దుర్వతీయా
 పూః - జలం సముద్రోదకం ధిత్వా ఉద్భుతైతి శేషః - తురంగ కాంతాయాః బదాయాము
 ఖేపావ్యం వహతి విహవ్యవాహః - కమణ్యుల్ - తస్య బదాయాస్త్రైః లేపభుల్లాస ఉ
 ద్భభాసే - అత్ర సముద్రాంతగ్గీ నామూంబదబాసః బాహుయాం కదాచిత్సంభావ్యమాన
 స్యమభ్యుల్ల ససస్య పురిదర్శనాభేదాభ్యవసామేస ఆస్యాజ్వాలాత్వముత్పేత్రిత్యతే - ఇవ
 శబ్దోయముత్పేత్రిత్యవ్యంజకపవ - సూపమాయాం - ఉద్భుద్భాహుయా అప్రసిద్ధత్యేన ఉప
 మానత్వా యోగాత్ || * || మధ్యే శంకెభ్యుపసంసంప్రాయ ఇత్యేవ మాదిభిః || ఉత్పే
 త్వవ్యజ్యతే శబ్దై రివ శబ్దాపితాద్యశబ్దాభ్యాచార్యదండీ ||

34 || కృతేతి || భూమిభృతాం రాజ్ఞాం - గీతాం వ - సహస్రై ర్విదాభ్యుదాభృతా
 ధిసానా || * || ఆస్పదం ప్రతిష్ఠాయామితి పాతః - ఉదకమన్యాస్త్రై త్వదన్యాసదధిః || * ||
 ఉదన్యాసదధావేతి పాతనాత్పాదుః - తస్యాంభాభః పరిహితావరివేష్టితా మూలికాః
 స్వరూపం యస్యాస్మా - పృథ్వీపృథుః || * || వోతోగుణవచనస్యేతి వికల్పాత్ జీవ - వివం
 భూతాయాపూః - సర్విద్వతేనభిద్యత ఇత్యనిర్విత్ విదేస్యత్రాధాత్సంభూత్వాత్ || * ||
 సత్సూద్ధిషిత్వాది నాక్తివ - తేన అనిర్విదా అభిశ్చేన - అన్యథాః లృసౌష్ఠవానిర్ధరితా
 వః - విధాత్రా ప్రభత ఇతి పృథివీ భూః || * || ప్రథః పిద్యవనాదా జాదికః || * || షిక్తారాది
 భ్యశ్చేతి జీవ - తస్యాః ప్రతియాతనా ప్రతికృతిరవ - విదధే విధాత్రా || ని || ప్రతియాతనా
 ప్రతిచ్ఛాయా ప్రతికృతి రిత్యమర - భూ ప్రతినిధిత్వేత్రిత్యయాపురోవైచిత్య విస్తారా
 దివస్తవ్యజ్యతే || ...

35 || త్వష్టవీతి || త్వష్ట్యై శబ్దకమాణః - సుదాభ్యా సే సగృహీతా ల్దాయః శిల్పవిజ్ఞా
 నస్య శిల్పవిద్యా యావత్సంపదః ప్రసరః ప్రకమాః - తస్య సే మావధిః - అప్రతిమేతియావ
 త్ - యాపూః ఆదర్శతలమలేషు దర్శనపృష్ఠస్వచ్ఛేషాని || దర్శనేముఖరాదర్శా విత్వ

తలము లేవుచ్చుచెవయాస్వజలధేర్జలేవు॥ ౩౬॥ రథాంశత్రైభి
నవంవరాయయస్యాపితేవప్రతిపాదితాయాః । ప్రేష్టాపకంఠంము
వలరంకభాజోరత్నావలీరంబుధిరాబబంధ॥ ౩౭॥ యస్యాశ్చలద్వారిధి
వారివీచిచ్చులచ్చులచ్చుకులారు లేన । వప్రేణపర్యంతవరోడుచక్ర
స్సుమెరువప్రోన్వహమన్వకారి॥ ౩౮॥ వణిక్పథేపూగకృతానియత్రభృ
మాగతైరంబుభిరంబురాశిః । లోలైరలోలద్యుతి భాంజముష్టనైతాన్ని
రత్నాకరతామవాప॥ ౩౯॥ అంభశ్చక్షుశఃకొమలరత్నరాశీనపాంసిధిః

మరః-జలధిజలేషు-స్వఃస్వగఃస్వ॥ని॥ స్వరవ్యయంస్వగఃనాకెశ్యమరః- ఛాయా
వ్రతిబింబువ-అదృశ్యత్యైత్వై॥ని॥ ఛాయాత్వనాతపెకాంతావ్రతింబుర
జాయయారితివైజయంతీ॥ ... *

౩౬॥ రథాంశత్రై॥ అంబుధిపితేవరాయత్రేష్టాయ- జామాత్రేవ॥ని॥ వరోజా
మాత్రపిద్యమాః - త్రేష్ఠీన్యవదితివిశ్వః-రథాంశత్రైచక్రధరాయ - హరయేఅభి
నమందుభాతథా- వ్రతిపాదితాయాః- అంకస్సమీపఉత్సంగశ్చతద్భాజః॥ని॥ అంక
స్సమీపఉత్సంగేచిహ్నైస్థానావరాధయారితికేశవః- యస్యాఃపురఃఉపకంఠంఅంతి
అత్యంతసంయోగేద్వితీయా- అత్యంతకంఠే- విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః-ముహూః- ప్రే
ష్టారత్నావలీరాబబంధఅముమోచ-క్షేమానుప్రాణితేయముపమతిసంకరః॥ *

౩౭॥ యస్యాశ్చలి॥ చలంతీనాంవారిధివారివీచీనాం- ఛటానుపరంపరాను- ఉ
చ్చులద్ధిరుత్పతద్భిః- శంఖానాంకులైరాకులేనఅక్షిణేన - యస్యాఃపురఃఉపకంఠా
కారేణ- పర్యంతవరముడుచక్రంక్షత్రమండలంయస్వః - సుమేరోర్వప్రస్సాసః॥
ని॥ సానుప్రాకారయార్జవప్రజప్త్యభయత్రాపిసజ్జనః - అహన్యహనితన్వహం॥*॥ ఆ
వ్యయంవిభక్తిత్యాదినాయధాన్యవ్యయాభావః ॥*॥ ఆనశ్చనపుంసకాదన్యతరస్యా
మితిసమాసాంతః- అన్వకారిఅన్వకృతః-తత్సామ్యంప్రాసేత్యథాః- మేరూవమానా
ద్వప్రస్యతత్ప్రమాన్వత్సంవ్యస్తే॥ ... *

౩౮॥ వణిగితి॥ యత్రయస్యాంపురి- వణిజాంపథివణిక్పథేపపజే- అపూగాఃపూ
గాఃసంపద్యమానానికృతానిపూగకృతాని-పుంజీకృతాని ॥*॥ త్రేణ్యాదయఃకృతాది
భిరితసమాసః ॥*॥ త్రేణ్యాదిషుచ్యన్తవచనమితిచ్యన్తవతాచ- అలోలద్యుతిభాంజి
క్లిరప్రభావం- రత్నాని- లోలైశ్చలైఅతపివభృయాగతైః జలనిగఃమమాగాగతైః॥
ని॥భృమాశ్చజలనిగఃమాశ్చత్యమరః- అంబుభిముష్ణతపహరక- అంబురాశిరణా
వః-జలమాత్రప్రసారోపీతిభావః - రత్నాకరతామవాప- నకుప్రాగితిభావః-అత్రాంబు
రాశేప్రాగత్సంబంధవ్యసంబంధాతైరతికయైః- తయాచపుర్యాస్సముద్యాతి
శాయినీరత్నసమృద్ధిర్వస్తువ్యజ్యతే॥ ... *

౩౯॥ అంభశ్చలి॥ యత్రపురి-అపాంసిధిస్సముద్రః- అంభఃద్యోతంతిక్షరంతీత్యం
భశ్చక్షుశఃజలస్యావిణః - అతపివ- క్షయైపిసద్భాసఃపిహితకాంతికాంతిపూర్వాన్న

ఘనవిరద్ధభాసః । యత్రాతపేధాతుమివాధిత్యంవిస్తారయామాసత
రంXహస్తైః ॥ ౪౦ ॥ యత్సాలముత్తుంగతయావిజేతుందూరాదుదస్థీ

యతసాగరస్య । మహేమామిభివ్యాకహతవాఙ్భితాఢైఃక్షిణా
దివాభ్యాశగతైర్నిలిలేః ॥ ౪౧ ॥ కుత్స్థాహలే నేవజవాదుపెత్యప్రాకారభి
త్యైసహసానిరుద్ధః । రసన్నరోద్భూతమంబువహవాజ్ఞజనయస్యా
బహిరంబువాహః ॥ ౪౨ ॥ యదంగనారూపసరూపతాయాఃకలచిద్గణంభే
దరమిచ్ఛతిభిః । ఆరాధితోద్దామనరప్సరోభిశ్చక్రకప్రజాస్సాన్వస్సనిమే

హ్యతేఃకర్మకశిక్షః । క్షో ॥ పవిత్రవాగురల్లాఽమవాప్యసప్తగఁ యోరిత్యపరికారలో
హః - కోమలానుత్కృష్టా - రత్నరాశికౌటేధాతుంశోపకారాః ॥ ౪౩ ॥ ధాతుమివే
తిభలోత్పేక్షైఃతత్పవ్యపైషాభిభవం ॥ ౪౪ ॥ తల్పంకయ్యాట్టదాశేష్యోమరః - ౧ భ
క్ష్యధ్వన్యూహాః - తరంజైరవహస్తైఃవిస్తారయామాసఃసారయామాస - ఆ
తాతపాభాసస్యతరఃగహస్తసాధ్యత్వేనూత్పేక్షైరూపకయాస్సంకరః ॥ *

౪౦ ॥ యదితి ॥ సాగరస్యమహేమామిభిఃకర్తృభిః - యత్సాంయస్యాప్రాకా
రం ॥ ౪౧ ॥ ప్రాకారోవరగస్సాబిభ్యమరః-ఉత్తుంగతయాదౌన్నత్యనుజన - విజేతుంజేతు
మివేత్యః - భలోత్పేక్షైయంవ్యంజకాప్రయోగాద్యవ్య - మారాదుదస్థీయతఉత్తి
తం-ధావేలక-తధాభ్యాశగతైస్సమిపగతైః ॥ ౪౨ ॥ సుదేహాభ్యాశసవిభసమర్యాదసవేత
వదిత్యమరః-వాగ్మతోవాంభితాభాసాబిజయరూపామేమంతైః - విజయాక్షురై
త్యః-అతపవప్రీడాదివేతిహేతూత్పేక్షైః - విభిన్నేవీర్యం-లీయతేర్వావేతిక - ఆ
త్రాశక్తస్యాస్యవిజగీమర్విదాగదయాత్సాపేక్షత్వేనఉత్పేక్షయోస్సంకరః ॥ *

౪౧ ॥ కుయాహలేనేలి ॥ అంబూనివహతీత్వంబునామోమేఘః ॥ ౪౨ ॥ కర్మకర్మణః-
కుయాహలేనైవంతఃప్రవేశకాతుకేనైవేతిహేతూత్పేక్షైః - జవాదువేత్యయస్యాప్రా
కారభిత్వైః-సహసానిరుద్ధానిరారితః - అతపవబహిరేవరగగజగజ్జ్యుత్కృం
దంశ్చేతిక్షేపః - అంబువహవాజ్ఞజనరోదీతి-అనూనిముక్తవాః ॥ ౪౩ ॥ రుదర్
అశ్రుమిమోచనైలక ॥ ౪౪ ॥ రుదశ్యపంచభ్యజితీదాగమః - అత్రాంబువహవాజ్ఞజనైత్యవ
హ్నవస్యఉత్పేక్షైఃతైస్సాపేక్షత్వాత్సంకరః ॥ *

౪౨ ॥ యదితి ॥ యస్యాగ్రపుర్యాం-అంగనానారూపసౌందర్యమకారోవా ॥ ౪౩ ॥
పురూపంస్వధావేసౌందర్యలకారక్షేపయోరపేక్షిత్వః - తస్యసరూపతాయాఃసారూ
ప్యాత్-భేదకంవ్యావరకం-కంఠిద్గణంభమమిచ్ఛతిభిఃఅక్షమహాభిః ॥ ౪౪ ॥ ఆ
శ్చీసద్యోర్ముమిలిచిక్వాన్నువధావః-అప్సరోధిరారాధితకాగ్రాధితః - మనఃమానవ
సృష్టికతా-స్యాఃస్యఃప్రజానిమేషఃపక్షపాతపవవిహ్నావ్యవరకం - తేన
సహవరకంతితిసనిమేషచిహ్నః ॥ ౪౫ ॥ తేనసహతిత్యూహాగజిలహాదీహి - చక్ర
అద్ధాతత్వమిత్యత్పేక్షైః ॥ ౪౬ ॥ తత్తైత్వద్ధాంజసాద్యయోత్పమరః-అక్రస్వాధి

మృహః || ౪౩ || స్ఫురత్తుమారంభమరీచిజాలై వికసహ్నుతాస్సస్ప
టికసౌభపక్షిః | ఆరుహ్యనార్యఃక్షణదాసుయస్యానభౌగతాదె
వ్యగ్రవక్తరాజః || ౪౪ || కాంతేయకాంతౌపలకుట్టిమేషప్రతిక్షపంహ
మ్యతలేషుయత్రఉచ్చైరథఃపాలిపయోముచోపిసమూహమూహుః
పశుసాంప్రదాభ్య || ౪౫ || రతౌక్రియాంయత్రుశామ్యదీపాజాలాగ
తాభ్యోధి౧౪౦౧౪౦హింసాః | విభ్యువిక్తాదేక్షణభీషణాభ్యోవైదూ

కినిమీషస్ఫుటపరః గ్రాహకనాపాతుకత్వోత్పేక్షిక్షయాద్వాపకాం గనానాంమేష
మాత్రస్మమూహుషంసౌందర్యంభ్యతే || ... *

౪౩ || స్ఫురతి || యస్యాంపుః - క్షణదాసురాగ్రహ - నార్యః స్ఫురద్భిస్తుషారం
శోశ్యంద్రస్థమరీచిజాలైశ్చంద్రికాభిః - వికసహ్నుతాః - తిదేకరూపతావ
త్తైరగృహ్యగుణాభ్యధః - అతఏవ సామాన్యాలకారః || ౪౪ || సామాన్యంగుణ
సామ్యవయస్రవస్త్యంతరైకతేతిలక్షణాత్ - స్ఫుటికానాంస్ఫటికవికారణాం - సా
ధానాం - పక్షి - రారుహ్యసభౌగతాదేవ్యదేవాగనాశవ - దేవశబ్దస్యవచాదిమదేవవ
దివిపారాత్ || * | టిఘాణభిత్వాదిసాక్షిప్త - వ్యరాజః - సాధానామగ్రహణాదభ్యంతర
త్వాచ్చ - తత్రైలమృతాణాంస్త్రియః పేచర్యణవరేణాభ్యధః - అత్రసభౌగతత్వాత్పే
క్షాయాః పూర్వోక్తసామాన్యపాపేషత్వాత్పరకరః || *

౪౪ || కాంతే || యత్రక్షమాసుప్రతీక్షవం - విభక్త్యశేవవ్యయభావః - కాంతానర
మృణిభి దు కాంతౌపలానాచంద్రకాంతమశీనాకమృత్యు మాః నిబద్ధభూమయోదేషుతే
షు || ని | కుట్టి మోస్త్రీనిబద్ధాభూత్యమరః - హమ్యతలేషుఉచ్చైరున్నతాః - ప్రణాభ్యఃజల
మాగాః || ని | ద్భయోఃప్రణాంపయసఃపదవ్యామిత్యచిరః - అభఃపాలనః అభశ్యరాః - ప
యోముచోమేహయాసాంతాః - అభఃకృతమేషువంశలత్వాత్ అజ్ఞాతవృష్టిపాతా
పీత్యధః - విరోధాలంకారః - పయసాంసమూహావయః పూరం - ఉహుఃవహం - స్వ
చంద్రకాంతస్యైవైరితిభావః - విసౌలికట్ || * || వచిస్వపీత్వాదిసాంప్రసారణం -
అత్రీసాధానాంప్రణాశీనాంచతావ్యగౌన్నత్యవయః పూరాసంబంధసి సమంభోక్త్యా
భిశయోక్తిః || ... *

౪౫ || రతావతి || యత్రైళుఃగృహేష్వగృహం - విభక్త్యవ్యయభావః - గృహిణ్యః
కులాంగనాః - అతనిరతౌరతకాలే - హియాదిపాకృతామ్యుర్యాప్య - శమేదశశా
వన్మతిక్రాధైరుత్వాద్ద్రాప్యదేహావశ్యంత్యః - జాలాగతాభ్యగవాతమగ్గవిప్రా
భ్యః || ని || జాలంగనాక్షతనాయశ్చిరశ్యః - విదూరాప్రభవంతీతివైదూర్యాదివాల
వాయజనుయః || ని || వైదూర్వంవాలవాయజుత్యమరః || * || విదూరాష్ట్రాభిభా
ప్రప్రయః - అత్రవిహారశస్త్రావాలవాయశ్చిదేశపర్యాసావా - తత్రోపచరంతావా -
తేనవాలదాయాద్ధిరెరసౌప్రభవతి - నవిదూరాన్నగతే - అత్రసంస్కరియతఇత్యా
యేషః - ప్రత్యుక్తః - తమక్ర || ౪౪ || వాలవాయాదిహరంచప్రకృత్యంతరమేవవా || సవైత

ర్యమద్యేమశశిద్యుతిభ్యః॥౪౬॥యస్యామతిశ్లక్ష్యతయాగృహేషువిధాతు
మా లేభ్యమశ్శక్తువంతః|చక్రుర్యవానఃప్రతిబింబితాంగాస్సజీవచిత్రాఞ్చ
వరత్పనిష్ఠిః॥౪౭॥ సావ్యాభాజాఽప్రతిమాగతానాంలక్ష్మ్యైస్తరా
పాండుతయాంగనానామ్|యస్యాంకపోల్వైఃకలధాతథామస్తంభేషుభే
జేమణిదర్పణశ్రీః॥ ౪౮॥ శుక్లాంగసిలోపలనిర్మితానాంబిప్రేషుభాసాగృ
హదేహాశీనామ్ | యస్యామలిం దేషునచక్రురేవముగ్ధాంగనాగోమ

త్రైత్యద్వైతయాజ్ఞత్వోపమపాచరదితి - తేషాంకుద్యైమభిత్తిమసంక్రాంతాభ్యుదయ
శేషః- అతఏవతచ్ఛాయావత్వాఃపైంగళ్యాత్ - బిడాలేక్షణవద్భిషయంతిభిక్షణా
భ్యఃభయంకరాభ్యః- సంద్యుదిత్వాత్-తేరిల్లుట్ ప్రత్యయటావ- శశిద్యుతిభ్యోబి
భ్యుభీతాః-మాధ్వాదితిభావః-లిట్- అత్రేలజ్ఞావారణాయ- దీపనిర్వాహణసంకెవలం
తదనీధిః- ప్రత్యుత-భయంచోత్పన్నమితి- అనధోత్పత్తిరూపావిషమప్రభవః॥౪౯॥
విరుద్ధకార్యస్యాత్పత్తిర్భూతానభావసృజనభవేత్ | విరూపముటనావాస్యాద్విషమాలం
కృతిస్త్రిధావిక్షణాత్॥ *

౪౬॥ యస్యామితి॥ యస్యాంగృహేషుఅతిశ్లక్ష్యతయారత్పభిత్తినాం - అత్యేకం
చిత్రం- విధాతునిమాత్రం- అశక్తువంతః- యువానఃప్రతిబింబితాంగాస్వయం
తాసుసంక్రాంతమాత్రాయస్సంతః - రత్పభిత్తీస్సజీవచిత్రాస్సచేతనచిత్రవతీవచ
క్రూత్పుత్సేత్సా॥ *

౪౭॥ సావ్యాభాజాః- యస్యాంపురి-కలధాతథామస్తంభేషుహేమాకారస్తంభేషు॥
ని॥ కలధాతంరావ్యహేమ్నోగతివిశ్వః- ప్రతిమాగతానాంప్రతిబింబితానాం- సావ
్యాభాజాః-తత్సావ్యాభాజాదగృహేషువిధానామిత్పర్య- అతఏవసామాన్యాలంకారః॥
౪౮॥ సామాన్యంగుణసామ్యేనయత్రప్రస్తవంతైకతేతిలక్షణాత్- అంగనానాంస్తరా
పాండుతయాస్తరేణమదనేసాపాండుతయాలక్ష్మ్యః - భిన్నవణత్వాద్భేదసగృహ్య
మాజైరిత్యుభావః-కపోల్వై మణిదర్పణానాంస్పటికమణిమకురాణాంశ్రీఽవశీభేదే -
పాప్రైనిదళకానా-సాచోక్తసామాన్యప్రసాదలజ్ఞాతితేనాస్యాస్సంకరః॥ *

౪౯॥ శుక్లాంగేతి॥ యస్యాంపురి- ముగ్ధాంగనాః - శుక్లాంగవస్త్రిలాటపలామణ
దామరకతానీత్యధాః॥ని॥ ఉపలఃప్రప్రరేమణావిలిఖ్యః- త్రైవిమితానాంగృహ
దేహాగృహద్వారకాఖాధారదారుణి॥ని॥ గృహవగృహణీదహశృంగణంచత్వరా
జిరశత్వమరః- తాసాంభాసాఽపైషు- అభిందేషుద్వారబహిభావేషు॥ని॥ ప్రమాణ
ప్రమాణాశిందాఽహిద్వారప్రకౌఠకభిత్తమరః- గోపురీషంగౌమయం॥*॥ గోశృపు
రీషభితిమయట్- తస్యగోముఖానిలపనాని॥ని॥ లేవనెకుటిగారేవాద్యభాండపిగౌ
ముఖమితివిశ్వః- సచక్రరేవ- మరకతవృథాయాంవిలేపనభ్రాంత్యేభావః - అతఏవ
భ్రాంతిమదలంకారః॥*॥ కవిసంమతసాదృశ్యాద్వస్తవ్యంతరమతిర్వత్రసభ్రాంతిమాని
తీసర్వస్వకారలక్షణాత్॥ *

యగోముఖాని॥౪॥ గోపానసీషుక్షణమాస్థితానామాలంబిభిశ్చంద్రశ్చ
 ణాంకలాదైః । హరిన్ద్రణిశ్యామత్యణాభిరామైశ్చౌహణినీవైరివయ
 త్రరేజుః ॥౫॥ బృహత్పతైరఽభ్యతైర్వితానమాలాపినద్దైరపిచావితా
 వైః । రేజేవిచిత్రైరిపియాసవిత్రైశ్చౌహేర్విశాలైరపిభూరిశాలైః ॥
 ౫౧॥ చిత్రంసయాశ్చక్రమఽప్రపఞ్చైఃకపోతపాశ్శీమనికేతనానాం మూర్ధ్నా

రక ॥ గోపాననీష్ఠుల ॥ యత్రపురి-గృహాదిగోపాననీకువలగ్నీషు-భాదనదారుమనం
శంపంజరీ-వృత్త్యధిక- ఆతలవ ॥౧॥ గోపాననీతులనిచ్చాదనెకరదారుజీత్యైఃట
లాభారవంశంబరదద్యాహస్వామి-క్షణమీక్షత్రాల-అత్యంతసంయోగద్వితీయా-
అథితానామానీనానాం- చంద్రీకామెచకాః ॥౧॥ సమాచంద్రీకమేచకావిత్యమరః,
తద్వతాం- చంద్రీకజాంమయూరాణామాలంబికలం-మాన్దైః- కల-వైభవాన్దాః ॥
ని ॥ కర్పూరేభూషణవిహారాభ్యమరః- హరిత్యణయోచరకతాని ॥౧॥ గారుత్తతమర
కతమశ్వగుర్భుచరిత్యసిరిత్యమరః- తద్వచ్ఛాప్తిమైత్యస్తైః- ఆభిరామాదిహరిత్యణమ
యానిత్యధిక- త్రైనిస్త్రైఃపటలంత్తైరివిజృంభః ॥౧॥ పతీకనీడేపటలపాంత్తైఃపట
లంభదిరిత్యమరః- భాదనపర్యాయాపటలశ్చక్రీభదిరంచాపానిపతీకనీడేభదిర
భాదోవంశపంజరీగోపాననీతివేకః- హరిత్యణయోచరకతాని నిమిత్తానీవై ౧౩
మంజురూపాత్మేయ ॥

౧౦॥ బృహది- సూత్రాః బృహత్సప్తాః ఉపనిషత్సూత్రాః ధారణాతానిస్తాభా
గ్యపీఠానిమేషతైః బృహత్తైః- తథా వ్యవహరితైః రోధః- ఆసమనైరితపిహరం॥౧॥
మూసామ్యేద్రం, పీఠభిక్షుభయతా, వ్యమరః- వితానానా మల్లాచానాం- మాలాభిః-
వినతైరాచ్ఛాదితైః- అప్యవితానై ప్రక్షాళితైరితిరోధః- అశానై వ్యోత్యై రోధః- సమ
స్త్రైః సుసమ్మదైర్వృధా॥౧॥ అస్త్రైః వితానమల్లాచః- వితానంత, ముత్యుకైః త్యుభయ
తావ్యమరః- విచిత్రైర్ రాతేఖ్యైరపితైరితిరోధః- విచిత్రైర్
భృతైరిత్యై రోధః॥౧॥ అశ్చర్యా తేఖ్యయ్యాచిత్రైః- త్యుభయతావ్యమరః- వితానా
లాభద్రామేషు తాని- విశాలాని॥౧॥ శాలాశ్చ- రుస్మం- కౌశా- గాతక- దేశయో
రితివ్యవహర- తే వ్యవహరపిహరంసావై బహువక్త్రైరితిరోధః- విశాలైః పృథ్వైరి-
త్యై రోధః॥౧॥ విశాలం- పృథులం- మహదీత్యుభయః॥ వేశ్యాలచ్చంకటచావిశాలం- పృథ్వయః-
గృహైః- రసైః- అపిరయం- సర్వత్రైర్విరాధై- ఆత్మావిరాధపిహరం- ద్వాదశానాద్విరూపం
కారం॥౧॥ రుద్ధస్యై రోధః- విరుద్ధత్వేన- యద్వదతి కావ్యప్రకాశేతత్తాత్॥

గిరి చక్రింశయైః యస్యాంతుః- నికేతనానాం జేష్ఠానాం ॥ జేష్ఠశబ్దమునకే
తనముత్తమరః-కపోతాక్షాక్షిణఃవలయంతీ-కపోతహల్వ్యవిటంకాఽర నామానః
స్తంగాగ్నిసారితదారువశేషః । ని కపోతహలికాయంతఃటలంకంపుంసంసక
ముత్తమరః-కముఖ్యైః- జేష- లాగుకృత్రిమవృణాం దారుమయపక్షిణాం- ప

కాస్యమంవధూభిర్వలభీర్యవానః ||౫౪|| సుగంధితామప్రతియత్నపూ
ర్వాంబిభ్రాంతియత్ప్రమదాయయానాం | మధూనివక్త్రాణిచకామి
నీనామామోదకమ౯వ్యతిహరమీయః ||౫౫|| రతాంతరేయత్రగృహం
తరేషువితదికానిర్యూహవిటంకనీడః | రుతానిశృణ్వన్వయసాంగణోం
తేవాసిత్వమాపస్సుభమంగనానాం || ౫౬|| ఛన్నేష్యపిస్పష్టతరేషు
త్రస్వచ్ఛానినారీకుచమండలేషు | ఆకాశసామ్యుదధురంబరాణిననామ

కృతాతుల్యదాగతా-నతుక్షేపః-అత్రకెవలప్రకృతేఃవిశేషస్యాపిస్తిప్తత్వనియమాత్-
యధాపః- ప్రకృతాప్రకృతోభయగతవత్త్వంచెచ్చిష్టమాత్రిసాధమ్యుంక్షేషాయం
స్తిప్తత్వంసర్వత్రాద్యద్యయేనాంశ్యజితీ||క్షో|| ప్రస్తుతానాంతధాన్యేషాంకెవలంతుల్యధ
ర్మతః| ఓపమ్యంగవ్యతేయత్రప్రకృతాతుల్యదాగతా||

౫౪|| సుగంధితామితి || యత్రపురి-నప్రతియత్నఃసంసౌరఃపూర్వోయస్యాస్త
మప్రతియత్నపూర్వామకృత్రిమాం-స్వాభావికీమిత్యధః ||ని|| ప్రతియత్నస్తుసంసౌ-
రఇతివైజయంతీ - శోభసాగంధాదుషుంతేషుంభావస్తతా-తాంసుగంధితాంసాధ
భం - గంధస్యేత్వేతల్పశ్రవ్యఃవిభ్రాంతివిభ్రాణాని ||*|| వాసపుంసకస్యేతిసమాగ
మః- మధూనిమద్యుచకామినాం- వక్త్రాణిచయూనాంప్రమదాయప్రీతేవైఅమోద
కమ౯కావాసనాదానస్య- వ్యతిహరంవరస్సరవ్యతికరమీయః- అస్మాన్వగంధనా
స్మాన్వంవాసయామాసురిత్యధః- ఇణాటిట్ - అత్రాపివధూనాంవక్త్రాణాంప్ర
కృతత్వాత్ పూర్వవదేవతుల్యదాగతాభేదః - తేనయానాంమఘవాసితవధూవదనవా
సితగంధూషమధువాసంచవస్తువ్యజ్యతే-తేనచనిరాతంకభాగాఃపారాఇతిగమ్యతే|| *

౫౫|| రతాంతరభి || యత్రపురి-గృహంతరేషువితదికాదావిహరవేదికాః || ని||
స్వాద్వితదికాస్తువేదికెత్యమరః-తాసాంనిర్యూహః- మత్తవారణాఖ్యాఉపాక్రయా||
ని||నిర్యూహామత్తవారణఇతివైజయంతీ- తేషాంవిటంకాః - ఉపరితస్యకపాతపా
ఖికాః- తావివనిదాఃకులాయాయస్యసః ||ని|| కలారూపీడమస్త్రీయామిత్యశరః||
వయసాంకుకశారికాదపత్రిణాం- గణః||ని|| వయఃపత్రిణికాల్యాదావితిశ్యః- అంగ
నానాంవితదికాపురమమాణానామితిభావః- రతాంతరేరుతానిశృణ్వన్ - అంతేసమీ
షేవసంతీత్యంతేవాసినఃశిష్యాః||ని||ఛాత్రాంతేవాసినోశిష్యఇత్యమరః || * || శయ
వాసవాసీవ్యకాలాదిత్యలుక్ - తేషాంభావస్తత్వం-ఆవ- సమీపేప్రతిశబ్దాయధాక్రతం
వక్త్రాదుచ్ఛారణాదెవమత్ప్రేక్ష్యతే-అతఏవస్సుభమితివ్యంజకప్రయోగః||

౫౬|| ఛన్నేష్యపి || యత్రపురి-ఛన్నేష్యాచ్చాదిత్యవ్యపి||*|| పాదాంతేత్యాదినావైక
ల్పకూనిపాతః-స్పష్టతరేషు-స్సుభతరంలక్ష్యమాణేష్యిత్యధః-నారీకుచమండలేషు-స్వ
చ్ఛానిస్సుటికాదివదతిరోధాయకాని-అంబరాణివస్త్రాణి - కేవలంనామతొంబరమితి
వాస్తైవాకాశసామ్యంసదభుః||ని||అంబరంబోమీనాసనీవిశ్వః- కింతుఅర్థతో
స్త్రీఅర్థక్రియయాపితత్వామ్యందభుః-స్వయమతిసూక్ష్మత్వావ్యవధాయకత్వద్వప్రాది

తే కేవలమథేతోపి ॥ ౫౭ ॥ య స్యామజిహ్వమహతీమపంకాస్సీమానసు
త్యాయతయోత్యజంతః । జనైరజాతస్థలనై ర్నజాతుద్వయైష్యముచ్యంత
వినితమాగాః ॥ ౫౮ ॥ పరస్పరిస్పర్ధిపగాఢ్యరూపాః పారస్త్రియో
యత్రవిధాయవేధాః । శ్రీనిమిత్తిప్రాప్తఘృణక్షతైః వణోపమా
హచ్యమలంమమాజ ॥ ౫౯ ॥ క్షుణ్ణంయదంతకరణేనవృక్షాఃఫలంతిక
ల్వాపపదాస్తదేవ । అఘ్యాఘృయోయామభవజ్జనస్యయాస్సంపదస్తామ

మూతాంతరగత్యాదిపాతిత్విమిత్యాదిసాపిసాన్యందఘరిత్యర్థః - ఉపమాలంకారః ॥ *

౫౭ ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాంపురి - అజిహ్వః అపక్వాః అన్యత్ర ఆకపటాః దంభాది
రహితాభివ్యక్తః ॥ ౫౭ ॥ ఆచరేత్సద్భవేనృత్తిమజిహ్వమశ కాంతిభైర్నరణాదిభావః ॥
ని ॥ జిహ్వంకపటపక్వయోరితిశాశ్వతః - మహతీంసీమానంరాజకల్పితక్షేత్రమానమర్యా
దాంకూర్గాతానుస్తానస్థితిం - అత్యజంతః అపంకాః అకదః మాః - నిష్పాపాశ్చ ॥ ని ॥
పంకకదః మాపహారితివిశ్వః - అతిమాత్రా ఆయతిః ఆయామః ఉత్తరకాలశ్చయే
షాంతే ఆత్మాయతయః ॥ ని ॥ ఆయతిస్తూత్రరేకారే సందయమామయోరపీతిశాశ్వ
తః - ద్వయేద్విరూపాపి ॥ * ॥ ప్రథమచరమేత్యాదిసాజిహ్వభాషార్యవామసంజ్ఞా - వి
నితమాగాః సువిరచితాః - పురవీధయః సుశీతాచారవద్భవయశ్చ - అజాతంఘల
సంపాషాణాదిప్రతిఘాతోవిరుద్ధాచరణం - యేషాంత్రైః జన్తైః - జాతుకదాచిదపి - నా
ముచ్యంతనత్యక్తాః - నకదాచిత్ ఫిలీకృతాభివ్యక్తః - అత్రశబ్దమాత్రసాధమ్యాదేక
సాశావలంబిఫలద్వయవచేకత్యైవ అర్థద్వయప్రతీతే - ద్వయానామపిమాగాణాంప్ర
కృతత్యాచ్యకేవలప్రకృతవిషయార్థజ్ఞేషః - విశేష్యస్యాస్తిష్టత్వాన్మతుల్యయోగితా ॥

౫౮ ॥ పరస్పరేతి ॥ యత్రపురి - పరస్పరస్పర్ధిని అహమహమిక మూన్యాయస్యసంఘస్థి
జిహరాధ్యానిశేష్ఠానిరూపాజిహ్వంకర్యానియాసాంతాః ॥ ని ॥ రూపంస్వభావేసాంద
ర్యభివిశ్వః - పురేభవాః పారాః తాః స్త్రియః పారస్త్రియః ॥ * ॥ స్త్రియాః పుంసవిత్వాది
నాపుంసద్భావః - విధాయనిమాంయ - వేధాః స్రస్థా - శ్రియాలక్ష్మీదేవ్యాః నిమిత్త్యాని
మాణేనప్రాప్తంయత్ - ఘృణేనవజ్జకీతేనక్షతస్సోత్థిభాగస్య ఉపమయాసాప్యేన -
వాచ్యమవదంతదలమత్యంతదవమలమితికేచిత్ - మమాజః ఘృణాక్షరవద్యావృచ్ఛి
కమిదంశ్రీదేవతాసాందర్య శిల్పంసకౌశలమిత్యవయశఃక్షేత్రతవానివ్యర్థః - అసయా
చాతిశయాత్త్వాపారస్త్రిజాంరమాసమానసాందర్యంవస్తువ్యవస్థితే ॥ *

౫౯ ॥ క్షుణ్ణమితి ॥ యదంతకరణేనక్షుణ్ణం అభ్యస్తం - మమేదంభూయాదితిభూ
యోభూయస్సంకల్పితమిత్యర్థః - కల్పయంతిసంకల్పితార్థానితికల్పాః - కల్పాది
త్వృషపదంవ్యావృతకంయేషాంతే - కల్పోపపదాః వృక్షాః కల్పవృక్షాః - తదేవఫలంతిని
ష్పాదయంతి - ఫలనిష్పత్తావిధితోల్కాట్ - కుతః - యాంపు రీమధ్యామహాయస్యా
ముపితవతః ॥ * ॥ ఉపాన్వధ్యాన్వనభితికమత్వం ॥ * ॥ భాషాయాంసదవిసక్రవభితి
క్వగుప్రత్యయః - జనస్య - యాస్సంపదః అభవత్ - తామససోప్యభూమిః వాచామ

నసోఽన్యసూమి॥ ౬౦॥ కళాచఘానస్సకళాస్వభాభిరుద్భాసయన్ సోఽ
భసితాభిరాశాః । యాంరేవతీజానిరియేషహతుంనసౌహిణీయోనచ
రోహిణీశః॥ ౬౧॥ బాణాహవవ్యాహతశంభుశక్తైరానస్త్రీమాసాన్యజ
నాదన్సన్య । శరీరిణాజైత్రశరేణయత్రుశ్శృంకనూషేమకరభన్జన ॥
౬౨॥ నిషేవ్యమాణేనశీవైమకరుద్భిరధ్యాన్యమానాహరిణాచిరాయ ।

భూమిరితిమువక్తస్యితిభావః - గృహగృహకల్పవృక్షసంపదాంశమోక్షాన్య
రాణాందేవేంద్రబాగోవ్యభిజితే - ఇహకల్పభిత్వవదః స్వసంజ్ఞకదేశోయేమమితివ్యా
ఖ్యానేహేకణ్యపూర్వఃకశిపుమిత్యాదివచనాచ్యవచనదోషేవకాశః॥

౬౦॥ కళాశతి॥ కళాస్సమగ్రాఃకళాఃచతుష్షష్టివిద్యాః - షుడశభాగాంశ్చ-ద
ధానః ॥ని॥ కళాశ్చైకాళిభేదే - కళాతుషుడశోభాగౌచామరః-సుధయాలిప్తంత
ద్వత్పితాః స్వతాభిరాశాఃదిశః - ఉద్భాసయన్ రేవతీకమద్వికవ్యా పూషభంచబా
యాయన్యసఃరేవతీజాని. ॥*॥ జాయాయానిజీవీతమాసాంతానిబాదేశః॥*॥ లో
పోవ్యోర్వలీలియలోపః - రోహిణ్యాఃఆవత్యంపుమాకరాహిణియోబలభద్రః॥*॥ స్త్రీ
బ్యభక్ - యాంపురీంహతుంత్యక్తుం - నఇయేషనేచ్ఛతిస్త్రీలిట్-రోహిణీశశ్చంద్రశ్చ
హతుంనఇమేష - ఆశ్రరాహిణయరోహిణీశయోపురోశ్చ-షావహత్వేనద్వయాఃప్రకృ
తత్వాద్విశేష్యస్యాస్సిష్టత్వాచ్చకేవలప్రకృతేషమయాతుల్యభూతా - గతమన్యోత్॥

౬౧॥ బాణతి॥యత్రపురిబాణావావెబాణాసురయద్ధై - వ్యాహతాశంభుశక్తిన్య
న-తస్యహరిబియసౌజనాదనస్యకృష్ణస్య - ఆసత్ప్రింప్రత్యాసత్ప్రిం- ఆసాద్య-పు
త్రత్వంప్రాప్యేత్కర్ణః-శరీరిణాగ్రహవతా - నస్వసంగేనీతిభావః-జెతారవిబజైత్రాః
జయశీలః - తృన్నంతాత్ప్రజ్ఞాదిత్యాదద్రాప్యైయః - తేశరాయన్య-తేనమకరభన్జనే
నకామన- ప్రద్యుమ్నరూపేణ-భావః - విశ్వంకంనిర్భీకమాషేఉపిహం - వసనివాసే
బావెలిట్ ॥*॥ వచిస్వపీత్యాదినాసంగప్రసారణం - అత్రశంభుశక్తివ్యాహతపదార్థః.
స్యవిశేషజగత్సానిశ్వంకనివాసస్యహతుత్వోవైః కాన్యలింగభేదః - పురాకిలభగ
వాకభక్తవత్సలోధూజఃటిః బాణాసురప్రెక్షాబాణాభియాంయినంహరి మువయ్యజ్య
నిజితఇతిపారాధికాఃకథయంతి॥ ...

౬౨॥ నిషేవ్యమాణేనీతి॥శీవైమకరుద్భిమకందమారుతైః- అన్యత్రశీవైరుదై १ః-
మరుద్భిర్మరుదైజైశ్చ- నిషేవ్యమాణేనహరిణాకృష్ణేన- శక్రేణచ-అధ్యాన్యమానాల
ధిష్ఠీయమానా-ఉద్రక్షీనాంరత్నాంకురాణాం- ధామ్నిఘానే- ఏకత్రకత్వాకరత్వా
దన్యత్రకత్వసాగత్వాచ్యైతిభావః- సింధౌస్థితేశేషః-యాపూషేకరాథితాం- ఆమ
రాఅన్యాంసంతీత్యమరావతీం - ఇంద్రనగరీం ॥*॥ మతొబహ్వచోనజరాదీనామితిదీ
ఘః॥*॥ సంజ్ఞాయామితివత్త్వం- ఆహ్వాన్తస్పృహయాఅమూతవతీ - ఆమరావతీ
మనుచకారేత్వధః- హ్వయతేలుకజ్జీ॥*॥ స్పృహాయామాజిత్యాత్మనేపదంలుడిసి

ఉద్రక్తిరత్నాంకురధామ్నిసింధావాహ్వస్తమేరావమ రావతీంయా ||
 ౬౩ || స్నిగ్ధాంజనశ్యామరుచిస్సువృత్తావధ్యాకవాధ్యః సితవణాకాం
 తెః విశేషకౌవావిశిశేషయస్యాశ్శ్రియంత్రితోకీతిలకస్సవప || ౬౪ || తా
 మీక్షమాణస్సపురీ-పురస్తాత్పాప్రీత్యతోభీమతులప్రతాపః | వజ్రప్ర
 భోద్భాసిసురాయుధశ్రీర్యాదేవసేనేవపరైరలంఘ్యా || ౬౫ || ప్రజాఇ
 వాంగదరవిందనాభేశ్వః భోజకటాజూటతటాచివాపః | ముఖాదివా

చివ్యాశ్చ || * || ఆత్మనేపదేష్యస్మతరస్యామిలగ్నరజభావత్యేజాదేశః - ఆత్మప్రథమా
 ఖాన్తేషుసింధామెర్కా తెతిబింబప్రవీంభావేనసాధమ్యాన్తేజైమెసుప్రాతితియ
 ముపమేత్యేషః-ఆహ్వస్తైసావృత్తప్రపాదకశ్శబ్దః || శ్లో || స్పధ-తేహ్వయతేద్యే
 ష్టిత్వగశాసనాత్ || ... *

౬౩ || స్నిగ్ధతిస్నిగ్ధయదంజనంతద్వత్-తేనచశ్యామరుచిః- సువృత్తస్సువృత్తః-
 సువృత్తశ్చ- త్రయణాఃలోకానాంసమాహరస్త్రీలోకీ || * || తద్ధితాత్థిత్యాదనా
 సమాసః || * || సంఖ్యాపూర్వద్విగురితిద్విగుసంఖ్తా || * || అకారాంతోత్తరవదోద్వి
 గుస్త్రీయమిష్టఇతిశ్రీత్వం || * || ద్విగురితిజీవ-తస్మాన్తేకోభావణభూతః - సహరి
 రివవిశేషకౌవాతిలకఇవేశ్వభః || శ్లో || ఇవవదాయధాశ్చాభత్యమశాసనాత్ || ని || ప
 మావపత్రతిలకచిత్రకా విశేషకం | ద్వితీయంపరురీయంపస్త్రీయమిష్టమరుః - అ
 ద్వంసితాంజానాంత్రాహ్వానాదీనాం-కాంబరాజ్వల్యంయస్యాస్తస్యాః- యస్యాః
 పురః-ఆధ్వఃసీతాంజానాంరాదికాంత్రావణ్యంయస్యాస్తస్యాః || ని || వణోద్వి
 బాహుశ్చాహుత్రుతావణః-తువాక్షరభత్యమరుః-పభావికశ్రియం - విశేషవిశేషిత
 వాక్-అనేకవశద్వైయముపమేత్యేత - శబ్దమాప్రసాధమ్యాత్తేజైవభ్యస్యే-జైవవ
 మేత్థాహద డీ || ... *

౬౪ || తామితి | అతులప్రతాపసహరిః- తాంపూర్వక్రాంతపురీం- ఈతమాణః-
 పురస్తాత్పూర్వస్యాంధిశి-సప్తమ్యధాస్తాతిప్రత్యయః-ప్రతాపీరథాన్యా || ని || రథాన్యాప్ర
 తోవీశిభ్యో మరుః-ప్రాఃత్ సాప్రవాక్ || * || లఙ్ఘీభూమదీత్యాదినాగ్నరజాదేశః-
 వజ్రాణాంతారణప్రాసాదాదగళహారకాదిమణీనాం- ప్రభాభిరుద్భాసే- సురాయు
 ధశ్రీంద్రచాపలక్ష్మీర్యస్యాంసా- ఇహవజ్రగ్రహణంమణిమాత్రోపలక్షణం- అన్యథా
 ఇంద్రాయుధసామ్యసంభవాత్-అన్యత్రవజ్రస్యకులిశస్య - ప్రభాభిరుద్భాసే-సు
 రాయుధానామితరదేవతాయుధానాంశ్రీర్యస్యాన్యా || ని || వజ్రోస్త్రీహీరకేవపావి
 త్యమరుః-యాప్రతాపీ-దేవసేనాసురచమూఽవ-పరైశ్చతుశ్చిరః-ఘ్నాదర్థమా || *

౬౫ || ప్రజాఇ || ఆరవిందనాభేర్విష్ణురంగాత్ప్రజాఇవ || శ్రు || యతాచాఇమా
 గభూతాగోచాయంతిఇతిత్రుతేరితిభావః || శంభోజకటాజూటతటాదాపివగంగాజలా
 నీవ-విధాతుముఖాచ్ఛృతయశవ-మరజిలోహరః - ధ్వజస్యస్సేనాః-అశుపురాన్నిరీ

శుక్రతయోవిధాతుఃపురాన్నిరీయుర్దురజిద్వజన్యః॥ ౬౬ ॥ శ్లిష్వద్భిర
 నోఽప్యముఖాగ్రసంగస్థలస్థలీనంహరిభిర్విలాః । పరస్పరోత్పీడితజా
 నుభాగాదుఃఖేననిశ్చక్రమరశ్వవారాః॥ ౬౭ ॥ నిరంతరాశేపివిముచ్యమా
 నేదూరంపథిప్రాణభృతాంగణేన । తెజోమహద్భిస్తమసేవదీపైద్వి
 పైరసంబాధమయాంబుధూవే ॥ ౬౮ ॥ శనైరనీయంతరయాత్పతంతోర
 థాఃక్షీతింహస్తినఖాదభేదైః । సయత్నసూతాయతరశ్చిభుగ్నగీవాగ్ర
 సంసక్తయుగైస్తురంతైః॥ ౬౯ ॥ బలోమిఖస్త్రాణహీయమానరథ్యాభు
 జాయావలయైరివాస్యాః । ప్రాయేణనిమ్నామతిచక్రపాణాన్వప్తు

యుః॥ ౬౯ తాః - మాలోపమయః॥ ... *
 ౬౬॥ శ్లిష్వద్భిరితి॥ అస్మాన్యేషాంముఖాగ్రము - సంగస్థలంతఃఖలీనాఃకలికాః -
 యగ్నినగ్రముఃపిత్తవ్యధాతథా ॥ ౬౭ ॥ కలికాతుఖలీనాస్తీగ్రత్యుచరః - శ్లిష్వద్భిఃఘృ
 ఘృద్భిఃవిలాః - ముహురుచ్ఛలద్భిః - హరిభిరంతై - కరణైః - అశ్వాన్వారయంతీ
 త్వశ్వవారాః - అశ్వాన్వారాః - పరస్పరోత్పీడి - జానుభాగాస్సంతః, దుఃఖేననిశ్చక్రముః -
 నిజాగ్న్యైరిష్టభావతిశక్యైస్సంకరః॥ ... *

౬౭॥ నిరంతరాశేపి॥ తమసాతిమిరేణవ - ప్రాణభృతాంగణేనప్రాణివగ్గణక
 త్రాణ - నిరంతరాశేపిపూర్వంనైవైవలతిసంకటేపి - పథిసంప్రదిహరందూరతవీ -
 విముచ్యమానసతి-వికత్రదివధయాదశ్యత్రద్వివధయాచ్ఛేధిభావః - తెజోమహద్భిర్బ
 లాధిపైః - ప్రధానంపన్నైశ్చ॥ ౬౮ ॥ తెజాబలంప్రభాతైషభూతాశ్వతః - ద్విపైషః - పైష
 అసంబాధమసంతాపః - ఆయాంబుధూవేజగ్నై - త్వతైర్విరివక్త్రాద్భిరిభావః - ఆయ
 గతా - కావెలిట్॥ ౬౯ ॥ దయాయాసశ్చత్యాంప్రత్యయః - స్వతైజసైవమారోత్సారిత
 తమస్కే - పథిపాషవతథోత్సారితప్రాణికే - పథినిరగః - శంద్విపాః - ప్రయయిరిత్సృధాః -
 తమసీతసప్తస్యంతపారెతుతమసః - పథ్యవమానత్యైద్విపాగమనాత్ప్రా - క్తఫణవతమసో
 దీపాగమనాత్ప్రా - క్తాణివగ్గణనిరంతరాశత్వంపశ్యాన్మచ్చ్యమానత్వంచన సంభవతీతి
 ఉపమానూపమేయమైనైర్వరూప్యంసాగ్ధత్యతీయాంతపారెతుతమసఃప్రాణివగ్గణ
 పమానత్యైతత్సారూప్యసాకల్యాత్సంపాసాధీయానిత్యాలుంకారికాణాంపంథాః॥ *

౬౮॥ శనైరితి॥ రయాత్పతంతోరథావంతః - రథాస్సయతైర్మునైర్సానరధిభిః॥
 ౬౯॥ సూతఃక్షత్రాచసారధిరిత్యుచరః - ఆయతాఅకృష్టః - మెరశ్చయఃప్రగహః॥ ౬౯ ॥
 రణప్రగహకాశ్చిత్త్యుచరః - తైర్బుగ్నమప్రహేషు - గ్రీవాత్సంసక్తాః - యుగాః
 యుగ్యాః - సగ్రంథవాహ్యః - దారుణశేషః - యేషాంతైః - అతవీవలభేదైరశ్రమైస్తురంతైః -
 సూస్తినఖాభతావర్ధస్తినఖఃపూర్వాదిమృత్యురూఢః ॥ ౬౯ ॥ మాటంపూర్వాదియధ్యస్తి
 నఖస్తస్మిన్నధిష్ఠిత్యుచరః - తస్మాత్తనైఃక్షీతిమనీయంతనీతాఇతిస్వభావోక్తిః - య
 థావవ్యస్తువణానాత్॥ ... *

౬౯॥ బలోమిఖిరితి ॥ బలానిఘోమయ ఇవతైర్బలోమిఖిః - వలయైరివ
 కంకణైరివతత్తేజసానిమ్నామతిచక్రపాణివవ్యమానా - రథ్యాభుజా

దోద్వారవతీత్వమాసీత్ || ౭౦ || పారేజలంసీరనిధరపశ్యన్తురారిరాసీల
 పలాశరాశీః | వనావభీరుతగ్రలికాసమాగ్ర ప్రతిక్షణో త్కూలితశ్చై
 వలాభాః || ౭౧ || లక్ష్మీభృతోంభోధితటాధివాసాః | ద్రుమానసోసీరదసీ
 లభాసః | అతావధూసంప్రయుజోధివేలంబహుకృతాః స్వానివపశ్య
 తిన్తు || ౭౨ || ఆశ్లిష్టభూమింరసితారముచైచ్ఛిరోలద్భుజాకారబృహత్తరం

భుజేవరభూయస్యాస్తస్యాః-అతపవ-అస్యాఃపురఃద్వారవత్యాః చక్రపాణాకృష్టేని
 మ్మైమతినిగ్-చృతిసతి- ప్రాయణభూమ్నద్వారవతీత్వంద్వారకాత్వం- స్వస్వరూ
 పమితియావత్-తదిష్టంనాసీత్- హరినిరహితవైభవాదిభావః- ద్వారవతీశబ్దస్యసం
 జ్ఞాతావత్ || తత్వతలోగుణావచనస్యేతిసంపుంవద్భావః- అన్యత్రద్వారవతీత్వంద్వార
 వత్త్వంనెష్టం- తస్యహరినిష్కృమణహేతుత్వాదిత్యుభయభావునపమితభుజావలయ
 గగనహతుకత్యాదుపమాసంకీర్ణయమనిష్టతోష్ణే ప్రప్రాయజేత్యనేనవ్యజ్యతే ||

౭౦ || ఆధాసగగసమాస్తేస్సముద్రంవణాయతి || పారభి || మురారిసీరనిధస్స
 ముద్రస్య- జూనాంపారేపరతీరేపారేజలం || ౭౧ || పారాహరేపరారాద్వాదీతీరభిర్యమ
 రః || పారేమధ్యేషష్టావేత్యవ్యయాభావః- తత్సన్నియోగాదకారాంతత్వంవపా
 రేశబ్దస్య-ఆసమంతాస్తీలాఃపలాకానాంపత్రాణాంరాశయోసాంతాః- చూరితవ
 ణాపణాపూణాఃఇత్యర్థః || ౭౨ || పత్రంపలాశంభదనందశంవణాంభదఃపుమానిత్య
 మరః-ఉత్కలికాఉమయః || ౭౩ || ఉమీరుత్కలికాల్లాలకల్లాతాలహరితథిహలా
 యుభః-తాసాంసమాస్తే గ్రీవతిక్షణం-ఉత్కూలితా-హులముద్గతాఃకృతాః- హులం
 ప్రాపితాఇత్యర్థః- ఉత్కూలశబ్దాత్ || తత్కరోతీతిన్యంతాత్కమ-చిత్తః- తే
 మంతైవలానాంఆభేవాభాయాసాంతాః-తత్సద్వశీరత్యర్థః- వనావభీరపశ్యత్- ఆ
 త్రోత్కూలితశ్చైవలస్యస్వతస్సిద్ధసందేహమపమోత్ప్రేక్షణా స్సంకరః ||

౭౧ || లక్ష్మీతి || ఆసాహరిః- లక్ష్మీశోభాంక్రీడేవీంచవిభ్రీతితిలక్ష్మీభృతస్తాః-అం
 భాధితేఅధివాసోయమంతాః - సీరదవన్తి-భాసః సీలవర్ణాకలతాఃవద్భుజవేత్సవ
 మితసమాసః- అన్యత్రలతాఇవవర్ణభి-శాకపాద్ధివాదిత్వాత్సభ్యమవదలోపిసమాసః-
 తాభీస్సంప్రయుంజతఇతిసంప్రయుజఃసంగతాః- క్విప్-వేలాయాంఅధివేలం- విభ
 క్త్యర్థావ్యయాభావః- ద్విమాకబహుకృతాఃఅనేకీకృతాః - స్వాఃస్వకీయది
 గ్రహనివేత్యర్థః-వివంచపుంలింగతానిర్వాహః- ఆత్మపరత్వేనపుంసకత్వపారాత్ ||
 ౭౨ || స్వాష్టాతావాత్సనిస్వ-త్రిష్వాత్త్రియేస్త్రియాంభనభిత్తమరః-వశ్యేతిన్తు- క్లేష
 సంకీర్ణయ ముపమా ||

౭౩ || ఆశ్లిష్టేతి || ఆశ్లిష్ట భూమిమాన్లిష్ట భూతలం- ఉచై చైతరారసీతారం- క్రందితా
 రం- లోల గాంచలతాం - ఇతస్తతఃపతంతాంభుజానామాకారభిమానాకారోయేమంతేబృ
 హత్తరంగ యస్యతంతథోక్తంభనాయమాసంభనముద్వమంతం || ౭౪ || భనాచ్ఛేతివ
 కవ్యమితికవ్య || తాకవ్యఇత్యాత్మనేపదం-అపాంసమూహఃఅపం || తస్యస

౧౦ | ఘనాయమానంపతిమాపగానామసావ పస్సారిణమాశశంకే ||
 ౭౩ || పీత్వాజలానానిధినాతిగాధ్యాకద్యుద్ధిం గతేప్యాత్మనినైవమాం
 తీః | క్షిప్తాభవేందోస్సరుచోధివెలంముక్తావలీరాకలయాంచకార || ౭౪ ||
 సాటోపసుర్వీమనిశంసదంతాన్తైఃస్థావయివ్యంతిసమంతతోమితా
 న్యేకదేశాన్నిభృతంపయోధేస్సంభాంసిమేఘాకపిబతోదదర్శ || ౭౫ ||
 ఉద్ధృత్యమేమైస్తతపవతోయమథకంమునిందైరివసంప్రణీతాః | ఆ
 లోకయామాసహరిఃపతంతీర్షదీప్సృతీర్వేదమివాంబురాశిం || ౭౬ || విక్రీ
 యదిశ్యాఃథనాన్యరూణిదైవపాగ్గనసాన్తమలభభాజః | తరీమృతత్ర

మాహాకథ్యాన్త్రిత్యయః - తేనగచ్ఛంతిత్వాపగాః - తాసాంపతింసముద్రం - ఆసాహ
 రిఃఅపస్సారిణమపచ్ఛరన్? || ౧౦ - ఆశశంకే - తద్దమణాగాత్రధాత్వేత్రిక్షాంచక్రియ
 థకాః - యథాచుత్తైదానికాః || శ్లో || క్రుద్ధాథాతునిరాహతేచమనసిప్రాణీతిమన్సం
 విశకాదంశాకాభాదతిఘనముద్గిరతదోఃపాదంక్షీపన్ముధధీః | పశ్యకారూపమసన్న్వితా
 నిపతిశ్యధాకాకరోతిక్రియాః | విభృత్యస్వయమేవశామ్యుతిగతేవేగత్వపస్సారిణుక్ ||

౭౩ || పీత్వతి || జలానానిధినానుముద్రేణ - గథాపవగాధ్యకంబౌఃసవ్యాదివత్ ||

చాతుర్వక్యాదిత్వాత్వాన్వగ్ధేవ్యభృత్త్యయః - తదఽమాత్రమతిగాధ్యం - తస్మాత్త్ర
 ప్లాభరాశిత్యధాః - గృహ్మోఃపునః || * || ఓగుణః || * || వాంతాయిక్రస్యయతితిగాధ్య
 వ్యమితిసాల్ - పీత్వా - క్షేపణక్రియాపూర్వకాలతా - వృద్ధింగతేప్యాత్మనిస్సదేహేవం
 ద్రోదయేసముద్రవృద్ధిరిత్యాగమః - నైవమాంతీరమాంతీరతిరవ్యమానాశిత్యధాః || * || మాతే
 శ్చతరీణీ || * || ఆచ్ఛిన్వద్యోర్నుమితిమమ్ - క్షిప్తాక్షిణాః - అతితృప్తయోక్తృటంపీత్వా
 అంతఃఅమానాల్బహిరుద్వాంతాశిత్యధాః - ఇందోరువఃసురీచీరేత్యుత్పేక్ష - స
 హరిః - అధిశేలమధిహాలం || ని || సేలాహాలవికారయోరితివిశ్వః - ముద్రావలీరాకలయాం
 చకార - ఆలోకయామాస - కవీనాంకలిఃకామధేయః || ... ||

౭౪ || సాటోపమితి || అమీమేమాః - సాటోపాససంభ్రమం || * || సంభ్రమేసాటోప
 సందంభాభియదావః - అనిశంసదంతాగజాంతః - నైరంభాః - ఉద్వీంసమంతతః - స్థా
 వయన్యంతితానితాఃసంక్యంధాని - పయోధేరేకదేశాదేకకాణాత్ - నిభృతంనిశ్చలం -
 పిబతోమేఘాక - సహరిదాదర్శ - ఏతేసముద్రస్యఅపాచ్ఛిన్నరూపంవప్రవ్యవ్యతే ||

౭౫ || ఉద్ధృత్యేతి || మునిందైత్రిప్రతాపేదాదేవఅథకమివ - మేమైస్తతఃఅంబురాశే
 రేవతాయసుద్ధృత్యసంప్రణీతాఃకృతాఃఅంబురాశిం - పతంతీఃప్రవేశంతీర్షదీః - వేదం
 పశంతీఃస్సృతీఃమన్వాదిసంహితాభవ - హరిః - ఆలోకయామాస - కృతిమాలేనప్రా
 మాణ్యాల్ప్రృతీనాంతత్సంవాదవివతత్ప్రవేశః - అనేకైవేయకుపకు ||

౭౬ || విక్రీయేతి || దిక్షుసహనిదిత్యాని - దిగంతరానీతానీత్యధాః || * || దిగాదిభ్యాయత్
 ఉరూజిమహంతి - థనానినానాద్రవ్యాణివిక్రీయ - మాల్వేనదత్వా - ఉత్తమలభం
 మూల్యాత్ దైవసాధికంభజంతీతితానుత్తమభాభాజః - తత్రభవంతత్రత్యంనైస్త్వి

త్యమఫల్లుభాండంసాంయాత్రికానావహతోభ్యనందత్ ॥ ౨౨ ॥ ఉత్పిత్స
వోంతర్నదభతుకరుచ్చైగ్గరీయసానిశ్వసితానిలేన । పయాంసిభ
క్త్యాఽరుషభ్యజస్యభ్యజానివోచ్చిక్షిపిరేఫణీంద్రాః ॥ ౨౩ ॥ తమాగతంపీ
క్ష్యయుగాంతబంధుముత్సంగశయ్యాశయమంబురాశిః । ప్రత్యుజ్జగామే
వగురుప్రమోదప్రసారితోత్తంగతరంగబాహుః ॥ ౨౪ ॥ ఉత్సంగితాంభుజ
ణకొనభస్వానుదన్వతస్సేన్వదలవాన్తమాజః । తస్యానుచెలంప్రజతో
ద్ధివేలమెలావనాస్ఫాలనలబ్ధగంధః ॥ ౨౫ ॥ ఉత్తాలతాభీవనసంప్రవృత్త

మిత్యభః ॥ * ॥ అప్యయాత్పిత్ - అఫల్లుసారవత్ ॥ ని వల్లతుచ్ఛమసారంచేతియాద
వః-భాండంమూలభనం-పణ్యద్రవ్యమిత్యభః ॥ ని వణిజ్జ్వాలభసాత్రేభాండంభన
మశ్వభూషణారితివైజయంతి - తరిషునామ ॥ ని ప్రీయాంనా ప్రరణిస్తరిశ్యమరః ।
అపితృస్తూతంతృభ్యశ్చరిత్యాదాదికశ్చకారప్రత్యయః - అవహతః అదధానాః -
వహతేశ్వశ్చప్రత్యయః - దైవ్యాక్రమముద్రద్వివహసినః ॥ * ॥ ద్వీపాదనుసముద్రం
యభితివైషికాయజ్విశిత్యయః - సంయాత్రాసంభూయయాత్రాప్రయాజనమేషాం
తాకసాంయాత్రికాక - పోతవణిజః ॥ ని సాంయాత్రికః పోతవణిః త్యమరః ॥ * ॥ ప్ర
యాజనమితిత్ - అశాహరికభ్యనందత్ ॥

...

*

౨౨ ॥ ఉత్పిత్సవత్తితి ॥ నదభతుకస్సముద్రస్య- ఆంతరభ్యంతరాత్-ఉత్పిత్సభః ఉ
త్పిత్సమిచ్ఛవః ॥ * ॥ వతతేస్సన్నంతాదుప్రత్యయః-సనిమీమేత్యాదినాకనాదేశః - అ
త్ర ॥ * ॥ లోపాభ్యాసస్యేత్యభ్యాసలోపః - ఫణీంద్రాః - భక్త్యా-గరుడభ్యజస్యభూరాః -
భ్యజానివగరియసానిశ్వసితానిలేన - పయాంసిఉచ్చైరుచ్చిక్షిపిర-ఉత్తి
ప్రవంతకత్వత్సేత్తి-స్వరితేత్వాదాత్తనేపదం ॥

...

*

౨౩ ॥ తమితి ॥ అంబురాశిః- యుగాంతబంధు-ఆవద్యంధుమిత్యభః- ఉత్సంగవిభ
శయ్యా-తస్యాంశేతభితంతథోక్తం- అధికరణేతేత్యవ్యవ్రత్యయః - ఆగతమభ్యా
గశంతంబారి-వీక్ష్యగురుణాప్రమోదేన - ప్రసారితాః ఉత్తుంగాస్తరంగావివహహవో
యస్యభా-ప్రత్యుజ్జగామేవేతి-క్రియాస్వరూపాత్సేత్తి ॥

*

౨౪ ॥ ఉత్సంగితేతి ॥ ఉత్సంగసంసక్తతాః ఉత్సంగితాః ॥ * ॥ తత్కరోతీతిజ్యం
తాత్కరమణిక్తః-ఉత్సంగితాంభుజకణాయనసః ॥ * ॥ శేషుద్విభాషేతికప్రత్యయః
విలావనానామాస్ఫాలనేనసంఘర్షణసలబ్ధగంధః - వివంశిశిరసురభిరుదన్వతొనభ
స్వాక్రమముద్రబాయురధివేలం- వేలాయాం - విభక్త్యభావ్యయాభావః-ప్రజతస్త
స్యహరేస్సేన్వదలవాననువేలంప్రతిక్షణం-యథార్థావ్యయాభావః- మమాజగజవరః ॥
ని ॥ వేలామాలేవజలధర్మ్యాతిరవికారదూరితివిశ్వః- కావ్యలింగమలంకారః

*

౨౫ ॥ ఉత్తాలేతి ॥ చమాభుచరంతీచమాచరాన్సైనికాః ॥ * ॥ చరేష్టపతికప్రత్య
యః- తైరుత్తాలేమాన్మతేషుతాలీవనేషుసంప్రవృత్తేనప్రస్ఫుటేనసమీరజనమారుతేనసీ
మరితాః సీమంతవర్త్యతాః- సీమంతశబ్దాన్మతుబంతాన్తత్కరోతీతిశాకర్తృణిక్తః-

సమీరసీమంతితకేతకీకాః | ఆసేదిరేలావణసైంధవీనాంచమూచరైఃకః
 చ్చభువాంప్రదేశాః||౮౧|| లవంగమాలాకలితావతంసానైనాల్లికేరాం
 తరపఃపిబంతః| ఆస్వాదితాద్రక్షత్రముకాస్సముద్రాదభ్యాగతస్యద్రుతిప
 త్తిమాపుః||౮౨|| తురగశతాకులస్యపరితఃపరమేకతురంగజన్తపఃప్రమథి
 తభూభృతఃప్రతిపథంసుధితస్యభృశంసుహీభృతా| పరిచలతోబలానుజ
 బలస్యపురస్సతతంథృతశ్చియశ్చిరవిగతశ్చియోజలనిధేశ్చతదాభవదత్ర
 రంమహత్ || *

జావిష్టవద్భావేవిన్నతార్లుక్-తాఃకెతక్యాయేషుతేతథోక్తాః||*||నద్వృత్తీతికవ-లవ
 జాసింధారీమాఃలావణసైంధవ్యః||*||తస్యేదమిత్యన్ప్రీత్యయః||*|| హృద్భగసింధ్వంతే
 పూర్వపదస్యచేత్సుభయవదవృద్ధిః-తాసాంకచ్ఛభువామనూపభూమీనాం ||ని|| జలప్రా
 యమనూపంస్యాత్పంసీకచ్ఛ సథావిధిశ్చమరః-ప్రదేశాపికదేశాః-ఆసేదిరప్రాప్తాః
 సేదతైఃకమఃశిలిట్-ఆత్రస్వభావోక్తిరనుప్రాసత్పాలంకారా - ఓజశ్లేషసౌశ్లసౌకు
 మార్యాద్యనేకసూసంపత్తిఃస్పష్టా || *

౮౧||లవంగమాలాభిః- లవంగకుసుమమాలైః- కలితావతంసాఃకృత
 భూషణాః-సాలికేరాంతరిత్యవ్యయం-సాలికేరఫలాభ్యంతరభిత్తభాః - అపరిచలభ
 క్షదగ- సమాసే ||*|| ఋక్పూరితాశ్చిహసమాసాంతప్రసంగాత్ - పిబంతఃఆస్వాది
 తాః-ఆద్రక్షత్రముకాఃఅర్ద్రప్రసాదానిమై||ని|| ఘంటాకుపూగఃక్రముకభిత్తమ
 తః-తేవమూచరాఃసముద్రాదభ్యాగతస్యాతిథిః, ద్రుతిపత్తింగారవంసతాగ్రమాపుః||
 ని||ప్రతిపత్తి, కదప్రాప్తాప్రప్రత్తాగౌరవేనైతివిశ్వః- అత్రాభ్యాగతప్రతిపత్తిప్రాప్తేవి
 శేషణకత్యావతంసకలనాధిపదాథా-శాతుకత్యాత్కాశ్యలింగమలంకారః - తేనస
 ముద్రవమూచరాణాంకృతాభ్యాగతావస్యద్రుతితెరలంకారేణాలంకారభవనిః|| *

౮౨|| తురగశి||పరితమృగశతైరాకులస్య-అపరిమితాశ్వసేత్వభాః-ప్రతిపథంప్ర
 తిహగః-అంధాథేఅవ్యయీభావేసమాసాంతః- ప్రమథితాఃతుణ్ణాః - భూభృతో
 రాజానూగిరయశ్చయేనతస్య-సమస్వయంకేనాపిమథితస్యేతిభావః- సతతంథృతాశ్రిః
 శోభారమావయేనతస్యభృతశ్రియః- పురోగ్రాసగరాద్వాపరిచలతఃపరితోగచ్ఛతఃబలా
 రామఃతదనుజబలస్య - హరిపైస్యస్య|| ని|| బలంపైస్యేబలా-రామభిత్తుభయైత్రాపిశా
 శ్వతః- అధవరంకేవలమేకవైవతురంగస్య- జన్తజన్తమాత్రంయస్మాత్తనైక్యతురం
 గజన్తసః- ఏకాపిజాతవనసత్వస్యోపీతిభావః- మహీభృతామందరాద్రితా- రాజ్ఞాచ
 భృశంమథితస్య- సమస్వయంకస్యాపిమథితురితిభావః - చిరాత్ప్రభృతివిగతశ్రియః -
 ఉత్పత్త్యనంతరమేవాస్యాహరితాన్వీకారాదితిభావః- జలనిధిశ్చ- తదాప్రప్తాససమా
 యేమహదంతరంజూరగమనాదలివ్యవధానః- ఉక్తరీత్యామహారతమ్యంబ- అభవత్
 అత్రావమేయస్యహరిబలస్యఉపమానాత్ జలనిధేరాధిక్యవణానాత్ వ్యతిరేకాలంకా
 రః- చంపకావశ్యత్తం||సజభజరాహరయతిః కధితాభువిచంపకావశీలతానాత్
 తచితేతికచిత్||సజభపురస్కృతాజజరాచితాభువిరుద్రదిగ్యతిరితిలక్షణాత్ || ... *

ఇతిశ్రీమాఘకృతౌ - శిశుపాలవధే-మహాకావ్యేతృతీయస్కంధః.

మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే.

చతుర్థఃసకంపారంభః.

౧॥ నిశ్వాసధూమంసహరత్నభాఖిర్భిత్వోద్భితం ధూమిమివోరగా
ణాం॥ నీలోపలస్యూతవిచిత్రథాతుమసోగిరింరై వతకందవర్చ॥౨॥గుర్వి
రజస్రీంద్యవదస్సమంతాదుపర్యుపర్యఃబుముచాగితానైః॥ వింద్యాయ
మానందివసస్యభతుమాగ్రంపునారోద్ధుమివోన్నమద్భిః॥౩॥ కాం
తురుచాకాంచనవప్రభాజానవప్రథాజాలభృతాంమణీనాం । శ్రీతంశ్రీ

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణ పారావారపారీణ మహాభాయ
కోలవలవన్తి నాభసూరి విరచితామౌ-మాఘభ్యాఖ్యానాం
సర్వంకమాఖ్యానాం-తృతీయస్కంధః.

౧॥నిశ్వాసేతి॥నీలోపలైరింద్రనీలమణిభిః-స్వూతాఃప్రోతాః-లిచిత్రాఃనానావర్ణాః
ధాతవోరైరికాదయోన్యతం- అతఏవ - రత్నభాభిస్సహధూమింధిత్వాఉత్థితండో
ర్ధ్వంనిర్గతం- ఉరగాణాంనిశ్వాసధూమంపూతాగ్రబాష్పమివకృతంరై వతకంరై వత-
కాఖ్యంగిరిం - అశాహరిదవదర్శ - స్వూతేతివీవ్యతేకమణిక్షః॥౨॥భూహృదః
సునాసికెతెతిశ్శరియశాదేశః- అత్రగిరేర్విశిష్టధూమవణిత్యైనవిశిష్టధూమత్వోత్పే
క్షాణాగ్గణ్యమి త్రజాతిస్సూరపోత్పేక్షై-అస్మిన్ సగణానానావృత్తాని- తత్రాదావహ
దశోవజాతయః-తల్లక్షణము క్తం-అతీతానంతరసగణాదా- ఆత్రాసగణసమాక్షేపి
వణాసమేవ॥

౨॥ గిరిందగ్రరేక్షుత్వ క్తంకీవృశమిత్యా కాంక్షాయాంతమేవాన్య యేనగుర్విత్వాద్య
ప్రభిర్విశిష్టైః॥ గుర్విరితి॥ గుర్విమహాతిఃదృఢదఃశిలాః - తటిరత్వభః॥౩॥ పాషాణప్ర
ప్రగ్రావోవలాత్సాన్శిలాదృఢదిత్యమరః- ఉపర్యుపరి- దృఢదాంసమిపోపరిప్రదేశవి
త్యభః॥౪॥ఉపర్యుపసామీవ్యేద్విర్భుతైషుద్వితీయై-సమంతాదజస్రంఉన్నమద్భిః - శే
శకాలానవత్సేదనోత్పత్తిభిః - అతఏవఅగ్నిముచాం వితాస్తేమేఘబృంధైర్నిమి
తైన - పునడివసస్సభతుమాగ్నూర్యస్యమాగంరోద్ధంవింధ్యాయమానమివవింధ్యవ
దాచరంతం- తద్వద్వతకమానమివకృతమిత్యభః- ఆచారకృజంతాల్లబ్ధానానాదే
శః - అత్రావిచ్ఛిన్నమేఘాన్నమనైవవింధ్యాయమానత్వోత్పేక్షాణాత్క్రియానిమి
తక్రియాస్వరూపోత్పేక్షై॥

౩॥కాంతమితి॥ పునః- నవానిప్రభాజానివిభ్రీరితవప్రభాజాభృతః - తెమం
మణీనాం- సంబంధిన్యా- కాంఛనవప్రభాజాస్వణానానుప్రసృతఘ్నరుచాదీప్యా-

తా శ్యామలతాభిరామలతాభిరామన్రితపట్నదాభిః॥౧॥సహసస్రంశ్చై
గ్గఃగంశిరోభిఃపాదైర్భువంవ్యాప్యవితిష్ఠమానః। విలోచనస్థానగతో
ష్టరశ్చినిశాకరంసాధుహిరణ్యగర్భం॥౫॥ క్వచిజ్జలాపాయవిపాండరాణి
ధాతోత్తరీయప్రతిమచ్ఛవీని। అభాగిణివిభాగముమాంగసంగవిభక్తభ
స్మానమివస్థరాం॥౬॥ ఛాయాంనిజస్త్రీచటులాలసానాంమదేనకించచ్చ
టులాలసానాం। కుర్వాణముత్పింజలజాతపత్రైర్విహంగమానాంజల

క్రాంతంవ్యాప్తం-పునఃశిలాసాంమేచకాపలాసాం-ఇంద్రనీలాసాంవా - శ్యామలతయా
శ్యామలిమ్నా అభిరామం- తథాఅమంత్రితపట్నదాభిఃమకరందభరీతత్వాదామూత
భృంగాభిః-లతాభిఃక్రితంవ్యాప్తం-ఇతఃపరంవ్యవస్థాపకమేకంయమకంపక్ష్యతే- తత్ర
తదేవాంకారః- అధాఅలంకారస్త్యభ్యుచ్చయఇతియాధాసంభవమూహ్యః- య
మకలక్షణంత్యాచార్యసంశినాత్తం॥ శ్లో॥ అవ్యతేతవ్యతేతాత్మాయావృద్ధిర్వణసం
హతిః। యమకంతచ్చపాదానామాదిమహ్యాతగోచరం॥ ఏకద్విత్రిచతుష్టుదయమ
కానాంవికల్పనా॥ అదిమధ్యాంతమధ్యాంతమధ్యాద్యావైవసర్వతః॥ అత్యంతబహవ
స్తైహంభేదాస్సంభేదయోనయః॥ సుకరాదుష్కరాశ్చైవవణ్యంతేతత్రైశ్చనేతి॥

౪॥ సహస్రేతి॥సహస్రమితిసంఖ్యామైహంతైః - సహస్రసంఖ్యైశ్చిరోభిఃశఖైః
శీర్షైశ్చ- గగనం- తత్సంతైఃపాదైః- ప్రత్యంతపర్వతైశ్చరణైశ్చభువంవ్యాప్య-వితి
ష్ఠమాసంఅవతెత్తమాసం॥ *॥ సమవప్రతిభ్యుత్థితాత్మనేపదం - విలోచనయోగ్యతో
ఘానంయోగ్యదేశః - తద్దత్తొడ్యుర్మిశాకరాయస్యతం అన్యత్రనేత్రీభూతాకేం
మమిత్యుభయః- అతఏవ- సాధుసత్వం-హిరణ్యగర్భబ్రహ్మణిమివత్థమితు్యత్పేర్తి॥
శ్రు॥ సహస్రశీర్షైర్దీప్తతేరితిభావః- హిరణ్యగర్భానధిగర్భశ్చ॥ ... *

౫॥ క్వచిదితి॥పునఃక్వచిదైశ్చలనామపాదానాంమేన- విపాండరాణిక్రూడి- ఆ
తఏవ- ధాతంతైశ్చితంయదుత్తరీయంతత్ప్రతిమాతత్పమాచ్ఛరిర్యమంతాని - అభా
గిణిమేఘావిభాగంపదానం- భృజఃకతకరీశానవ- అతఏవఉమాయాపార్వత్యాః
అంగసంగసంభావనేన- విభక్తమేకదేశస్థాపితంభస్త్వయస్యతం-స్త-రారిమివహరమి
వత్ప్రపమాలంకారః॥ *

౬॥ ఛాయామితి॥పునః నిజస్త్రీణాం- చటుషుప్రియవచనేఘలాలసాః లోలుపాః॥
ని॥ లోలుపోలోలుభాలోలోలంపటోలాలసోపిచేతియాదవః - తెహంనిజస్త్రీచటులా
అసానాం- మదేనకించీషచ్చటులాశ్చపటాః- తెవతేలలసాశ్చ-విశేషణయోరపిమిథో
విశేషణవిశేష్యభావవివక్షయావిశేషణసమాసః - తెహంచటులాలసానాం- విహంగ
మానాంహంసాదీనాం-ఉత్పింజలానిబాతాశ్చుత్పింజలజాతాని- పూర్వవత్సమాసః-తా
నిపత్రాసియేహంతైఃఉత్పింజలజాతపత్రైః- అతిపింజరిభూతదత్తైరిత్యుభయః - రలయో
రభేదః- జలజైరేవాతపత్రైః- ఛాయాంకుర్వాణం- ఏతేన-మహాతీకమలాకరసమృద్ధి
వ్యాజ్యతే- యమకమాపకయోస్సంకరః॥ *

జాతపత్రైః॥౭॥సంస్థాధిరూఢోజ్వలనీలకంఠానుర్ద్విరుహాన్జ్విప్సతనూన
 హింద్రైః । ప్రణతిఃతానేకలతాభుజాగ్రాక్షరుద్రానసంతానవధార
 యంతం॥౮॥విలంబినీలోత్పలకర్ణపూరాఃకపోలభిత్తీరివలోధ్రాగారీః।న
 వోలపాలంకృతనైకతాభాశ్శుచీరపత్నైఃపలినీర్దధానః॥౯॥రాజీవరాజీవ
 శలోలభృంగంముష్ణస్తముష్ణంతతిభిస్తరూణాం।కాంతాలకాంతాలలనాసుస్స
 రాణాంరత్నోభిరక్షోభితముద్యహంతం॥ ౧౦॥ ముదెమురా రేరమరైస్సు
 మేరోరానియయస్యోపచితస్యశృంకైః।భవంతినోద్దామగిరాంకపీనా

౭॥ సంధేః॥ పునఃసంధంప్రకాడం-అధిరూఢాఃఉజ్వలః- నీలకంఠాఃమ
 యూరాఃయమంతాః-ఆన్యత్రసంధాధిరూఢాఃఅంశత్రితాః- ఉజ్వలఃనీలాఃకం
 ఠాః-యమంతాః ॥౮॥ అంశప్రకాండయోఃసంధభిరవైజయంతీ-అహింశైః
 జ్విప్సతనూన్వ్యాప్తనేహః- ఏకత్రతదావాసత్వాదన్యత్రతద్భూపణత్వాచ్చేతిభావః-
 ప్రణతిః తాన్యనేకలతానామేవభజానాం - లతానామివభజానాంఅగ్రాగిమేయ
 తాః- ఆశీవపతంతానసంఖ్యాక్రుద్రానవభిశానిత్యుత్ప్రియ - ఉర్ద్విరుహాన్
 జ్విప్స- ధారయంతం॥ ...

౮॥విలంబితే॥ విలంబినీయాఃనీలోత్పలానీతాన్యేవకణాపూరాః- కణాఃవతంసా
 యాసాంతాః- లోధ్రేణలోధ్రరజసాగౌరీఃఅవదాతాః ॥౯॥ పిద్రారాదిభ్యశ్చేతిజీ
 ష- కపోలభిత్తీఃకపోలాభిత్తయవపత్నీణాఃగండస్థతీరవర్గితాః - ఉపమానాంతరమా
 హ- ఉలపాఃబల్బజతృణాని ॥౧౦॥ ఉలపాబల్బజాఃప్రోక్తాభిఃవైజయంతీ- ననైస్తైరలం

తానాంసైకతానామాభేదాభిరూపాంతాః- కుతః- శుభిఃశుద్ధాఃతైవలీనైస్సవల
 తీఃఅపఃదధానం- ఆర్తశుచిత్వైవలత్యాభ్యాంబిగబవ్రతింబభావేనఉపమాద్యయిం॥

౯॥ రాజీవేతి॥ పునఃరాజీవరాజీనాఃపద్మపక్షీనాం - వశాఃఅధీనాఃలోలాశ్చప
 లాఃశృంగాఃయక్షైఃతం- రాజీవరాజీవశలోలభృంగం- తరూణాం-తతిభిఃసంఘైః-
 ఉష్ణంఆఃపంముష్ణంతంహరంతం- కాంతాఃరమ్యాఃఅలకాంతాశ్చుణకకుంతలాగ్రా
 ణి-యాసాంతాఃకాంతాలకాంతాః॥౧౦॥అలకాశ్చుణకకుంతలాభిత్వమరః - సురా
 ణాంలలనాఃప్రియోష్పరసః - రత్నోభిరత్నైః ఆక్షోభితమనభిభూతంయథాతథా-
 దుద్యహంతం॥ ...

౧౦॥ నన్వత్ప్రియనయంశిలోచ్చయఃనైవతకౌనామకభగవద్యుద్వణ్యత ఇతిశం
 కాంబిరస్యతి॥ ముదభిః॥ మురాతేః- ముదెసంతోమయఅమనైఃకత్వేభిః- శుమే
 రోఃశృంకైః-కరశ్చైఃఆనీయఉపచితస్యవర్ణితస్య-ఆనీశ్చైశ్శృంకైరుపచితస్సేత్వర్కః-
 ఉపచయకరణానాంశృంగాణాంఅథాఃదానయనేకమఃత్వం- యస్యైలస్య - ఉ
 చ్చాగ్రియఃదౌన్యోగ్యతచ్చసౌందర్యంచ - తయోగుణాఃఉత్కృష్టాఃఉద్దామగిరాం
 ప్రగల్భవాచాం- కపీనాంమృషాఉద్యంతఇతిమృషాద్యాః - మిథ్యావాచ్యానభవంతి-

ముచ్చాయసౌందర్యగుణామృషోద్యాః॥౧౧॥ యతఃపరాధ్యాకానిభృ
తాన్యసూనైఃప్రస్థైఃముహూర్భూరిభిరుచ్ఛిఖాని॥ ఆధ్యాదివప్రాపణికా
దజస్రంజగ్రాహరత్నాస్యమితానిలోకః॥ ౧౨॥ అఖిద్యతాసన్నముదగ్ర
తాపంరవిందధానేప్యరవిందధానే | భృంగాపతీయస్యతపేనశీతరసా
సమత్తామరసాసమత్తా॥౧౩॥యత్రాధిరూఢేనవహీరుహేనాచైచ్చిరున్ని
ద్రపుష్పాక్షీసహస్రభాజా | సురాధిపాధిష్ఠితహస్తిమల్లలీలాందధౌరా

మేరుశృంగైశుశుర్వగుణసంభవాదితిభావః॥*॥ రాజమాయసూర్యమృషాద్యేత్యాదిసావ
దైక్యఃసంతానిపాంతః-ఉత్కృష్టఃక్రాయఃఉచ్చాయఇతిఘజంతేనూపసగఃస్యసమా
సః- సమాపసృష్టాఘృత్యయః ॥*॥ శ్రీజీభవోనవసగఃఇతినియమాత్-ముదజ
త్యాదిన్లోకసప్తతేయచ్ఛద్వదృష్టపితైలస్సమహురిత్యనైసప్తయః - మేరుశృంగా
సంఘంధేపింబంధకభనాదితయోక్తిః॥ ... *

౧౧॥ యతఃఇతి॥ పరాధ్యాకానిశ్రేష్ఠాని- అనూనైఃమహద్భిఃభూరిభిరనేతైఃప్రక్షైః
సానుభిః- మానవిశేషైశ్చ ॥ని॥ ప్రభోశ్రీసానుమానయారిత్యమరః- ముహూఃభృతాని
సంభృతాని-మితానచఉన్మిఖాన్మద్రక్షిని- అమితాన్యపరిమితానిరత్నానియతితై
లాత్-ఆధ్యాత్మపఞ్చాబీవాద్ధినికాత్ - ప్రహణావ్యవహరఃప్రమాజనమృస్యప్రాపణికావ
చికా॥*॥తదస్యప్రమాజనమిలరక్త్యయః ॥ని॥ పఞ్చాబీవాఃప్రాపణికానైదేహ్యనై
గమాశ్చత్యతివైజయంతీతన్నాదివజస్రంతాకొణసః-జగ్రాహ-ఉపమాలంకారః॥ *

౧౨॥ అఖిద్యతేతి॥ ఆసన్నమాన్నత్యాత్మన్నిహితం-అతవితఉదగ్రతాపండుస్సహ
తపంరవిందధానే- అరవిందధానేరవిమదభానైతివిరోధః- అరవిందానాంధానైని
ధానైతిపరిహరః- భీయంతేన్నైతిధానం - అధికరణేల్యుత్ - శబ్దశైవమూలావిరో
ధాలంకారః-యస్యగిర్వికటే - నిశీతరసానితరాంశీతమకరందా-సమంతితామరసా
శ్శవంకెరుహాశ్చియయాభారభూతయా- సా - సమత్తామరసా॥ని॥వంకెరుహంతామర
సమిత్యమరః - అతవిత - మత్తాభృంగాపతీసాభిద్యతసఖిద్యతెన్న-ఖిదైవాదికా
త్కతంలిక్ - అత్యంతసూర్యసన్నిధానైపి అరవిందాకరవిహారాన్మధుకరాదిసకరక
రాత్తాపంనాపుత్యగ్గః॥ ... *

౧౩॥ యతైతి॥ యత్రైతే- రజరస్వదికారోరాజతః॥*॥ ప్రాజిరజతాదిభ్యు
త్యక్తోప్రత్యయః- సచాసాగండైలశ్చ॥ని ॥ గండైలానుమ్యతాఃస్థూలోపలాగిరె
ప్యమరః- ఉన్నిద్రాణింకనీతానిపుష్పావ్యక్షిణీవేత్తువమితసమాసః - తెషాంసహస్రం
భజతీతదాభా - అధిరూఢేనఉచ్చైమహీరుహవృక్షేణసురాధిపేనగంద్రణ- అధి
ష్ఠితాయాహస్తీమృగైవ - తస్యహస్తీమల్లస్యవిరావతస్యలీలామివలీలాంశోధాం - ద
ధా - విరావతస్యధావశ్యాదిభావః॥ని॥హస్తీమల్లోభిమాతంగే - హస్తీమల్లోవిసా

జతగండశైలః॥ ౧౩ ॥ విభిన్నవణాంగరుడాగ్రజేనసూర్యస్యరథ్యాః
పరితఃస్ఫురంత్యా రత్నైఃపునర్యత్రరుచారుచంస్వామాన్విరేవంశక
రీరసీలైః॥ ౧౪॥ యత్రోష్ణతాభిముహూరంబు వాహైస్సమున్నమద్భి
ర్మసమున్నమద్భి । వనంబబాధేవిపావకొత్థావిపన్నగానామవిపన్న
గానామ్॥ ౧౫॥ ఫలద్భిరుష్టాంశుకరావమర్మాత్కరానవంధామవతం
గకాంతైః । శశంసయఃపాత్రగుణాద్గుణానాం సంక్రాంతిమాక్రాంతగు

యకభివశ్యః-అత్రలీలామివలీలామిసాదృశ్యాత్పాన్విదర్శనాలంకారః॥ *

౧౩॥ విభిన్నేతిగరుడాగ్రజేనరుజేన-విభిన్నవణాఃఅన్యధాకృతవణాః-అరుచి
మాహూపాదితాదృశ్యః - సూర్యస్యసంబంధినఃరథంవహంతీతిరథ్యాఃరథాశ్వాః॥
తద్వహతిరథయుగప్రాసంగమిత్యత్పర్యయః-యత్రతైలే-వంశకరీరసీలైఃవంశాం
కురశ్యామలైః-రత్నైఃమరకతైరిత్యర్థః॥ ౧౪॥ వంశాంకురకరీరస్త్రీత్యమరః - వంశ
శబ్దస్యఅక్షానతాపేతారక్షానతావ్రతవత్త్యర్థత్వాదపానరుక్త్యం-అతపివ॥*॥ వి
కార్యపదమప్రయోజ్యమిత్యుత్త్వా - కరికలభకణావతంసాదిమవతివత్తివిశేషకరేషున
దోషఇత్యాహవామనః-విశేషశ్చేదితి - పరితఃస్ఫురంత్యారుచాస్వప్రభయాకరణేన-
పునఃస్థాంద్రుచంనిజహరితవణామేవ-అనిన్విరేతసీతాః-సయతేద్వికమకత్వాత్
ప్రధానేకమణిలిట్॥ శ్లో॥ ప్రధానేకమణ్యాభ్యేయేలాదీనామిహస్వేకమణామితివ
చనాత్-అత్రవిభిన్నవణావత్యైకతస్యః - రథ్యానాంస్వగుణత్వాగైసగరుడాగ్రజ
గుణగ్రహణాత్పునస్తత్త్వాగైసమరకతగుణగ్రహణాత్అపరస్తస్యః - తదుపజీవితస
జాతీయమోస్సంకరః । ఏతేనగైరేషూన్యమండలాంతమాన్వత్వంవస్తువ్యజ్యతే॥ శ్లో॥
తస్యఃస్వగుణత్వాగాదస్యాత్కృష్టగుణావృత్తిలిలకణాత్ ॥ *

౧౪॥ యత్రైతి॥ యత్రతైలే- సమున్నమద్భిస్సముత్పత్త్యా-అంబువాహారుష్ణి
తాఃఅద్భిముహూః- సమున్నంసమ్యగున్నం-క్షిన్నంనీక్రమిత్యర్థః- ఉందీక్షేదనవి
తిధాతాఃకమణిక్తః ॥*॥ నుదవిదేత్యాదివానిష్ఠానప్యం-చిన్నగాఃవిగతస్వాఃసభ
వంతీత్యవిపన్నగాః-సపన్నగాద్యర్థః - తేషామవిపన్నగానాంసగానాంవృక్షాం
వసం-విషపావకొత్థావిషాగ్నిముతా-విపదావత్ - నబబాధేనిత్యవషేషనుషంగాత్
విషాగ్నివ్యభివృక్షామకించిత్కరవిభావః॥ ...

౧౫॥ ఫలద్భిరితి॥ యత్రైలఃఉష్టాంశుకరావమర్మాత్-అర్కకరసంపర్మాత్-కృశా
నోదంకార్కానవంతీక్షయంధామతేజః-ఫలద్భిఃఉగ్గిరద్భిః- అర్కకరసామధ్యాని
వ్యంజితైరితిభావః-ఉతంగకాంతైస్సూర్యకాంతైః-దృష్టాంతిభూతైరితిభావః- గుణానాం
సంక్రాంతిం-అన్యత్రగుణసంక్రమణం-సంక్రాంతగుణానిత్యర్థః- పాత్రగుణాదాధార
గుణసహకారాత్సంక్రాంతప్రాప్తః - గుణాంతరేకః - కార్యవిశేషాధానరూపోగుణా
త్కమణయస్యాస్తాం-శశంసప్రతిపాదయామాస- అర్కత్విషంసర్వత్రసంక్రమణా
విశేషేషిసూర్యకాంతిష్యేవజ్వలనజననదర్శనాత్సర్వత్రాపిసంక్రమ్యకారిణాంగుణా

కాంతిరేకాం॥౧౭॥దృష్టోపిశైలస్సముకలము=రా=రేరపూర్వవద్విస్మయ
మాతతాన! త్తదేక్షణేయన్నవతాముమైతి తదేవరూపరమణీయతా
యాః॥ ౧౮॥ ఉచ్చారణజ్ఞోధగిరాంద ధానముచ్చారణత్పక్షిగణాస్తటి
స్తమ్ | ఉత్కంధరంద్రష్టుమవేక్ష్యశౌరిముతగంధరందారుకకృత్యవా
చ॥౧౯॥ఆచ్చాదితాయతదిగంబరముచ్చకై గామాక్రమ్యసంస్థితముద్ర
విశాలశృంగం | మూర్ధ్ని=స్ఫురత్తుహినదీధితికోటిమెనముద్విక్ష్యకొభు

నామాధారగుణసహకారాత్కార్యవిశేషాధాయకత్వమితిసచ్చిదాతైఃవిజాయతా
త్పథాః-తతశ్చసహకారశక్తివిరహణీసహజశక్తిరనువకానీతిభావః- వృత్త్యసప్రా
ప్తోలంకారః॥ ... *
...

౧౭॥ దృష్టాంతి॥ మహుర్ద్యుష్టపిసశైలః- మురారేః-ఆపూర్వేణాదృష్టపూర్వేణ
తుల్యుత్తరార్వత్ ॥*॥ తెనతుల్యంక్రియాచెద్వతిరివతిద్రవ్యయః - క్షయమాత
తాన- ఆతిరమణీయత్వాదిభావః - తథాహి- త్తదేక్షణేత్రతీక్షణం. వీచ్ఛాయాంద్వి
చ్ఛావః- సవతా-అపూర్వవద్భావంఉత్పేదియత్ - తన్నవత్పాదగమనమేవ- రమణీ
యతాయూరూపంస్వరూపం - లక్షణమిశ్యర్థః - అత్రరమణీయత్వలక్షణగ్యవాక్యాధ
స్యనిష్ఠయహేతుత్వసమర్థనాద్వాక్యాథాపాతుకంకావ్యలింగమలంకారః॥ *

౧౮॥ ఉచ్చారణజ్ఞాంతి॥ ఆధునికవిస్మయానంతరం- ౨౦౦౦వాక్యానాంఉచ్చార
ణానానాతీత్యుచ్చారణజ్ఞాః-ఉత్తీమశలః॥*॥ ఆతోసుపసగౌళకత్వవిద్రవ్యయః ॥*॥ ఇ
గుపథత్వాదినాఆకారాత్ - అనుపసగాద్ధర్మవదోధవతివిప్రతిక్షేపేనతివచనాత్ -
దారుకకృష్ణసారథిః-ఉచ్చాఃఉన్నతా- రణంతపక్షిగణాఃయానుతాః-రణత్పక్షిగ
ణాతక్షిదధానంధరతీధరంపర్వతం-పచాద్యుత్ ॥ని॥ అహర్వధరపర్వతాతత్వమరః-
ద్రష్టుంఉత్కముత్సుకం॥*॥ఉత్క-ఉన్ననాఇతిసపాత- ఉత్కంధరమాత్సుక్యాత్ఉ
న్నమితకంధరంభతశారిం - అవేక్ష్యగతివత్సమానకారేణవచమువాచ - సహిం
గితజ్ఞానసరేవనీదతిభావః॥ ... *

౧౯॥ ఇతఃప్రసృతియమకానంతరక్షేప్తు=సంతతిలకావృత్తనియమనాహ ॥ ఆ
చ్చాదితేతి॥ ఆచ్చాదితాన్యావృతాని - ఆయతానివశఃఆంబరంఖంచదిగంరాశియ
నతం-ఆస్యత్రఆచ్చాదితంవనితంఆయతందిగేవాంబరంవాసాయనతంత్రోక్తం - ఉ
చ్చకైరున్నతాం- గాంభువంఆక్రమ్యవ్యాప్య- సంప్రతం - తథాఉదగ్రాశిఉన్నతా
ని-విశాలానిచశృంగాజిఖరాశియస్యతం - ఆస్యత్రలూదగ్రైవిశాలేశ్వంశిమిజేయ
స్యతం- ఉచ్చకైరున్నతంగాంచువశంఆక్రమ్యశిఖరాయ- సంక్లితమత్కర్థః॥ని॥ శృం
గంశిమిజేఖరే॥గౌఃస్వగౌ=పక్షభరత్సౌవజైదగద్రమనిష్ఠృతః ॥ అజాననేత్రపు
గ్భాణభావాగ్భారిమగౌమ=తేలిచవిశ్వః - మూర్ధ్నిశిఖరే - అన్యత్రగిరిస్ఫురం
తీతుహినదీతైఃఇందోఃకొటిఃరక్తిఃకళాదయస్యతం. పనంగిశంగిశేషంరైవశకం
తైలాసనాశమిశ్వరలహివీక్ష్యభువికశనవిప్రయతేసవిప్రయేత - సరోవీదిన్ద్రయేతత్వ

వినవిస్తయతేగీరీశం || ౨౦ || ఉదయతివితతోధ్వఃరశ్మిరజ్జావహీమకరే
 హిమధామ్నియాతినాస్తమ్ | వహతిగిరిరయం విలంబిఘంటాద్వయప
 రిచారితనారణేద్రలీలామ్ || ౨౧ || వహతియఃపరితఃకనకస్థలీస్సహరితా
 ల్నమాననవాంశుకః | అచలపక్షభవానివరాజతేసహరితాల్న సమానన
 వాంశుకః || ౨౨ || పాశ్చాత్యభాగమిహసానుమనస్సమన్తాఃపశ్యంతి
 శాంతమలసాంద్రతరాంశుజాలమ్ | సంపూర్ణాలబ్ధిలనాలపనోపమా

భాః-నేయంతుల్యయోఃతా - ప్రకృతాప్రకృతవిషయేతిజనుజ్ఞానాత్ - నాపిసమాసో
 క్తిః-తస్యాఃవిశేషణసామ్యజనితత్వాత్-నాపిజ్ఞేషః - ఉభయజ్ఞేషవిశేష్యజ్ఞేషయో
 గాత్-తస్మాత్పాశ్చికరదికాభావసానితాభిధావ్యాపారణాపితవైసహారాంతరధ్వని
 రేవేత్యాచూః- తదక్రంకావప్రకాశేన్న్యో || అనెకాభాసృశబ్దస్యవాచకత్వేనయం
 త్రితే|సంజూగాదేకవాచ్యాభావీకృద్వాన్యవృత్తిరంజనమితి-వృత్తలక్షణంతు||శ్లో|| ఉ
 త్తావసంతతేలకాతభజాజగౌగ౩తి || *

౨౦|| ఉదయతి || వితతాఃఉద్ధర్వాశ్చరశ్మిరజ్జవోరజ్జవజవరశ్మయస్సతక్తిః
 వితతాద్భవరశ్మిరజ్జా - అహిమకరేసుోఽఉదయతిఉదయమానేసతి- ఆయగతావితి
 స్వసితేతంతేచిదిచ్ఛంతతశ్చతరిసప్రమీ-తిథాఽతేతాధ్వఃరశ్మిరజ్జాహిమధామ్నిచం
 ద్రైవ- అస్తంయాతిఅప్రమయమానేసతి- యాతేశ్చతరిసప్రమీ- ఆయంగిరిః- విలంబి
 నాఘంటాద్వయేనవరివారితస్యపరివేష్టితస్య - వారణేంద్రస్యలీలామివలీలాంశోభాంవ
 హతి- అత్రలీలామివలీలామితసాదృశ్యాక్షేపాన్నిదర్శనా-తయాశూర్యాచంద్రమసా
 వస్యకుక్షీసమానకక్ష్యవిక్రాంతావిమహదాస్యస్యఃపస్తవ్యవ్యతి - పుష్పితాగ్రావృ
 త్తం||ఆయుజినయుగరేఖతాయకారోయుజిచసజౌజరగాశ్చపుష్పితాగ్రా|| *

౨౧|| వహతి || లసమానాఃదీప్యమానాః- నవాంశుకాయస్యసః-లసమానసవాం
 శుకః, జ్ఞేషికకప్పృత్యయః- యాచలఃసహరితాఃసదూర్వాః|| ని|| హరితేతచదూర్వా
 యాంహరిద్వణయంతేవిచేదిశ్వః - కనకస్యస్థలీఃస్వణభూమీః|| *|| జానపదేత్యా
 దినాఅకృత్రిమాగ్ధజీవ- హరితోవహతి - సమీపలః-హరితాశేనఖిగ్జూరెణసమానసవ
 మంశుకంవాసోయస్యసః హరితాశసమానసవాంశుకః - పీతాంబరీభవానివరాజతే -
 ద్రుతవిలంబితవృత్తం|| శ్లో|| ద్రుతవిలంబితమాహనభాభరామితిలక్షణాత్ || *

౨౨|| పాశ్చాత్యేతి || ఇవాద్రాసానుమనస్సమన్తాః-జనాఇతిశేషః- శాంతం
 మలంకశంకంయస్య- పురోవతిఃత్వాన్నిచ్చశంకం- అతేవివసాంద్రతరంఅంశుజాలం
 యస్యతం - అతేవివసంపూర్ణాంయథాతథాల్పం - లలనాలవసేనావమానఃస్త్రీముఖ
 సాదృశ్యంయేనతం|| ని|| ఆనసంలపనంముఖమిత్యుచరః - కుతఃఉత్పంగసంగిహరిణస్య
 అంకశితమృగస్య- శశాంకామృగచిహ్నముతిఃరస్యశశాంకమూర్తేశ్చంద్రస్య
 పశ్చాద్భవః పాశ్చాత్యః|| *|| దక్షిణాపశ్చాత్పురస్తస్యతిత్యక్ - సచాసౌభాగశ్చతం
 పాశ్చాత్యభాగంపుష్కదేశం- పశ్యంతి-జనాఃచంద్రస్యాధఃస్థితాఅకశంకచంద్రోపరితా

సముత్సంగ సంగిహరిణస్య శౌంకమూతేః || ౨౩ || కృత్యాపుంవత్సా
తముచ్చైభృగుభ్యామూర్ధ్ని గ్రాంజరు రానిరు రౌఘాః | గు
ర్వంతి ద్యాముత్పతంతః స్త్రా ర్తస్వర్లోక స్త్రీ గాత్ర నిర్వాణమత్ర || ౨౪ ||
స్థగయంత్యమాశ్మమితచాతకార్తస్వరాః జలజాస్తటిత్తులితకాంతకార్త
స్వరాః | జగతీరిహస్ఫురితచారుచామీకరాస్సవితుః క్వచిత్రపిశయంతి
చామీకరాః || ౨౫ || ఉష్ణిప్తముచ్చిత్రితసితాంశుకరావలంబైరుత్తంభితో

గందదృశురిత్యథాః - పాశ్చాత్యాభాగదర్శనాతిశయోక్త్యా తద్వగౌన్నత్యమితి ధ్వనిః -
వసంతతిలకావృతం || *

౨౩ || కృత్యేతి || ఆత్రాద్రానిరు రౌఘాః గిరినదీప్రవాహః || ౨౩ || ప్రవాహానిరు ర
రోరుగభివృక్షురః - మాతవృక్షాదివశ్యామాన్యవిశేషభావాదవృక్షురైః - వుంవత్ పుం
భిః కుల్యం || * || తేనకుల్యమితి ప్రశ్నయః - ఉచ్చైః శృగుభ్యస్తటేభ్యః || ౨౪ || ప్రపా
తస్తుతటోభ్యుగిరిత్యమరః - గ్రాంజాంశిలానాం - మూర్ధ్ని పాతం కృత్యాపంత్యా - జరు
రాః శకలీకృతాః ద్యామాకా శంప్రతుత్పతంతస్సంతః - స్త్రాతానాం స్వర్లోక స్త్రీ
జాంతేదరిజాంతపరసాం - గాత్రనిర్వాణమంగనిర్వృతిం కుర్వంతి || ౨౫ || ఆనస్తానాన
మథాస్యవానప్రస్థస్యతీర్థతః | శృగ్వగ్నిజలసంపాతైర్మరణం ప్రవిధియత ఇంచిత
భృగుపాతానాం పుంసాం స్వలోక గామినామిహుపమానత్వం - శాలినీవృతం || ౨౬ ||
శాలినీవృతా మాతగౌగోద్ధిలాత్తెరితి క్షణాత్ || *

౨౪ || వగయంతితి || ఇహాద్రా క్వచిదమూజాగతిః భూమిః || ౨౪ || జగతీభువనే భూమావితివి
శ్వః || శమితాశ్చాతకానాం ఆతాస్వరాః దీనస్వరాస్తైః - శమితచాతకాతాస్వరాః ||
౨౫ || సర్వం సహజేవలితమరిబుసచాతకానామితి భూగతస్య తేషాం విదత్వాత్ - ఆభా
మాంబుదానేనైవోజ్జ్వలయంతీర్తర్థః - కించతటిద్భిః - తులితాని ఉపమితాని కాంతాని -
కాతాస్వరాణి సువర్ణాని యైస్త - తటిత్తులితకాంతకాతాస్వరాః - తటితాం స్ఫురణతే
షామపి స్ఫురణాదివిధానః - తెజందామేఘాః సగయంతి ఛాదయంతి - ఛాదయంతి - స్థగ
చ్ఛాదనేషారాదికః - క్వచిత్ స్ఫురితాస్య జ్జనితాని చారుణి - చామీకరాణి సువర్ణా
ని యైస్త - స్ఫురితచారుచామీకరాః - ఆమీ సవితుః కరాః ఆతపాశ్చ - కపిశయంతి కపిశాః కు
ర్వంతి - క్వచిద్వృష్టిః క్వచిదాతపశ్చేతి మహదాశ్చ ర్షమిత్కర్థః - శాక్వరపధ్యావృత్తం ||
౨౬ || సయతాశరైజాసయతీకుపధ్యావృత్తం || *

౨౫ || ఉష్ణిప్తమితి || ఉచ్చితాస్సితాంశోచ్చంద్రస్యకరాః అంశవోహస్తాశ్చ అ
నలంబోదమంతైః - ఉత్తంభితాస్యనలంబితాని - ఉదూనియైస్తైః ఉదూనిచావప్తశ్యేత్య
థాః - శిరోభిశ్చిబురైర్మహాప్రకైశ్చ - అతీవతరాంభృశతరం - అతీవశబ్దాద్భృశాధాన
వ్యయాదాంప్రత్యయః - ఉష్ణిప్తముద్యమ్యద్యతం - అంతరిక్షం శ్రద్ధయస్సాదృశ్యాద్వి
శ్వసనీయః - నిర్ధ్వరజలమితి వ్యవదేశో వ్యవహారీయస్యతత్ - దృఢతరాం నిర్ధ్వర

మృగరత్నవతరాంశిరోభిః | శ్రద్ధాయగ్ధుః కరజలవ్యసదేశమస్యవిష్వక్తః
 మపతతిస్ఫుటమంతరిక్షం || ౨౬ || ఎకత్రస్ఫటికతటాంశుభిన్నసీరాసీలా
 త్కద్యతిభిదురాంభసోవరత్ర | కాళిందీజలదనితాత్రయస్సృయంలేవైద
 గ్ధిమిహసరితస్సురాపగాయాః || ౨౭ || ఇతస్తతోస్త్రియసంతిమేరోస్స
 మానవప్రేమణిసానురాగాః | స్త్రియశ్చైత్యేసురసుందరీభిస్సమానవ
 ప్రేమణిసానురాగాః || ౨౮ || ఉచ్చైః హారజతరాజవిరాజితాసౌదు
 ర్వణాభిత్తిరిహసాంద్రసుధాసవణాః | అభ్యతిభిన్నపరిపాండురితస్త్వ

జలధియంతుర్వదిత్యథః - అన్యత్రేతేషువిష్వక్సమంతాత్ - పతతిస్ఫుటంసంత్వం
 ఇందుకరాసుదూనిచావప్య భృశిరోభిః ధ్రువమాణమపిదుగరత్నాన్యశ్వదంతరిక్షమేవే
 దం - నతుజలం - సాదృశ్యాత్సవ్యవదేశో దుర్వారఇతిసర్వతః పాతనిష్ఠ్యర జలంవైష్వ
 త్యైత్యతే - తేనాత్మేభేనవిస్తారవస్తువ్యజ్యతే || *

౨౬ || ఏకత్రేతి || ఏకత్రఏకత్వేకాభాగే-స్ఫటికస్యైతటః తస్యాంశుభిఃభిన్నసీరా
 మిశ్రోదకాః - శుభ్రజలార్ధ్యథః - ఆపరత్రఆపరక్తికాభాగే - సీలాత్కనాంఇంద్రసీలా
 నాం - ద్యుతిభిఃభిదురాణిమిత్రాణి - అంభాంసీమాసాంతాః - సీలసలిలాఇత్యథః - ఇ
 హంద్రాసరితః - కలిందసాగ్రదరఃత్వంస్త్రీకాళిందీయమునా || ౧ || కాళిందీసూర్యతన
 యాయమునాశమనస్వసేత్యమరః - తస్యాఃజలైఃజనితాశ్రీభాయస్యాప్రసాన్యాః - త
 త్సంగతాయాఇత్యథః - సురాపగాయాఃగంగాయాఃవైదగ్ధీంశోభాః - శ్రయంతేభ
 జంతి - విదగ్ధస్యభావోవైదగ్ధీ || * || గుణవచనైత్యాదివాచ్యత్వైత్యయః || * || పిష్టైరా
 దిభ్యశ్చేతిజీమ - సోపిషిత్వస్వపాహుళికత్వా దిహవికల్పః - అతఏవ || * || వ్యభిఃపి
 త్కరణాదీకారోబహుళమితిహమనః - ఆత్రసీతాసీతమణిగుణగ్రహణాత్పరితాయము
 నాసంగతగంగాశోభాసాదృశ్యాతేపాత్రస్థణాథాపితానిదర్శనా-ప్రహన్విణీవృత్తం -
 శ్లో || మ్నాద్రౌగస్త్రీదశయతిఃప్రహన్విణీయం || *

౨౭ || ఇతఇతి || మేరోఃసమానవప్రేమల్యచక్రే - అతఏవాస్త్రిన్నద్రౌగిత్రతః - మణి
 సానురాగాఃరత్నతటకాంతయోవిలసంతి - కించ-నవంప్రేమయస్యతత్త్విన్నప్రేమణి,
 వత్సౌఅనురాగేణసహవత్కంతతిసానురాగాః - సురసుందరీభిస్సమాః - సమానరూ
 పాఃస్త్రీయశ్చ - ఇతస్తతఃసర్వత్రవిలసంతి - అన్యోన్యాయురగాణాభిరూపాశ్చేహవి
 లాసినస్తదనురూపాణివిహరంథానానిచసంతీతిభావః || ౨

౨౮ || ఉచ్చైఃపరిభవంద్రా-సాంద్రయా-సుధయా లేవనవిశేషేఅమృతేనవా-స
 వణాఃసమానవర్ణాః || * || జ్యోతిజ్జానపదైత్యాదినాసమానస్యసభావః || ౧ || లేవభేదమృ
 తెనుభతివైజయంతీ - మహారజతరాజవిరాజితా - కాంచనరేఖాశోభితా - అశోపురో
 వతిఃసీఉచ్చైరున్నతా - దుర్వణాభిత్తిరజతభిత్తిః || ౧ || దుర్వణాం రజతంరా
 వ్యం - మహారజతకాంచనమితిచాప్యమరః - భిన్ననాపరిపాండురితస్యపాండూక్షతస్య
 రారేఃఉద్వహ్నిరుద్ధతార్పిణ్యోచనమేవలలామంభూషణయస్యతస్య - లలాటస్యలీలా

రాచేరుద్వహ్నిలో చనలలామలలాటలీలామ్ || ౨౯ || అయమతిజరతాఽప్ర
కామగుర్వీరలఘువిలంబిపయోధరోవరుద్ధాః | సతతః సుమతామగవ్య
రూపాః పరిణతదిక్-గిరీ కాస్త్రటీర్బిభృతీః || ౩౦ || ధూమాకారందధతిపుర
సౌస్సవర్ణైవర్ణైనాగ్నేస్సదృశితపేపశ్యామి | శ్యామీభూతాఃకుసుమస
మూహేభీనాంలీనామాభీమహతరవోబిభ్రాణాః || ౩౧ || వ్యోమస్పృశః
ప్రథయతాకలథాతభిస్తీరున్మిద్రీపుష్పచణచంఘకపింగళాః | సౌమేర

మివలీలాంశోభాంతభృతిభజః-నిదర్శనాలంకారః || ౩౧ || అలామంపుచ్ఛపుండ్రాశ్శభూ
మప్రాసభ్యాకెతుస్విత్యమరః || ... *
...

౨౯ || అయమితి | అయంగిః - అతిజర రాః అతికఠినాః - అతిజరతీశ్చ || ౩౧ || జరరః
కరినేజీణాఇతిజయంతి- ప్రకామంగుర్వీర్తేహః-స్థాల్వాద్దర్భరాశ్చ - ప్రకామంగు
ర్వీః || ౩౦ || గురుర్నీష్పతాశ్రేష్ఠేగురాపితరిదర్భరఇతిశబ్దాణావే-విస్పష్టపటుః తే || *
మయూరవ్యాసకాదయశ్చేతసమాసః - అలఘుభిః - విలంబిభిః లంబమానైశ్చ - పయోధ
రైర్మైత్రై సనైశ్చ - ఉపరుద్ధాః అవృతాః నిబద్ధాశ్చ || ౩౧ || స్త్రీస్తనాద్దౌపయోధరాదిత్యమ
రః - సతతం సర్వదా - అసుమంతాం ప్రాణభృతాం - అగమ్యరూపాః అత్యన్నతత్వాద్ధ
రారోహస్వరూపాః - అన్యత్రవృద్ధత్వాద్దమనానహావిగ్రహః || శ్లో || త్వజేదంత్యకులో
ద్భూతాంవృద్ధస్త్రీకన్యకాంతథేగమననిషేధాదిభావః - పరిణతాన్తిర్మగ్ధంతప్రహ
రిణః - దిక్-గిరీణాదిగ్రహః యాసుతాః - పరిణతదిక్-గిరీకాః || ౩౧ || తిర్మగ్ధంతప్రహరస్త్రజః
పరిణతోమతఇతిహాయిభః || * ఇనస్త్రీయామితిసమాసాంతఃకప్రత్యయః - అన్యత్ర
పరిణతాః - కిణీయాతాః నిశేదంతక్షతవిశేషాః - కరికాః సఖైరణాశ్చ యాసాంతాః || ౩౧ ||
దిగ్మంతవస్తులాకారకరికాసఖారేభిశ్చేతియాదవః - తణిః విభక్తి - ప్రకృతతటివిశేషణమ
హిమ్నాప్రకృతవృద్ధాంగనాప్రతీతేసమాసోన్తిరిలంకారః - పుష్పితాగ్రావృత్తం || *

౩౦ || ధూమేతి | ఇహః ద్రాపురోగ్రేవణాసగ్నేస్సదృశమానై - అగ్నిసమానవణా
ఇత్యర్థః - సావర్ణైసువణావికారే - తేజోమనుసమాహ - లీనాంధీతాం || * || అ
ల్పాదిభ్యశ్చేతినిష్ఠానత్వం - అభీనాంభృంగాణాం - ఆలీంఆవలీంబిభ్రాణాః - అతపవ
శ్యామీభూతాః - అమీభరవః ధూమాకారంధూమసామ్యుందధతి - పశ్య - అగ్నివద్భాంతి
స్వణతపేశ్యామాస్తరవోధూమవద్భాంతీత్వవమాలంకారః - జలధరమాలావృత్తం -
తల్లక్షణం తూక్తం || శ్లో || అద్ధ్యంతైస్సాన్యజ్జలధరమాలాహ్వాస్థావితి || *

౩౧ || వ్యోమేతి | వ్యోమస్పృశః ఆభృంకమాః - ఉన్నితై గ్రివికసేతైః పుష్పైర్విత్తైః -
ఉన్నిద్రీపుష్పచణాః || * || తేనవిత్తక్పంచుష్పణపావితచణవృత్త్యయః - తేనతేనంపకా
శ్చతద్వత్పింగళాసః పింగళవణాః - కలథాతభిత్తైః కనకకుడ్యాని || ౩౧ || కలథాతంరూప్య
హమ్నూరితివిశ్వః - ప్రథయతాప్రకటయతా - అతపవసౌమేరవీరమేరుసంబంధి
నీం - నితంబశోభాంకటకలక్ష్మీం - అధిగతేనప్రాప్తవతా || * || గత్యధికమకత్యాది
నాగమేకతతః - క్షం - పతేనైవతకాద్రిణా - భరతస్సరాజి ఇదంభారతం - చారతాంబ

వీమధిగతేననితంబశోభామేతేనభారతమిథ్యావృతవద్విభాతి॥౩౨॥ రుచి
రచిత్రతనూరుహశాలిభిఃప్రవలితైఃపరితఃప్రియకవ్రజైః । వివిధరత్న
మయైఃప్రతిభాత్యసావవయవైరివజంగమతాంగతైః॥ ౩౩॥ కుశేశమైర
త్రజలాలశయోషితాముదారమంతేకలభావికస్వరైః । ప్రిగీయతేసిద్ధగజై
శ్చయోషితాముదారమంతేకలభావికస్వరైః॥ ౩౪॥ ఆసాదితస్యతమ
సానియతెన్నియోగాదాకాంక్షతఃపునరపక్రమణేనకాలం । పత్యుస్త్యి

వర్షం - భరతఖండమిత్యంశః ॥ స్యావ్యష్టాశ్చ ధాన్యైశ్చేవత్యేవవర్షమస్త్రీ
యామితివిశ్వః - ఇథావృతవదిథావృతవర్షమితివిభాతీత్యపమా - సవఖండస్యజంబూ
ద్వీపస్యసీమాద్రేవక్షీణ భూఖండంతామంతాపరసామకభారతం వర్షంతస్త్యవ
సుమేరుయాగాత్సమేరవాపరాఖ్యంమధ్యఖండంఇథావృతవర్షం - అతవివక్ష్యే । నా
మేదంబారతంవర్షంహిమాదైస్తవృదక్షిణ - తేనహిమవతంసామపరేవ్యక్తేవము
న్నయేత్ ॥ ౩॥ ఇథావృతంసామేరవగుసుమేరోఃపరితోహతదిత్యైజయంతీ ॥ *

౩౨॥ రుచిరేతి॥ అసాగిరిరుచిరైరుజ్జ్వలైశ్చిత్రైర్నానావజ్రైశ్చనసూరుహైర్లోమ
భిశ్చాలంతిఇతిభోక్తైః - పరితఃప్రచలితైః - సంచలద్భిః - ప్రియకాఃకంబళప్రభృతయో
మృగవిశేషః ॥ ౩॥ ప్రియకారామధిర్యకోమృదుశ్చమస్యజైఃకుశైర్విరైజయంతి - తే
షాంప్రజైః - జంగమతాంచరిష్ణతాంగత్యైవివిధరత్నమన్యైః - అవయవైస్సాంవైరివ -
ప్రతిభాతీత్యుత్పత్తిః - సుతవిలంబితవృత్తం ॥ ... *

౩౩॥ కుశేశమైరితి॥ ఆత్రాద్రాగి - జలాలశయోషితాః - జలాలయేషుహ్రదేషు - ఉషితాః
వసంతాః ॥ * ॥ గత్యధాకకమకత్యాదివాసనేఃకతఃకర్తృ - సంప్రసారణం ॥ * ॥ మతిబు
ద్ధిపూజాధాన్యకృతీనకారావృతమనాథతా - కలభాక్రింశద్వర్షాఃకలింశాః ॥ ౩॥ త్రిం
శద్వర్షాప్రకలభాదిక్రింశతవాషికాఃఇతివైజయంతీ - వికస్వరైఃవికసనశీలైః ॥ * ॥
శ్లేశభాసపిసకసోవరవ - కుశేశమైశ్చతవత్రైః - ముదాప్రీత్యా - రమంతేత్రీడంతి - కరివి
హరాహాణాంకమహాకరాణామయమాకరభావః - కింఛ - కల్యాణవృక్షమధురాః -
వికారోమానసోభావః - సప్రయోజనమేషాం - భావికాఃఉద్గ్రీవకరాచ్యత్యంశః - కలభావి
కాశ్చస్వరాష్ట్రాదయాయేషాంతైఃకలభా - కస్వరైః - సిద్ధగజైఃసురసంఘైర్యోషితాం
స్వప్రీతాం - అంతేసమీపేఉదారముదైచ్చి - ప్రగీయతేఛ - భూస్వగోయమితిభావః ॥ *

౩౪॥ ఆసాదితస్యేతి॥ ఇహక్రౌఠమూర్కహాపథయః - నియతేన్నియోగాతోఅస్తి
కాలేలస్తమయఇతివైవశాసనాత్ - తమసాంధికాణితత్వాగ్రియేభ్యససేవ - ఆ
సాదితస్యాక్రాంతస్య - పునరపక్రమణేనపునరావృత్త్యా - కాలంసమాగమకాలం - ఆకాం
క్షతః - పునరాగత్యసంగతుమిచ్ఛతఇత్యర్థః - విషాచమ్యస్సూర్యస్యసంబంధి - వైరైవై
జాంతరైఃపురుషాంతరైశ్చ - అనభిభూతమతిరస్కృతం - అనుపహతంచ - కళత్రస్థానం
కళత్రభూతానాంత్యిషాంస్థానం - వహంతి - క్లింనిర్వహంతిత్వర్థః - ప్రీతాంప్రీత్యై

షామిహమహౌషధయఃకల్పత్రస్థానంపరైరనభిభూత మమూర్వహంతి॥
 ౩౫॥ వనస్పతిసంఘసంవృత్త బాలప్రవాళహస్తాఃప్రమదాభివాత్ర । పు
 ష్పేక్షుణైర్లంభితరోచకైర్వామభువ్రతవ్రాతవృత్తైర్వృతత్యః ॥ ౩౬॥
 విహగాఃకదంబసురభావిహగాఃకలయంఽస్యకుణమనేకలయం । భ్ర
 మయస్సుప్తైలిముహురభ్రాసుయంపవనశ్చఘాతనవసీపవనః॥ ౩౭॥ వి
 ద్వద్భిరాగనుపరైర్వివృతయథంచుచ్చ్రిత్యాపిదుగ్రహానునిశ్చిత ధీభిర
 వై ॥ శ్రేయాఃద్విజాతిరివహంతృమఘానిదక్షంగూఢాధఃమేమఃధి

వరక్షణంకార్యనిరభావః - యథాకేచిదావదిన్యాసీకృతానికశత్రాణి సురక్ష్యా
 లాంతరీసాశ్వస్తప్రసయచ్చం-తద్వదోషభణాపిత్వషః త్విషంపక్షురర్పయంతీ
 త్యధః - ఏతచ్ఛతాసాంసూర్యాస్తమయే ప్రజ్వలనాదుదయవిపర్యయాచ్యోపచర్యతే-
 తత్సంశేషణసామృద్ధరాదీనామావన్నాదిసామ్యవ్రతితేస్సమాసోఽతిరలంకారః॥ *

౩౫॥వనస్పతిం॥ అత్రాద్రా-వనస్పతయోవృద్ధః ॥ ౧॥ వనస్పతిర్వృక్షమాత్రేవి
 నాపుష్టైఃసంఘలయ్యమితిశ్వః-పరయశ్చస్సురం- తెషాంసంఘప్రకాండేషు-
 ఆంశేషుర-నిష్కణ్ఠాఃసత్తాః- బాలప్రవాళాః- బాలవల్లవాహస్తాభివయాసాంతాశ్చభో
 ద్భా-మఘానివ్రతయంభంజకైర్మధువ్రతాఃమధుపాః - తేషాం-వ్రాతేనబంధన
 రైఃభవే-తేషాంపవనభింతాఃప్రాపితాః-రోచకాస్తరకాణి- కల్పబానినామైస్సైర్వా
 తైరివంశైరియ్యత్ప్రేక్షా భిచాథాచాశబ్దతవ్వదుత్ప్రేక్షాయాంచప్రయ్యక్తః॥ ౧॥రోచ
 కోహంసపిండేహ్యవక్షిణారేచకజ్వలజ్వః-పుష్టైఃపరీతతైరివపుష్పేక్ష-ఉపలక్ష్
 తాః - వ్రతత్యోలతాః - ప్రమదాభివత్సవంతితిశ్వః॥ ॥ సప్రసిద్ధక్రియాధ్యుహర,
 బోషణిత్యాహవామనః- లింగాధ్యుహరవతితి॥ *

౩౬॥ విహగాభి ॥ కదంబైస్సురభిఃకదంబసురభిః-తక్షిణకదంబసురభౌభిహ
 ద్రా- విహగాఃపక్షిణః- అసక్షణంప్రక్షణం - అనేకేషునిధాః-లయావిచ్ఛేదాయ
 క్షిణకమక్షాణితత్వధాతధా- గాఃవాచః- శద్ధానిత్యధః॥ ౧॥ అజానేనేదిగ్యాని
 భూవాగ్వారిమగౌమతేతిశ్వః- కలయంతి- కించ-ధూతానికంపితాని- నవాసీపవ
 నానికదంబకవనానియస్సః- ఘాతనవసీపవనః ॥ ౧॥ చూలంచనిసక్రియకకదంబాస్త
 హలిప్రియశ్చయః- ఆయంపవనశ్చ - ముహుఃఅభ్రంమేఘం - భ్రమయకాక్షవైరి-
 ప్రయితాక్షరావృత్తం॥ ప్రయితాక్షరాపజసస్వరయితేలితజాత్ ॥ *

౩౭॥ విద్వద్భిరే॥ ఏషాద్రిశ్రేయాధారణః- ద్విజాతివ్రాహ్మణాభివత్రా
 మునిధికల్పః- మంత్రశాస్త్రం-సంపదవరంప్రధానంపిషంవైరాగమవరైః-విద్వద్భిః
 నిధీనాం - మంత్రాణాం- సాధనవిశేషజ్ఞైఃకదంబిద్విభృతంసమూహతఃప్రకాశితం-
 నాస్తనిశ్చితావదమిథ్యునికృత్యాత్మికాధీశ్వరేషాంవైరనిశ్చితధీభిః - అవైశ్చాస్త్ర
 జ్ఞైః- శ్రుతాన్విదానిధిరస్తి - చంద్రాహుతా సౌమంత్రకథిత - ఆక్షరముఖాదాక

మంత్రగణంబిభర్తి || ౩౮ || బింబాన్తంబహుమనుతేతురంగవక్త్రీశ్చం
బంతంముఖమిహాశిన్నరంప్రియాయాః | శ్లివ్యంతంముహురితరోపితం
నిజస్త్రీముత్తుంగస్తనభరభంగభీరుమధ్యాం || ౩౯ || యదెతదస్యానుత
టంవిభాతివనంతతానేకతమాలతాలం | నపుష్పితాత్రస్థగితారగిరశ్చ
వనంతతానేకతమాలతాలం || ౪౦ || దంతోజ్జ్వలాసువిమలోపలమెఖ
లాంతాస్సద్రత్నచిత్రకటకాసుబృహన్నితంబాః | అస్మిన్ప్రజంతిఘోకా

శ్యాః- మర్దగిహంబుస్సాధనం- అహాసదుఃఖానినినాంసేవ- హంతులతంసమర్థం ||
ని || దుఃఖైసౌవ్యసనేష్యభుమితైజయంతీ- గూఢస్సంవృతః- అభోకధనమభిధేయం
చయస్కికతం- గూఢాభంగనిభయోమృతాభి- అన్యనిభయవమంత్రాఃనిధిమం
త్రాః- తెషాంగణంబిభర్తి-ద్విజాతిమంత్రగణమివనిధిగణంబిషుఃభిభద్రీత్యవమార్థః-

౩౮ || బింబాన్తమితి || ఇహద్రా- తురంగగ్రవక్త్రీమివవక్త్రీయస్యసంతురంగవ
క్త్రీః- దెవయోనివిశేషః- సప్తమ్యవమాసపూర్వపదగ్రహుగ్రహేః || నానోత్తరవ
దలూపశ్చేతిఉత్ప్రీముఖవత్సూసః-బింబకల్పః-స్థాయీస్యతద్వింబాన్తమిత్యవమాలం.
కారః || బీత్వాన్తయోస్సమానైవెతివరూపం- ప్రియాయాఃముఖంచుంబంతంకిన్న
రం- మానుషముఖంతాన్తాంగదెవయోనివిశేషం- బహుగురుధాతధా- మనుతేటవ
బుధ్యతే - తురంగవక్త్రీయమంబనాసంభవాదిభావః- ఇతరఃకిన్నరోపి - ఉత్తంగ
నస్తనభరణయోభంగఃతస్మాద్భీరుః మధ్యాయస్యాస్తాంనిజస్త్రీంస్యస్త్రీం || నామశ
సోఽత్యాదినాఃకల్పాదియజాదేశాభావః- మహుఃస్థిష్యంతిమానుషాంగత్వాదాలిం
గంతం- తురంగవక్త్రీంబహుమనుతే-తురంగవపుషఃకిన్నరస్యఅశ్లామసంభవాదిభా
వః-మర్దభంప్రియంభవతీతరహస్యం-మధ్యస్యాభంగేవిభంగోత్తరతిభయోక్తిః - ఉప
మయాసంసృజ్యతే-ప్రహషిణీవృత్తం || ...

౩౯ || యదితి || అస్యాద్రేరనుతటంతి-విభక్త్యధేవ్యయాభావః-తతాఃవిస్తృ
తాః- అనేకతమాలఃతాలాశ్చ- యన్మితత్తతానేకతమాలతాలాయదెత్తవ్యరోవ
తివనంబిభాతి-స్థగితారగిరశ్చేతిరోహితాతపః-అనంతతానేఅపారవిస్తారే- అత్రవ
నేకతమాలతా-కావాలతాలలమత్వంతంబుష్పితాసంజాతపుష్పసంభవతీతిశేషః - స
ర్వాఅపిపుష్పితాఇత్యర్థః || ...

౪౦ || దంతేతి || అస్మిన్ప్రజా- దంతాఃనికుంజాః-దశనాశ్చ || నిదంతోనికుంజై
దశనఇతిశివః-వైరుజ్జ్వలాసురుదిరాసు - సద్రత్నాశ్చిత్రాణికటకానిసానుసూవల
యానిచ- యాసాంతాసు || కటకావలమెసానావితిశివః-అధివృత్తానుశాధ్వ
భూమిఘాని || ఉపత్యకాద్రేరాసన్నాభూమిరూర్ధ్వమధివృత్తేత్యమరః || ఉపాధి
భ్యాంత్యకన్నాసన్నరూఢయోగిఅశిశ్వాత్త్యకన్నీకృత్యయః-విమలోపలాఃఉజ్జ్వలశి
లాః-ఉజ్జ్వలమణయోవా- మేఖలాఃకాంచ్యః- సతంబభూమయశ్చ || మేఖలాభిగ్ధ

మలగ యదైలానారోస్థిసూరూపమధివాసమధిత్యకాసు॥ ౪౧॥ అనలిపిరో
యితస్యజలచేనచిరస్థితబహుబుద్ధుదస్యసయసోనుకృతిః॥ విరిభవికీణకా
వజ్రశకలాసుకలామిహవిదధాతిధౌతమహి॥ ౪౨॥ వజ్రయంత్యాజనై
స్సంగమేకాంతతస్తరగయంత్యాసుఖంసంగమేకాంతతః॥ యోవయైవస్త్వ
రాసన్నతాపాంగయాసేవ్యతేనేకయాసన్నతాపాంగయా॥ ౪౩॥ సంత
ణకీచకవనస్థవితైకవాలవిచ్ఛేదకాతరధిమశ్చలితుంచమర్యః॥ అస్మిన్

బంధేస్యాత్కాంచితైలనతంబదూరించిత్యః-తాభిరంతారమ్యాః॥ ౪౧॥ మృతావసానై
రమ్యేసమాప్తవంతశ్చత్యతభిశ్చదాణకై-బృహంతానిశంబాఃకటిమశ్చద్భాగాః- శిఖ
రాజివ-యాసాంతాః॥ ౪౨॥ నితంబోరోధసిస్కంధేశిఖరేపికటీతటభివిత్యః- ఘనాఃవి
పులాకామహాక్షస్త్వయాః-గండతైలాఃగండఫలానిఘ్నాలోపశ్చయాసాంతాః - నా
ర్యఃఅనురూపమిచ్ఛాసదృశం-ఆత్మసదృశంచ-అధివాసంవ్రజంతి - ఆత్రనాన్దామధి
త్యకానాంచనకృతత్వాత్కైవలనకృతగౌచరాక్షేషిత్యాపితామృతాదాః- అంబ
వోభయవిశేషణాన్డభయత్రవిభక్తిపరణామనదూర్జాని॥ ... ✽

౪౧॥ ఆసతి॥ ఇహద్రా-విరళంయథాతథా-వికీణా-వజ్రశకలాఃయస్యాంసా
ధాతాశుద్ధా- కలధాతమహీరజతభూమిః- జలదేనఅసతిచిరోద్భుతస్యతత్కాలముక్త
స్య-శుభ్రస్యేభావః-చిరస్థితాఃచిరస్థాయినః-బహవశ్చ-బుద్ధుదా-జలస్సోఘాః - య
స్మిన్కాలతతస్యవయసోఽభసఃసకలాంచనుకృతింసాదృశ్యం- విదధాతి- ఆత్రమేసూ
ర్భజలస్యనిరస్థితబుద్ధుదాసంబంధేపిసంభావనయాస-బంధాత్తేరతిశయాః- కుర
రీరుభవ్యత్రంతల్లక్షణంచూత్తం॥ శ్లో॥ వసుకురరీరుతంసజభనైర్లగయగితిలక్షణాత్॥

౪౨॥ వర్జయంత్యైతి॥ ఎకాంతతః॥ ఎకాంతే- రహస్యభావః- కాంతతఃకాంతే- ప్రి
యేణసహ-ఉభయత్రాపిసార్వభౌతికస్తనః-సంగమేసతి - సుఖంఽర్కయంత్యాడ
త్ప్రేక్షమాణయా - పిప్రసంభవహరమాకాంక్షమాణయేత్యభావః-అతఏవజనైస్స- గం
వజ్రయంత్యా- కుః- స్వరణాసన్నతాపాసినాస్తజ్వరాజి-అంగానియస్యాప్రయా
స్తరాసన్నతాపాంగయా॥ వా॥ అంగాంతకించెత్తేవప్రవృత్తిఃపాదకల్పాది
హవశేటావ - సన్నతాపాపాంగాయస్యాప్రయాసన్నతాపాంగయాస్తరతాసా
త్కుంతలనైత్రాంతయా-అనైకయాదూషయా-అనేకాభిర్యోమగిరివృక్షః- జాతావే
కవచసం॥ ౪౩॥ శ్రీయోపిదబలాదూషేత్యమర్యః - ఎదుఃప్రేవ్యతే ఇచ్ఛాఃపరస్థానా
నీహసంతిభావః-స్వీడిత్యంతం॥ శ్లో॥ వైశ్చకుస్థిర్యతాస్వీడితమృతా॥ ✽

౪౩॥ సంత్యైతి॥ అన్నద్రాసంత్యైతి॥ మిథస్సంస్థప్తాః - కీచకాఃవేణువిశేషాః॥ ౪౩॥
వేణువీచకాస్తైస్సుర్యేస్సవంత్యనిలోద్ధతాభివృత్తిః- తెషాంవనైస్థలితస్య - ఏకస్య
వాలస్యఏకరోణ్ణావిచ్ఛేదాత్కాతరాత్రస్తాధీర్యాసాంతాః-చమర్యః-మృదుశ్చససూ
మందమారుతః-గర్భయేషాంతేభ్యఃతదీయరంభేభ్యఃచకరంభేభ్యః- నిర్వతోనిగా

మృదుత్వసనగర్భకదీయగంధగ్నిర్యత్స్వనశ్రుతిసుఖాదివనోత్సహంతే॥
 రర॥ ముక్తంచుక్తాగౌరవిహాక్షీరమివాభైర్వాప్తివ్యంతలీనమహానీల
 దళాసుశస్త్రీశ్యామైరంశుభిరాశుద్రుతమంభశ్యామయామచాచృచ్ఛతి
 నీలీసలిలస్య॥౧౫॥ యానయయాప్రియమన్యవధూభ్యస్సాగతరాగమనా
 యతమానంతేనసహహాభిభృతీరహస్త్రీసారతరాగమనాయతమా
 నం॥౧౬॥ భిన్నేషురత్నకిరణైఃకిరణైఃపిహేందోరుచ్చావచైరుపగతేషు
 సహస్రసంఖ్యాం । దోషాపినూనచుసామాంశురసౌకిలేతివ్యాకౌచకా

చృతః-స్వనస్యత్రాత్మకవజ్రయత్కుఖంతస్తాదివేషతూత్పేక్షా - చలితంనా
 త్సహంతే-వస్తుతస్తుచాలప్రియత్వాదిభావః॥౧౫॥ శకధృషత్వాదినాతమున్నత్యయః॥

రర॥ముక్తమితి॥ఇహా-ఆంశిన్తీనాః - మహానీలదళా-ఇంద్రనీలవిశేషఖండః-
 యాసుతాసు ॥ శ్లో॥ సింహశస్మాకిరోద్భూతామహానీలాస్తుతేష్టృతాఇతిభగవానగ
 ప్రస్థః- వాషీమదీర్ఘికాసు- ఆభైర్వాప్తిమైః- ముక్తం- ముక్తాగౌరమాంశికశు
 భ్రం-ఆతపవక్షీరమివృతంఅంభః-శస్త్రీఘృకా॥ ౧౫॥ స్యాచ్ఛస్త్రీచానిపుత్రీచఘృ
 కాచానిధృమకేత్యమరః॥౧౬॥ బహువిధ్యశ్చేజ్జీవ- శస్త్రీ-తేశ్యామైఃఅంశుభిః అంత
 గతేంద్రనీలమరిచిభిః-ఆశుద్రుతం-లోలితంసత్ - నీలీసలిలస్యనీల్యాభ్యాషభిపత్రర
 సస్య ॥౧౬॥ నీలీకాలాక్షీతకీర్త్యమరః- అచాన్ధాన్ధాయాంకాంతింబుచ్చతి- తత్సప్త
 శ్రింధాయాంగచృతిత్యభాః - అతానిదర్శనాలంకారః-సచముక్తాగౌరం షీరమివ
 శస్త్రీశ్యామైరిచివోమహాత్రయేణచంతలీనమహానీల దళాసువాషీష్వతి పదార్థకాశేతు
 కకావ్యలింగేఽంతఃఖండ్రుతమితితద్రుణేనాథాపితభిష్యంగాంగీభావేనసంకరః- షీరమి
 వేత్యనేనఇంద్రనీలానాంశైర్విష్ట్యంసూచితం॥శ్లో॥ షీరమధ్యక్షీనేన్నీలంషీరంశేన్నీల
 తావ్రజేత్॥ఇంద్రనీలమితిఖ్యాతమితిలక్షణసంభవాత్ - తెచాత్రనీలీరసోపమానేనత
 ద్వణావేతిసూచితం॥శ్లో॥నీలీరసనిధా-కేచిచ్ఛంభకంతనిభాఃపరఇత్యాదినా - అగ
 ర్యత్యత్సశాస్త్రీతేషామేకాదశవిధచ్ఛాయాభిధానాదితి-మత్రమయూరవృత్తం॥శ్లో॥
 వేదైరగదైర్హయసగామత్రమయూరమితిలక్షణాత్ ॥ *

రగ॥ యేతి॥ ఇహాద్రా- ఆనన్యవధూభ్యఃప్రస్థంతరేభ్యః॥౧౫॥ పంచమివిభక్తైః
 పంచమి-సారతరంత్రేష్టతరం-ఆగమనగయస్యాస్సాసారతరాగమనా-క్లాఘ్యసంగమే
 త్యర్థః-యాస్త్రీయతమానంస్వప్రాప్తైప్రయతమానం-ప్రార్థయమానమిత్యర్థః- యతి
 ప్రయత్నై- శానచక్రియంచయయా-సాతధావ్రతహాలాపిస్త్రీ- రహితేనప్రియణసహ
 ఆనాయతమానంఅదిర్భరోషంయథాభవతితథా, రతరాగంశురతాభిలాషం- బిభర్షి
 ఆయంకూసవతిరపిసద్యఎవోద్దీపయతితిభావః - దోభకవృత్తం॥శ్లో॥ దోభకవృత్తమి
 దంచభధాగావితిలక్షణాత్ ॥ *

ర౬॥ భిన్నేష్వితి॥ ఇహాద్రా- ఇందోకిరణేషుఉదంచశ్చాచాంచశ్చతైరుచ్చావచైః,

కనదతాందధతేనభిన్యః॥ ౪౭॥ అవిశంకమంకపరివతః= నోచితాశ్చచితాః
 పురఃపతిముపైతుమాత్మజాః। అసురోదితీవకరుణేనపత్రిణాంవిరుతేనవ
 త్యలతయైవనిమ్నగాః॥౪౮॥ మధుకరవిటపానమితాస్తరుపజ్జీర్ణభ్రాతౌ
 స్యవిటపానమితాః। పరిపాకపిశంకలతారజసారోధశ్చకాస్తికపిశం
 కలతా ॥ ౪౯ ॥ ప్రాగ్భాగతఃపతదహేహాధ్వముపత్యకాసుశ్చౌగారి

అనేకవిధైర్విభాః॥ ౫౦॥ ఉచ్చావచంచైకిభదమిత్యమరః- మయారవ్యంసకాదిషు॥
 *॥ఉచ్చోచ్చసీచోచ్చపరాచోచ్చావచాకించనాకుతాభయానీతితత్పురుషేనిపాతనా
 త్సాధుః- రత్నకిరణైర్భిన్నేషుమిత్రేషు- అతపిష- సహస్రసంఖ్యాఉపగతేషుసత్పు-న
 లిన్యఃపద్మిన్యః॥ ౫౧॥ నశంపదేనశంత్యణితిశాశ్వతః- అసౌప్రకాశమానః- అహిమాం
 ఘఃకిలేతి- సహస్రకిరణత్వాత్సర్వవినేతి - సంభావనాబుద్ధైత్యర్థః॥ ౫౨॥ వాతాః
 సంభావ్యయాఃకిలేత్యమరః- డోషవిరాట్రావపి- సప్తమ్యుర్ధ్వయం॥ ౫౩॥ దివాహ్ని
 త్యధిడోషాచనక్తంచరజనావశిన్యమరః- వ్యాకౌచికాకనదతాంకచపద్మతాం-దధతే-
 సూనమిత్యత్పైక్షయాం॥౫౪॥అధరక్తసరోరుహంరక్తత్పలంకాకనదం॥ వ్యాకౌచవి
 కచస్ఫుటాభితిచామరః- ఇహదేవభూమితాన్నిత్యపద్మానలిన్యభితిభావః - ఇహనలిని
 నాంఢోషాతపవికాస సంబంధాదతిశయాక్రిమాలతయాతస్యేందా వర్కభ్రాంతినిమి
 త్రకత్వాత్పైక్షయాభ్రాంతిమదలంకారోవ్యజ్యతే! *

౪౭॥ అవిశంకమితి॥ అవిశంకంనిశ్చంకం-అంకపరివతః=నెఘాత్సంగలుంరనేఘా
 చితాః - పతింభతాఃరమమైమం- పురోగ్రచలితాఃప్రయాతాః-అత్తజాఃస్వసంభవాః
 మహిత్యాశ్చ- నిమ్నగాఃనదీః కరుణేనదీనైః- పత్రిణాంపక్షిణాం - విరుతేనక్రాశనేనని
 మితైః- ఏషాద్రః- వత్సలతయావాత్సల్యేన- ప్రేక్షాత్వర్థః॥౫౮॥శ్రీహాస్తిగ్ధస్తవత్స
 లభిత్వమరః॥ *॥ వత్సంసాభ్యాంకామబలభితిలత్ప్రత్యయః- అసురోదితీవాన్వక్రోశ
 తేనేత్యత్పైక్ష॥ *॥ రుదశ్చపంచభ్యభిగుణః॥ *॥ రుదాదిభ్యస్సార్వభౌతుకభి
 దాగమః॥ *

౪౮॥ మధుకరేతి॥ మధుకరావవిటపాః - తెఘంపానంమంబసం- ఇతాః- ఇఃక
 తః-రిక్తః- విటవైశ్వాఖావిస్తాదైః- ఆనమితాఃవిటపానమితాః॥ ౫౧॥ విస్తారోవిటపోస్త్రీ
 యామిత్యమరః-తరుపజ్జీః- విభ్రాతఃఅస్యాద్రైఃరోధానితంబః-గళతాపతలా-చరిపా
 కేనపిశంగీనాం-లతానారంజఃపుష్పరేణుః- తెనపరిపాకపిశంకలతారజసా-కపిశఃపిశం
 గంసత్ - చకాక్రిదీవ్యతే - మాత్రావృత్తైస్సియమార్యాగీతిః ॥ *॥ అష్టగణాఅథేవ
 సుగణాలర్యాగీతిరితిపింగళః॥ *

౪౯॥ ప్రాగితి॥ ఇహాద్రా- ప్రాగ్భాగతఃఉపధ్వదేశాత్ - ఉపత్యకాస్వధఃప్రదేశే
 షు॥ ౫౧॥ ఉపత్యకాద్రాసన్నాభూమిరూధ్వమధిత్యతత్యమరః॥ *॥ ఉపాధిభ్యుమి
 త్యాదినాఉపశబ్దాత్త్యక్తస్పృత్యయః - పతత్శృంగారఃసిందూరాదిమండనమస్యసం

తాయతమహాభకరాభమంభః | సంలక్ష్యతేవివిధరత్నరరానువిష్టమూ
 ధ్వప్రసారితసురాధిపచాపచారు || ౫౦ || దధతిచవికసద్విశ్రేకల్పద్రు
 మకుసుమైరభిగుంభితానివైతాః | క్షణమలఘునిలంబిపింఛదామ్నశ్శిఖర
 శిఖాశ్శిఖశేఖరానమువ్య || ౫౧ || సవధూకాస్సుఖినోస్త్రిన్ననవరతమమం
 దరాగతామరసదృశః | నాసేవంతేరసవన్ననవరతమమందరాగతా
 మరసదృశః || ౫౨ || ఆచ్ఛాద్యపుష్పపటమేవమహంతమంతరావతిభి

జాతింశృంగాతః || ౫౩ || శృంగారస్సురతేనాప్యేరసేదిగ్జజమ-దనఞ్జపిశ్వః - ఆయ
 తోదీఘః - తస్యమహాభకరస్య ఆభేవాభాయస్యతత్ - వివిధరత్నానాం - కరైరంశు
 భిః ఆనువిష్టమనురంజితం - ఇవమంభః ఉగ్ధ్వప్రసారితః - యస్సురాధిపచాపః ఇంద్రధ
 నుః - తద్వచ్ఛారు - సంలక్ష్యతే - అత్రేంద్రధనుః ఉగ్ధ్వప్రసరణాసంబంధేపిసంబం
 ధా కైరతిశయైః - ఆభులోపమైమితాంతరం - తిరోహితవివక్షాయాంచూపమాన
 స్యత్రసేధత్వాదుపమైవేయం || *

౫౦ || దధతి || కించెతిచాథః - అముష్యద్రైః వితాః శిఖరాశిశృంగాభ్యవశిఖాః,
 కేశపాశాః || ౫౧ || శిఖాచూడాకేశపాశీత్యమరః - వికసద్భిః విచిత్రైర్వానావతైః - క
 ల్పద్రుమకుసుమైః - అభిగుంభితాకాద్రంధితానివన్ధితానిత్యుత్పేక్షై - అఽఘానివిలంబి
 నివిలంబమానానిచ - పింఛాన్యేవదామానిప్రజాయేమంతాన్ - శిఖిసః కేకినపివశేఖరాః
 ఆపీడాః తాన్ శిఖిశేఖరాన్ - క్షణందధతి || ౫౨ || శిఖావశశ్శిఖిశేకి-శిఖాస్వాపీడశేఖరావి
 త్యుభయత్రాప్యమరః - అత్రకుసుదుగుంభసూత్యేక్షైలింగసంపింఛదామాదిరూపకని
 ధిః - తదత్థాపితాహోత్పేక్షైతిసంకరః - పుష్పితాగ్రావృత్తం || *

౫౧ || సవధూకాశి || అస్త్రిన్నద్రౌ, అవరాసభవంతీవనరాః శ్రేష్ఠాః - అనవరత
 మాశ్రేష్ఠతమాః - అతవివ, మందరాగతైః అమరైః సదృశః సరూపాః - అనవరతమమం
 దరాగతా మరసదృశః, అమందరాగాభ్యుతిరిక్తరాగాశి, తామరసాని పంకెరుహః
 జీవదృశోమేమంతే అమందరాగతామరసదృశః - రక్తాజ్జనేత్రాః || ౫౨ || పంకెరుహంతా
 మరసమిత్యమరః - సుఖినిశాఖాగిసః - సవధూకాస్సంతః || * || తేనసహితమల్యయోగఞ్జ
 తిబహుద్రీహిః || * || సద్వృతశ్చేతికప, రసవత్సమరాగం || ౫౩ || గుణరాగేంద్రవేరసఞ్జ
 త్యమరః - నవరతంసూతనసురతం - నాసేవంతఇతిసంకులనాసేవంతపితేత్యర్థః || * ||
 సంభాష్యనిషేధనివర్తనేద్వాప్రతిషేధావితవామనః - విశ్వాసురతానాం సేవనస్యసా
 మాన్యతః ప్రసక్తైః ఉపమాలుంకారః - ఇయమార్యాగీతిః || *

౫౨ || ఆచ్ఛాద్యతి || విషాద్రైః - మహంతం, పుష్పాభ్యవపటఞ్జిరూపకం - తమాచ్ఛా
 ద్య - అంతఃపటాభ్యంతరే - అవతిభిరభీష్టం భ్రమద్భిః || * || బహుళమాభీష్టఞ్జితినిః - గృ
 హకపోతశిరోధరాయాః - గృహపారావతకం తస్య ఆభేవాభాయేమంతేరీత్యుపమా || ౫౩ ||
 పారావతః కపోతస్సృద్ధితివిశ్వః - అగరోకాలాగరోః ఇమగరవీం || ౫౪ || కాలాగర్వమా

గృహకపోతశిరోధరాల్లై | స్వాంగానిధూమరుచమాగరవీందధానై
 ధూపాయతీవపటలై ర్నవనీరదానాః || ౫౩ || అన్యోన్యవ్యతిరచారుభిర్వి
 చిత్రైరత్రస్యస్మవమణిజన్మభిమః యుతైః | విష్ణే రాకగగనసదఃకరో
 త్యముష్మిన్నాకాశేరచితమభిత్తిచిత్రకమః || ౫౪ || సమీరశిరశ్శిరస్సువస
 తాంసతాంయవనికానికామసుఖచాం | బిభర్షిజనయన్నయంముదమపా
 మపాయథవత్థావలాహకతతీః || ౫౫ || మైత్ర్యాదిచిత్రపరికమవిదో
 విధాయక్లైశప్రహణినిహలబ్ధసబీజయోగాః | ఖ్యాతించసత్ప్రభుమన్య
 గసుస్సృష్టిత్యమరః, ధూమరుచంధూమకాంతం, తిల్పిదృశీమిత్యర్థః - ఆతపని
 దర్శనా, దధానైఃనవనీరదానాం - పటలైఃస్వాంగాని, ధూపాయతీవధూపైరధివాస
 యతీవేత్సుప్రైయై, రూపకాపచూనిదర్శనాభిరంగైస్సంకీర్తతే - ధూపసంతాపనిదా
 తాః || * గుప్తాధూపవినిచ్చివృషశిఖ్యాయత్యయన్తత్యయః || ... *

౫౩ || అన్యోన్యతి | అమృష్మిన్నదౌ - అన్యోన్యపాంవ్యుత్కరణమిత్రేణ - చారు
 భిఃఆరపవవిచిత్రైర్నానాజైః, ఆత్రస్యంతఃతాపదోషజామాష్యంతః || ని || త్రా
 సోభీమణివోషయారివిశ్వః || * వాక్రూతేత్యాదినావైకత్వశ్చస్వప్రత్యయః - తె
 భ్యోనవమణిభ్యోజన్మయేచాంతైః - మయాత్యైకకాశేరచితం, అభిత్తిఅకుడ్యం, అనా
 ధారమిద్యుతః, చిత్రకమచిత్రనిరూపణం, కర్తృ, గగనసదఃతేవరాకా, విష్ణే రాకా
 విన్తయశ్శూకా, కరోతి || * సమికంపీత్యాదినారద్రవ్యయః, ఆత్రమజిమయాభేషుభే
 చిత్రకమకాంతిమతామేవాభిత్తిచిత్రకమేకతాకారణకార్యత్వత్తివిర్లనాద్భాంతి
 మదలంకారోత్థాపితావిభావనేతిసంకరః || శ్లో || కారణనవినాకార్యస్యోత్పత్తిస్సృ
 ద్విభావనా || ప్రహ్లాదీవృత్తం || *

౫౪ || సమీరేతి | సమీరేణదురుతేన - శిరశ్శీతలఃశిరస్సుశిఖరేకు - వసతానికా
 మసుఖినామత్యంతసుఖినాం - సతాపుణ్యకృతాం - ముదంజనయకాయమద్రైః
 పాంఅంభసాం - అపాయనాపగమేన-ధవళావలాహకతతీఃమేఘవక్ష్యైరవయవనికా
 క్షిరస్ఫురిణిఃబిభర్షి - అనావరణప్వపిఖరేమక్రీడతాంమేఘైరేవావరణంసంపాద్య
 ముదంజనయతీత్యర్థః - ఆత్రవలాహకతతీః ఆరోప్యమాణానాయవనికానాంము
 దంజనయన్నిప్రకృతోపయోగివణానాత్పరిణామాలంకారః || ఆరోప్యమాణ్యప్రకృ
 తోపయోగిత్వేపరిణామవిలక్షణాత్ - రూపకేరూపకంజకత్వమాత్రమితిభదః - రథోద్ధ
 తగతివృత్తం || శ్లో || రవైజాసజసారథోద్ధగతిరితిలక్షణాత్ || *

౫౫ || మైత్రీతి || ఇహద్రావమాదింహాగంభిరీతిసమాధిభ్యత్యయోగినః - మైత్రీక
 రుణామదితాక్షపేక్షాచేదివతగ్రశ్చిత్రవృత్తయః - తత్రపుణ్యకృత్సుమైత్రీ-దుఃఖిమకరు
 ణా - సుఖిమమదితా - అనుమాదనం - పాపిషుఉపేక్ష - మైత్రీఅదిర్యపాంతానిమైత్ర్యా
 ద్వి - చిత్తపరకమాణి - ప్రసాదకానీత్యర్థః - తానివిచందంతిలభంత్యభివత్సద్విదఃతద్భాజ

తయాధిగమ్యపాంశంతితామపిసమాధిభృతోనిరోద్ధుం॥౫౬॥మరకతమ
యమేదినీమభానోస్తరువిటపాంతరపాతినోవయూభాః । అవనతశితి
కంఠకంఠలక్ష్మీమిహదధతిస్సురితాణురేణుజాలాః॥౫౭॥యావిభృత
కలవల్లకిగుణస్వానమానమతికాభిమాలయా । నాత్రకాంతముపగీత

తైః శాంతికరణమలాభివృద్ధాః॥ *॥ సత్సూద్ధిపైతృపాదినావిద్యేరాభాధాః, అతపవైశ్రవణం- విభాయ, అవిద్యాస్థితరాగద్వేషాభినివేశాః- పంచైశాః, తత్రా
నిత్యేమనిత్యత్వాభిమానః- అనాత్మనిదేహేంద్రియాదావాత్మధీనత్వాదవిభ్రామానాదిర
విద్యా-అక్షితాఅహంకారాః- రాగోభిమతవిషయాభిలాషః- ద్వేషః- అనభిమతేషురోషః
అభినివేశకార్యాకార్యేష్వగ్రహాః- తేహిపురుషంశ్చిత్త్యంతిపైశాః- వైశహేతవః- ప
చాద్యచ్- తేషాంప్రహణంప్రక్షయః॥ *॥ కృత్యసంబంధత్వం- తద్విభాయ, వైశాఖాహి
త్యైత్యధాః- అతఃలభ్యస్సవీజ, సాలంబనూయోగ, ధ్యానంమైత్రేలభ్యసవీజయోగాస్సంతః
అలంబనమేవవ్యసక్తి - సత్వేతి - సత్త్వపురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోః - అన్య
తయాఅన్యత్వేన - మిథఃసన్నత్యేన - ఖ్యాతింజ్ఞానంచ- అధిగమ్య- ప్రకృతిపురుషాభి
న్నావితిజ్ఞాత్యైత్యధాః- ప్రకృతిపురుషాదేకాగ్రహత్వంసారః - వివేకగ్రహణాన్తుక్తిరి
తిసాంఖ్యాః- ఆభతాంఖ్యాశిమసి- నిర్భృంభిర్వత్సయతుంవాంశంతి- వృత్తిరాపాం
తానిర్వర్త్యస్వయం ప్రకాశతమైతదవసాతుమిచ్ఛంతీత్యధాః - ప్రకృతాభివరతా
యాంసత్త్వా- పురుషస్వస్వరూపేణాన్తానంముక్తిరితాంఖ్యానిధాంతః- సకేవలం
భాగభూమిరియంతపితుముక్తితైత్రప్రమతీభావః *

౫౬॥ మరకతేతి॥ ఇహాద్రా - మరకతానాంవికారఃమరకతమయ్యః - తానుమే
దినీమ॥*॥స్త్రీయూపుంసదిత్యాదినాపుంసద్భావః - తిరుణాంతటాః - పల్లవాః- తే
షామంతరైరవకాక్షైఃపరంతిపితృత్వా- స్ఫురతాన్యణురేణునాంసూక్ష్మరిజసాం -
బాలానిదేషుతే, భానూఃమయూభాః - అవనతస్యశితికంఠకంఠస్యమయూరకంఠరా
యాఃలక్ష్మీందధతితి- నిదర్శనాలంకారః- పుష్పితాగ్రావృత్తం॥ *

౫౭॥ యేతి॥ ఇహాద్రా- అత్యంతంకాళిమాకావ్యక్తంయస్యాస్మా- అతికాళిమా-
అతిశ్యామేశ్యధాః- సపద్యతేలయోలయనగవ్యచిదవస్థానంయస్యాస్మా- అలయా-భృ
మంతీత్యధాః- అతేవసస్వనేతిభావః- యాఅళిమాభాభృంగావళిః- కల, అవ్యక్తిమధు
రః- తస్యవల్లకిగుణసాన్వితస్యవీణాతగ్రతీజ్వల్య-మానముపమానంబిభృత-తగ్రతీవద్ధ్వ
నతీత్యధాః- ఉపమాలంకారః- ఉపగీతయాసమీపేగాతుంప్రవృత్తయా- సతుపూర్వం
గాయంత్యైతిభావః॥*॥అదికర్షణీకృతకర్తృచేకర్తరికృత- తయాఅళిమాలయాభృం
గావళ్యా - స్వానమానుభవేన అనమితుమాక్రష్ట శక్యా॥ *॥ ఈషద్ధరిత్యాదినాభి
ల్పిత్వయః- కావాస్త్రీకాంతంప్రియం- సనమతి- సర్వాఅపిమానంవిహయలజ్ఞాంప
రీత్యజ్వ- సద్యఃప్రణయంత్యేవ - తథోద్దీపకత్వాద్ధానగోష్ఠ్యధాః - రథాథతావృత్తం॥

యాతయాస్వానమానమతికాల్పిమాలయా॥ ౫౮॥ సాయ శశాంకకిరీ
ణాహతవంద్రకాంతమవ్యందనీరనికరేణకృతాభిషేకాః । అహో-పలో
ల్లసితవస్మిన్ రస్మితప్తాస్త్రీనంమహావ్రతమివాత్ర చరంతివప్రాః ॥
౫౯॥ ఏతస్మిన్నధికప యశ్చియంవహాంత్యస్సంక్షోభంపవనభువాజవేనసీ
తాః । వాల్మీకీరరహితరామలక్ష్మణానాం సాధమ్యకందభటిగిరాంమ
హాసరస్యః॥౬౦॥ ఇహమునలుముడితైఃకలభైరవఃప్రతిదిశఃక్రియతేకల

స్తా॥ రాన రావిహరధోద్ధతాం గావిలక్షణాత్ ॥ *

౧౮॥ సాయుతి॥ ఇహాద్రా - వప్రాస్వానః॥ ౧౧ వప్రాస్త్రీసాసుమానయారిత్య
మరః - సాయంరాత్రా - శశాంకకిరణై రాహతేభ్యః - చంద్రకాంతేభ్యః - నివ్యందినాత్ర
ప్రావిణా - నీరనికరేణజలపూరేణ - కృతాభిషేకాః - కృతస్నానాః - అహో-
పలేభ్యః సూర్యకాంతేభ్యః ఉన్నతైరుత్థితైః - వహ్నిభిః తప్తస్సంతః - ఊర్వాక్షగ్రం - దు
శ్చరంమహావ్రతంమహావ్రతం - చరంతివేత్సుల్పైః॥ *

౧౯॥ ఏతస్మిన్మితి॥ ఎత్తస్మిన్మద్రా - అధికపయశ్చియం, అధికాంజలసమృద్ధిం - వ
హంత్య - అన్యత్రతు - అధికాః - కపయస్సుగ్రీవాదమూవణ్యత్వేన యాసుతాః అధి
కపయః - క్రియంతుణాలంకారాదికోభం - వహంస్యః, పవనాద్భవతీతివవనభూః - తేన
పవనభువావాయుజన్యైః - జవేనవేగేనసంక్షోభంచలనం - నీతాః, అన్యత్రతు - జవేనవేగ
వతా॥ ౧౧॥ జనోవేగినివేగేస్యాద్యధ్యురశేష - పవనభువాహుసమతా - సంక్షోభమాన్న
ల్యం - నీతాః - మానుమద్వేగవణానయాప్రాగల్భ్యం నీతాఇత్యర్థః - వాక్పక్షే - సర్వత్రమ
ప్ర్యాపివరిణామః కార్యః - మహాసరస్యమహాసరాంసి - ఆరహితౌ అవజ్ఞితౌ - రామలక్ష్మ
ణౌ సూరిస్తాః - అన్యత్రతు - రామారమణః - ఆరహితరామాః అవియుక్తరమణాః - ల
క్షణాస్సారసయోషితోయాః - కెచిత్తు - ఆరహితరామాః - అవియుక్తస్త్రీకాః - ల
క్ష్మణాస్సారసాఇతిపుంపక్షపరత్వేనచ్యుతృకై - తెషాం॥ ౧౧॥ హంసస్యయోషిద్వ
రహిసారసస్యతుల్యుణా లక్ష్మణౌ షడిసారస్యోత్పాద్యమరత్వేన పకాశాదివాక్యా
గతనియతస్యధికతాపరోధః, తాసాం వాల్మీకేరాం సాధమ్యకంసాదృశ్యందధః -
అప్రిపవనభువాజవేనేత్యత్ర ఎకనాశావలంబిఫలవ్యయవత్ ఆభవైకపదగతత్వేనఅ
ర్థద్వయప్రతితేరథః క్లాషః - అన్యత్ర - పదభంగేన అర్థద్వయప్రతితేకాబాకాష్టవచ్చప్త
యోరేవమిన్ద్రియైర్భూత్యావృద్ధిక్లాషః - క్షయశయసాహిత్యానుభవయక్లాషః - క్రికృ
తాప్రకృతగోచరః - ఉపమాత్వంగమితసంకరః॥ *

౬౦॥ ఇహేతి॥ ఇహాద్రాముదితైరిచ్చావిహరసంకుప్తైః - కలభైః కరివేతైః॥ కల
భః కరివీరకభిత్తమరః - దిగిదిగప్రతిదిశం - యథాధ్యవ్యయాధావం॥ *॥ అవ్యయీధా
వేకరచ్యుత్తతిస్యఇంపమాసాంతోచ్చగ్రత్యయః - కలకాస్తాతైరవశేచికలభైరవోమ
ధురభిః జలః, విశేషణయోరపి - కంజకంభవనైచ్చికోపజనత్యవివక్షయా విశేషణస
మాసః - రహస్యంహితధ్వనిః - ముహూక్రియతే - అనువంశసేవనే - వక్షరీచయఃచ

భైరవః । స్ఫురతిచానువనంచమరీచయఃకనకరత్నభువాంచమరీచయః॥
 ౬౧॥ త్వక్సారరంభిపరిపూరణలబ్ధగీతిరస్మిన్నసౌమ్యదితపత్నీలరల్లకాం
 గః । కస్తూరికామృగవిమదఃసుగంధిరేతిరాగీవసక్తిమధికాంవిమయేషు
 వాయుః॥ ౬౨॥ ప్రీత్యేయూనాంవ్యవహితతపనాఃప్రాథధ్వాంతందినమి
 హజలదాః । దోషామన్యవిదధతిసురతక్రిడాయాసశ్రమశమపటవః ॥
 ౬౩॥ భగ్వోన్వాసోయమిహస్యపుష్పైస్సదానలోయేనవిమాణినాగః ।

మరీమృగసంఘశ్చ - స్ఫురతి-కించ-కనకరత్నానాంభువః - తాసాంచమరీచయశ్చస్ఫు
 రంతి-సమృద్ధిమద్భువణానాదుదాత్రాలంకారోయమకన్యావ్యభువ్యయః॥ *

౬౧॥ త్వగీతి॥ అస్మిన్నద్రా-త్వచిసారోయేషాంతేర్వక్సారాః - వంశవిశేషాః॥ ని॥ వం
 శేత్వక్సారకమాకరత్వచిసారతృణభవజాఇత్యమరః - తెషాంరంభాగ్నితేషాంపరిపూ
 రణసంధమనేన-లభాగీతిర్రాసగుభయేన-మృదితానిసంస్పృష్టాని - పత్నీలానిలోమకాని-
 రల్లకానాంకంబశ్చమృగాణాంకంబశానాం - అంగానికరీరాశియేనసః॥ ని॥ రల్లకః
 కంబశ్చమృగేకంబశేషప్రకీర్తితభివైజయంతి - ఏతేసస్పర్శసఖముక్తం - కస్తూరికా
 మృగాణాం-విమదేనసంఘః-సుగంధిశోభనగంధః-యద్యపి - గంధనేత్యేతదే
 కాంతగ్రహణమిత్యుక్తం-తథాపినిరంకుశాకవయభివ్యవర్తనయోగః- ఆసావాయుః
 రాగీవకామీవవిషయేషుదేశేషు- ఇంద్రియాధ్యక్షుః ॥ ని॥ విషయస్సృద్ధింద్రియా
 థేదేశేజననదేపిచేతివిశ్వః-అధికాం-సక్తింవ్యాప్తిం-ఆసక్తిం-చ-ఏతిగచ్ఛతి॥ *

౬౨॥ ప్రీత్యాభి॥ ఇహద్రా-యవతశ్చయువానశ్చ - తేషాంయూనాం॥ *॥ పు
 మాప్రీయేయైశ్చకేశవః - ప్రీత్యై - వ్యవహితతపనాఃగిరోహితారాః-అతపవ-సుర
 తానైవప్రీడాః-తాగర్వతయాసఃవ్యాయామః-తేనయశ్చక్రిమఃభేదః ॥ ని॥ శ్రమఃభే
 దోధ్వరత్యాదైకలక్షణాత్ - తద్యకమేనివారణపటవఃసమథాః - జలదాఃప్రాథ
 ధ్వాంతంమేఘవరణాద్ధాధాంకారం- దినం - దోషరాత్రిమాత్సానమన్యతాతిహో
 షామన్యంరాత్రిమానినం- విదధతి - మేఘవరణమహిమ్నాదివసఃస్వయమపిఆత్మానం
 రాత్రింమన్యతేకిముతాన్యభివ్యధాః-దోషేత్యవ్యయం - తదుపపదాన్తస్యతేర్హతాః॥
 *॥ అత్రమానేఖశ్చేతిఖశ్చక్రిత్యయి॥ *॥ ఖిత్వనవ్యయనేత్యవ్యయనిషేధాత్ - సదో
 షాశబ్దస్యద్రాస్వముమాగమా - ఇహయానాందోషావద్వివాపివిస్రంభవిహారాస్సంభ
 వంతిభావః - భిమరవిలసితవృత్తం ॥ శ్లో॥ మృగైస్సాగస్సృద్ధిమరవిలసితమితిల
 ట్తణాత్ ॥ *

౬౩॥ భగ్నైతి॥ ఇహద్రా-అస్యనాగస్య - నివాసఃఆశ్రయఃసదాపుష్పైఃఆసతో
 నప్రుః-అయం- సగచ్ఛతీత్యగోవృక్షః- దానతోమైమదోదతైస్సహవర్తతేయఃతేనస
 దాసతోయేన- మత్తేనేత్యధః-యేనవిమాణినాదంతినా-భగ్నఃతేనవిమాణినా- కొపితః
 కొపప్రచాపితః-కసానాగ-సర్పః-తీవ్రాణివిమాణిగరళాని-ఉర్జ్వు తివమతి- వరప్రతీకా

శ్రీవాణీతెనోర్ముతికోపితోసౌనదానతోయెనవిషాణినాః॥౬౪॥ప్రా
లేయశీతమచలేశ్వరమీశ్వరోపిసాం ద్రేభచమకవననావరణోధితే
తే । సర్వతుకనిర్వృతికరేనివసన్నపైతిసద్వంద్వదుఃఖమిహకించదకిం
చనోపి ॥ ౬౫ ॥ నవనగవనరేఖాశ్యామమధ్యాభిరాభిస్సృటికటక
ఘాభిర్నాటయత్యేవతైలః । అహిపరికరభాణోభాస్సనైరంగరానైర
ధికతథవభిమ్నశ్శూలపాణైరభిఖ్యాం॥౬౬॥ దధద్భిరభితస్తటౌవిక చవా
రిజాంబూనదైర్విదోదితదిసక్లమాఃకృతయచశ్చజాంబూనదైః । నిమేవ్య

రామసుస్మక్రౌఢస్సాన్వశ్రయమేవవ్యాహంతీభావః॥ ... *

౬౪॥ ప్రాలేయే॥ ఈశ్వరశ్శివోపి - కిముతాస్యభిభావః - సాంద్రంయదిభవ
మతదేవససంతదేవావరణంఆచ్ఛాదనంయస్యః - తథాగతా - నశ్వనావరణా
నాపిశిథిలావరణాభిభావః - ప్రలయాదాగ్రప్రాలేయంహిమంతతఆగతభిత్వసి॥
కేకయమిత్రయాప్రలయానాయాదేరియభితియశ్చస్యభియదేశః - తెనశీతంశీత
లం - అవలేశ్వరంహిమవంతమధితేతతక్షిణేతభిత్వధాః ॥౬॥ అధిశీఢోసాంక
మేతికమత్యం - సర్వస్యభిర్వృత్తికరేపదాసుభకరే - ఇహద్రానివన్తపునోనా
స్తీకించనాస్యేత్వకించనోనిస్వోపి ॥౬॥ ఆచోపచెత్వాదినామయారవ్యంసకాదిమ
నిపాతనాత్తత్పురుషః - కించిదల్పమపి - ద్వంద్వదుఃఖంతోష్ణదుఃఖంనోమైరిత్యస
న్నిహితానామృతానాంఅన్యోన్యదోషనివారకత్వాదిభావః ॥౬॥ ద్వంద్వంయ్యం
హిమోష్ణాదిమిథునంకలమౌరహఇత్యైజయంతీ - అత్రాపమానాద్ధిమాలయామవమే
యస్యాధిక్యవణానాత్వత్తిరీకాలంకారః॥ ... *

౬౫॥ననై॥ ఏవతైలోలైవతతః - నవయాగవనరేఖాయాతరువనపక్ష్యాశ్యామోమ
ధ్యామభ్యభాగాయసాంతాభిః - అభిఃస్ఫటికానాంకటకభూభిః నిశంబప్రదేక్షైకరణైః
అహిరేచపరికరోగాత్రికాబంధః - తంభజతీతస్సఅహిపకరభాజః - అహినాకృతౌప
శ్చికస్యేత్వధాః ॥౬॥ భవేత్పరికరోవ్రాతేఽర్చంకపరివారయః । స్రగాఢేగాత్రికాబంధ
వివేకారంభయారవీతివిశ్వః ॥ * భజోజ్యైః - భాస్సనైర్భస్మమహైః - వైకారికోఽన్యత్వ
యః ॥౬॥ అత్తితిక్రకృతిభావతే ॥౬॥ సప్రథితభిన్నాస్తీతిహావః - అంగరానైరసలేపనైః -
అధికతథవభిమ్నఃప్రాక్షరావశ్యస్య - శూలంపాణాయస్యతస్య శూలపాణిశ్వరస్య ॥
ప్రహరణార్థశ్శూలపరీనిష్ఠాసప్రత్యాభవతః - అభిఖ్యాంశోభాం - అభిఖ్యానామశోభ
యారిత్యమరః ॥౬॥ ఆతశ్చోపనగం ఇతికప్రత్యయః - నాటయత్యసకరోతే - నిదర్శనాలం
కారః - మాలినీవృత్తం ॥ ... *

౬౬॥ దధద్భిరితి॥ అత్రాద్రామధార్యదుభదస్యఅపత్వానిపుంసోమాధవాః యాద
వాః - వికచానివారిజానియేషుతానిఅంబూనియయోస్తావికచవాఃజాంబూ - అభితఃఉ
భంభతః - తటోదధద్భిః - సదైఃపుంప్రవాహైః - ప్రాశ్నోతసోనద్యంత్యక్సాన్యత్సాన

మధుమాధవారసవదత్ర కాదంబరంహరంతిర తయేరహఃప్రియతమాం
గ కాదంబరం॥ ౬౨॥ దర్పణనిమగ్నానుపతితేఘనతిమిరముషిజ్యోతిషి
దౌప్యభి త్రిమపురఃప్రతిఫలమితిముహూః । వ్రేదమసమ్ముఖోపి రమణ్యైః
పరిహృతవసనాఃకాంబనకందరాసుతరుణీరిహనయతిరివిః॥ ౬౩॥ అను
కృతశిఖరాఘశ్రీభిరభ్యాగతేసౌ త్వయిసరభగమభ్యుత్థితీవాద్రి రు

దా. సమదావి నైత్యానుః - విమోదితోదనక్షమోయై - సేనావహాదవసేరా
హ్నికసంతాపాఇన్యకః - కేచచాః బూన దస్యరికాంతజాంబూనన్త్యైకభిః సత్త్యైః
కృతరుచోజనిశోభాస్సతః - రసవత్ స్వాదవత్॥ ౬౨॥ రససస్వాదాంబుధారి - విశ్వైః,
కాదంబః ఇత్యుః॥ ౬౩॥ కాదంబః కలహం నేత్స్వీరివిశ్వైః - కాదంబం రాతరయెరభ
దాతౌ లాత్రివ్రకృతిత్వేనాద త్తాతీకాదంబరమైక్షవం॥ శ్లో॥ పానసంగ్రాహ మాఘాకం
భాటాః రంతాశమైక్షవమిత్సరణాత్॥ *॥ ఆతానువసగైకఇతికః - మధుమధ్యం
వివంచమధు కాదంబరకన్దయాస్సాహస్యవిశేషపరత్వారపానరుక్త్యం - నిమిశ్యపీ
త్యా - త్త్రియః కాంపైష్ట్యా వివనిషేధాదితిభావః - రతయేనురతార్థకం - రహఃప్రియ
తమానాం ప్రేయసీనాం అంగమేనాంగకంతస్సాదంబరం వస్త్రం - హరంతి - యాదవా
శ్వేనామధురతాత్పత్యైః విస్కంధిహరంతితిభావః - పృథ్వీవృత్తం॥ శ్లో॥ జసాజసతలా
వసుగ్రహయతిశ్వపృథ్వీగురుతిలక్షణాత్॥

౬౨॥ దర్పణే ఇహద్రౌరవిఃదర్పణవన్నిమగ్నాను - పురః - రాశ్యభిత్రిమకాం
చనకందరాగ్రవర్తిరజితసానుభవతితేసంత్రాంత - ఘనసాంద్రయత్తిమిరతత్తు
స్థాతిహరతితిత్తుట్ - క్లిప్ - త్కైః జ్యోతిషిస్వతేజసి కాంచనకందరానుముహూః -
ప్రతిఫలతిసతి - మూర్ఛతిసతి - రమణై రవహృతవసనాః తరుణీః అసంముఖాపికందరాన
భిముఖాపివ్రేడంత్రపాం - యద్యపిగురోశ్వహలశిఖూత్రేణస్త్రియామప్రత్యయః - ఆ
తవివ॥ ౬౩॥ మందాక్షంహీస్త్రపావ్రీడత్యమరః - శభాపి - తత్రేకస్త్రిశ్చవిఃక్షయం
శామ్యశకతాన్తస్థుంసకన్దంబ - ఆతవివ॥ *॥ ఆవిధౌగురోస్త్రియాంబహుశివివక్షేతి
వామనః - నయతిస్రాపయతి॥ *॥ నీవహ్యార్థాహారతేజైదేహిస్త్రియాంద్వికమకతా,
అత్రకాంచనకందరాణామసంముఖార్కజ్యోతిః ప్రతిఫలనాసంబంధపిసంబంధాత్తైర
తిశయాః - వంశవక్రపతవృత్తం॥ శ్లో॥ దిబ్బునివంశవక్రవతంతంభరనభసలగైరితిల
క్షణాత్॥

౬౩॥ అనుకృతేః ఆసావృత్తైః ఉన్నతః అద్రిః రైవతకః త్వయి అభ్యాగతే సతి - ల
గుకృతాశిఖరాఘానాం శ్రీరైవ్యతే - తథోక్తైః, శిఖరాఘభిమకారిభిరిభావః - ఆతవివా
త్రక్షిరివశ్రీతినిదర్శనయాభ్యాంతిమదలంకారోవ్యభ్యతే - ద్రుతమరుతాశిఖ్రీమారుతే
న - ఉన్నతస్త్రిప్రేక్షితేః ఆతవిషసహేలంసవిహసం - ఉన్నమద్భిరుత్పతద్విః - ధరతితిధ
రః - పచాద్యవ - హలస్పధరోహలధరోబలభద్రః తస్యవేధావాన్యంబరాణితద్వచ్ఛాన్య

చైవ్యః । ప్రుతమరుదుపనునై రున్నమద్భిస్స హేలంహాలధరపరిధాన
శ్యామలైరంబువాహైః॥ ... *
ఇతిశ్రీమాఘకృతౌ - శిశుపాలవధే - మహాకావ్యే

చతుర్థస్స గణః.

శం చ మ స గణ ప్రారంభః-

౧॥ ఇత్థంగిరఃప్రయతమాభవసోవ్యభీకాశ్శుశ్రావసూతతనయస్యత
దావ్యభీకాః । రంతుంనిరంతరమియేవతతోవసానెతాసాంగిరౌచవన
రాజిపటంవసానే॥౨॥తంసద్విపేంద్రతులితాతులతుంగశృంగమభ్యుల్లస

మలైరంబువాహైర్మిత్తైఃసరభసం- ఆభ్యుత్థితవ - వ్రత్యుత్థానకరోతీవేక్రియా
నిమిత్తక్రియాస్వరూపాత్ప్రేక్ష - విశిష్టమేఘాన్నమనక్రియయావ్రత్యుత్థానక్రియా
త్ప్రేక్షణాత్-సాహోక్తనిదర్శనానుప్రాణితేతిసంకరః-శబ్దస్తువృత్త్యనుప్రాసోలంకా
రః- మాలినీవృత్తం॥ *॥ ససమయయయ తేయంమాలినీభాగిలోక్తైరితిఉత్తాత్॥ *

ఇతిశ్రీపదవాక్యవ్రతాని పారావారపారీణ మహేనాపాధ్యాయశరణా
కోలచలమగ్నినాథసూరి విరచితాయాం-మాఘవ్యాఖ్యానాయాం
సర్వంకషాఖ్యానాయాం-చతుర్థకావ్యగణః.

౧॥ ఇత్థమితి॥ సహారఃఇత్థమనేనవ్రతారణే॥ *॥ ఇదమస్థమురితిభముప్రత్యయః-ఆ
వ్యభీకాఃఅప్రియరహితాః॥ ౧॥ వ్యభీకంత్యప్రియేనృతమిత్యమరః -ప్రియతమాఃప్రియ
స్యభివృద్ధితాః- కాంతాసమ్మితాభివృద్ధాః, వ్యభీకాఃవిగతాన్పత్యాః-సత్యాభివృద్ధాః-
సూతతనయస్యసారధికుమారస్యదారుకస్య- రః- తదాశుశ్రావ - తతఃశ్రవణానంత
తంతాసాంగిరం-అవసానేసమాప్తా- నిరంతరంనీరంధ్రం-వనరాజిరేవవటః- తంవ
సానేఆచ్ఛాదయతి - వసఆచ్ఛాదనఇతిధాతోకతేరిలటశ్చానజాదేశః- గిరౌనైవత
కాద్రారంతుంక్రిడితుం-ఇయమచ-తత్రవసతింకతుమిచ్చత్సచేత్సర్ధః- ఉపమాయ
మకయోస్సంస్పృష్టిః-అస్మిన్సగేవసంతతిలకావృత్తం॥ ౧॥ ఉక్తావసంతతిలకాతభ
జాజగౌగఇతిఉత్తాత్॥ ... *
౨॥ తమితి॥ కదశ్యపవకదలికాఃరంభాతరహోనై జయంత్యశ్చ॥౧॥ కదశీనై జయం

త్యాంచరంభాయాంహరిణాంతరఇతివిశ్వః - ఆభ్యుల్లసంత్యఃకదలికానై జయంత్యోవ
నరాజయఇవయస్యసః-ఆన్యత్ర -రంభావనపజ్జుమాయస్యతమితియోజ్యం-ఉచైవ్యః
ఉన్నతః-విస్తారరుద్ధవసుధఃనై పుల్కవ్యాప్తభూమిః - అతఏవవ్రతిగిరీలక్ష్మీందధత్ -
స్వయమన్యోగిరివక్తృభివృద్ధాః - అలఘుమహాహాసవ్రనిద్ధబిభాఘఃసేనాసం

తేదలికావనరాజరుచైః | విస్తారరుద్ధవసుధోన్వచలంచచాలలక్ష్మీం
దధత్ప్రతిగిరేరలఘుబలాఘః || ౩ || భాస్వతరవ్యతికరోల్లసితాంబ
రాంతాస్సాప్తప్రపాదవమహాజనదర్శనేన | సంచిత్యురంబరవికాసచమూ
సముత్థంపుధ్విరజఃకరభకంకరదారమాశాః || ౪ || ఆవతికనశ్శుభఫలద్రద
శుక్తియుక్తాస్సంపన్నదేవమణయై భృతరంధ్రభాగః | ఆశాస్త్వస్యధుర్వ

ఘః - ద్విజేంద్రైః సుబ్రతాన్యవమితాని - అమూల్యవ్రతమాన-ద్విజేంద్రవ్యతిరక్తప్రతి
మారహితానితుంగశృంగానియస్యసంతభోక్తి - తమచలంబైవతకం - అనుచచాల
తగ్రవతిఅనుయయావిత్యధః - అనుర్లక్ష్యమితికమః ప్రవచనీయత్వాత్ వ్యోగేద్వి
తీయా - అత్రప్రతిగిరెకస్యచిదప్రసిద్ధత్వాద్గిరిభుజమయోగీభవభాఘావ్రతిగిరెకాక్షీమి
వలక్ష్మీందధదినిదశర్కనాముఖేనవ్రతియోగిత్యేనాత్మేక్రిత్యత ఇత్యుత్పేక్షైవేయం
జ్ఞేయనుప్రాపితేతివశేషః - ...

౩ || భాస్వతి || ఆశాః - భాస్వతరవ్యతికరేణ సూర్యాంశువ్యాప్త్యా - ఉల్లసి
తాంబరాంతాః ప్రకాశితాకాశప్రదేశాః - అన్యత్రభాస్వాత్ భాస్వరోభిరావఃక్రియః ||
౪ || భాస్వాత్ భాస్వరసూర్యయారితివిశ్వః - తస్యకరవ్యతికరేణహస్తస్పర్శనేనఉల్లసి
తంసృష్టం - యదంబరంవస్త్రం - తస్యంతంతేలాంచలంయాసాంతాః - ఆతపివమ
హాజనదర్శనేనసాప్తప్రపాదసృజజ్జాగ్రవ || ౪ || లజ్జాసాప్తప్రపాదవిత్యమరః - అంబరవి
కాసీవ్యోమవ్యాపివాసశ్శోభిచ || ౫ || అంబరంవ్యోమ్నివాసనీత్యమరః - చమూమసము
త్థం - కరభః ఉష్ణప్రోతః || ౬ || ఉష్ణైక్రితమేకమయమహంగాః కరభశ్శిశురశ్యమరః - త
స్యకంతభవకదారంపింగళం || ౭ || కదారః కపిలః పింగళంపింగళాక్రమింగళావిత్యమరః -
వృధ్విరజఃసంవిత్త్యః ఆచ్ఛాదయామాసుః - వేషస్సంవరణేతి - కిత్వాత్సంప్రసార
ణం - ద్విర్భావః || ౮ || ఏరనేకాచరియణాదేశః - శ్రీయోహివస్త్రైః పహరాన్జ్యాయా
యత్కించదాచ్ఛాదయంతీతిభావః - అత్రఅదేతనాస్యాశాస్త్వవిశేషణమహిమ్న
శ్రీత్వప్రతితాతదభదాభ్యవసాయేనసంభ్యానవ్యవహారసమారోపణాత్సమాసోక్తిః -
సాచసావత్రవత్వోత్పేక్షానుప్రాపితేతి సంకరః || ...

౪ || ఆవగ్రసజ్జతి || ఆవతికః ప్రశస్తదశావతకవంతః - ప్రశంసాయామినిః || శ్లో ||
ద్వాపురస్యాశిరస్యాద్వాద్వాద్వారంధ్రాపరంధ్రీయాః | ఏకః ఘోరేప్రహనేదశశా
వరాధుగ్రవాస్తృతాఇత్యుక్తాదశధుగ్రవాభ్యావివక్షితాః - అన్యేషామసంతరంపుథగ
భిక్షానాత్ - అన్యత్రకుజభగ్నిమవంతః || ౫ || స్వాదావర్తింభసాంధ్రమిత్త్యమరః - రోమ
సంస్థానేతుతత్సామ్యాద్వ్యవధేశః - తదుక్తం ఆవతకసామ్యాదావర్తిరోమసంస్థానమం
గినామితి - శుభఫలానిరాజ్యఫలాదీనిప్రదదతితిశుభఫలప్రదాః || ౬ || ప్రోదాఇతికప్రత్యయః -
తాభిశ్చక్షిభిః రోమసంస్థానైరావతకవిశేషైర్ద్యుతాః - తదుక్తం || శ్లో || వక్షస్థానశ్చక్ష
యస్త్రిస్రః షోర్ధ్వరోమాజయావహాఇతి - అన్యత్రకుశుభఫలానిముక్తాఫలానితత్ప్రదా
శ్చక్షుక్తయాముక్తాస్సోహాః - తాభిర్ద్యుతాః || ౭ || ముక్తాస్సోహాయావతకాశుక్తశ్చం

సుమతీమతిరోచమానాస్తూణాంపయోధయభివోమిభిరావతంతః ||
 ౫|| ఆరక్షమగ్నసువమత్యసృణింశితాగ్రీమేకఃపలాయతజవెనకృతార్త
 నాదః| అన్యోపునముహూరుదప్లవదస్తభారమన్యోన్యతఃపథిబతాబిభ
 తామిభోష్టా||౬|| ఆయస్తమైక్షతజనశ్చక్షులాగ్రపాదంగచ్ఛంతముచ్చ
 లితచామరచారుమత్స్వం | నాగంపునర్త్య ఏదుసలీలనిమీలితాక్షంసర్వఃప్రి

భుక్తపోలయోరివిశిష్టః - సంపన్నస్సమగ్రాః - దేవమణయోనిగళావతాఃకాస్త్రభా
 దిదివ్యమణయశ్చయేషాంతే ||శ్లో|| ఆవతోరోమహాదేవమణి స్వేషనిగాళజః ||ని||
 గాళస్తుగళాద్దేశభిత్వమరః-భృతాఃపూజాఃరంభిభాగాఃపార్శ్వదేశాః - నిమ్నప్రదే
 శాశ్చయేషాంతభిర్యథయత్రాఃకతుగ్రాధః - అతిశయితారోచమానాఃకంఠావరైః
 యేషాంతేఅతిరోచమానాః ||ని|| కంఠజారోచమాన్తస్త్వస్వామిసౌభాగ్యవధానభివైజ
 యంతీ- అన్యత్రతుల్యంతదీప్యమానాభిత్వధాః-ఉత్పిభిగళాభివేషేమైర్విదిభిశ్చ- ఆప
 తంకీఆధావంతః ||ని|| పక్షీకృతానామశ్వానాంసమసౌన్నమనాకృతిః | అతివేగస
 మాయుక్తాగతిరూమిభుదాహృతేతివైజయంతీ- ఈదృశశ్వావయోధయభవ- తూ
 ణాంవసుమతీం- వృధుఃపాదయంతిస్స || ని|| అపిధానతిరోధానపిధానచ్ఛాదనానిచై
 త్యమరః - అపిపూర్వద్దధాతేర్లుత్ ||శ్లో|| వప్తివాగురిల్లావమవాప్యోరువసగళయో
 రితి-అతఃగకారలోపః-ఏకనానావలంబిభలద్వయవదేశకశబ్దేనాధాద్యయద్రతితేరధాక్ష
 షాయం ప్రకృతాప్రకృతగోచరః-ఉపమాత్వంగమితిసంకరః|| ... *

౫||ఆరక్షేతి||పథిమార్గ-ఇభోష్టాగ్రాన్యోన్యతఃఅన్యోన్యస్సాత్ - అభిభతాంభీత
 వంతో-ఇభిభయలక్||సూ||భియోస్సాత్తరస్యామితీత్వం-బితేత్వనయోరపిభీరితిభేదేతి
 విస్తయేవా ||ని|| భేదాసకంపాసంతోపవిస్తయామగ్రతేజవితేత్వమరః- భీతత్వేకార
 ణమాహ- ఏకఃభిభః - ఆరక్షఃకుంభయోరధః - తత్రమగ్నంప్రవిష్టంశితాగ్రంతీక్షము
 ఖం- సృణిమంకుశం ||ని|| అంకుశేస్త్రీసృణిద్వయోరిత్యమరః - అవమత్యావధూ
 య-కృతఆతనాదోయేనసః-అతిశయత్రంకందన్నిత్యధాః- జవేనపలాయతపలాయిత
 వాక్-వరాజ్ఞుర్వాదయతేరభిత్వత్||సూ|| ఉపగళాస్యాంతామితిరేఫస్యత్యన్త్ర-
 అన్యఃపునఃఉష్టగ్రస్తు-ఆస్తభారంనిరస్తభారంయథాతథా - ముహూఃఉదప్లవత్-ఉల్లలి
 తవాక్-ప్లుతౌ-స్వభావోక్తిః|| *

౬|| ఆయస్తమితి || జనః- చటులాగ్రపాదంచంచలపూర్వచరణంయథాతథాగ
 చ్ఛంతం-శీఘ్రంధావంతమిత్యర్థః- ఉచ్చలితైరుల్లసిత్వైః- చామరైః చారులశ్వుః- ఆ
 యస్తంసంయత్నమాదృతంయథాతథా- యసూద్రయత్వైకత్వరీత్యాంతంక్రియాశిశేష
 ణం-విక్షతఃఈక్షితవాక్-ఈక్షితేలక్||౬||అడజాదీనామిత్యాదాగమః ||సూ|| ఆట
 శ్యేతివృద్ధిః-నాగంపునఃగజంతు-సలీలంనిమీలితేలక్షణీయస్సగ్రమశితత్ || సూ|| బ
 హుప్రీతాసక్తి స్థోస్వాన్వంగత్పవత్- మృదుమదంగచ్ఛంతం-ఆయస్తంవిక్షత-కథం

యఃఖలుభవత్యేనురూపచేష్టః ॥౭॥ త్రస్తస్సమస్తజనహాసకరఃకరేణో
స్తావత్తరఃప్రకరముల్లయంచకార । యావచ్ఛలాసనవిలోలనితంబబిం
బ విస్రస్తవస్త్రమవరోధవధూఃపపాత॥౮॥ కైలోపశల్యనిపతద్రథన
మిథారానిష్ఠిష్ఠనిష్ఠురశిలాతలచూణాగరాభిః । భూరేణవోనభసిద్ధ
వయోదచకాశ్చక్రీవదంగరుహాధూమీరుచోవిసమిః॥౯॥ ఉద్యతహస్త
శాసుశకలేషుఖురాభిఘాతా ద్భూమీసమాయత శిలాఫలకాచితేషు ।
పర్యంతవత్కాసువిచక్రమిరేమహాశ్వా కైలస్య దదురపుటానివ వా

శిఖ్రిమందమాస్త్యుద్భష్టిరతలహా-సర్వఃప్రాణిః. ఆసరూపచేష్టఃస్వజాత్యవితచ్యాపా
రస్సక్-ప్రీతాత్మియఃప్రీతకరోదవతిఖలు॥౧॥ ఇగపథఃకః-అర్థాంతరన్యాసః॥ *

౭॥ త్రస్తస్స ॥ కరేణోఽభాత్ ॥౧॥ కరేణుభ్యాంస్త్రీనైశ్చిత్యమరః ॥సూ॥ భీ
తాధానాంభయహేతురిత్యపాదానత్వం-త్రస్తోభీతఃఖరగదఃభః - సమస్తజనస్య
హాసకరోతీతితత్కరస్సక్॥సూ॥కృజ్ఞాహేత్విత్వాదిపాటప్రశ్నయః - తావత్తదవ
ధి- ప్రకరంభృశంక్షులయంచకార- ఉత్పాత- యావచ్ఛలాస్థానవతితాత్ అస
నాత్పల్కయనాత్- విలోలః సప్రతః- తస్మాన్నితంబబింబాత్ - విస్రస్తవస్త్రమ
స్మిన్మమఃశిదత్యధాతథా-అవరోధవధూః-పపాత-స్వభావోక్తిః॥ ... *

౮॥ కైలేతి॥ కైలస్యైవతకాద్రేః-ఉపశల్యంప్రాంతః-యద్యపి ॥౧॥ గ్రామాం
తముపశ్యంత్యాదిత్యమరః-తథాపుపచారాదవోషః- తగ్రంపతాంథావతాంతరథా
నాంస్యందనానాం-నేమయశ్చక్రాంతాః ॥౧॥ చక్రంధాంగంతస్యాంతేనేమిఃస్త్రీ
స్యాత్ప్రధిఃపుమానిత్యమరః-తాసాంథారాభిరక్రిభిఃనిష్ఠిష్ఠానాంచూణితానాం-ని
ష్ఠురశిలాతలనాం - చూణాగర్యామేషాంతేతిభోక్తాసభసిద్ధాసహోదచక్రాశిప
యోదాకారాశిమండలానిహై- చక్రవర్థ్యమణుస్యాస్తీతిచక్రవాగదఃభః॥౧॥
చక్రవంతస్తుభాలేయరాసభాగదఃభాఃఖరాభ్యమరః॥సూ॥ ఆసందీవదష్టివత్క్రీవ
చ్ఛక్రీవదిత్వాదిపాతనాత్సాధుః-తస్యఅంగరుహాశిరోమాణి-తదవస్థామః - రు
చఃకృష్ణలోహితవణాఃయేషాంతే॥౧॥భూమీధూమతాత్కష్టలోహితభ్యమరః - భూ
రేణవోవిసమిఃప్రప్రతాః॥ *

౯॥ ఉద్యదితి॥ ఖురాశ్చ సానిః॥శఫంక్లిభేఖురఃపుమానిత్యమరః-తేషామభిఘాతాత్-
ఉద్యంతః - * కృశానాశకలాఃస్ఫులింగాః యేభ్యస్తేషుటంకప్రాయాః ఖురాఇతి
భావః- భూమ్యాస్సమానిసమతలాని- ఆయతానిచ యానిశిలాఫలకానీవశిలాఫలకా
నిత్రైః- ఆవితేషుఆస్త్రతేషు- కైలస్య- పర్యంతవత్కాసుపాగ్రతమాగ్గేషు- మహా
శ్వాః-దదురకారాణాంవాద్యవిశేషాణాం- పుటాక్ముఖాని- వాదయంతస్తాదయంతభి
వచితక్రమిరెజగ్ముః-పాదన్యాస్తేస్తాదృశంశబ్దమకురన్నిత్యభః॥సూ॥వేపాదవిహర
ణభిత్వాత్సనేవదం॥౧॥దదురకర్తృయభేకేచవాద్యభాండాదిభేదయోరితిత్వః - ఉ

దయంతః॥౧౦॥ తేజోనిరోధసమతావహితేనయంత్రాసమ్యక్ శాత్ర
నువిచారవిదానియుక్తః । ఆరట్టజశ్చటులనిష్ఠురపాతముచైచ్చిత్తంచ

త్వే డైలంకారః॥ ... *
౧౦॥ తేజఃశతః॥ తేజోనామదర్పాపరనామానత్వగుణప్రకాశకాంతస్సారవిశేషః-

యధాహాభోజరాజః ॥శ్లో॥ తేజోసగజంసత్త్వంచాజినాంస్ఫురణారజః । క్రోధస్త
మజ్జిశ్చేయాసగ్రియోపిసహజగుణాభి - తచ్చద్వివిధం - సాధ్యసస్ఫురితంసతతో
ర్భితంచేత - యధాహాసపివ ॥శ్లో॥ ధారానుయోజితానాయస్త్రిసగజాత్స్వగ్రిణంవి
నా । అవిచ్ఛిన్నమివాధాతతత్రేజస్సతతోభిలం । కశాపాష్ట్యాదిహతైర్యత్యాధ్యస
స్ఫురితంహివిది - ఆత్రేజశ్శబ్దైరతల్పార్థంవేగోలక్ష్యతే - తథాచతేజసివేగేనిరోధే
తస్మిన్రారణేసమతాయాంవేగసామ్యేచ - అవహితేనవ్యవిభాగకుళరేనేత్యధః - శ
తాతాడనీ॥౧॥ అశ్వాదైస్తాడనీకశేత్యురః - ఆత్మకళాఃకళానూతా - తాసాంత్రయంఉ
త్తమస్యహాసమేషు యధాసంఖ్యంపుదుసమష్టురం సకృద్విప్రీకరణూపంత్రిత
యం - తస్యవిచారపితేజనిమిత్రేష్యంగేమివంతాడ్యభివిమర్యః - తద్విదాత్తజ్ఞే
న - యధాహాభోజః ॥శ్లో॥ మృదునైకేనహతేనదండకారేషుతాడయేత్ । తీర్క్షణమధ్యం
పునర్వాత్కాభ్యంజునన్యంస్థితైస్త్రిభిః । ఉపవేశేచనిద్రాయాంస్థితేదుష్టచేష్టితే । బ
డకాలోకదాత్సుకైముచున్వితతపాషిణే । సంప్రానేచదుష్టానైవిమాగగమనై
భయేశ్చత్యాగస్యసమయసంభాతేచిత్తచిత్తబ్రేమే । దండఃప్రయోజ్యోవాహనాంకారే
మద్వాదశేష్యపి । గ్రీవాయాంభీతమాహన్యాత్ప్రసంభవమాహనం । విభాగితచి
త్తమధరత్యక్తక్షేపంతాడయేత్ । ప్రహేషితంస్కంభవామన్వార్చడకాలోనింత
ధా । ఉపవేశేచనిద్రాయాంకటిదశేచతాడయేత్ । దుశ్చేష్టితంముఖేహన్యాదుష్టా
గజప్రకృతరథా । జఘనేస్థలి - ంసన్యాన్నేత్రమాగేదుర్భుతం । యఃక్రుద్ధప్రకృతి
ర్వాజీతంసర్వత్రైవతాడయేదితి॥ ఏవంభూతేనయంత్రాసారధినా - సమ్యగ్యథాశా
స్త్రం - నియుక్తవినీతః - ఉదైచ్ఛేఉన్నతః - ఆరట్టోనామదేశవిశేషప్రజ్ఞోశ్యఃఆరట్ట
జః - విశేషజమాత్రంమూగేసాగరాంబరాదివతావత్రైవవిశేషప్రవీతేః - తథాచహమ
నః । సూ । విశేషణప్రయోగోవిశేష్యప్రతిపత్తావతి - చటుఃశ్చపలిః పురఃపరుషశ్చ -
పాతఃప్రత్యేపోయక్తకమణితద్యథాతథా - అధఃపులయితేనమండలగతివిశేష
ః - చిత్రమస్ఫుతం - పదంపదత్రమంచకార॥శ్లో॥ శతార్ధార్థక్రమాదనైమణిండలా
యితవర్జితైః । ఉత్పల్లిస్యాశ్వముఖ్యస్యగతిరర్థపులయితేతిల్లజాత్॥ పులానామపు
తాధారాద్యనైకాపరనామా - హయానాంగతివిశేషః॥ తదుక్తంచయతీలావత్యాం॥
శ్లో॥ పుత్రాష్టనంగకామానుర్యాధారాపులనాభిధా । పునరేనాంచడోలాయాంపు
లామిర్యాహదేశకః । తల్లక్షణంచతత్రైవివోక్తం ॥శ్లో॥ షీపతిసమరశేషాసుషీపన్నగ
పాదాకప్రసరతిపురతోశ్వస్సాచధారాపులాభ్యా । వినిరసమపాదోక్షేపణామంచ
నానాంకరణమిహగతిజ్ఞాఃప్రాచూరస్యేపులాభ్యామితి॥శ్లో॥ పాష్టికప్రధానాంప్రవిధా

కారపదమథప్రళాయితేన॥ ౧౧ ॥ నీహారజాలమలినఃపునరుక్తసాం
 ద్రాఃకుర్వక్వధూజనవిలోచనపత్నమాలాః॥ క్షుణ్ణఃక్షణంయదుబలై
 దివమాతితాంసుః పాంసుదిశాంముఖమతుత్థయదుత్థితోద్భ్రైః॥
 ౧౨॥ ఉచ్చిద్యవిద్విమగ్ననద్రసభంమృగేంద్రానింద్రానుజానుచరభూపత
 యోధ్యవాత్సుః॥ వన్యేభమస్తకనిఖాతనఖాక్షముక్తముక్తాఫలప్రకర
 భాంజగుహాగృహాణి॥ ౧౩॥ బిభ్రాణయాబహుభయావకపంకపింగపిం
 ఛావచూడమనుమాధవధామజగ్ముః॥ చంచ్వగ్రదప్తచటులాహివతాక

యరాగాద్వ్యంశ్లభీకృత్యవహత్పలాయామిత్యాది పులాఖ్యమయితం ఆయనంగతిః
 పులాయితం. అయపయగే తౌభావే క్తః-తచ్ఛక్తిర్యాఅస్పృతమర్థమిత్యలావిస్తరేణ.

౧౧॥ నీహారేతి॥ నీహారజాలవత్పహినప్రవాహవత్ - మలినఃవధూజనలోచనానాం -
 పద్మమాలాః - పునరుక్తసాంద్రాఃద్విగుణసాంద్రాఃకుర్వక్ - స్వభావలోపిసాంద్ర
 త్వాదితిభావః - మయూరశృంపకాదిత్వాద్విస్పష్టబహువత్సమాసః - క్షణంయదూ
 నాంబలైవైస్సనైవః - క్షుణ్ణః - అదేదుర్భితః - దివమాకాశంఆత్మమహావీతుమిచ్ఛుఃఆ
 తితాంసుః - తసూతెస్సన్నంతాదుప్రత్యయః - సనీపంతభేదత్యత్ర - తనిపతిదరిభ్యభి
 తివిహితస్యభటోదైకత్వికత్వాదిధావః॥ సూ॥ తసూరివిభాషేతిదీఘః - పాంసుఃది
 శాంముఖ - ఆత్మత్యయదాచ్ఛాదయంత్య - తుత్థాచ్ఛాదనభిర్ధాతోఃపారాదికాల్లాట్.

౧౨॥ ఉచ్చిద్యేతి॥ ఇంద్రానుజస్య ఉపేంద్రస్యహరేః ఆనుచరా ఆనుభవినోభూ
 తయః - మృగేంద్రాక్షంహక్ - విద్విషఃశత్రూనివ - ప్రసభంప్రసభ్యా - ఉచ్చిద్యహ
 త్వా - వన్యేభానాంమస్తకేషునిఖాత్తైక్షీప్తైస్సఖానైస్సీంహసఖానైః - ముక్తా
 విక్లిర్ణాః - ముక్తాఫలప్రకరాఃభజంతితతథోక్తాని - గుహాగృహాణీవగుహాగృహాణీత్వప
 మితసమాసః - విద్విషఇవేతిలింగాత్ - ఆధ్యవాత్సుఃఆధ్యుషితవంతః॥ సూ॥ ఉపాస్వధ్యా
 జ్వసంతికర్మత్వం - వసనివానెలుక్ - నిచిన్మధిః॥ సూ॥ సన్యాధాధాతుకఇతితత్వం॥ ✽

౧౩॥ బిభ్రాణయేతి॥ అన్యేభావతయః - యావదవయావకాలక్షకః॥ ౧॥ రా
 త్కాలాత్కాతమక్లిషేయావోలప్తగ్రహమయిత్యమరః॥ సూ॥ యావాదిప్యంతఃస్థితీస్యా
 భేకకప్రత్యయః - బహుశేషయావకపంకెన - పింగంపింగశబణం - పింఛంబహామే
 వ - అవచూడంఆధాలాభికలాపంబిభ్రాణయా॥ ౧॥ అస్యోహ్యేదావచూడాఖ్యాపూ
 థ్యాః ధోనుఖచూడకావితిధ్వజాంగమహాలాయధః - చంచుస్త్రీః॥ ౧॥ చంచుస్త్రీ
 టిరుభేస్త్రీయామిత్యమరః - తస్యాఃఆగ్రేణ - దక్షాచటులాఅహిరేవతాకాయస్యాం
 తయః - ఉరగాశసూగరుడః - తస్యకేతుయస్త్వితదగిష్ఠితోధ్వజదండభ్యత్యభః - త
 యాఅభిష్టానైతేతిభావః - అనుమాధవధామహరిభిరమృగ - స్వావాసఖాగంస్వనివేశ
 ప్రదేశం - జగ్ముఃప్రాప్తః - దూరాదేవగరుడద్వజేనమాధవధామజ్ఞాత్వాతత్సన్నిహిత

యా న్యేస్వాపాసభాగమురగాశనకేతుయష్ట్యా ॥౧౪॥ ఛాయామపా
స్యమహాతీమపివతకమానామాగామిసంజగృహీరేజనతాస్తరూణాం ।
సర్వోహినోపగతమప్యవచీయమానం వధిక్ష్ణుమాశ్రయమనాగతమ
ప్యప్రేతి॥ ౧౫॥ అగ్రేగతేనవసతింపరిగృహ్యఽమ్యామాపాత్యసైంకని
రాకరణాకుతన । యంతోన్యతఃస్థితకృతస్వరమాతుమారాదుద్బాహు
నాజుహువిరేముహురాత్మవర్గాః॥౧౬॥ సీక్తాఇవాన్యతరసేనముహుజ్ఞా
నానాంక్లాంతిచ్ఛిదోవనవనస్పతయస్తదాసిం । శౌభావసక్తవసనాభర
ణాభిరామాఃకల్పదుమైస్సహవిచిత్రఫలైర్విరేణాః॥౧౭॥ యానాజ్ఞవంపరి

చికా-కాస్వాపాసాన్నిప్తజన్మరశ్యహః॥

...

*

౧౪॥ ఛాయామితి॥ జనానాంసమూహఃజనతా॥ఘా॥ గ్రామజనబంధు సహాయే
భ్యస్తల్-మహాతీమపి-వతకమానాంతరూణాంఛాయాం-అపాస్యపరిహృత్య- తయి
ష్టుర్వాదిభావః-ఆగామిసంఛాయాం-జగృహీరేన్ద్వీపక్రీః-వధిక్ష్ణుత్వాదిభావః - స
వప్రాప్త్యాగోదోషయ - త్యాగస్త్వీకారయోఃతయవృద్ధిప్రయంత్యాదిత్యాహ-
సర్వజితి- తదాహి- సర్వోజనః- ఉపగతంప్రాప్తమపి-ఆపచీయమానంక్షీయమాణం-
కమకర్తరప్రయోగః- ఆశ్రయం- సూమైర్నగృహ్యతి-కింతునాగతమప్రాప్తమపి-వ
ధిక్ష్ణుంవహఃసశీలం- ఆశ్రయముపై- సామాన్యేనవిశేషసమర్థనరూపాధికార
రన్యాసః॥ *

౧౫॥ అగ్రేగతేనైతి॥ అగ్రేగతేనపురఃప్రయాతేన - రమ్యాంపసతింనివాసం॥*
వహిపనివతిభ్యశ్చేలివసేరాణాదికౌత్యత్యయః - పరిగృహ్యంతంతీత్యాపార్యాః-
స్వయమాక్రమితుమాగచ్ఛంతః॥సూ॥భవ్యశేయేత్వాదినాకతరీర్ణంతోపాతః - తే
మంపైనికానాం-నిరాకరణేనససే- ఆకులేనవ్యగ్రణ- ఉద్బాహునాఽఽహ్యహితేన
తేనచిదితిశేషః- అన్యతః- యాంతః - అగ్రేగతగచ్ఛంతః- ఆత్మవగ్యాఃస్వయూధ్యాః
ప్లుతగ్రామాశ్రయధాతభాక్యతః స్వరోనాదః ఆహ్వయైక్ కమఃజితవ్యధాతిభా॥
సూ॥ మారాష్ట్రాతేచే- మారాదాహ్వనేప్లుతవిధానాదిభావః - ఆశునూరాత్ - ము
హుఅజువిరేకమాతాః - హ్వయతేరాగ్నిర్వాత్రు-మంబలిత్- సూ॥ అగ్రేప్రస్య
జేతిసంప్రసారణం- ద్విర్వచనముపజాదకశ్చ॥ *

౧౬॥ సీక్తాఇతి॥ అమృతరసేనసీక్తాఇత్యుత్పేక్షా- ముహుః - జనానాంక్లాంతి
చ్ఛిదఃశ్రమహరాః - కల్పద్రుమవదమృతశేకాధానేతద్వదాష్టవకాద్యసః - శా
ఖాసు- అవసక్తైలవైష్ణవసవైఃఆభరణైశ్చఅభిరామాః - వికతదైన్యస్థాపిదైః - ఆ
గ్రేప్రస్యప్రసూతైశ్చేతిభావః-వనవనస్పతయోవనవృక్షైః- విచిత్రఫలైఃవస్త్రీభరణాద్య

జన్తైరపరోక్ష్యమాణారాజ్జీర్ణరాపనయ నాకుల సౌవిదల్లాః । స్రస్తావ
కుంతనపటాః క్షణలక్ష్యమాణా వత్క్రియస్సభయకౌతుకమిక్షతే
స్త ॥ ౧౦ ॥ కంతావసత్తమ్యుబాహులతాస్తురంగద్రాజావరోధనవధూ
రవతారయంతః । ఆంగనాన్యధిభృతాస్సుబ్రహ్మచరేవగంధస్థలిశ్చచిత
యానమచుంబురాసామ్ ॥ ౧౧ ॥ ధృష్ట్వేవనజితకలాపభరామథస్తా
ద్ద్యౌఃకీణమాల్యకబరాంకబరీంతరుణ్యాః । ప్రాదుద్రవత్సపదిచంద్రక

నేకఫలయంతైః - కల్పద్రుమైస్సహ - తత్రతైస్త్రితిశేషః - విరేణుః - తద్వద్విరేణుభివ్య
దాః - సహౌసాదృశ్యే ॥ ౧౦ ॥ పహసాకల్పసాదృశ్యయాగపద్యసమృద్ధిపిపితివిశన్వి-త
థా చోపమాంకారః ॥ ... *
౧౧ ॥ యానాదితి ॥ పరిజన్తైః యానాద్వాహనాత్ - అపరోక్ష్యమాణాః ఆవతాన్య
మాణాః - రుహ్యణ్యకంతాత్కమః కింపి - శాసజాదేశః ॥ సూ ॥ రుహః సోస్యతరస్యా
మితివకారః రాణామాలోకిజనానాం - ఆననయనే ఆపసారణే - ఆకులాః సౌవిదల్లాః
కంచుకినూయాసాంతాః ॥ ౧౧ ॥ సౌవిదల్లాకంచుకినవత్సమరః - స్రస్తాః అవలోకనసం
దోభాదపస్పతాః - అవకుంతనపటాః పరిభానవస్తాద్రిదియాసాంతాః - అతవివక్షణం
లక్ష్యమాణాః - వత్క్రియాయాసాంతాస్తథోక్తాః - రాజ్ఞీః రాజశ్రీః ॥ సూ ॥ పుం
యోగాదాఖ్యామితిజీవ - జనః సభయకౌతుకం - కుక్షితేన - తాదనాద్యయం
కామాత్కౌతుకం ॥ ... *

౧౨ ॥ కంతేతి ॥ కురంగాల్ - రాజావరోధనవధూః రాజ్ఞావవరోధశ్రీః ఆవతార
యంతః అపరోహయంతః - అధిక్యతాః అంతః పురాధికారిణః - కంఠేషు స్వకీయేషు - అ
వసక్తాః - మృదవః బాహులతాతదియామేషాంతేతథోక్తాస్సంతః - స్ఫుటావ్యక్తం -
ఆంగనానితప్తరేవ - ఆన్యభాదురవరోహత్యాద్వ్యాభాషైతిభావః - అసాంవధూ
నాం - గంధస్థలిప్రకుచితయాస్వయః కుంభవత్తత్వాత్ - గంధానాం నైమకల్యాచ - న
చుచుంబుః - యావత్కర్తవ్యకారిణః శుద్ధాత్మానాసాదిచరంతీతిభావః - అన్యత్రతున
హిసాపాచారాః సావలింగానిప్రకాశయంతీతిభావః ॥ ... *

౧౩ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ అథస్తాత్తరుమూలే - నిజితః కలావళిరోపమాణారోయయా
తాం ॥ ౧౩ ॥ కలాపోభూషణే బహుళానీరేసంహతావపీత్యమరః - బ్యాకిణేన విక్షిప్తన
మాత్యేకకబరాంశారాం ॥ ౧౩ ॥ శబరః కబరశ్శారభిమానాలయభః - తరుణ్యాః కబరింకే
శహశం ॥ ౧౩ ॥ కబరీకేశహశోధేత్యమరః ॥ సూ ॥ జానపదేత్యాదినాజీవ - దృష్ట్వేదేత్యు
త్పత్తి - సపదిచంద్రకా ఆస్యసంతీచంద్రకవాక్కుయూరః - ప్రమాగ్రాత్ - ప్రాదు

౧౪ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ అథస్తాత్తరుమూలే - నిజితః కలావళిరోపమాణారోయయా
తాం ॥ ౧౪ ॥ కలాపోభూషణే బహుళానీరేసంహతావపీత్యమరః - బ్యాకిణేన విక్షిప్తన
మాత్యేకకబరాంశారాం ॥ ౧౪ ॥ శబరః కబరశ్శారభిమానాలయభః - తరుణ్యాః కబరింకే
శహశం ॥ ౧౪ ॥ కబరీకేశహశోధేత్యమరః ॥ సూ ॥ జానపదేత్యాదినాజీవ - దృష్ట్వేదేత్యు
త్పత్తి - సపదిచంద్రకా ఆస్యసంతీచంద్రకవాక్కుయూరః - ప్రమాగ్రాత్ - ప్రాదు

వాక్రూమాగ్రాత్సః ఘషికానాసహగుణాభ్యధిక్షైర్దురాసం॥౨౦॥ రోచి
ష్టుకాంచనచయాంశుపితంగితాశావంశధ్వజైఃకలదసంహతిముల్లిఖం
త్యోః|భూభర్తురాయతనిరంతరసన్నివిష్టాపాదాభివాభిభురావళయోర
ధానాం॥౨౧॥ ఛాయావిధాయభిరసుజ్ఞితభూతిశోభైరుచ్ఛ్రయిభిః
వలళపాటలధాతురాగైః | దూమ్యైరివక్షీతిభృతాంద్యిరదైరుదార

ద్రవత్ప్రద్రుతవాక్ ద్రుతౌలుక్॥సూ॥ ఉత్తాదినాక్షరజాదేశః॥సూ॥ అచిక్షు
ధాత్విత్వాదినాఉపజాదేశః- తథాహి- సంఘషికామత్సైకాకతా- గుణాభ్య
ధితైఃగుణాత్కృష్టైస్సహ- దురాసంఘానితుమశక్యమిత్యధః- అనేరకమకాత్॥
సూ॥ ఈషద్భూత్వాదినాభావేఖల్పిత్యయః- తయారెవకృత్యఖలధాభినియ
మాత్- ఆత్రభయపేతుకస్యవలాయనస్సకబరీదర్శనపేతుకత్వముత్పేక్ష్యతత్సమ
ధానాభోయమధాంతరన్యాసఃకృతకత్వస్యానయాంగేనసంకరః- జితైజేతూర
గ్రాహతుమనువితమితిభావః॥ *

౨౦॥ రోచిష్టితి॥ రోచిష్టవోరోవసశీలాః॥ *॥ అలంకృత్యాదినాఇష్టుప్రత్య
యః- తెషాంకాంచనచయానాంకనకచయానాం- రాశీనాంచ- అంకుభిఃపితంగి
తాఃపితంగీకృతాఃఅశాఃయాభిస్తైః- వంశానాంతతద్రాజకులనాంధ్వజైఃప్రతినియ
తకులిశకలనాదిచిహ్నితకేతుభిః-అన్యత్ర- వంశావేదవః- నైరేవధ్వజైఃకలదసంహతిం
సేఘసంఘాతంఉల్లిఖంత్యఃపాటయంత్యః- ఆయతందీఘం- నిరంతరంనిరంత్రం-స
న్నివిష్టాసంఘతాః- రధానాంఆవళయః- భూభతుఃగైవతకాగైః- పాదాఃప్రత్యంత
వర్షతాభవ- అభిజఘఃఅభితోభాంతిస్త- ఆశాపితంగీకరణాద్వియానిమిత్తాబాతిస్య
రూపోత్పేక్షా॥ *

౨౧॥ ఛాయేతి॥ క్షీతిభృతాంరాజ్ఞాం- నివసంత్యేష్టితనివాసాఃనివాసదేశాఃఛా
యావిధాయభిఃకాంతికైః- అనాతవసంపాదకైశ్చ॥ని॥ ఛాయాత్వనాతవేకాంతా
వితివిశ్వః- అన్యుతానాంభూతినాంభవ్యరచనానాం- సంపదాలచశోభాయైస్తైః॥ని॥
భూతిర్భవ్యనిసంపదీత్యమరః- ఉచ్ఛ్రాయిభిరున్నతిమద్భిః- బహుళంసాంద్రః-పాటలో
రక్ష్యధాతురాగోఽరికాదిరంజనంయేషాంతైః- ఉదారాణితారావశీనాంకుద్ధముక్తా
వశీనాంవిరచనానియమతైః- ముక్తాసరభూషితైరిత్యధః॥ని॥ తారాముక్తాదిసం
కుద్ధాతరశకుద్ధమాక్రికభివిశ్వః- దూష్యవక్షేతారావశీరజ్జుసంతరితికెచిత్- ద్వి
రదైఃదూష్యైఃవటమంటపైరివ॥ని॥ దూష్యంవక్షేచిత్యవభివిశ్వః-వ్యరుచకా
శోభంతేస్త॥ *॥ కృద్భోవ్యుజీతివర్తపదం- పుషాదిత్వాన్లైచ్చరజాదేశః- అత్రద్వి
రదానాందూష్యనాంపక్షకృతత్వాన్మూలచమా- నాపిన్దవః- విశేష్యపశేషణానాంకే
షించిదన్లైష్టత్వాన్తస్మాత్కేవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితేయం- ఇవశబ్దస్తుసాధు

తారావలీలిరచనైర్వ్యయచన్నివాసాః॥ ౨౨॥ ఉష్ణిష్టకాండపటకాంతర
లీయమానమందానిలప్రశమితశ్రమఘమతోదైః॥ దూర్వాప్రతానస
హజాస్తరణేషుభేజేనిద్రామఖంవసనసద్గురాజదారైః॥ ౨౩॥ ప్రస్వేద
హరిసవిశేషవిమక్తమంకూర్వాగకంక్షతసఖక్షతముష్ణిపంత్రిఆవిర్భవ
ద్దనపయోధరబాహుమూలాశాతోదరీయవద్యశాంక్షణముత్సవో
భూతే॥ ౨౪॥ యావత్సవపనమయస్సమమెవతావదవ్యాకులాః పటమ
యాన్యభిలోవితత్సప్రయోగతత్రయికలోకమగణ్యసణ్యపూర్ణాప
ణావిపణినోవిపణీర్విభజిః॥ ౨౫॥ అల్పప్రమేజనకృతోరుతరగ్రయాసై

శ్యమాత్రాగునాచకర్షిఃసంయైః॥ ... *
...

౨౨॥ ఉష్ణిష్టే॥ ఉష్ణిష్టఉద్ధృతః - యఃకాండపటపటకః - దూర్వా
ధోలంబియాసంచారాధకః పటః॥ ౨౩॥ అధఃపటకాండపటజితవైజయంతీ - తస్య
అంతరేతవకాశే - లీయమానేనప్రతీయతా - మందానిలేనప్రశమితం - శ్రమేణాధ్వభే
దేన - యద్వమతోయంస్వేదాంబు - తద్వేషాంతైః - రాజదారైఃరాజావరోధైః -
దూర్వాణాంప్రతానశ్చయవిత - సహజమకృత్రిమం - ఆస్తరణంతల్పయేషు - వ
సనసద్గురవటమంటపేషు - నిద్రాసుఖం - భజే॥ ... *
...

౨౩॥ ప్రస్వేదే॥ అంగేగాత్రే - ప్రస్వేదవారిణా - సవిశేషంసాతికయంయథాత
థా - విషక్తమతిక్లిష్టం - కూర్వాగకంచోశం - కంచుకమిత్యధః॥ ౨౪॥ చోశఃకూర్వా
సకోష్ఠ్రియామిత్యమరః - క్షతానిపునఃవిద్ధిహానిసఖక్షతాని యక్ష్మికకమణితద్యధా
తథా - ఉష్ణిపంతిఉన్తోచయంతీ - అతపిత - ఆవిర్భవత్ప్రకాశమానం - ఘనపయోధర
బాహుమూలంఘనోపయోధరౌబాహుమూలేదయస్యాస్మాతాదరి॥ *॥ నాసికాద
రేత్యాదినాజీష - యవద్యశాంక్షణంఉత్సవఃఅభూత్ - ఏతేనయానాంత్యరాచిం
తాదికరమిష్టవస్త్రాలోకసనిమిత్రం - కాలాక్షమలక్షణమాత్మక్యంకృత్యతే - నాయికా
సాధారణాప్రగల్భావా॥ ... *
...

౨౪॥ యావదితి॥ విపశిన్ఃవిపశోవ్యవహరః - సపిషామస్తీవిపశినౌవణిజః-యా
వత్సవపనమయఃసేనానివేశక్షణవివ - తావత్క్షణవివ - సమంయుగవత్అవ్యాకులాఃఆ
వ్యగ్రాస్సంతః-పటమయానివస్త్రవికారాః-పటమంటపానిత్యధః- అభిలోవితత్స
ఉభయఃశ్రేణ్యావిస్తార్య - క్రయేణజీవతీతక్రయికః॥ *॥ వస్తుక్రయవిక్రయాత్తన్న
తితస్పృత్యయః- పర్యావతక్పరితఆధావక్ - క్రయికలోకఃక్రయికజనః - యక్ష్మి
గ్రమణితద్యధాతథా అగజైర్వరసంఖ్యైః - వస్త్రైఃక్రయ్యైః పణ్యద్రవ్యైః
ణాఃఅపణాఃపణ్యప్రసారణస్థానానియాగుతాః- వివణీఃపణ్యవీధీః॥ ౨౫॥ ఆపణస్తుని
షద్యాయాంవివణిఃపణ్యవీధికేత్యమరః - విభేజఃఆసంకిర్ణంవినిమమురిత్యధః - స్వ
భావోదైః- వృత్త్యనుప్రాసాలంకారా॥ ... *
...

రుద్ధీణాలోప్తలగుడైః పరితోనుబద్ధం। ఉద్యాతముద్రుతమనోకహజా
 లమధ్యావస్యశ్శకంగుణమనల్పమవన్నవాప ॥ ౧౬॥ త్రాసాకులఃపరిప
 తకపరిలోపవేశాకాపుంభిర్నకైశ్చీదపిధన్విభిరన్వబంధి । తస్థాతథాపి
 నహుగఃకస్యనివంగనానామూఢణకపూర్ణనయనేషునాతేక్షణశ్రీః॥ ౧౭॥
 ఆస్తీణాతల్పరచితావసధః క్షణేనవేశ్యాజనః శ్రితనవప్రతికమకా
 మ్యః । ఖన్నానభిష్మమతిరాపతతోమనుష్యాప్రత్యగ్రహీచ్ఛిరనివృత్త

౧౫॥ అల్పేతః అల్పప్రణాజనెనాల్పఫలేనసముత్తేన-కృతదుతరోభూయాత్ప్ర
 యాసోయైషైః- ఆస్తిస్సవ్యశశిండస్యభూయసామకించిత్రురత్వాదితిభావః - ఉన్నీ
 న్నా-ఉద్యతాః- లోపామృత్పిండాః-లగుడాఃపండకాస్తానిచయైషైః-పుంభిరితిశేషః-పరి
 తం- అనుబద్ధమవరుద్ధం- అనసశ్శకటస్య ఆకంగంఘ్నంతీత్యనూకహఃవృక్షైః- తేషాం
 పాలస్యమధ్యాత్ - ఉద్యాతముద్భుతం- ఉద్భూత్యాద్వాతైఃకర్తరిత్యః - ఉద్రుకంపలా
 యికం- శశమృగంశేషం- అన్యఃపరః- అకాంత్యాన్నివార్యరక్షక- అనల్పంగు
 ణంమహంతముక్తమకం - అవాప - దయాళోరకామిషలోపస్యశ్శ్రితపుణ్యస్యశ్రీ
 తిఃస్సర్వత్రసులభేభావః- ఆత్రాధాంతరహమః- ఆన్యోగుణంపాశం - అకా
 వ్రయంజానః- శశమవాపజగ్రాహ - యోహంతాతస్యైవమృగఇతివ్యాధసమయా
 దితిభావః॥ *

౧౬॥ త్రాసేతి॥ త్రాసాకులఃజనవర్కనాద్యయవిమృళః - ఆతపివ-నివేశాకానికేత
 నాకా-మతః-అభీతః॥ సూ॥ అభీతఃపరితక్షత్యాదిసాద్విత్తీయా-పరిపతకాధావక-మృ
 గోహరిణః-కైశ్చీదపిధన్విభిఃధనుష్టద్భిః॥ ౧॥ ధన్వీధనుష్టాకాధానుష్ట-ఇత్యమరః-ప్రి
 హ్యదిత్వాదినిరిస్సామి - పుంభిఃనాన్వబంధినానుయాతః- బధ్నాతైఃకమఃజిలుజ్ఞే-
 తథాపిఅంగనానాంతికణాంకణాపర్యంతం- పూణాఃవిస్తీర్ణాః-ఆకృష్టాశ్చయేన
 యనాన్యవషమఃత్రైహలాఈక్షణశ్రీర్యస్యసః-అతఃకస్యచిదపినతస్థా-కింతు- వీరవిశి
 ఖపాతాధానేపిఅంగనాపాంగవిశిఖపాతకాతరఃపలాయితవేతిభావః - అత్రజనాలో
 కనూత్యభయహేతుకస్యమృగానవస్థానస్యాంగనాపాంగేషు హతిచాతుకతోవృత్తై
 శ్చాదైతూత్పైక్ష-సావవ్యంజకావ్రయాగాత్ప్రతీయమానాపేలోశ్చహతేక్షణశ్రీరితి
 విశేషణకతోవృత్తత్వాతా-వ్యవంగంచాంగమితిసంకరః॥ ... *

౧౭॥ ఆస్తీర్ణేతి॥ క్షణేనఆస్తీణాతల్పం - వేశ్యావృత్తేశ్శయ్యావ్రధానశ్వాత్వా
 గేవసంజ్ఞితకయ్యంయథాతథా - రచితావసధఃకల్పితనికేతనః॥ ౧॥ స్థానావసధవాస్తుచే
 త్యమరః-కృతేన-నవప్రతికమకానూతనప్రసాధనేన-కామ్యఃస్పృహణీయః - అభి
 న్నమతిరక్రాంతచిత్తః-ఆగణితాప్యభేదఇత్యధః-వేశ్యాజనః - ఖన్నానభిష్మకాంతాకా
 ఆపతత-ఆగచ్ఛతఃమనుష్యాపురుషాః- చిరనివిష్టఇవతత్త్రైవనిత్యనాస్తవ్యభవేమ్య

వోపచారైః || ౨౮ || సస్మిన్ పయః పపుర నేనిబరంబరాణిజముర్విసంధృత
 వికాసిభిసప్రసూనాః | సైన్యాశ్చియోమనువభోగనిరథః కత్వదోష
 ప్రవాదమమృజన్నగనిమ్నగానాం || ౨౯ || నాభిప్రాదైః పరిగృహీతరయాణి
 నిమ్రోక్షస్త్రీణాంబృహజ్జఘనసేతునిపారితాని | జగ్ముజ్లానిజలమం
 డుకవాస్యఫల్లువల్లద్వనస్తనతటస్త్వలితానిమందం || ౩౦ || ఆలోలపుష్కరము

శ్రీకృష్ణ-ఉపచారైః శీతాంబుతాంబూలాదీనాం తా-రైః - ప్రత్యగ్రహిత - వశీచకా
 రే వ్యధాః || ... *
 ...

౨౮ || సస్మరితి || సేనాయాం సమవేతానై స్సన్యాసై నికజనాః || సూ || సేనాయా
 వేతిన్యాసప్రత్యయః - సగనిమ్నగానాం - యాశ్చియస్స కృద్ధయః - తాసాం బ్రహ్మభో
 గః ఉపభోగాధావః || ౨౯ || క్వచిత్ప్రసజప్రశ్నభేషిసర్వోమనాసమ్యతే - యథాలజ
 ర్శనమృత్రవణమనుచ్ఛరణమగుపలభిరభావఇత్యాది - తేనయన్నిరథః కత్వం నిష్ఫలత్వం
 తదేవదోషః - తేనయః ప్రవాదోనిందా - తంతమృజకామాగ్జ్వా - మృజూశుద్ధా లక్ - ఆ
 దిత్యాచ్చసాలక్ || ౩౦ || మృజేరబాదోసంక్రమేవిభాషావృద్ధిః - ఇతివికల్పాద్వృద్ధ్య
 భావః - మాజానప్రకారమాహ - సస్మిన్ సాననంచక్ర - పయః పానీయం - పక్షః - ప్లాశాచే
 పాపానైలిట్ - అంబరాణి అస్సేజః అక్షైశ్చయః - శిబిరశుద్ధాబుచూత్యాదిత్యాద్య
 జ్ఞాపితద్విర్భావః || సూ || నిజిభ్యస్తపదిభ్యశ్చైలియేద్వసాదేశః || సూ || జిబాంత్రయా
 తాంగుణజ్ఞాపిత్యధ్యాసస్యగుణః - దృతానిరకాసిభిసప్రసూనానివికసిత పుష్కరాణి
 నైస్తై || ౩౧ || విసప్రసూనరాజీవపుష్కరాంభోరుహజీవిత్యమరః - విసంమృతాశం - జ
 త్సుః శిశుయాంచక్రః - ఘసేలిట్ || సూ || గమమానేత్యాదినా ఉపభాషావేచత్వం ||
 సూ || శాసివశిఘ్రసేనాంచేచత్వం - స్యానాద్యవభోగేనాత్మనైరథః కన్యం నిరాచక్ర
 ర్యధాః - ఆత్రదోషమాజానస్యస్మాదాదివాక్యాసంహతుకత్వాద్వాక్యాధాహ
 తుః సంకావృత్తిగమలంకారః - స్నానాదిక్రియాసముచ్చయస్త్యంగమస్యేతిసంకరః ||

౩౦ || నాభీతి || స్త్రీణాం నిమ్రోక్షంభరైః - నాభయవివక్షాదాతైః పరిగృహీతర
 యాశ్చిప్రతినిష్ఠినేగాని - బృహద్భిః జఘనైరేవసేతుభిః నివారితానిప్రతిహతగతికాసీత్వ
 ధాః - జలమేవమండుకరాద్యం వాద్యలితేషు - జలమేతేనపాశ్చిసాత్థాపృతవలేణతా
 దితం మండుకవద్వనతీతప్రసిద్ధం - తేన - వల్లుసుందరం - వల్లద్భిః చలద్భిః - ఘనైః ప్రస
 తైః ఫలితానిఘ్రలసంగమితాని - జలానిష్టార్యోక్తిసగనిమ్నగానాం సలిలాని - మందంజ
 గుః - ఆత్రజలమందగమనస్యవిశేషణగత్యాయప్రతిబంధాదిపదార్థసాతుకత్వాత్
 ద్ధాతుకంకావ్యలింగం || ... *
 ...

౩౦ || ఆలోలేతి || హస్తీనాం సమూహః పక్షికాని || సూ || అచిత్తహస్తీధేనాష్టక్ -
 ఆలోలానియానిపుష్కరాణిహస్తాగ్రాణి || నిపుష్కరంకరిహస్తాగ్రాణ్యమరః - తేహం
 ముఖైః రంద్రైః ఉల్లసితాని - ఉల్లసన్తి - తైరంబువత్పక్షః - భద్రేనాభ్యక్తిమేకలయ

భోల్లసిలేరభీష్టముఁబహూపురభితోవపురంబువమైః | ఖదాయ
తశ్వసితవెగనిరస్తముగ్ధమూఢకస్యరత్నైకరైరివహస్తీకాని || ౩౧ || యేవ
క్షీణఃప్రథమమంబునిధింప్రవిష్టా యేత్త్వింద్రపాణితులితాయుధలుానప
క్షాః | బేజగుర్ద్రదివతయస్సరసీర్విగాఢమూక్షిప్తకెతుకుథనైస్యగజచ్ఛలే
న || ౩౨ || ఆత్మానమెవజలచేఃప్రతిబింబితాంగమూచకామహాత్యభిముఖా
పతితంసమీక్ష్య | క్రోధాదధావదపభీరతితూణకమన్యనాగాభియుక్త

తస్యద్రావీయసః-శ్వసీతసోఽచ్చాప్తగమాగుఃస్యవేగేననిరస్తాః బహుర్ముప్తాః-యేము
ద్వాస్సుందరాఃమూఢకాన్యాః మూఢకనిభవాః || సూ|| శరీరావయవాచ్చేతియత్ప్రత్య
యః|| సూ|| యేచాభావకమణాఃరితిప్రకృతిభావాత్ || సూ|| సప్రదృతఇతిటిలోపాభావః-
రత్ననికారాముక్తాఫంప్రజరాః - తెరివేత్పుష్పేగ్రితా-వపుః - అగ్నిష్టమభీతఃవరితః-ఉ
ద్భావభూపుఃసిమిచుః-ఉక్షసేవచే || * || ఇబాదేశ్వగురుమలోన్యచ్ఛత్యాప్తప్రత్య
యః స్తో || గజేంద్రజేమూతవరాహశంఖమత్సాస్త్రిహికుర్తున్యద్భవవేణజాని | ముక్తాఫ
లాని ప్రధితాన్లోకే తేషామతుశక్తున్యద్భవమేఽభూరితి - గజానాంముక్తాకరత్వే
ప్రచూణం || *

౩౧ || యఇతి || యేవక్షీణఃపక్షమంతః-ఇంద్రేణఅచ్చిన్నపక్షాద్విస్ఫర్జః - సంసర్గేణ
ఇనిప్రత్యయః - తేఽద్రపతయోమైనాకాదయః-ప్రకృతంప్రాక్ - అంబునిధింప్రవిష్టాః
గతాః-యేషియేత్త్విత్సర్థః- ఇంద్రస్యపాడినా - తులితేనక్రీరితేనఅయథనవజ్జేణ
లూసపక్షాఃశిక్షగరుతఃతే - ఆద్రపతయః- ఆక్షిప్తాఃఅవసీతాః - కెతవోధ్వజాః-కు
ధాఃశస్త్రాస్తరజానిదయేషాం || ని | ప్రవేశ్యాస్తరణంపణాఃపరిస్తాఃకుభోద్వయూరిత్య
సుర-తిమంపైన్యగజానాంఛలేన-సరసీః-విగాఢంవిగాహితుం || * || స్వరసేసూ
యతిసూశావితోవేతివికల్పనైదాగమః - జగ్ముః-అశ్రగజచ్ఛలేనైఃఫలశబ్దైస్సగజత్వ
మహ్మూర్వాద్రుత్సారోపజాచ్ఛాదిశబ్దైరసత్వత్వప్రతిపాదనరూపోపహ్మచాలకా
రః-శేనపక్షవతామద్రాణాంసాగరావగాహదర్శనాత్తత్త్వరాత్స్వయమపిసలిలమవ
గాహమానాఃసాక్ష్యాణాసపక్షాః-పర్వతావైతదృశ్యత్వేగ్రితావ్యభిలే || *

౩౨ || ఆత్మానమితి || మహేభాః-జలధేజకలశయస్య- మహతిడిర్కాప్రతిబింబితం
అంగంయస్యతం- అభిముఖావతితంఅభిముఖమాగతం - ఆత్మానమేవఆత్మప్రతిబింబ
మేవేత్సర్థః-సమీక్ష్య-ఆన్యనాగేనప్రతిగజేనఅగ్నియక్షాఅభిద్రుతఇవ - అంతూణం
అపభినిర్భీకస్స-క్రోధాత్ - అభావత్ || * || పాసూగ్రిహితసూత్రేణసప్తధాకావాదే
శః- అహోబలిమాధేగ్నంస్తయః - యుక్తంమహేభాగేఽతిభావః - అభియక్షవేత్స
త్వేగ్రితామూః ప్రతిగజాగ్రింబింబంభనత్వాచ్ఛాగ్రింతమదుత్వేగ్రితయారంగాభిభావన
సంకరః || *

ఇవయుక్తమహేమహేభః॥ ౩౩ ॥ నాదాతుమన్యకరిముక్తమదాంబుతి
 త్తంభూతాంకుశేననవిహేతుమవీచ్ఛతాంభః॥ రుద్ధేగజేనసరుమాసరిణో
 వతారేరిక్తోదపాత్రకరమాస్తచిరంజనాఘః॥ ౩౪ ॥ పంథానమాశువిజ
 హీహిపురస్తనాతేపశ్యప్రతిద్విరదకుంభవిశంకిచేతాః॥ స్తంభేరమః
 పరిణినంసురసావృప్తైతిషిద్ధైరగద్యతససంభ్రమమేవమేకా॥ ౩౫ ॥ కీణం
 శనేరసుకపోలమనేకపానాంహస్తైర్విగాఢమదతాపరుజశ్శమాయ॥ ఆ
 కణాముల్లలితమంబువికాసికాశనీకాశమాపసమతాంసితచామరస్య॥

౩౩॥ నేతి॥ అన్యకరిణాప్రతిగజేన- ముక్తనమదాంబునా- తిక్తంసురభి॥ ని॥ కటు
 తిక్తకహయాస్త్రసారభ్యేపిప్రతీకీతాభివేశవః - అంభఃజలం- ఆదాతుంనేచ్ఛతా
 నిచ్ఛతా- విహేతుమవీచ్ఛతాక్రంభవిహేతుభ్యామవీచ్ఛతావః- భూతాంకుశేన- సరుమా
 సక్రంభేనగజేన- సుతః- అవతారేతీర్థేరుద్ధైసతి - జనాఘఃరిక్తాన్యదపాత్రాదియేమ
 తె- కరాయస్త్రిగ్రముణితద్యథాతథా- చిరం- ఆస్తవతివత్ - అసంజవేశనేలత్॥
 సూ॥ ఏకహలాదౌపురయితవ్యైస్యతరస్యావిత్యుదకశబ్దస్యవికల్పాదుదాదేశః॥ *

౩౪॥ పంథానమితి॥ పంథానంఅశువిజహీహిజహి- ఓహాత్త్యా॥ *॥ లోటస్య
 హీహిహిరాదేశః॥ *॥ ఆచహవివివికల్పాదికారాదేశః- పురోగ్ర- తెతరుణ్యాతవ -
 ప్రనాపశ్య- ప్రతిద్విరదస్య- కుంభౌవిశంకరభివిత్యుదకశబ్దశంకిచేతోయస్యసః - కుంభ
 భ్రాంతిమానిత్యధః- అతపివభ్రాంతిమదలంకారః- స్తంభేతృజేరమతఇతిస్తంభేరమః
 ఇభః॥ ని॥ ఇభః- స్తంభేరమఃవదీత్యమరః॥ *॥ స్తంభకర్ణాద్యోరవిజసోరిత్యుద్యుత్య
 యః॥ సూ॥ తత్పురుషేకృతిహంశమిత్యుక్-పరిణితుంభిరక్రృహన్తుమిచ్ఛఃపరిణినం
 సుః- నమేస్సన్నంతాదుద్రత్యయః॥ సూ॥ ఏకాచఉపదేశేనుదాత్రాదితీర్థాదిపాదః- అ
 సాఉపైతి- పురైతిహర- పురోపైతిత్యవ్యయః- ఉపైత్యతీత్యభః॥ సూ॥ యావత్పురా
 నిపాతయోలఃశిభవిష్వదభేలః- ఇతిషిద్ధైర్విప్రైః॥ ని॥ షిద్ధఃపల్లవికోవిభిభిత్వమ
 రః- ఏకాకాచిత్- ఎవముక్తరిత్యా- ససంభ్రమంసత్వరం- అగద్యతగదితా॥ *

౩౫॥ కీణమితి॥ అనేకపానాంద్విపానాం - విగాఢఃప్రరాఢఃయోమదేనతాపః -
 సవివదుగ్రోగఃతస్యాశ్శమాయశనైమణంబదంహస్తైః- అసంజవీల- కవీలయోః- కీణం
 షీస్తం- ఆకర్ణంకర్ణపర్యంతం- ఆశ్శర్యాదాభివిధ్యోరిత్యవ్యయిభావః - ఉల్లలితము
 త్పతితం- వికాసీయత్కాశంకాశకుసుమం- శేనసదృశంకాశనీకాశం- నిత్యసమా
 సత్వాదస్యపదవిగ్రహః- అతపివ॥ ని॥ స్యురుత్తరపదైత్వమినిభసంకాశనీకాశప్రతికా
 శోపమాదయిత్యమరః- అంబుసలిలం- కర్తృ- నితచామరస్య- సమతాంసాదృశ్యం-
 అప॥ *॥ తుల్యాభేరమహేమభ్యామితిపద్యైః ఉపమాలంకారః॥

౩౬॥గండూపమర్మిత్వతాపయస్సరోవం నా కేనలబ్ధపరవారణమౌ
రుతేన | అంభోధిరోధసివృణుప్రథిమానభాగరుద్ధోరుదంతముసలప్రస
రంనిపేతే || ౩౭ || దానందదత్తపిజలై స్సహసాధిరూఢేకౌవిద్యమానగ
తిరాసితుముత్సహేత | యద్దంతినఃకటఃటా హతటాన్త్రిమంక్షౌమం
క్షూదపాతిపరితఃపటలై రభీనాం || ౩౮ || అంతజలౌఘమవగాఢవతఃక
పోతౌహిత్యాక్షణంవితతపక్షతిరంతరిక్షే | ద్రవ్యాశ్రయేవ్యపిగుణేషు

౩౬॥ గండూపమితః | లబ్ధిః - వరవారణస్యప్రతిగజస్య - మారుతస్సమదగంధవా
హూయేనతేన - ఆతపివసరోవంయథాతథా - సయస్సఃపానియస్యగండూపంముఖపూ
రణంముఖాంతరగతఃపయశ్చత్యథః || ని॥ గండూపముఖపూరణమితిహలాయధః -
ద్విలింగత్వపిపుల్లింగపివాస్యక్రయోగవిత్వాహవామసః! * || లింగాధ్యాహరోవెత్వత్ర -
క్షుద్ధితవతాత్వక్రవతా - నాకేనగజేన || ని॥ మతంగజోగజోనాగఇత్యమరః - అంభోధి
రోధసిసరస్తీరే || శ్లో॥ దంతయూరుభయోమఃశ్వేప్రథిమానమితిస్తుత్తం | వృణునాద్రధి
మానభాగేన - రుద్ధఃప్రతిబద్ధః - ఉరూయాదంతోముసలావివ - తయోఃప్రసరఃప్రవేశో
యస్తీన్మనుషాశితద్యథాతథా || ని॥ అయోగంముగలోస్త్రీస్యాదిశ్యమరః - నిపేతేనవ
తితంభావేలిట్ - క్రోధవేగాదల్పబలక్ష్యోరోధః పహృత్యపారవశ్యాత్స్వయంచాధోము
ఖఃపవాతేత్యథః - క్రోధాంభాఃకింకుర్వంతీతిభావః || ... *
౩౭॥ దానమితః | దీయశ్చఇతిదానంధనం - మదశ్చ || ని॥ దానఃగజమదెత్వాగర్వివి
శ్వః - తద్దదత్తపివితరత్యపి - దాతర్యపీత్యథః - సహసాఅకస్మాత్ - స్వరాదిత్వాద
వ్యయమితికాకటాయనః - బలైర్బద్ధైఃసితైశ్చ || ని॥ జలంగోకలలేనీచేక్రీభేదేవజడ్య
వదితివిశ్వః - అధిరూడేఆక్రాంతేసతి - పిద్యమానగతిగత్యంతరవాగ్గమనసమధః -
కఃపుమా - అనితుంతప్రసౌతుం - ఉత్సహేత - నకోపీత్యథః || * || శకభృషత్వాది
నాతుమ - యద్యస్తాత్కారణాత్ - మిమంక్షోఃమల్లుమంజ్జితమిచ్ఛోః - మనోజే
స్సన్నంతాదప్రత్యయః - దంతినః - కటోగండఃసవివకటాహఃఖర్వరః || ని॥ కటాహఃఖ
ర్వరోస్త్రీయామితివైజయంతీ - తస్యతటాత్ప్రదేశాత్ - అభీనాంపటలై స్సంక్షైః - పరి
తఃమంక్షుద్రాక్ || ని॥ ద్రాక్షుంక్షుసవదిద్రుతమిత్యమరః - ఉదపాతిఉత్పతితంభావేలు
జ్ || * || చిణాలుగితిశబ్దస్థలుక్ - విశేషఃపాహునస్యసమర్థరూపాధాంతరన్యాసః || *

౩౮॥ అంతరితి | జలౌఘంకఃఅంతరజలౌఘం - విభక్త్యథావ్యయిభావః | ఆ
ధవా - జలౌఘంజలపూరం అంతరభృంతర - ఆవగాఢవతఃప్రవిష్టవతః || * || గాహ
ర్మిత్వేతిక్రవతుప్రత్యయః - ధత్వధత్వస్థుస్థధలోపాః - గజస్య - కపోతాహిత్యాక్షణం -
అంతరిక్షేఉపర్యాకాశే - వితతపక్షతింస్పృతపక్షమూలః - ఆమూలాద్విరతపక్షఇత్య
థః || ని॥ స్త్రీవక్షతిఃపక్షమూలమిత్యమరః || * || పక్షతిరితిప్రత్యయః - ఆగజఃగు
ణేషురూపాదిహ - ద్రవ్యమాశ్రయోయేషుం తెషుద్రవ్యాశ్రయేవ్యపి - అయతనేద్ధత్వాద్ధ

౩౯॥ అంతరితి | జలౌఘంకఃఅంతరజలౌఘం - విభక్త్యథావ్యయిభావః | ఆ
ధవా - జలౌఘంజలపూరం అంతరభృంతర - ఆవగాఢవతఃప్రవిష్టవతః || * || గాహ
ర్మిత్వేతిక్రవతుప్రత్యయః - ధత్వధత్వస్థుస్థధలోపాః - గజస్య - కపోతాహిత్యాక్షణం -
అంతరిక్షేఉపర్యాకాశే - వితతపక్షతింస్పృతపక్షమూలః - ఆమూలాద్విరతపక్షఇత్య
థః || ని॥ స్త్రీవక్షతిఃపక్షమూలమిత్యమరః || * || పక్షతిరితిప్రత్యయః - ఆగజఃగు
ణేషురూపాదిహ - ద్రవ్యమాశ్రయోయేషుం తెషుద్రవ్యాశ్రయేవ్యపి - అయతనేద్ధత్వాద్ధ

రూఢిలో వణింపు పగ్గతెత్తవాల్గి యొగజన్య॥౩౯॥ సంసర్పిభిః పయసి
 యైరిక రేణురానై రంభోజగర్భరజ సాంగనిమంగిలాచ॥ క్రిడోపభోగమ
 నుభూయ సరిన్త హేభా వనోన్యవస్త్ర పరివృత్తిమివ వ్యథతాం ॥౪౦॥
 యాంచంద్రైశ్చ మౌదజజలస్య హానదీనాం నేత్రత్రయంవికసతో విద
 ధుగజ్జేంద్రాః । తాంప్రత్యవాపురవిలంబితము త్తరంతో ధౌతాంగల
 గ్ననవనీలపయోజవత్తైః॥౪౧॥ ప్రత్యన్యదంతిసశితాంకుశదూరభిన్నని
 ర్వాణనిర్వదస్సజంచితంనిషాదీ॥ రోద్ధుంమహాశనుఃపరిబ్రథిమానమాగా

వ్యసమహమ్మ కాధీనసత్రాకేషుసత్స్వపీత్యథాః - పుధగ్గతఃజలమన్జునభయాత్సాన్వత్ర
 యవహారేణ్యతః - నీలోవణఃనీలరూపం - గజనీలమవర రాజ॥ ని ॥ గుణశుక్లాదయః
 పుంసీన్యమరః - అత్రాళిగజేసాదృశ్యాద్యజనీలత్వంసాన్వత్రయాద్యత్రోపలభినిర్వాహ
 యపుథక్స్తితివిశిష్టముత్పేక్ష్యతే॥ ... *
 ౩౯॥ సంసర్పిభిరితి॥ సరిచ్చమహాభశ్చ- తా- పయసి - సంసర్పిభిఃగజాత్పరిష్టలేవి
 స్సృత్యతైః - యైరికరేణవపరాగాః- యైఃకరజైః - కరజేషుజ్జ- అంగనిమంగిలాగజా
 గసంగినా- అంభోజగర్భరజసాపద్మాంతఃపరాగేణచ-నిమిలైసక్రిడయాలిలయా- ఉ
 పభాగంసంభాగం- అనుభూయ- అన్యోన్యమిధః-వస్త్రహేమఃపరివృత్తి-వినిమయం
 వ్యథతాంఆకురుతామివ- దధాతేలజివరత్నైవదేతశఃతామాదేశః - ఆత్రసరిన్తహేభా
 యాఃప్రతియమాననాయకానాయకాభేదాభ్యవసాయసస్త్రవినిమయాత్పేక్ష్యతే॥*

౪౦॥ యామితి॥ గజేంద్రాఃవికసతఃసమంతాత్సయన్తైలబిందువత్స్త్రిసరతః-మ
 దజలస్యచంద్రశ్చంద్రకాకావ్రమౌండలైః- మహానదీనాంచయాంచేత్రక్రియం- వి
 దధుఃచక్రః - ఉత్తరంతఃజూన్నిగ్గచ్ఛంతః- ధౌతేషుతైలితేషు- అంగేషులైస్స
 కైఃసవనీలపయోజవత్తైర్నిలోత్పలదలైః- అవిలంబితంక్షేప్రమేవ - తాంచేత్రక్రియం
 ప్రత్యవాపుఃప్రతిభజిరే - అత్రగజానాంసదీనాంచసమనేత్రక్రివినిమయాత్ప్రసమపరి
 వృత్తిరలంకారః॥ శ్లో॥ సమన్యూనాధికానాంచయదావినిమయాభవేత్ । సాకంసమా
 ధికన్యూనైఃపరివృత్తిరసౌమతేతిలక్షణాత్॥ ... *

౪౧॥ ప్రతీతి॥ అన్యదంతినంప్రప్రత్యన్యదంతి- ప్రతిగజాభిముఖమిత్యథాః॥ * ॥ ల
 క్షణేనాభిప్రతిఅభిముఖ్యేషత్యవ్యయీభావః- చలితంధావంతం - ఆతపివనిశితేనఆచకు
 శేన- దూరంగాఢాయధాతథా- భిన్ననిర్వాణమపాంగదేశః॥ని॥అపాంగదేశోనిర్వా
 ణమిత్యమరః- తస్మాత్సరిన్తనిస్సరత్అస్యగ్యస్యతం-మహాభౌ- రోద్ధుంగృహీతుం-ని
 షాదీయంతా - పరిబ్రహతేప్రభవతిపరిబ్రథఃప్రభు - బృహబృహంహర్వాకర్తరిక్త
 ప్రత్యయే ॥ * ॥ ప్రభాపరిబ్రథఇతిసకారసకారయోగోపః - నిష్ఠాతకారస్యభత్వం
 చనిపాత్యతే - అన్యథాభలోపస్యపూర్వత్రాసిద్ధైర్నన్నాదిషు॥ * ॥ రఘుతోహలాదె
 లాఘూరితిరేఫాదేశోనన్యాదితి- తస్మాదిమనిచిరేఫాదేశేపరిబ్రథిమా- సజ్జసమాశు-

౪౧॥ ప్రతీతి॥ అన్యదంతినంప్రప్రత్యన్యదంతి- ప్రతిగజాభిముఖమిత్యథాః॥ * ॥ ల
 క్షణేనాభిప్రతిఅభిముఖ్యేషత్యవ్యయీభావః- చలితంధావంతం - ఆతపివనిశితేనఆచకు
 శేన- దూరంగాఢాయధాతథా- భిన్ననిర్వాణమపాంగదేశః॥ని॥అపాంగదేశోనిర్వా
 ణమిత్యమరః- తస్మాత్సరిన్తనిస్సరత్అస్యగ్యస్యతం-మహాభౌ- రోద్ధుంగృహీతుం-ని
 షాదీయంతా - పరిబ్రహతేప్రభవతిపరిబ్రథఃప్రభు - బృహబృహంహర్వాకర్తరిక్త
 ప్రత్యయే ॥ * ॥ ప్రభాపరిబ్రథఇతిసకారసకారయోగోపః - నిష్ఠాతకారస్యభత్వం
 చనిపాత్యతే - అన్యథాభలోపస్యపూర్వత్రాసిద్ధైర్నన్నాదిషు॥ * ॥ రఘుతోహలాదె
 లాఘూరితిరేఫాదేశోనన్యాదితి- తస్మాదిమనిచిరేఫాదేశేపరిబ్రథిమా- సజ్జసమాశు-

దాక్రాంతతో నవశమేతి మహాకావరస్య॥౪౨॥ సేవ్యోపి సానుమాయస
కలనాయయంత్రానీతేనవన్యకరిదానకృతాధివాసః । నాభాజితేవలమ
భాజిగజేనశాఖినాన్యస్యగంధమపిమానభృతస్సహంతే॥౪౩॥ అగ్రీంద్ర
కుంజచరకుంజరగండకావసంత్రాంతదానపయసోవసపాదవస్య॥ సేనా
గజేనమథితస్య నిజరసూనైమకమైయథాగతమ గామికులైరళీనాం॥
౪౪॥ నోచ్చైర్యదాతరుతలేచుముస్తదానీమాధారణైరభిపితాఃపృ
థుమూలశాఖాః॥ బంధాయచిచ్ఛిదురితాస్తరత్ననైవనైవాత్మసేనమథవా

తంబరిబ్రథిహానంతసామధ్యకం - ఆగాత్ ॥ *॥ భిక్షోగాదుజీతాదేశః - తదాహి - మ
హాకావలీయా - ఆక్రాంతతఃబలాత్కారాత్ - పరస్యవశంనైతి - సామాన్యేనవిశే
షసమర్థనరూపాధాకంతరన్యాసః॥ ... *
౪౨॥ సేవ్య ఇతి॥ యంత్రానిమేదితా - ఆకలనాయంబంధనాయ - సానునయంస
సాంత్యం - నీతేనసమీపంప్రాపితేనగజేన - వన్యకరిదాత్యైకృతః - అధివాసోవాసనాయ
స్యసః - తన్గంధీత్యర్థః - శాఖీవృక్షః - వ్రీహ్యదిత్యాదినిః - సేవ్యోపిగ - నాభాజినాసే
వి - భజసేవాయాంకమణిబింబ - చిక్షోబుగ్వృద్ధిశ్చ - కింతుశేవలం - ఆభాజితభంజిత్య
ర్థః - భంజోఽమదనే ॥ *॥ భంజేశ్చణీవిభాషానలోపః - శేషంపూర్వవత్ - తదా
హి - మాసభృతోహంకారిణః - అన్యస్యగంధమపి - నసహంతే - పరంతుకిముతేతిభావః -
అతోవృక్షభంజనంయంక్రమేవేత్యర్థః - పూర్వవదలంకారః॥ ... *

౪౩॥ అగ్రీంద్రేతి॥ అగ్రీంద్రస్యైవతస్య - కుంజేషుచరతియస్తస్యకుంజరస్య -
గండకావసంత్రాంతం - దానపయఃపదాంబుయస్యతస్య - అతపి
వసేనాగజేన - మథితస్యభగ్నవసపాదవస్య - నిజైరాత్మీయైః - ప్రసూనైఃపుష్పైః - ని
జమాత్మీయనిత్యహారితివైజయంతి - క్షేష్ణానం - క్షాయతేర్భావేటిట్ - అశీనాంకునై
స్తుయథాగతం - అగామిఅగతక్రమేత్యైవగతం - నతుక్షానమిత్యర్థః - ఆపద్యాత్మీయా
నాత్మీయహ్మాఃఅయంభేదఇతిభావః - గమేగత్యర్థఃస్యాకమకత్వాద్భావేలుక్ - ఇ
భవనపాదసానం విశేషణసామ్యాదాపన్నాద్భావమ్యప్రతీతేః కథంబిత్తమాసోక్తి
రున్నేయా॥ ... *
౪౪॥ సేతి॥ ఇభాగజాః - యదాఉచ్చైఃఉన్నతేషుతరుతలేషు - నముఃనావతకంత,
తదానీంత్రానీరణైర్యంత్రభిః - అభిహితాఃఇమాకాభిందీప్యపదిస్తాస్సంతః పృథ్వాఃమూ
లశాఖాః - బంధాయస్యబంధనాయైవ - తరసాబలేన - అత్తనాస్వయమేవ - చిచ్ఛిదుః -
నచైతద్భృత్కమితిభావః - యద్వా - మూధానాయంక్రమేవేత్యాహఅథవేతి - అథవా - మ
దాంతైః - అత్తసేనమాత్మనైహితం - నక్రియతేవ ॥ *॥ అత్తకావిశ్వజనభాగోత్తరవదా
త్థఇతిభవత్యయః॥ *॥ అత్తాత్వానౌఖిఇతిప్రకృతిభావాత్ ॥ *॥ నస్తద్భితభితిలోపా
భావః - పూర్వవదథాకంతరన్యాసః॥ ... *

౪౫॥ సేతి॥ ఇభాగజాః - యదాఉచ్చైఃఉన్నతేషుతరుతలేషు - నముఃనావతకంత,
తదానీంత్రానీరణైర్యంత్రభిః - అభిహితాఃఇమాకాభిందీప్యపదిస్తాస్సంతః పృథ్వాఃమూ
లశాఖాః - బంధాయస్యబంధనాయైవ - తరసాబలేన - అత్తనాస్వయమేవ - చిచ్ఛిదుః -
నచైతద్భృత్కమితిభావః - యద్వా - మూధానాయంక్రమేవేత్యాహఅథవేతి - అథవా - మ
దాంతైః - అత్తసేనమాత్మనైహితం - నక్రియతేవ ॥ *॥ అత్తకావిశ్వజనభాగోత్తరవదా
త్థఇతిభవత్యయః॥ *॥ అత్తాత్వానౌఖిఇతిప్రకృతిభావాత్ ॥ *॥ నస్తద్భితభితిలోపా
భావః - పూర్వవదథాకంతరన్యాసః॥ ... *

క్రియతేమదాంతైః॥౪౫॥ ఉష్ణోష్ణశీతరస్యజ్వలన్మృదాంశరుక్షల్లసీ
లనల్లినోదరతుల్యభాసః । ఏకాన్వితాలశిరసోహరిచంద్రనేమనాగాఽ
బబంధురపరావృతజానిరాసుః॥౪౬॥ కంఠాయతఃకటభవంగంధికోమ
దెనసంధంసుగంధిమమలీనవతానగస్య । స్థూలైస్తస్మిన్తలకలావళికోమ
తనకంతేగుణత్వమల్పినాంవలయెనభజే ॥౪౭॥ నిధూకతపితమపిబాలక

౪౫॥ ఉష్ణోష్ణశీతరస్యజ్వలన్మృదాంశరుక్షల్లసీ
ద్విర్వచనం- కమధారయవద్భావాన్మృదాంశరుక్షల్లసీ
తథోక్తాః- క్విప్-అంతఃప్రబలోక్తాఃప్రవృద్ధతాపాఃఉష్ణంబివచం॥ వా॥ ఉష్ణ
ల్లసంభల్లయారువసంభ్యానమితిఉవసగేపిభూనిస్తానత్వం- తస్యనీలననస్యనీలో
త్పలస్యఉదరేణతుల్యభాసస్సచూనకాంతీ-కృష్ణవణానిత్యధః- విశాలశిరసఃవి
భుజుస్తకాః- ఏకాకతచిన్నాగాః- గజానిత్యధః- హంబందనేషు చందనవిశే
షేషు॥ ని॥ తైలవణికగోశీర్షహరిచందనమస్త్రీయామిత్యమరః- బబంధుః-అపరా
న్నాగాఃఅహీనిత్యధః॥ ని॥ గ్రహభాగిహిగజానాగాఃఉభయత్రాపివైజయంతీ-
నిరాసుఃనిర్వాసయామాసుః- అసతేలిట్ - అత్రోభయేషామపినాగానాంప్రకృత
త్వాత్కైవలప్రకృతశ్లేషః॥ *

౪౬॥ కంఠాయతఃకటభవంగంధస్థలం- కంఠాయతఃకటః॥కంఠాద్వి
భ్యోన్యత్- తతశ్చక్రిత్రత్యయః- కంఠాయతేభాదాతుప్రకృతిత్వాదుభయపదిత్వం-
కరిణః మదెన-సుగంధింశౌభనగంధం-గంధస్యేవైతవేకాంతగ్రహణంనాద్రయంతేక
వయః, నగస్యవృక్షస్య- సుంధంప్రకాండం- అనులీనవతాతత్రస్మిన్వేత్యధః॥॥లి
యతేన్ద్వీతిక్రవతుప్రత్యయః॥ *॥ ల్వాదిభ్యుభినిస్తానత్వం-స్థూలానాంఇంద్రనీలశక
లానాం- అవళివత్కోమరేనరమ్యేణ- అలీనాంవలయెనకంఠెగుణత్వంకంఠభూషణ
త్వం॥ *॥ అమూఢామస్తకాత్పాన్వంగావకామభిత్వేణ- భేజేప్రాస్తం- కమణిల
ట్- అత్రఅలీవలమెఇంద్రనీలవణికంఠభూషత్వారోపాద్రూపకాలంకరం॥ *

౪౭॥ నిధూకతపి- యంతానీషాదీ- నిర్ధూతంనిరస్తం-వీతం-పాదభూతాంకుశవార
జేయస్త్రిన్ముఖాఃశితద్యథాతథా- ఉల్లలతంపలాయంతమపి॥ ని॥ పాదకమణ్యుతం
ప్రోక్షింయూనమంకుశవారణం॥ఉభయంవీతమాఖ్యాతమితిహాలయధః- బాలకంపం
చవషణంగజం॥ ని॥ పంచవషణగజోజాలఃపోతస్తుదశవషణకఃఇతివైజయంతీ- శత్రువ
శేనస్వకీయేగజశాస్త్రాభ్యాసబలేనక్రమేణపరిపాట్యపరిసాంత్యనాస్యవలాలసానిత
జనాఃభర్తానాశ్చ- తాభిఃశనైరేవశనతైః॥ *॥ అవ్యయసర్వనామ్నామకచ్ఛాక్రె
రితిస్వాథేఆకచ్ఛక్రిత్యయః- శమంతాంతి-అనినాయ-తథాహి-సుష్టుస్త్రితాసుని

ముల్లలంతుయంతాక్రమేణపరిసాంత్యనతజ్జనాభిః | శిశ్నావశేనశనకై
శ్శమమానినాయశాస్త్రంసునిశ్చితధియాంక్వనసిద్ధిమేతి ||౪౮|| స్తంభం
మహాంతముచితం సహసాముమోచదానంద దావతితరాంసరసాగ్ర
హస్తః | బద్ధాపరాణిపరితోనిగళాన్యలాపీత్సాన్వితంత్య్రముజ్జ్వలమ
వాపకరేణురాజః ||౪౯|| జుజ్జైజనై ముకుళితాక్షమనాదదానేసంరబ్ధ
హస్తీపకనిష్ఠరథోదనాభిః | గంభీరవేదినిపురఃకబళంకరీం ద్రేమందోపి

శ్చితాథాగీర్యేషాంతేషాంపుంసామిశ్యకః-శాస్త్రీంక్వకుత్రశీర్ధింనైతి-స్వశ్యస్తం
శాస్త్రీంసర్వత్రశాంతిత్వకః - విభక్తభనాక్రాతరోవిభక్తాభివన్దిశ్చితాథాగీర్షిశ్చ
తేత్యువచర్యతే- ఆతపిచాత్రకమ్యమానాథ-త్వాదుత్తరపదస్యాప్రయోగలక్షణా లుప్తో
వమేత్సాహుః. || ... || ... || ... || ... *

౪౮|| ప్రాణమితి || కరేణుశ్చాసారాజాచేతికరేణురాజఃగజశ్రేష్ఠఃకరేణునాంరా
జేగజపతిఃరాజాచధ్వన్యతే- ఉభయథాపి || * || రాజాహస్సుభిభ్యష్టచ్-ఉజ్జ్వలంఉ
చ్ఛృంఖలం-సావతంత్య్రంసేవ్యాచారిత్వం-ఆవాస-తవేవాహ- ఉదితంచరిపరిచితం
మహాంతంస్తంభమాలాసం- జాత్యంచసహసా- ముమోచ || ని || స్తంభాఘాణాజడీభావా
విత్యదురః, సరసఃఆద్రః- అగ్రహస్తాపుష్కరంపాణిశ్చయస్యసః- తథోక్తస్-
దానంమదం - దీయతఇతిదానంధనంచఆతరామతిమాత్రం - ఆవ్యయఘాదామప్రత్య
యః- దదౌవవష- ధనంచదదామిత్యుకః- పరితఃబద్ధాపరాణిబద్ధపశ్చిమపాదాని-బ
ద్ధాన్యన్యానిచ || ని || ఆపరఃపశ్యమఃపాదభిగజప్రకరణేవైజయంతీ-నిగళానిశృంఖలాని ||
ని || అధశృంఖలే- అందుకానిగళోస్త్రీస్యాదిత్యమరః- అలావీత్ లూనాతిస్త- లూజ్ఞాభ
దసైలుకో || * || ఆస్తిసిచోపృక్షతితి || * || ఇట-ఈటిఃసలూపః - ఆత్రకరేణురాజస్య
పట్టభద్రసాధమ్యధ్వనిః- విశేష్యస్యాపిస్లిష్టత్వాన్నైషకత్వత్వత్వం || ... || *

౪౯|| జజ్జై ఇతి || గంభీరంమందంవేత్తీగంభీరవేది || శ్లో || త్వగ్భదాచోఽపి తస్మాదా
న్మాంసస్యచ్యవనాదపి | ఆత్మాసంయోగజానాతిసాస్యాద్గంభీరవేదితేతిరాజపుత్రీయ ||
శ్లో || చిరకాలేనయోవేత్తిశ్శంకరిచితామపి | గంభీరవేదివిజ్ఞేయస్సగజాగవేదిభిరితి
మృగచమీయే || తస్మిన్గంభీరవేదినికరేంద్రేసంరబ్ధఃకుపితః - మాస్తివపివహస్త్రిపకాని
మేదీ || ని || ఆథోరణాహస్త్రిపకాహస్త్యరోహనిమేదినైత్యమరః- తస్యనిష్ఠరాభిః- చోద
నాభిప్రజానాగీరపి- ముకుళితాక్షంనిమీలితనైత్రంయథాతథా- పురఃకబళంగ్రాసం-
అనాదదానేసతిమందోమూఢోపి || ని || మూఢాల్పసమునిర్భాగ్యామంతాభిత్వమరః-గ
జభేదోపి || ని || భద్రోమందోమృగశ్చేతివిజ్ఞేయాస్త్రీవిధాగజాభిత్వమరశేష- మహా
బలాధికః- వినిగృహ్య-సాధ్యః- సనామసఖిర్విరి- జఃజనైజైజ్జాతం - జానాతేఃకమణి

నామనచఃస్త్వినిగృహ్యసాధ్యః ॥౫౦॥ ఊష్టంపురోసజగ్రహముహురి
క్షుకాండంనాపేక్షతేస్తనికటోపగతాఃరేణుఃసస్మరవారణపతిః
పరిమీలితాక్షమిచ్ఛావిశరవనవాసమహూత్సవానాం ॥౫౧॥ దుఃఖేన
భోజయితుమాశయితాశశాకతుంగాగ్రకాయమనమంతమనాదరేణ
ఉత్తిప్తహస్తతలదత్తపిథానపిండస్నేహాస్రూతిస్తపితబాహురిభాధి
రాజం ॥౫౨॥ శుక్లాంశుకౌపరచితానిరంతరాభిర్వేత్సానిరశ్చివితతానిన
రాధిపానాం చంద్రాకృతీనిగజహండలికాభిరుదైచ్చిర్మీలాభ్రపక్షిపరి

లిట్ - మంగోపీత్యాదివాక్యార్థకము ॥ ... *

౫౦ ॥ ఊష్టమితి ॥ వారణపతిఃకరివరః - ముహుఃపురఃఊష్టంఅగ్రేన్యస్తం - ఇక్షా
కాండమిక్షుదండంసజగ్రహేనసీదకార - నికటోపగతాంసమీపస్థాం - కరేణుంకరి
ణీంచ - నాపేక్షతేస్తనెచ్చతిస్త - లట్ ॥ * ॥ స్తృత్యసభావః - ఇచ్ఛయావిహారాయమా
తేవనవానాంవివమహూత్సవాః - తెమం - సస్మర - తానెవచింతయామానేత్యభావః ॥
* ॥ అధీర్భదయేశాంకమణీలకమణః శేషత్వనివయ్యాంషస్థి - స్వచ్ఛందచారి
జానిర్బంధభోగేషుమనోనప్రవర్తంత్యభావః - వాక్యార్థకాశుకంకాశులింగమ
లంకారః - స్మరణంపాతుః ॥ ... *

౫౧ ॥ దుఃఖేనీతి ॥ ఉత్తిప్తేఉద్యతే - హస్తతలేదత్తానిహితః - యపిథానస్యగజ
గ్రాసస్యపిండః ॥ ని ॥ పిథానంహరికబలఃకరివరేజయంతీ - తస్య - స్నేహాసుత్యాఘృ
తాదివిషయందేనస్తపితబాహురాపుతభుజఃస్థిస్తాశ్చేజ్యంశాతగ్రరక్షిక్తిః ॥ * ॥ అర్చి
క్రీత్యాదిసామగ్రమిత్వాద్ధ్రస్వః - ఆశయితాభోజయితా - ఆశేజ్యంతా
త్ప్రచ్ - తుంగాగ్రకాయం - అనాదరేణఅనమంతంకరిగ్రహణాయసతిమకుర్వా
ణం - ఇభాధిరాజం ॥ * ॥ గతిబద్ధిత్యాదిసామగ్రకర్తృకమత్వం - దుఃఖేనకృచ్ఛ
ణ - భోజయితుం - శశాక - స్వభావోన్నతానాంతత్రాప్యహంకారగ్రస్తానాంకౌనమ
యితేతిభావః ॥ ... *

౫౨ ॥ శుక్లేతి ॥ శుక్లాంశుకైః - ఉపచితాస్యపకల్పితాని - అన్యత్రతుల్యస్వరూపం
శుకాఃసూక్ష్మజైహేవయవాః ॥ * ॥ అల్పజత్వల్పాఢకన్పత్వయః - శుక్లేతైః - ఉపచి
తానివ్యాప్తాని - రశ్మిభిఃప్రగ్రహైః - కిరణైశ్చ - వితతానివిస్తృతాని ॥ ని ॥ కిరణప్రగ్రహార
శ్చీత్యత్యమరః - చంద్రహండలనిభాసీత్యభావః - నరాధిపానాం - వేత్సానిదూష్టాశి - నిరంత
రాభిర్మీరంభాభిః - ఉదై - యగజమండలికాభిర్దశపరిధిభిః - స్వాధికత్రత్యయః - కా
త్పూర్వస్యేకారః - నీలాభ్రపక్షి - పరివేషంపరిధిం - పరివేషమితియావత్ ॥ ని ॥
రివేషస్తుపరిధిరత్యమరః - అధిజగ్గురివేత్సత్ప్రయః ॥ ... *

వేషమివాధిజన్మః ॥౪౩॥ గత్థ్యాచమాగ్గతయోపిగతోరుమాగాఽ
 నైస్విరంసమాచక్రపిరేభువివేల్లనాయ | దర్శిద మెల్లలితఫెనజలా
 నుసారసంలక్ష్యపల్యయనవర్ధ్రపదాస్తురంగాః ॥౪౪॥ ఆజిఘ్రితిప్రణత
 మూఢానిబాహ్లిజేశ్వతస్యాంగసంగమసుఖానభవోత్సుకాయాః | నా
 సావిరోకపవనోల్లలితంతనీయోరొమాంచ తామివజగామరజః పృథి

౪౩॥ గత్థ్యా సెం॥ గత్థ్యా నాః విజ్ఞగమనహీనాః - మాగ్గతయోధ్యగమనానియ
 మేగతే- తథాపి-గతోరుమాచా ప్రభృతిమారాధ్యానవిరోధః - అపిచవిరోధగత్థ్యా
 నామాగ్గమృగసంబంధినీగతిః ప్రాంతవిరోధపరిహారః - ఆతపవసిరోధాధానాలం
 కారః- దర్పస్యతేజసః-సంసారస్య - ఉదయేనబాతకత్వేన - ఉల్లలితస్యఉద్భవ
 స్య- కేనవిలస్య-ఫనిభూయోస్తతఃపిదోమః-స్య- అనుసారేణసంలక్ష్యేణ- పల్యయనవ
 ర్ధ్రాణామాససంకచమః-వరత్రాణాం వదానితస్మాదనాన్నిమీభూతస్థానాని యే
 మంతెతథోక్తాః- తురంగాః- భువివేల్లనాయాంగపరివర్తనాయ-నైస్విరంసభేద్యం-
 మందవి తృధః- సమాచక్రపిరేసమాచక్రప్రాః- అధ్వశ్రమావనోదినార్థమిథావః- వ
 థాతేదృఢబంధనాద్దీప్యేభవతీతివధిం ॥ * ॥ పృథివశిభ్యాంరన్నితి బాణాదివీర
 స్పృత్యయః- లఘూవధగుణోరపరః ॥ ని ॥ వర్ధ్రంత్రపువరక్రదోరితివశ్యః- అమ
 రస్తునినిధివధీ-వరత్రాస్యాదిత్యా- తదా ॥ * ॥ పృన్నిత్యాణాదికృష్టస్పృత్య
 యేపూర్వవిజేరపరేప్రత్యయతకారస్య ॥ * ॥ యుషస్తథోర్ధ్వధి౩ధత్వేషిత్వాత్
 స్త్రియాంబీష్ ॥ ...

౪౪॥ ఆజిఘ్రితి౩ బాహ్లిః అశ్వయోనిదేశవిశేషః - తజ్జైబాహ్లిజైఅశ్వే- బాహ్లి
 దేశ్యయ-సారవిశేష్యస్యావయోగగత్యయానత్వాదిత్యక్తిం ॥ * ॥ దిగాదిభ్యోయది
 తిభాహ్లియత్పృత్యయః- తదంతవిధిస్తుమృగః- ప్రణతమార్గసనమృగిరసి - కృతప్ర
 కామేచ- ఆజిఘ్రితిగంధంగృహ్లాతి- మంబతచసతి- స్వాభాన్యాత్కామాచ్యేతిభావః-
 నాసావిరోకంనాసారంధ్రంతస్యవనోనిశ్వాసః-తేనఉల్లలితం - ఉహ్లాతం-తనియ
 స్త్రుతతరం- రజఃతస్య-ఆ గసంగమేనవేల్లనప్రయుక్తేన-యత్సుఖంతస్యఅనుభవే-ఉ
 త్సుకాయాఃఉత్కంఠితాయాః- పృథివ్యాః- రోమాంచతాం - జగామేవేత్సుత్పే
 యై - సాచభూమిరంగయాఃప్రతీయమానాయితానాకాయభేదావ్యవసాయాదిశ్య
 వధేయం- విరోచతేఅనేశేతివిరోకం- కరణేభుజ్జృత్యయః॥*॥ చజా.మఘేణ్యతోరితి
 మత్వం॥ థా॥ లింగమణ్యం- లోకాశ్రయత్వాల్లింగస్యేతనపుంసకత్వాదిరోధః- అత
 వివ ॥ ని ॥ చిద్రంనిర్వృత్యసంకోకమిదమరం॥ ని ॥ రోకారశ్చైవిలరోకమితివైజయంతీ-
 రోకోద్విస్తాబిలేలోకమితిశ్వప్రకాశశ్చ - యేతుకేనాప్యప్రాదేణవిలోకవనసంకరం
 తి- తేషాంపరోత్పనైక జీనామితివత్ అపానీయవనప్రతితేరస్థి బాహ్యోదోషః ॥

వ్యాః॥౫౫॥ హేనుస్థలీషుపరితఃపరివృత్త్యవాజీధున్వస్వస్వఃప్రవితతాయ
తకేశపక్షిః । జ్వాలాకణారుణరుచానకరేణరేణోశ్శేషేణతేజసఇ
వోల్లసతారరాజ ॥౫౬॥దంతాభికాధరణనిశ్చలపాణియుక్తమధాది
తోహమారివోదయశైలమూఢ్మః । స్తాకననాక్రమతవల్లభపాలము
దైచ్చశ్రీవృక్షకీపురుషకొన్నమితాక్రకాయః ॥౫౭॥రేజేజనైస్సప్తప
సాంద్రతరార్ద్రముూతిఃదేవైరివానిమివదృష్టిభిరీక్ష్యమాణః । శ్రీస

శ్లో॥ అస్థిలంతదమంగశ్యంజుగ్మస్పృశీడధీకరమితిలక్షణాత్ । ...

౫౫॥ హేమేతి॥ హేనుస్థలీషున్వర్ణభూమిషు ॥ • ॥ జానవదెత్వాదిసాతకృత్రిమా
భజీష్ప్రకృయః- పఃతః- పవృత్త్యవేల్లిత్వా - వపుఃధున్వకధూళిఃగమాయకంప
యః- అతపివ- ప్రవితతావఃప్రాతయతావకేశపక్షిః-యస్యసవాజీ- జ్వాలాకణాః
స్ఫులింగాః-తద్వత్- అరుణరుచారక్తవర్ణన- రేణోః- నికరేణ- ఉల్లసతాశక్రటత
యాబహిరుగ్దచ్చతా- తేజసోతస్సారస్య- దర్శస్య- శేషేణాతిరేకజేవ- రరాజ-ఉ
త్ప్రేక్ష్యలంకారః॥ ...

౫౬॥ దంతా?కెతి॥ పురుషకొనామఅశ్వానాంఘానభేదః- తదుక్తం॥ శ్లో॥ వశ్చిమే
నాగ్రపాదేనభువిస్థిత్యాగ్రపాదమూః । ఉద్ధృష్టవేరణయాఘానమశ్వానాంపురుషస్తృ
తఇతి- పురుషవివత్పురుషకః- తేనపురుషకేణఘానేన- ఉన్నమితఃఉద్ధావ్-వస్థాపితః-
అగ్రగాయఃయస్యసతథోక్తః- అతపివ- ఉదయశైలస్య - మూఢ్మఃమదైకాత్- అ
థముదితోద్ధాదితః- హరిఃసూర్యాశ్వవివత్తతత్వధః- అద్ధాదితఇతివిశేషణాత్-ఉ
దైచ్చిరుస్తతఃశ్రీవృక్షవివశ్రీవృక్షకః-అపర్తవశేషః-తద్వానశ్వఃశ్రీవృక్షకీ॥ శ్లో॥ వక్షోభ
వావర్తవక్షుప్తయస్య కంఠేదవేద్యస్య తురోచమానః । శ్రీవృక్షకీనామహయస్యభర్తు
స్సక్తుత్రపాత్రాభావివృద్ధయేస్సౌదంలక్షణాత్ ॥ ౧॥శ్రీవృక్షకీవక్షునైవేద్రోమావరోము
ఖేపివేతవైజయంతి- దంతాశ్వేవదంతా?కాముఖరజ్జః॥ ౧॥ ముఖరజ్జస్తుదంతాశ్చివై
జయంతి- తస్మాః- ధరణేగ్రహణే- నిశ్చలంక్థిరం- పాణియుక్తంయస్యకం- పాణిభ్యాం
దృఢగ్రహీతమాయవల్లమిత్యుక్తః- వల్లభపాలంఉత్తమాశ్వపాలం॥ ౧॥ వల్లభోదయతే
ద్యక్షేమతీనాశ్వేపికస్యతఇతివిశ్వః- స్తోకేననాక్రమతవల్లగ్రహణదాధ్యాత్-స్తోకే
నాపినాక్రమత- అక్రమితుః-అశక్తోభూదిత్యుక్తః- ఇహశ్లభయతుంక్షణమక్షమతాంగ
నా-నద్యంద్వదుఃఖిరుహకింబిదిత్వాదివదప్యథా-స్యసామధ్యకలభ్యత్వాదిపరప్రయో
గః- అన్యథాస్తాకేననాక్రమత- కింతు-భూయవివేతివ్యాఖ్యానైనిశ్చలపాణియుక్తత్వా
దివిశేషణావగతవాహకౌశలప్రకాశనతౌత్పర్యభంగప్రసంగాత్ ॥•॥కరణచస్తోకతిత్వ
తీయా॥•॥ అనవసగావ్యేపివికల్పదాత్మనైవదం- ఉపమాలంకారః॥ ...

౫౭॥ రేజేజనైః॥ స్తప్తససాభిషేచనేన - సాంద్రతరార్ద్రమూర్తిః- అనిమిదృష్టి
భిఃవిస్త్రయాదినిమిషుక్షైః- జనైః- దేవైరివ- తాదృశ్భిరీక్ష్యమాణః-క్రియశ్శేభాయాః-

న్నిధానరమణీయతరోశ్వ ఉదైచ్చరుదైచ్చశృవాజలనిధేరివజాతమా
 ప్రః ||౫౮|| అశ్రావిభూమిపతిభిఃక్షణవీతనిదైగ్రిరశ్నృ పురోహరిత
 కంముదమాదధానః | గ్రీవాగ్రలోలకలకింకిణికానినాదమిశ్రందధద్దశన
 బుర్బురశబ్దమశ్వః ||౫౯|| ఉత్థాయదర్పచలితేనసహేవరజ్వాకీలఽయ
 త్తుపరమానవదుగ్రహేణ | ఆహుల్యకారికటకస్తురగేణతూణామశ్వే
 తివిద్రుతమనుద్రవతాన్యమశ్వం ||౬౦|| అవ్యాకులఽకృతముత్తరధేయ
 కమఃధారాఃప్రసాధయితుమవ్యతికిణిరూపాః | సిద్ధంముఖేనవసువీ

శ్రీదేవ్యాశ్చ - సన్నిధానేరమణీయతరః || శ్లో || తత్రసన్నిహితాలక్ష్మీస్సంతియత్రాస్త
 మాహయ్యాత్యాగమాదిభావః - ఉదైచ్చరుస్తతః - అశ్వః - జలనిధస్సముద్రాత్ - బా
 తవివజాతమాత్రః సద్యోజాతయ్యధః - అశ్వభాక్రసాధర్మ్యసంభవాదిభావః ||స||
 మాత్రంకాత్యేష్వకవధారణాత్విమరః - ఉదైచ్చరుస్తతఃప్రవక్తిః ఉచ్చతేశ్రవణిక
 ణ్ణావా - యస్యసఉదైచ్చశృవాః - శత్రాశ్వభవరేజే - ఉపమాలుకారః || ... *
 ౫౮ || అశ్రావీతి || పురోగ్రహరితకంహరితవృణమశ్వః - అతపవ గ్రీవాగ్రలోలాః
 కలాశ్చయఃకింకిణికాఃక్షుద్రఘంటికాః - తాసాం - నినాదేనమిశ్రందశనానాం - బు
 ర్బురశబ్దంబుర్బురధ్వనిం - పథత్ - అతవివముదంఆదధానఃఉత్థాయతఃఅశ్వః - జా
 తావేకవచనం - క్షణేనవీతనిదైచ్చ || శ్లో || ఆల్పనిదోల్పభుగ్వాస్తీమితభాష్యనసూయక
 య భాగ్యలక్షణాదిభావః - భూరుపతిభిఃప్రతాపితః - అశ్వస్యశత్రోప్రావీత్యర్థః - వీతా
 శ్చూరియంతేభైర్యక్ష్మాయంతత్యాదివచస్పదర్శనశబ్దేషూచదర్శయే స్వభావోక్తిః || *

౫౯ || ఉత్థాయతి || దర్పాచ్చలితేన - అంబరబాహుశేనసహేవ - కీలకఽకుం ని ||
 శంకావపిద్వయాఃకీలయమగః - ఉత్థాయఉత్పాట్య - తూణాం - విద్రుతంధావం
 లం - అశ్వగుశ్వం - అశ్వేత్యగుద్రవతాందవేతిభాగ్రిత్యానుధావతా - ప్రయత్నపరైః
 గృహీతుంఽయత్నమానైరపి - మానవైర్గురైశ్చయద్రాహణైరగేణ - కటకశ్శీలంఆ
 కుశ్యకారికకుటికృతః - ఆకులశబ్దాదిభూతతిద్భావేవ్యః || * || అన్యచ్ఛావీతికారః - క
 రోతకర్మణిలుజివిజోలుగితితకర్మస్యలుక్ || ... *

౬౦ || అవ్యాకులమితి || వల్గముఖరజ్జుః - సాజ్ఞోస్తాదిభేదేనచతుర్దశవిధా - దు
 క్తంహయలీనావత్వాం || శ్లో || ఉక్తిస్తాదిలాభోత్తరపతిమందాచప్రసాయసీమీస్తై
 కికరాక్షకంధరసమోత్తి - ణావిభక్తాతథా | అత్యుక్తతలోద్ధృతైశ్చలతథావ్యా
 సాధగోకణికేనాహానాంకథితాశ్చదుర్దశవిధావల్గప్రభేదాఅమీయతి - తస్మాత్తానతు
 లత్రైవద్రష్టవ్యాని - విస్తరశయాన్నలిఖంతే - తస్మాదవిభాగోవివిద్యప్రయోగః - తత
 కుశలఃపల్లవిభాగకుశలః - షష్టిధవేరణాభిజ్ఞత్యధః - వల్గగ్రహణస్యరాగాద్యపల
 క్షకత్వాత్ - యథాహాభోజరాజః || శ్లో || వాహనంపరివాహనంషష్టిధంప్రేరిణంవి

ధిమకశ్చిదశ్వంవల్గవిభాగకుశలోగమయాంబభూవ||౬౧|| ముక్తాస్త్రం
ఘోసపరితఃకటకంచరంతస్త్రైట్యద్వితానతనికావ్యతిమంగభాజః| సస్ర
స్సరోమపరిచారక వార్యమాణాదామాంచన స్థలితలోల పదంతురం

దు. రాగః గ్రాకశాపాష్టాశ్రతోదరపథేదతశ్చతి - కశ్చిత్కశ్చనవాహకః-ఆర్యాశరిమ
వ్యగ్రంత్రైప్రమితియావత్ - ద్రక్షణకృతం ప్రకృతం- సజ్జితమిత్యర్థః- ముఖేముఖ
కిర్మతి- సేధగసిద్ధిమంతం - ఆశ్వంచతుష్టాశ్రయశేషముఖసంస్థానవిశేషాదివిశేష
ణవిశిష్టంత్యర్థః- తదుక్తంరేవంతోత్తరే|| శ్లో|| సృక్వాధరోన్మితశ్శేసలవా
భిరామంఘాతాగ్రవాంయుపదమున్నతకంఠరాగం| నతోష్వపకుంచితముఖంచరహ
సాశ్యమశ్వంరతుష్కసమయముఖసేధమాహూతి - ఉత్తరధేయకమయ్యగ్ధామ్యత
రకాలేధేయంచితేయంప్రయోజ్యంయత్కమక్రియా- తద్రూపాభివ్యర్థః- అవ్యతి
క్తిర్లరూపాఃఅసంగిణరూపాః- ధారాఃగృభేదా|| శ్లో|| ఆశ్వనాతుకతిధారాభిన్నా
సాచపంచధా||ని||అస్మందితంధారితకంచేచితంవల్లితంస్తు|| ౩౦ || గతయోమూఃచంద
ధారాభివ్యర్థః- అశ్వశాస్త్రైకుసంజ్ఞాంతరేణోక్త|| శ్లో|| గతిఃపురాచతుష్కచత
ద్వన్యధ్యజవాపరా| పూర్వవేగాతిథాచాన్యాపంచధారాఃప్రక్షిణితాః | ఏకైకాత్రివి
ధాధావాహయశిక్షావిధామతాః | లక్ష్మీవృథావృథావిధామతాః|| శ్లో|| తదాచపంచదశవిధధారాః- ప్రసాదయితుంప
చేతుం- సపసువీధిమసంచారస్థానేషు- గమయాంబభూవ - వీధయోనామాశ్వానాంధా
రాదాధ్యాపథ్యాఃపరిమితాఃప్రచారదేశాః - తాశ్చప్రసరిత్యైకేనవేళ్యైస్య - తత్రోక్ష
తపక్షమాశ్రిత్యకవినానవస్విత్యక్తం - యధాహభోజరాజః|| శ్లో || వీధ్యక్తిస్రాధరా
ణాలక్ష్మీమధ్యోద్రమాఃక్రమాత్ | తాసాంస్వాధ్యమమిమాసమాశీతిర్నవశశ్చతం| శ్రే
ష్ఠమధ్యోద్రమానాంతువాజినాంవీధికాస్మృతాం | సవాన్యాకధితావీధ్యదుష్టానం
క్రమగుక్రమే | అన్యేషామమసర్వక్రితదాధ్యాపథ్యమీతి|| సమస్తతాసావిషమం
బుక్తిర్ణాదుధానతాగ్రాతృణవీరుదాధ్యా| ప్లాణప్రక్షిణావలసంప్రక్షిణాపారోన్మస్త్ర
తోక్తాఃపథేచీధ్యః|| సర్వవీధ్యుయోవాజీదృఢశిక్షామకంతః| తేనరాజారణ్యసత్వం
మృగయాయాముపదంప్రజేదితి - అన్యేతూరశ్చాల్యాదయోగతివేశమవీధయైత్యా
మ|| శ్లో|| ఉరశ్చాల్యాశ్చాల్యవృథులోబధ్యమానకః- ఆలీధశ్చాల్యనైరంగైఃప్రత్యాలీధ
స్తధావరః| ఉపథేనపదక్షంబపాదచారీచసర్వగః| నిదిఃప్రావీధయస్త్రైతాశ్చతి || *

౬౧|| ముక్తాశ్చి|| ముక్తవిహారాథముత్పన్నైః- అతపివ-కటకంశిరింపంచే||

* || అభివేశపరిత్యక్తాదివాద్వితీయా - తృణానిచరంతోభక్షయంతఃశ్రుట్వంతిమధి
దురాసు. వితానతనికాసుపటమంటవరజ్జుమ - వ్యతిపదంగంసంగభజంతితిభోక్తాః
ఆతపివ- సరోన్మైః- పంచారక్తైఃకింకరైః- వార్యమాణాఃతురంగాః - దామాంచనాని
పాదపాశాః|| * || దామాంచనపాదపాశాన్మైజయంతి - దూష్టవర్జితాంభసంశంకవ

గాః॥౬౧॥ ఉత్తీర్ణఁ భారలఘునాప్యలఘూలపౌఘసౌ హిత్యనిస్సహత
రేణతరోరథస్తాత్ ॥ రోమంథమంథరచలద్గురుసాస్తమాసాంవక్రైనిమీ
లదలసేషణమాక్షకః॥౬౩॥ మృత్పిండశేఖరితకోటిభిరర్ధచంద్రంశ్యం
మైశ్శీఖాగ్రగతలక్ష్మమలంహసద్భిః ॥ ఉచ్ఛ్చలంగితాన్యవృషభాస్సరితాం
నదంతోరోథాంసిధీరమవచసఁగిరీరేమహేయాః ॥౬౪॥ మేదస్వివ
స్పరభసోపగతాచభీకా భక్త్యాప్రరాననడుహేయామువలూరాహ

బి.కే.బిల్ - తేమ్మలది తేనెనూనె - లోలానినదానియ్యి కార్మికులదాతదా - స
 సునిఃతనసునిః॥ *

౬౦॥ ఉత్తీర్ణతః॥ ఉత్తీర్ణభారమవరోషితావసనంబరచివ- లఘు- తేనతథోస్త-
తథావ్యలఘునాడిలపానాంబల్పజన్మకానాం- ఓఘున- యత్సహిత్యంతూరితి॥ ౧॥ ప
ర్యాప్తముచ సంపన్నంతూరితస్సహిత్యముచ్యతఇతిహలాయుధః - తేననిస్సహతరేణ
అత్యంతదుష్టహేనబాహ్యభారావతారేపి- అంతిరతిభోజనార్థయాభవతేత్యధికః - స
హేర్నిష్పూర్యాత్పచాద్యజంతాత్తరప్రత్యయః॥ ౧॥ ఉ- పొల్పబాః ప్రోక్తాఇతిజ
యంతి- బౌక్షకైశ్చాస్థ్యంసమాహేన॥ *॥ గోత్రోక్షేత్యాదినాఉచ్చిత్యయః-తరోర
థస్తాత్తరుతలే- రోమంధఃపశూనాంచర్వితచర్వణం- తేనమంధరంచందం- చలింత్యః -
గుర్వ్యః- సాస్మాగళికపిబహః- యస్మిన్కళమణితద్వధాతథా॥ ౧॥ సాస్మాతుగళ
పింబళిఇత్యమరః- కించనిమిలంతినుఖాస్తుకుళీభవంతి- అలసానిచఈక్షణానియస్మిన్
కళమణితద్వధాతథాలసాంశక్రతేనీతం- ఆసఉపనేశభేభావేలిట్॥ *॥ దయాయా
సశ్వేత్యామ్ప్రత్యయః॥ *॥ కృష్ణానుప్రయుజ్యతేలిటితికృష్ణోనుప్రయూగః - ఇతఃప్ర
భృత్యాచతుష్ప్రయ్యాత్సంబావోక్షిరలంకారః॥

౬౩॥ పృథ్విందేతి॥ పృథ్విందైఃపవనప్రదాలగ్నపృథ్విందైః- శేఖరితాఃసంజాతశే
ఖరాః, కోటయాగ్రాణియేషాందైః- అతవివ - శిఖాగ్రగముఖయకోట్యంతరగతం-ల
త్యైవమలంయస్యసః - విషంభూతశ్చేత్రమర్థచంద్రహసః ద్విరిత్యతిశయాత్తిభేదఃత్వ
త్తం- అభూతోపమేతిమతాంతరం- శృంఙ్గైర్విషాన్దైః- ఉచ్చృగితాఃఉత్పాటితశృం
గాఃకృతాః- అన్యవృషభాఃత్రవిష్టపతాన్యైః- అతవివ- భీరంగంభీరం-నదంతోగర్జం
తః- మహంతఃఉత్తబోమహూతౌః॥ *॥ అచతురేత్యాదినివాతనాత్మాభుః- సరితాం
రొధాంభ- అపచస్కరిరేలలివిభుః- హమోదిత్యర్థః- అవపూర్వాత్కిరతేఃకర్తరివి
త్॥ వా॥ కిరతేహోమోజీవతులాయకరణ్యపివక్తవ్యమిత్యాత్మనేపదం ॥ *॥ ఋ
చ్చత్యూతామితినిజః॥ *॥ అవాచ్చతుష్ట్యచ్చననిష్ట్యలేఖనజితినుదాగమః ॥ *॥

॥ ర ॥ జుదప్పి నతి ॥ శీఘ్రం బలమస్య హృద్యస్వలః శేవలి నా ॥ * ॥ జ్యో
త్స్నా తద్విద్రోత్యానివానిపాతం శీఘ్రస్వభవ - భద్రస్య నామ సం ॥ ॥ ॥

వేన । ఊజకస్వలేననురభిరసనిస్సపత్నంజస్సైయోద్ధరవిశాలవిమాణ
ముత్తా ॥౬౫॥ బిభ్రాణిమాయలిమతీమస్సథాంతిరోధిప్రత్యగ్రతామతిర
సామధికందధంతి । లోలోష్ఠమాప్సక్రిముగ్రముఖంతమాజామస్సంభి
హానిలిలిహేనవపల్లవాని ॥౬౬॥ సాధకంకథంచిదుత్తేపిఃమందదప్రతై
రాస్యాంతరాభగతమామృదభంమ్రదీయః । దాశేరకస్సపదింవల్లితం
నిమాదైర్విప్రంపురాపతగరాడివనిజకగార ॥-౭॥ స్పష్టంబహిఃస్థితమతే

స్థాయామేధాస్సజోవినిరితినిః ఆరవివ- సరభంసత్వరం - ఉపగతాకాఅనిమకా
యంతఇత్తభి కాకాకాముకాక ॥ ౧ ॥ క్రుఃకామయితాభికత్తమరః ॥ ॥ ఆసశా
భికాభికఃకమిలెనిపాతః- పరాకాఅనడువెహలీదద్దాక-ముహుః ఆహవేనయాధా
న- భక్త్యైవినిజిత్య- జయ- ఉద్ధరేనిర్భారె ॥ ॥ ముహూర్తాత్మితాసమాసాంతః ॥
విశాలేచవిమిశేయిక్రికమఃశితద్యధాతధా - నిస్సవత్సమప్రతిపత్తం - సురభీరస
గవాంపుష్కతః ॥ ॥ కమఃప్రవచనీయయైద్విలియా-జన్మగతం- గమిర్భావేలిట్ ॥

౬౫ ॥ బిభ్రాణిమితి ॥ ఆయతిమలీందైభ్యవతీం-నచవృధావైఘ్నమిత్వాహ -
అవృథామితి- అవృథాంఉచ్యతరపల్లవగ్రహణాత్సఫరామిత్వభావః - శిరోధీయతేస్యా
మితిశిరోధింగ్రివాం ॥ ౧ ॥ శిరోధికంధలేప్యపీత్యమరః ॥ ॥ కమఃకణ్డికరణేచేకిప్ర
త్యయః- బిభ్రాణిందధానం - ఉదగ్రములంపల్లవగ్రహణార్థమాధ్వోత్తితమండం -
బేష్టక్రిముప్సక్రిసమాహః- గోత్రోక్షేత్యాదినాఉష్ణక్రియయః-అతిశయితోరసల
స్యాదోయస్యాస్తామతిరసాం- ప్రత్యగ్రతాంసూతగతాం-దధంతిదధివా ॥ ॥ సప్తం
సకస్యేతివైకల్పికానుమాగమః- ఆభింలిహంతిత్యభింలిహని - ఉచ్యతరాని ॥ ॥ వ
హాభేలిహాశతిభిశ్ ప్రత్యయః ॥ ॥ అరుద్వికపదిత్యాదినానుమాగమః - తరూణాం-న
వపల్లవాని ॥ ౧ ॥ పల్లవోస్త్రీకిసలయమిత్వమరః - లోలోష్ఠంయథాతధా ॥ ॥ ఓత్వో
న్మయోస్సమానేవేతిపరరూపం- అధికంలిలిహేఅస్వాదయామాస- జభాసేత్యభావః-లి
హాఅస్వాదనే ॥

... *

౬౬ ॥ సాధమితి ॥ ఉచితేరభ్యస్తైః ॥ ౧ ॥ అభ్యస్తైష్టచితంస్వాయ్యమితియాదవః -
పిచుమందవత్ప్రేర్పింబదతైఃసాధం ॥ ౧ ॥ పిచుమందస్తుంబోధేత్యమరః- కథంచిత్ప్ర
మాదాత్ ఆస్యాంతరాభగతంముఖాంతస్తతం- మ్రదీయఃమృదుతరం- ఆమ్రదశంచూ
తపల్లవం- దాశేరకఃఉష్ణక్రిః- పురానిమిదైఃసంవలితంక్షేచ్ఛేస్సంపుతం - కథంచి
ద్విమిశ్రమిత్వభావః- విప్రంపతగరాధరుత్సానివ-సవది- నిజకగారఉద్ధిగవాక- పు
రాకిలకుత్సత్సత్సాగ్రజాత్ క్షేచ్ఛభక్షజేత్సహంతః ప్రవిశ్యగళందహంతం విప్రంగ
రుడఉజ్జగారెపిరానికీకధాత్రాసుసంధేయా ॥

... *

౬౭ ॥ స్పష్టమితి ॥ బహిఃకీతవతేపిఅనుజీవిజనాయ - రాజవసరకాంక్షిగభిభా
వః- రాజ్ఞాం- తెహింవిశేషంతత్తత్కాలోచితచరిత్రంశేషంస్పష్టంనివేదయంః- త

పిసవేషయంతశ్చేష్టావిశేషమనుజీవిజనాయరాజ్ఞాం । వైతాళికాస్సుభ
టపద స్రకటాథకమ్మచ్చైర్భౌగోవావళీకలగిరోవనరేషుపేరుః ॥౬౮॥
ఉన్నప్రుతాప్రపటమంటపమండిత తదా నీలనాగకులసంకుల మాబభా
సె । సంధ్యాంకుభిన్నఘనకర్బుతాంతరిక్షలక్ష్మీవిడంబిశివరంశివకీర్త
నస్యకి ॥౬౯॥ ధరసోర్ధతాన్విత్యమిలిననుసర్వత్రజగతి ప్రసీతస్తతిః
మామతిభరమధఃప్రాపిపయిషుః । ఉపాలభ్యేవోదైప్తిగిరిపతిరితిశ్రీప
తిమసౌబరాక్రాంతగ్రీడద్విర్వరదమథితోర్ద్విరుహారవైః ॥

ఇతి శ్రీమాఘకృతో-శిశుపాలవధే-మహాకావ్యే
పంచమ స్కంధః.

ద్వ్యంజక ప్రబంధపాత్రైతిభావః - కలగిరోమధురవాచ - వైతాళికాః కుంగపారకాః
ఆవసరేమత తద్వైతాసు - స్ఫుటైః ప్రసీద్ధైః పదైః - స్రకట ప్రకాశః - అభోభిఖేయః
యత్కౌకమణిపద్యధాతథాఉన్నైస్తారం - భోగావళి ప్రబంధవిశేషః - కేరుః
రంతిష్ఠః ॥ అతపకహల్మధ్యవాదేశాదెలితీత్యేత్వాభ్యాసలోపా ॥ ... *

౬౮॥ ఉన్నమేతి॥ ఉన్నమైరున్నతైః - తామైర్ధాతురత్తైః - పటమంటపైః - మా
మ్యైః - మండితం - ఆసమంతాత్ - నీలైః నాగకులైః గజసంఘైః స్సంకులం - అతపివసం
ధ్యాంకుభిన్నైః సంధ్యారాగసంభున్నైః ఘనైః మేః - కర్బురితస్య చిత్రీకృతస్య - ఆం
తరిక్షస్య - లక్ష్మీవిడంబయత్యనుకరోతితిభోక్తం - శివకీర్తనస్య మంగళకీర్తనస్య శ్రీకృ
ష్ణస్య - తచ్చివీరంకటకింఠాబభాసే - మనూహరమభూదిత్యథా - ఉపమాలంకారః ॥ *

౬౯॥ ధరసేతి॥ బలైస్తైస్తైః - ఆక్రాంతః - అసౌగంధిః తైః తకః - గ్రీడద్విరి
హరమాణైః - ద్విరనైః మధితానాం భగ్నాం - ఉర్ద్విరుహజాం వృక్షజాం - రవైశ్చ జైః
నిమిత్తైః శ్రీపతింహరిం - సస్వంగత్వం - ధరస్య పర్వతస్య - ఉర్ధతా ఉర్ధారకః - అని - ఇ
తి సర్వత్రజగతి - ప్రతీతః ప్రసిద్ధః - గోవర్ధనోర్ధరజాదితిభావః - తత్తపి - కింకిమధం -
అతిభరమతిభారవంతిం - మాం ఆధః ప్రాపయిషుః - ప్రాపయిషుమిచ్చురనీహవయతేస్య
న్నంతాడుప్రత్యయః - ఇశ్వస్తైః ఉపాలభ్యేవ ఆ కుప్తఇవేత్తుత్పైర్నితైః - ఉపాజ్ఞానా
ల్లభేన్లుక్ ॥ ఏకావక్షపదేశేనదాతాదితీప్రతిషేధః ॥ * ॥ ఝపస్తభాధోధ
ఇతితకారస్యధకారః - శిఖరిణీవృక్షమేతత్ ॥ శ్లో ॥ రన్నరుదైశ్చన్నాయమనసథలా
గశ్శిఖరిణీతిలక్షణాత్ ॥ ... *

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణమహాపాథ్యయ

కోలవలమగ్నినాభసూరివిరచితాయాం - మాఘవాక్యభ్యా

యాంసర్వంకమాఖ్యామీం - పంచమ స్కంధః.

మ స్త స గ్గ ప్రారంభః.

౧॥ అధరిరంసుచముంయుగపద్ధిరౌకృతయథాస్వతరుప్రసవశ్రియా।
ఋతుగణేననిషేవితమూదధేభవిపదంవిపదంతకృతంసతాం॥౨॥నవప
లాశపలాశవనంపురస్సుభటపరాగపరాగతవంకజ | మృదులతాంతల
తాంతమలోకయత్ససురభింసురభింసుచనోభరైః॥౩॥ విలులితాలకసం

౧॥ అథఋతువర్ణన ప్రస్తావతి ॥ అథే ॥ అథసేనానివేశానంతరం - గీరారై వతశే-
రిరంసుంరంతుమిచ్ఛం - రమేస్సర్వంతాదుప్రత్యయః - వితేఽఋతుగణప్రవృత్తైఃప్రభు
చిత్రవృత్తిజ్ఞానపూర్వకత్వముక్తిం - సతాంసాధూనా - విపదంతకృతంవిపదామంతం
కరోతీవిపదంతకృతే - క్విపితుగాగమః - తంవిపదంతగృతం - సేవ్యమిలభావః - అమం
హరి - నిషేవిత - స్వతరుగ్ స్వకీయవృత్తా - అసలక్రమ్యయథా స్వతరు - యథా
ధవ్యయాభావః - యథాస్వకృతా ప్రసవశ్రిఃపుష్పఫలసంపత్తిః - యథాస్వతరు
ప్రసవశ్రిః॥ ౧॥ ప్రసవప్రళేపుష్పఇత్యమరః - కాకాపాచాదిమప్రసవ్యసాకృతామే
నతేన - కృతయథాస్వతిరుప్రసవశ్రియా - యథాస్వతిరుకృతప్రసవశ్రియేత్యధః -
ఋతుగణేన - యుగంతే - భవిపదం - ఆదధేనిసాతం - యుగపద్ధతుగణః ప్రాదురభూది
త్యధః - నవపలాశరంసేవకాఃపూతీ - భావః - అత్రసగే - సర్వత్రయమకం - శబ్దాలు
కారః - తల్లక్షణంతాత్మంతుగ్గసర్వ - అధాఽలంకారస్తుయథాసంభవమూహ్యః - ఆ
క్షిప్తసర్వయతిలంబితవృత్తం॥ శ్లో॥ ద్రుతవిలంబితమాసనభాభరావిలిక్షణాత్ ॥

౨॥ అథలోకేదేదప్రాథమ్యవ్యవహారాద్వసంతిమాదావర్తయతి॥ సవతి ॥ సహ
రిః - పురోగై - ప్రథమవా - నవపలాశానిసూతినపత్రాడి - పలాశవనానికింతుకవనాని
యస్మినితంగ నవపలాశపలాశవనం - బహువ్రీహిపూర్వవదోబహువ్రీహిః॥ ౧॥ పలాశః
కిరికుతేవత్రేపలాశఇతివిశ్వః - స్ఫుటానివికచాని - పరాగైరజోభిః - పరాగతానివ్యా
ప్తాని - పంకజానియ్యైకాతం - స్ఫుటపసుంపరాగతవంకజం - మృదులకోమలాః - ఆ
తవివతాంతాః - ఆతపసమయేకింవిత్క్షానాః - లతాంతాఃప్లవాఃయ్యైతం - మృ
దులతాంతలతాంతం - సుమసూహరైఃపుష్పసమృద్ధిః సురభింసుగంః - సురభిం
వసంతః అలోకయత్ ఆశశ్చత్॥ ౧॥ సురభిశ్చంపకేస్వర్ణజాతీఫలవసంతయాః॥ సుగం
ధాచమనూజై - దేవథేనౌచరాచ్యవదితిశ్వః - ఇప్రతిపాదప్రథమాక్షరద్వయాత్ప
రతోక్షరప్రయావృత్తిరావయమకప్రక్రమాచ్ఛతుష్పదేవితదేకంయమకం - ఏకస్తాద
ప్రపరమితిగజాతీయసంస్పృష్టిః॥ *

౩॥ విలులితేతి॥ విలులితాలకసంహతిఃవిధూతఃచిచురనికరఃయనః - మృగదృశాం
లలాటజంశ్రమవారిస్సేదం - ఆమృశకపరిమృజక - మందఇతిభావః - సరసాంకాసా
రాశాం - తస్యతరంగతీః - దశాతివికసంతి - కువలయానియ్యైకమణీతద్వధాత

హతిరామృతకృష్ణమృగదృశాశ్రమవారిలలాటజం । తమతరంగతత్తీస్సర
సాందర్భతుగవలయంచలయన్తరుచాపవౌ ॥౪॥ తులయతిస్త్యవిలోచన
తారకాఃకురవకస్తబకన్యతివంగిణి । గుణవదాశ్రయలబ్ధగుహ్యోదయేమ
లిసమాసమాభవయోషితాం ॥౫॥ స్ఫుటమివోజ్జ్వలకాంచనకాంతిభి
ర్యుతమశోకచుశోభతదంపతైః । విరహీణాంహృదయగ్యభిధాభృతఃక
పిశితంపిశితంపదనాగ్ని ॥౬॥ స్మరహృతాశనముముకరచూణకాంతాం
దధురివామ్రవణస్యరజఃకణాః । నిపతితాఃపరితఃపధితవ్రజానుపరితేపరి
తేవురతోభృతం ॥ ౭॥ రతిపతిప్రహితేవకృతకృభఃప్రియతమేషువదూ

ధా - వలముచలయకాంతలక్షణావళి - మరుత్వసంతవాంఃఅపవాతస్త్య ॥ * ॥

౪॥ తులయతి॥ కురవకస్తబకన్యతివంగిణిలగ్న - అతపివ - గుణవతఃశుక్లగణా
భృగ్య - కురంకస్తబకస్య - ఆశ్రయేణలబ్ధఃగుణోదయానిజనీలగుణోత్కర్షణ్యశ
క్తికా - ధవళ-నీలస్ఫురణాదితావః - ఆసేభ్యం - మలిసస్యవాహమలినిమా - మాధవ
యోషితాంసంపదనానాం - విలోచనానాం - తారకాః॥౫॥ తారకాశ్చ - కనీయకేత్యు
రః - తులయతిస్తనమీవకార - తదవృద్ధవావిశ్యర్థః - తుల్యవాత్సాదృశ్యవర్యా
త్రత్రురోతిగ్యుతాత్ ॥ * ॥ లట్ - స్మ - భవతలట్ - ఉపమాలంకారః ॥ ... *

౫॥ స్ఫుటమితి ॥ ఉజ్జ్వలకాంచనకాంతిభిఃకుంభసువణాద్రుతైః - చఃపక్షైఃయు
తం - ప్రహసమధ్యగతమిత్కర్థ - స్ఫుటంవికిచం - ఆశోకంఆశోకపుష్పంభిదాభేదః ॥
* ॥ షడ్భిధాభృతౌ - తా - విభక్తియైత్రస్య - భిదాభృతఃభిన్నస్యఃరహిణాం - హృద
యస్యహృదయపిండస్యసంధి - మదనాగ్ని - రహితంకపిశ్యతంవిశితరహంసమి
తః - ఆశోభలేత్యుత్పత్తిః ॥ ... *

౬॥ స్మరే॥ ఆమ్రవణస్యమాతవనస్య ॥ ని ॥ ఆమ్రశ్చుతోరసాలోసావిత్వమరః ॥ * ॥
ప్రసంగతశ్చరేత్యాదిసావనకారగ్యతత్వం - రజఃకణాః పరాగమాణాఃస్వరహుతా
శనఃకామగ్నిః - సపివ - ముముకరతుఃషాన్తిః ॥ ని ॥ ముముకరతుఃషాన్తిరేవైజ
యంతి - తస్యమాణకాంతాదధురివేష్యత్పత్తి - అతోముముకరమాణకాంతాదవ - ప
రితఃఉపరి నిపతితాః - తేరజఃకణాఃపంధానంగచ్ఛంతిపథికాః ॥ * ॥ పథఃరన్నితిత
స్సప్రీయః - తేషాంవ్రజాక - భృతం - పరితేమైఃపరితాపయామానుః - అతోముముక
రమాణకాంతౌత్పత్తిక్షణమితిభావః ॥ ... *

౭॥ రతిపతి॥ ప్రియతమేషువిషయేషు - కృతక్రృభఃకృతరుణః ॥ ని ॥ ప్రపూరుట్యు
క్తోప్రియామిశ్రమరః - వధూఃఅనునాయికాశుపితాఃస్త్రీరయనేష్యంసోమనైతుల
లాఅనుసయనసమఖేత్యధికాః ॥ * ॥ తుముకాబ్ధుతౌక్రియాయాంక్రియాథాయా
మితిభవిష్యత్కణ్డల్పక్రిత్యయః ॥ * ॥ అకెసుార్భవిష్యదాధమర్ల్యయారిపిష్ఠీప్రతి

రసునాయితా | వకుళపుష్పర సాసవపేశలధ్వనిరగాన్విరగాన్మధుపావ
 ల్లిః || ౮ || ప్రియసఖీసదృశం ప్రతిబోధితాః కిముపి కామ్యగిరాపరపుష్టయా |
 ప్రియతమాయవపుగుర్మమత్సరచ్చిమరయాదురయాచితమంగనాః || ౯ ||
 మధుకరైరపవాదకరైరివస్త్వతిభవః పథికాహరిణాభవ | కలతయావ
 చసః పరివాదిసీస్వరజితావశమాయయుః || ౧౦ || సమఖిస్సత్వరసాదవ
 లంబితః ప్రమదయాకుసుమాపచీచీవయా | అవినమన్నరరాజవృథోచ్చక్తై

పై ధాద్వితియా - రతిపతి నా కామేన - ప్రకాతా ప్రేషితేన - తద్వాణీ శ్రవణానంతరమే
 వతాసాంకోపత్యాగదర్శనాదియముత్సృజ్య - వకుళపుష్పమృణా - రసోమకరందః - సపి
 వాసవః - తేనతత్త్వానైన - పేశలధ్వనిః సుధురస్వనా - మధుపావతః - నగచ్ఛతీత్యగః - తస్మై
 త్ అగాత్ వృక్షైత్ - నిరగాత్ నిగతా || * || ఇణా గాలుజీతిగాదేశః || ... *

౮ || ప్రియసఖీతి || గురోమహతః - మత్సరస్వద్వేషస్య - భిదురయాభేత్సా || * ||
 చిదిభిదిచ్చి డెకురత్ - కామ్యగిరాగ్రాహ్యవాచా - పరపుష్టయాకాకిలయాప్రియస
 ఖ్యాసదృశం యథాతథా - కిమపరైః - దుర్బోధం - రహస్యం హితం - ప్రతిబోధితా ఉపది
 స్త్యైః అంగనాః - ప్రియతమాయతయాచితమప్రాధికామేవ - వపుర్నిజాంగం అదుః
 ర్పయామానుః - దదాతేస్తుజీ || * || గాతిస్థేత్వాది నానీచోలుక్ - కోకిలమాజితశ్రవణా
 నంతరమేవ అంగార్పణాదాత్మక్యహేతు కాద్యనంతరన్యాయేనతయాకిముపి బోధితే
 త్యుత్సృజ్య || ...

౯ || మధుకరైరితి || మధుకరైః కర్తృభిః - అవవాదం మృగవంశసార్థం ఘంటాదికు
 మ్మితవాద్యం కుర్వంతీత్యవవాదకరాః వ్యాధాః - తైరివపథికాః హరిణాభవ - పరివాదిసీ
 స్వరజితావీణావిశేషధ్వనిజయినాన్ || ని || సప్రభిః పరివాదిసీత్యమరః - జ్యేష్ఠిపితుక్ - వచ
 సః గీతస్య - కలతయామాధుర్యేణకరజేన - రజితాః రంజితాః - ఆకృష్టాస్సంతతిత్యథః -
 రంజేన్యంతంతాత్మమణిక్తః || * || రంజేన్తామృగరమణిత్వవృథానకారలోః - ఇ
 హిమాపమాసమృగసాదృశ్యాదావచారికం మృగత్వం ఉపమయేషుపథి కేష్వప్యస్తీత్యవిరో
 ధః - స్త్వతిభవః స్వరస్య - మృగవాతచింతావిషయత్వాన్మృగగ్రహణగర్తదేశస్యచ -
 వశం ఆయయుః - యథావ్యాధగానాసక్త్యాగతై మృగాః పతంతి తద్వత్తథుకరఘంకా
 రాకృష్టైః పాంథాః స్వరపారవశ్యం భేజారిత్యథః - అనైకైవేయమువమా || *

౧౦ || సమఖిస్సత్వేతి || ప్రమదయాకత్యాగ - కుసుమానాం అపచీచీవయా అవచే
 తుంభేత్తుమిచ్ఛయా - రిరంసయేతిరధ్వనిః - చిసూతెస్సన్నంతామప్రత్యయాదితిష్ఠి
 యామకారప్రత్యయః || * || విభాషయేతివికల్పాత్కృత్యాభావః - రసాద్రాగాత్ - స
 మఖిస్సత్వసమాగత్య - అవలంబితః హవై నగృహీతః - తథాప్యపినమకవశమగచ్ఛాత్
 తపివ - వృథా ఉచ్చక్తైః వృథా మున్నతః వసపాదవః - నతు సాగరికతిభావః - సముతేత్య

రన్యతయాన్యతయావనపాదపః || ౧౧ || ఇదమపాన్యవిరాగిపరాగిణీర
 ల్లికదంబకమంబురుహంతతీః | స్తసరేభణజితస్తబకానమన్నవలతేవలతే
 భిముఖుతవ || ౧౨ || సురభిణీశ్వసితేదధతస్తృవంసవసుధామధురేచత
 వాధరే | అలమలైరవగంధరసావమూమమనసౌమనసౌమనసోముదె ||
 ౧౩ || ఇతిగదంతమనంతరమంగనాభుజయుగోన్నమనోచ్చతరస్తసి | ప్ర

స్యతాసత్యా- తయాఅసతయా- గుఃఖావోన్యతా- తయాపుంస్త్రైస్-చరరాజ||సి||
 స్యుఃపుమాసఃపంచజనాఃపురుషాః పురుషానరభిశ్చమరః - యఃకాంతాకరగ్మీతో
 పినద్రవతిసనపుంసకపివ- తాకికస్తుపుం స్త్రవ్యపజేశోమిద్ర్యవేభాపః|| ... *

౧౧ || అథకశ్చిప్స్వయంగ్రహశ్లేషసుఖార్థం ప్రియామలిపాతవ్యాజేనభత్సా
 యకాత్రిభిఃకుశకేనాహ||ఇదమితి|| స్తనభరేణసాధనై-జితాస్తబకాన్యాంఅనమంతి-
 నవలతాయయాసా- తథోక్తా- తస్యాస్పంబుద్ధిఃపాజితస్తబకానమన్నవలతే- స్తబకా
 నమన్నవలతో-మిషత్సర్థః- అతపివ- ఇదంవిరాగివిరక్తిమత్- అలికదంబకం - పరా
 గిణీఃపరాగవతీరితివిరక్తిహేతుః- అంబురుహంతతీఃఅపాన్య- తవఅభిముఖం - వల
 తేచలతి- విశేషలతాభిమాదితిభావః- తథాభ్యాంతిమదలంకారోవ్యజ్యతే|| ... *

౧౨ || అథాశేస్తదభిముఖాగమనేకారణమహ|| సురభిణీతి|| తవసురభిణీశ్వసేతే
 నిశ్వాసమారుతేనవసుధావస్త్రధురేంతధరేచ-శృషంతృష్టాం - దధతఃదధానస్య-అశే
 ర్భిమరస్య- మమేవ- అమూడువలభ్యమానా - సుమనసాంసంబధినాసౌమనసా- గం
 ధరసౌసౌరస్యమానుర్యే- మనసాంతఃకరణస్యముదె- నాలంసవర్యాస్తా- అతస్త్రవిదా
 స్యరసగంధలోభాదాగచ్ఛతీత్సర్థః|| *|| నమస్స్వస్తీత్వాదివాచకుధీః- అత్రకాం
 తాకర్తృకస్వయంగ్రహశ్లేషసుఖార్థః- ప్రియస్యతద్భయహేతోః అశేరేవాగమన
 హేతుత్వేన - ఆత్మవృష్టాంతేముఖసౌరభరసలోభేసౌమనసగంధరసవైరాగ్యయోర్య
 ణాయితమూచిత్యాద్యమకానుసారేణ విద్రక్తృత్వానాపి మమశబ్దేనైవ ఇవశబ్దగ్యఅన్వ
 యః - వలతేభిముఖంతవ అలిఖయోచివసస్పృజకత్పువక్రమోహంసంహారాభ్యామశేఽప్ర
 కృతత్వేనూపమేయత్వావగమాత్- అన్యధామధ్యేమమాశేరవేత్వేతదైవపరీశ్యేనరద్వి
 రోధాత్ - ఇత్యలమధివల్లభాభ్యగమనై - అత్రోపమాసప్రాసయమకానంతావద్వి
 బాతీయానాంసంస్పృష్టిఃస్పృష్టేవ - తథాయమకానాంచత్రయాణాంచతుర్థపాదా
 దావేకస్మాదక్షరాద్వాభ్యాంత్రిభ్యశ్చపరతో షరత్రయా వృత్తిలక్షణానాంథితత్వా
 ద్సజాతీయసంస్పృష్టిశ్చేష్టా|| *

౧౩ || ఇతితి|| ఇతిశ్లో- గదంతం- ప్రణయినం- అనంతరంభుజయుగస్య- ఉన్నమ
 సేన- ఉచ్చతరావత్కున్నతాస్తనాయస్యాస్యా|| *|| స్వాంగాచోపసజ్జనాదసం
 మోగోపధాదితిజీవ- వలిఖయావళయఃవిద్యంతేయిస్సాస్త్రయావళితాన్యా|| *|| తుం

ణయినంరభ సాదుదరశ్రీయావల్లిభయాల్లిబయాదిషసస్వజే || ౧౩ || వద
నసారభలోభపరిభ్రమద్భ్రమర సంభ్రమసంభృతశోభయా | చలిత
యావిద ధేకలమేఖలాకలకలోలకలోలదృ శాన్యయా || ౧౪ || అజగణక్
గణశఃప్రియమగ్రతఃప్రణతమప్యభిమానితయానయాః | సతిమథావభ
వన్నదనవ్యధావిధురితాధురితాఃకుకురస్త్రియః || ౧౫ || కుసుమకాముక
కకాముకకసంహితాద్రుతశిలీముఖండితవిగ్రహాః | మరణమప్యపరాఃప్ర
తిపేదిరెకిముముహుముకముహుగకతభత్మకాః || ౧౬ || రురుదిమావద

దివళివపేర్భృతిభవత్వయః. ఉవర శ్రీయామధ్యశోభయాఉపలక్షితా. అంగనా-అ
లిభయాదివ- రభసాత్- సస్వజేఅలిలింగ-వస్తుతోరాగాదెవెతిభావః- ప్లంజపరివ్యం
గేదిథాలోకతకరితిట్- నాయికామధ్యా || స్లో || లజ్జామన్తభమధ్యస్థమధ్యయం
నాయికామతా ||

౧౭ || వదనెతి || వదనస్యముఖస్య- సౌరభేగంధేలోభేన- పరిభ్రమతా - భ్రమరే
ణపేతునా- యస్సంభ్రమః- తేన-సంభృతశోభయాసంపాదితశ్రీయా-చలితయాఅ
లిభయాత్ప్రీతయా- ఆతపివ- ఆలకైరలకపాతైః- లోబదృశావంపలాక్ష్య- ఆన్య
యాస్త్యంతరేణ- కలః - మేఖలాయఃకలకలఃకోలాహలః - విదధేరిహితః- అలిభ
యాదవసరంత్యాఃకాంక్షగుణభ్యురజనీభ్యసః - ఏతేనవకితత్వముక్తం- చకితంభ
యసంభ్రమః అత్రాసప్రాసయమకయాః సహతీయశబ్దాలంకారయః సంస్పృష్టిఃస్ప
ష్టైవతావత్రథాయమకయాశ్చ ద్వయోశ్చతుష్పాదాదావెకస్తాదక్షిణద్వాభ్యాం చ
పరలోక్షరత్రయంపుత్రిక్షణయఃస్థితత్వాస్సజాతీయయోస్సంస్పృష్టిః |

౧౮ || అజగణస్త్రితి || యాఃకుకురస్త్రియోయాదవాంగనాః- గణశోమహాః || * ||
బహ్వల్పాధావృసాగ్రకాదన్యతరస్యామితిశస్పృత్యయః- ఆగ్రతఃప్రణతమపి-ప్రి
యం-జాతావేకవచనం-ప్రియానిత్యభావః- అభిమానినీనాంభావోభిమానితా- తయా ||
* || త్వతలోర్జుణవచసేయీప్రంవద్యావః - నాజగణకాంగణయఃస్త - గణేశ్వరాది
కాణ్డచక్ || * || ఈవగణభ్యభ్యాసస్యపాక్షికమీత్వం- తాఃకుకురస్త్రియః- మథావ
సంతేసతిప్రవర్తమానే || ని || మధుక్తైశ్చత్రైవసంతేవెతివిశ్వః- మదవస్యభయా-విధురితాః
విహ్వలితాస్సత్యః- భుర్గుగ్రాభజకాఅవర్తంత - స్వయమేవపురఃప్రవృత్తాభివర్తంత ||

౧౯ || కుసుమేతి || గతభర్తృకాఃవియోగిన్యః || * || నద్యతశ్చేటికప్రత్యయః- ఆ
పరాఃకాశ్చిదంగనాఃకుసుమకాముకస్యకామస్య- కాముకై - సంహితైఃసంహృ
జితైః- ద్రుతైఃజవనైఃశిలీముఖైఃశరైః- ఖండితవిగ్రహాఃపాటితశరిరాస్సత్యః-మరణమ
పి- ప్రతిపేదిరే- ముహూఃపునఃపునః- ముహూఃముహూర్భృతిమువక్తవ్యమిత్యభావః ||

౨౦ || అభకస్యాశ్చిల్పేత్రితభర్తృకాయాఃబంధుజనాశ్వాసంప్రిభిఃకుశశేనా
హ || రురుదిపేతి || హేనుతనుభూం || * || అంబాగ్ధనదోన్రవాస్వతిప్రసవః- దీ

నాంబురుహశ్రీయస్సుతలుసత్యమలంకరణాయతే | తదపిసంప్రతిసన్ని
హితేమథావధిగమంధిగమంగభమశ్రుణః || ౧౮ || త్యజతికష్టమసావచిరా
దసూక్ విరహవేదనయేత్యఘశంకిభిః | ప్రియతయాగదితాస్తవ్వి
బాంధవైరవితధావితధాస్సఖిమాగిరః || ౧౯ || నఖలుదూరగతోప్యతి
వతఃతేమహమసావతిబంధుతయోదితైః | ప్రణయినోనిశమయ్యవధూ
ర్భుహిస్సవ్వరమృతైరమృతైరివనిర్వచౌ || ౨౦ || మధురయామభుబోధిత

ఘాంతో తైరపదోబహుద్రీహిః- అన్యథాగుణస్సాన్యత్- రురుదిషారోదనేచ్ఛా-అశ్రు
మోచనమిత్యర్థః- రుదస్సన్నంతాడుప్రత్యయేటాప్ - తెతవవదనాంబురుహశ్రీయః -
అలంకరణాయ- సత్యంరమ్యాణాంవికృతిరపిశ్రియంతసౌతీత్యాయాదివిభావః - గ
మ్యమానక్రియాపేక్షయాచతుర్థిః- తదపితథాపి- సంగ్రహతి- మథావసంతోత్సవే-స
న్నిహితేసతి- అశ్రుణః- అమంగళం- అగ్గమంఅవాప్తిం - ధీనిందెత్యర్థః || ౧॥ ధి
జ్ఞిర్భుత్వేననిందయోత్యమరః || శ్లో॥ ధిగువర్యాదిమత్రిప్సివిదిష్టియా- ఆలోచన
దెత్యర్థః || *

౧౮॥ త్యజతితి॥ ఆశాబాలా- విరహవేదనయా- అచిరాత్-అసూక్ప్రాణా-
త్యజతిత్యక్ష్యతి- వర్తమానసామీద్యేభవిష్యదథేలట్- కష్టంబత- హేళభి-త్వయివి
షయే- ప్రియతయాభిప్రతయా- ఇత్యేవం- ఆఘశంకిభిరన్ధోత్సేషిభిః-ప్రేమపశ్య
తిభయానిచాపదీత్యాయాదివిభావః- బాంధవైః- గదితాఃఉచ్చరితాః- గిరఃఉక్తిః-వి
గతంతథాత్వంయాసాంతాః- అన్యతాః || ౧॥ వితథంత్యనృతంవచిత్యమరః-బహుద్రీ
హావిశేష్యలింగతా- బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ప్రాశస్త్యః- తలోనశోసమాసః - అవితధాస్స
త్యాః- మావితథాఃమాకృతాః- వృధాతిశోకేనమాకృతాభిత్వః - విపూర్వాత్తనూ
తెక్షజిధాస్ || *॥ తనాదిభ్యస్తధాసోఽఽతివిభామనిచోలుక్ || *॥ అనుదాత్తోపదకే
త్యాదిసాఅనునాసికలోపః || *॥ నమాజ్యోగఇత్యధాగమవ్రతిమధః || *

౧౯॥ నైతి॥ కించఅశాతేప్రణయీదూరగతోదూరస్థాపి- మహంససంతోత్సవం ||
౧॥ మహాఉద్ధవఉత్సవఇత్యమరః- నాతివర్తతేనాతిక్రామతిఖలు - ఇతిబంధుతయాబం
ధుసమాహన || *॥ గ్రామజనీబంధుసహయేభ్యస్తత్ - ఉదితైరుక్తైః - వదఃకమణి
క్తైః- ఋతైస్సత్యవచనైః || సత్యంతభ్యమృతంసమ్యగిత్యమరః - బహిఃప్రణయినః
మారాదాగతస్యప్రియస్య- స్వరంకంరశబ్దంనిశమయ్యశ్రుత్వాః - శమఅదర్శనైతి
చారాదికాల్లప్తవిత్వాత్ప్రాశస్త్యః || *॥ లృపిలఘుపూర్వాదిత్యయాదేశః- అమృతై
స్సుధాభిర- వధూఃనిర్వహనిర్వహర- వాతేర్లిట్ || ౧॥ నిర్వాణంనిర్వృతిస్సుఖమితి ||
౨౦॥ మధురయేతి॥ మధురయామనూహరయా- మధునావసంతేన- బోధితాఃవిక
సేతాః- పుష్పధమణఃపుష్పితానూపచర్యతే - తాసాంమాధవీనామతిముక్తతానాం ||

మాధవీమధుసమృద్ధిసమేధితమేధయా | మధుక రాంగనయాముహురున్మ
దధ్వనిభృతానిభృతాక్షరముజ్జగే || ౨౧ || అరుణితాఖలశైలవనాముహు
ర్విదధతీపథికాపరితాపినః | వికచకింశుకసంహతిరుచ్ఛక్తైరుదవహద్ధ
వహవ్యవహశ్రియం || ౨౨ || రవితురంగతనూరుహతుల్యతాండవతియత్ర
శిరీషరజోరుచః | ఉపయయావిదధన్నవమల్లికాశ్శుచిరసౌచిరసౌరభ
సంపదః || ౨౩ || దళితకొమలపాటలరుత్తు లేజవధూశ్వసితానువిధాయి

ని || అతిముక్తః ప్రండకస్సాన్యద్వాసంతీమాధవీలతేత్యమరః - మధుసమృద్ధ్యామకరంద
సంపదా - సమేధితమేధయా సంపదః తప్రతిభయా - అరణ్యవనమున్నదయేత్తున్నదోమ
దకరః - పచాద్యచ్ - తంభస్వనినిభగ్తితి ఉన్నదధ్వనిభృత్ - తయాతదభృతా - మధుక
రాంగనయా - ముహుఃనిభృతాక్షరం అవ్యక్తాక్షరం - లక్షణయాశ్చిరనాదయధాతథే
త్యథః - ఆధవా - సర్వశబ్దోపకాణత్వకవవస్వంజకవిశేషావాదస్ఫుటభిమత
మృత్యుఉక్తం - సర్వపథికాః కవయభితి ఉజ్జగే ఉచ్చక్రగేతం - గాయతెరవివక్షిత
కమత్యాద్భావేతి || శ్లో || బంధువైషమ్యరాహిత్యం సమతాపదగుంభనై - ఇతిలక్షణా
త్వమత్యాగ్యగుణః ||

౨౧ || అరుణితేతి || అరుణితాస్యరుణీకృతాని - అభిలానిశైలవనానియయాసా - ము
హుః - పథికానధ్వగా - విరహిణ్య - పరితాపినస్సంతాపవతః - విదధతీ - ఉచ్చైర
వోచ్ఛక్తైః ఉన్నతా || * || అవ్యయసర్వనామ్నమకచ్ఛాన్తైరిత్యకచ్ఛిత్యయః - విక
చావికనీతా - యాకింశుకసంహతిః పలాశకుసుమరాశిసా - దవహవ్యవహశ్రియందవా
గ్నిశోభాముదవహత్ - నిదర్శనాలంకారః ||

౨౨ || అభగ్రిష్టవణానమారభతే || రవీత్యాది || యత్రకుతా - శిరీషరజసాంచుచః కాం
తయః - రవీతురంగతనూరుహతుల్యతాంసూర్యాశ్వరోమసావణ్యం - దధతి - హరిద్వ
ణాభవంతీత్యర్థః - ఆసౌకుచిగ్రీవః || ని || కుచిశ్శుద్ధమహాతేజ్యంగారామధయో
స్తథా | గ్రీష్మేహుతవహేపిన్యాదివిశ్వః - నవమల్లికాః || ని || పుష్పిజాతినృతయ
స్త్యలింగాభివ్యవరః || * || పుష్పఫలమాలేషుబహుళమితిగ్రహణాల్లప్ - లుపియక్తవ
ద్వ్యక్తివచనేభవతః - చిరాచిరావస్థాయినీ - సౌరభసంపత్యాసాంతాః - స్థిరగం
ధాభివ్యవరః - విదధతుర్వ - ఉపయయాప్రాప్తః || హ ||

౨౩ || దళితేతి || పాటలయాః అవయవాః పాటలాః - లుప్ ప్రకరణే || * || పుష్పఫలమా
లేషుబహుళమితి బహుళగ్రహణాదణ్ లుక్ - తేవతేకామలాః కుత్సలాశ్చ - దళితాంభి
న్నాః - కోమలపాటలకుత్సలాః యేనతస్మిన్ - నిజవధూనాం - శ్వనితం నిశ్వాసం - అనువి
ధతైలనుకరోతీతితథోక్తై - తత్సృజిత్యర్థః - ఉన్నదాః - భ్రీమంతశ్చ అశ్శయోర్ని
తస్మిన్ - ఉన్నదభ్రీమదశా - మరుతిగ్రీష్మానిలే - వాతివహసతి - వాతేర్లటశ్చత్రాద

ని | మరుతివాతివిలాసిభిరున్నదబ్రీమదళౌమదతాల్యమపాదదే || ౨౪ ||
 నిదధిరేదయితోరసితత్తుతన్నపనవారితుమారభృతస్తస్సనాః | సరసవం
 దనరేఃపరసుక్షణంవిచకరేచకరేణవదోరుభిః || ౨౫ || స్ఫురదధీరతటిన్న
 యనాముహుఃప్రియమివాగభితోరుపయోధరా | జలధరావభిరప్రతిపా
 దితస్పసమయాసయ్యాజ్జగతీధరం || ౨౬ || గజకదంబకమేచకముచ్చ
 కైర్నబసివీక్ష్యసవాంబుదమంబరే | అభినసారనవల్లభనుంగనానచ

శః- విలాసిభిఃపరసుక్షణైఃకామిభిః || * || నౌకచలసేత్యాదినాఘమన్నృత్యయః - మ
 దన- తాల్యంచాచలంఉపాదదెన్నీకృతం- మతైచాతమిత్యర్థః || *

౨౪ || నిదధిరథ || వరోరుభిఃప్రీభిః-తత్తుణన్ననెనసద్యస్సన్ననెన-వారితుమ
 తోజలశీకరధారిణః || ని || మమరాహిమశీకరావతిశాశ్వతః- స్తనాః- దయితోరసిప్రియ
 వక్షసి - నిదధిరనిహితాః - తేజఃసంతాపశాంతయేస్సానాద్రాణంగావితలింగన్ని
 త్యర్థః- కించ- కరణపాపినా- సరసఃఆద్రః- చందసరేణుఃఘృష్టచందసపంకశ్చ-
 అనుక్షణం- విచకరేవీక్షిర్ణ-కిరతేకమఃశిలిట్ || * || ఋచ్చ్యవ్యాతామితిగుణః-కరేణ
 కరోరురితిపాతస్త || * || ఊరూత్తరపదాదావమ్యుజత్యాదినాఊర్జ్వ్రసంగాధ్యేయః || *

౨౫ || అథవర్షావతారమాహ || స్ఫురదితి || ముహుః - స్ఫురతి - అధీరచంచలేతటి
 తౌనయశైశవతటిన్నయనేయస్యాస్స - ఆగభితాఃఅరిక్తాః - ఊరుపయోధరాఃమహా
 మేహాః - యస్యాంసా- అన్యత్ర- ఊరుచపయోధరాచఊరుపయోధరం - ప్రాణ్యంగ
 తావద్వ్యంనైవ్యకవద్భావః - తదగభితంఅవతితం - యస్యాంసాజలధరావభిరేఘవ
 చ్చిః - ఆత్రజలధరావశైః పయోధరాణాంచలవయవావయవిభావాత్పృథక్ప్రేరే
 శః- ఆత్రతిపాదితస్పసమయాసయ్యాజనపేక్షితనిజవేశాసతి - ఏకత్రయాగవద్యత్ అన్యత్రా
 నైర్యాచ్యేతిభావః- జగతీధరంభూధరంనైవతికం-ప్రియమివ-సమయాత్ సమగచ్ఛత్-
 యాతేర్దక్ - పయోజగతీశబ్దయోఃపచాద్యజంతేఃధరశబ్దసప్తీసమాసః - ఆత్రవిశేష
 జనుష్మాజలధరావశౌనాయికాత్వప్రతితేస్సమాసోక్తిః - సతీప్రియమివేత్యుపమ
 యాంగేససంకీర్త్యతే || ... *
 ౨౬ || గజేతి || సభాసిత్రావణమానే || ని || సభాశ్చాన్యసంకీర్త్యసభిత్యమరః-అంబరేవో
 మ్ని- గజకదంబకమివ- మేచకంశ్యామలం || ని || కాలశ్యామలమేచకాభిత్యమరః-ఉచ్చ
 కైరున్నతంసవాంబుదవీక్ష్య- అంగనా- ఏకఃఏకాయనః- రసోరాగోయస్యతం - ఏ
 కరసం-రసాంతరాత్తిరస్కృతవీరరసమిత్యర్థః- కంవల్లభంప్రియం - రహఃఏకాం
 తె- సచకమేనకాయతేన్న- తథానానిభసారచ- సర్వంవల్లభంసర్వాపిత్రదంగి
 నాచకమేఅభినసారేదే - సవాంబుదసోదీవకత్వాదతిశయోక్తిః-ఇహకామనాపూర్వ
 కత్వాదభిసరణస్యతయారథక్రమబలీయస్త్యన్యాదేయమకవశా యితపాతక్రమ

కమేచకమేకరసంరహః॥౨౨॥ అసుయయావివిధాపలకుండలద్యుతివితా
సకసంవర్జితాంకుకం॥ ధృతధనుర్వలయస్యపయోముచశ్శ్చఽమాబలిమా
నముమోవపుః॥౨౩॥ ద్రుతసమీరచలైఃక్షణలక్ష్మితవ్యచహితాచటపైరివ
మఃజరీనవతమాలనిభస్యసభస్తరోరచిరరోచిరరోచతవారిదైః॥౨౪॥
పటలమంబుముచాంపథికాంగనాసపదిజీవితసంశయమేవ్యతి । సనయ

బాధేనయోజనాన్యాన్యైవ॥

...

...

...

✽

౨౨॥ అసుయయావతి॥ ధృతధనుర్వలయస్యధృతేంద్రచాపమండలస్య - వయోము
చోమేఘస్య-సంబృధి-శబలస్యభావశ్శబలియాచిత్రతా॥ *॥ వృధ్వాదిభ్యక్షమనిజ్ఞా-వి
విధాఃనానావద్దాః- ఉపహఃమణియాయోస్తయోః- రుండలయోః- ద్యుతివితానకే
సకాంతిచ్చంజేన-సంవర్జితాఃమిళితాఃఅంశవోసజనీలభాసః - యస్యతేఽధోక్షం॥ *॥
కేమద్విభాక్షుతికప్రత్యయః- నిలిమానముమోబల్పగురాహంకాహరస్యహరేః- వపుః
అనుయయాఅనుచకార- తద్వద్వభావిత్యర్థఃఉపమాలంకారః॥ ... ✽

౨౩॥ ద్రుతేతి॥ ద్రుతసమీరణీభుగ్రుచరుతేన-చలైఃవారిదైఃక్షణలక్ష్మితాచసావ్య
వహితాచక్షణలక్ష్మితవ్యవహితా- క్షుతికావిర్భావతిరోధాసేత్యభావః - స్నాతానులిప్త
వత్॥ *॥ పూర్వకాలైకేత్యాదినానిత్యసమాసః- అచిరంరోచిరస్యాస్మా- అచిరరో
చిఃవిద్యుత్ - ద్రుతసమీరచలైఃపటపైక్వాభాభిః-క్షణలక్ష్మితవ్యవహితానవలమాలనిభస్య
సవతమాతేనసదృశస్య- తద్వన్నిలన్యైత్యభావః- నిత్యసమాసః- సభస్తరుఃవ- తస్యసభ
స్తరోఃమంజరీగుచ్ఛభవ- అరోచతేన్మృపమాలంకారః - అత్రసభస్తరోర్గుభక్త్యేన్యై
వ్యాభ్యానాత్తరుశబ్దస్యవ్యాఘాదివశ్యేమిథాగోచరత్వాత్తమాలశబ్దవశ్యేవా
చినాతిన్నీలసామాన్యేనపానరుక్త్యమితివల్లభః-తమాలశబ్దస్యేంద్రనీలాదివన్యై
ప్రోపమానత్వాత్తరుశబ్దస్యస్వార్థవృత్తితేవపానరుక్త్యమితివ్యనే॥ ✽

౨౪॥ పటలమితి॥ పథికాంగనాకాచిత్ప్రేషితభద్రకా- అతవివ- సవది-జీవి
తసంశయంమరణం- విష్యతి - నిశ్చితమరణేత్యభావః॥ *॥ ఆచ్ఛిన్నద్యోర్ముమితివికల్పా
న్ముమభావః - అతవివ - సనయనాంబోస్సబాష్పస్యసఖీజనస్య - సంభ్రమాత్సంక్షో
భాత్ - విధురబంధుఃసంభ్రమదర్శనాద్విహ్వలబంధుజనాసతి-అంబుముచాంపటలం-
అబంధురమశోభనం- సదైన్యరోషమితియావత్ - విశ్చిత-కుక్షితేన్య- లక్ష్॥ *॥ ఆట
శ్చేతివృద్ధిః - ఇహవిరహవేదనాక్షమానానాయకాయాః మరణసాధనమేఘపటలావే
క్షణవణానాత్తరుద్యోగలక్షణామరణావస్థోక్తా - సాహిద్వివిధా- తరుద్యోగస్తచ్చేష్టే
త్యాహుః॥ క్షోద్యజ్జనస్సంగసంకల్పజాగరఃకృతారతిః॥ హిత్యాగోన్మాదమూర్ఛాం
తావత్సంగదశాదతేత్యవస్థాసంగ్రహః- అత్రాప్యేకస్మాదక్షరాద్వాక్యాంతిభ్యశ్చవ
రతోక్షరత్రయావృత్తిలక్షణయమకత్రయంసంస్పృష్టేంద్రవ్యవస్థం॥ ... ✽

ప్రవిరతైరచలాంగణమంగనాజనసుగంధసుగంధినచక్రీరే॥ ౩౪॥ ద్వీరద
దంతవల్లక్షమలక్ష్యతస్సురితభృంగమృగచ్ఛవికేతకం॥ ఘనఘనౌఘవిఘ
ట్టనయాదివశృశశిఖంశశిఖండమివచ్యుతం॥ ౩౫॥ దల్లితమాక్తికచూణా
విపాండవస్సుస్ఫురితనిర్మురశీకరచారవః॥ కుటజపుష్పపరాగకణాస్సుస్ఫ
టంవిదధిరేదధిరేణువిడంబనాం॥ ౩౬॥ నవపయఃకణకౌమలమాలతీకుసు
మసంతతిసంతతనిగిభిః॥ ప్రచలితోడునిభైఃపరిపాండిమా శుభరజోబ
రజౌల్లిభిరాదదే॥ ౩౭॥ నిజరజఃపటవాసమివాకిరన్ధ్రతపటోపమవారిము
చాందితాం॥ ప్రియవియుక్తవధూజనచేతసామనవనీనవనీపవనావలిః॥

*॥ సుదురారధికరణభిగమడప్రత్యయేటిలోపః- ననచక్రీర- చక్రీరభిత్వభాః- ద్వీ
సజ్ఞాప్రకృతమథాంగమయత్తః॥ ...

౩౪॥ ద్వీరదేతి॥ ద్వీరదదారవశృంగజదంతభవశం॥ ౩॥ వశశ్లోధవశోజానభ
త్యమరః- భృంగోమృగభవభృంగమృగః-తస్యభవిః- సాస్సురితాయస్మిక్- తత్తథో
క్తం-తెతక్యాఃపుష్పంకేతకం॥ *॥ పుష్పఫలమూలేమహుశమిత్వణోలుక్-నాదివృద్ధిః॥

*॥ లుకతద్ధితలక్తితీత్రీప్రత్యయిస్యాపిలుక్- ఘనఘనౌఘవిఘట్టనయానిబిడమేఘసం
ఘాపఘాతేన- దివఃఅంతరిక్షే- చ్యుతం- శృశశిఖంసూక్ష్మాగ్రం- శశిఖండమివాల
క్ష్యతేత్వత్ప్రేక్ష॥ ...

౩౫॥ దల్లితేతి॥ దల్లితమాక్తికానాంనిష్పిష్టముక్తాఫలానాంమూర్ణాభిన- విపాండ
వః అతికుభాఃస్ఫురితాఃజర్జురాః-నిర్మురశీకరాణాం-యేశీకరాః-తద్భవచారవః-కుటజ
పుష్పపరాగకణాః- స్ఫుటందధిరేణువిడంబనాందధిమార్గానుకారం- విదధిరేచక్రీరే
తద్వద్భూపురిత్యభాః- పూర్వోపన్యాద్యయానుప్రాప్తితేయమువమేతిసంకరః॥ *

౩౬॥ నవేతి॥ నవపయఃకణవత్సవోదబిందుత్- కోమలానాంమాతీకుసుమానాం
జాతీపుష్పాణాం-సంతతిః-సంతతసంగిభినిరంతరాసక్తైః॥ ౩॥ సుమనామాలతీజాతీ
త్యమరః- అతపివప్రచలితోడునిభైఃపరాగభూషణాత్సంచరన్వత్తత్రకవైవత్వత్ప్రేక్ష
త్త- అగిభిః- శుభాత్- రజోబరరాత్సరాగష్టంబాత్- జాతః-శుభరజోభరజః-పరిపాండి
మాధవళిమా- ఆదదేన్వీకృతః॥ ...

౩౭॥ నిజేతి॥ ప్రియవియుక్తవధూజనచేతసాం-కమణివృద్ధి-అనవనీలరక్షణి-కిం
తు-హంత్రిత్యభాః-అవతేకర్తరిల్యుట్-టిత్వాల్లజీవ-నవనీవనావళిఃనవకదంబకా
ననపద్మి- ధృతా-పటోపమాపటకల్పాః- వారిముచోమేఘాఃయాభిస్తాః- మేఘవ
టావృతాభిత్వభాః- తాసాందిశాంనిజరజఃస్వపరాగవ- పటవాసఃపిష్టాతః-తమివే
త్వత్ప్రేక్ష॥ ౩॥ పిష్టాతఃపటవాసకభిత్వమరః-అకిరదక్షిత్-కిరతేకర్తరిలక్ష-సభీవది
తిభావః॥ ...

౩౮॥ ప్రణయకౌపభృతోపిసరాఙ్ముఖాస్సృదివారిధరారవభీరవః | ప్రణయినఃపరిరబ్ధుమనంతరంవవల్లిరెవల్లిరెచితమధ్యమాః॥ ౩౯॥ విగతరాగగుణోపిజనోనకశ్చలతివాతిపయోదనభస్మతి | అభిహితేల్లిభిరెవమివోచ్చక్తైరసన్యతెనన్యతెనవపల్లవైః॥ ౪౦॥ అరమయకౌభవనాదచిరద్యుతైఃకిలభయాదివయాతుమనిచ్ఛవః | యదునరేంద్రగణంతరుణీగణాస్తమథమన్మథమంధరభాషిణః॥ ౪౧॥ దదతమంతరితాహిమదీధితింభాగతు

౩౮॥ ప్రణయే - ప్రణయకోపభృతః-ఆతపివ-పరాఙ్ముఖాఃవిముఖాఃపి॥ *॥ స్వాంతాచోపసజఃసాదసంయోగోపధాఃకల్పవాకారః - సపది-చారిధరారవభ్యఃమేఘజితేభ్యః-భీరవఃభీతాః - స్త్రియఇతిశేషః - అసంతరంగజితాకర్షణాసంతరమేవ-ప్రణయినఃప్రియా-పరిరబ్ధుమాలిం?తువళిరేచితాఃఆలింగనాథ-మంగప్రసరణాత్తిప్రవర్తిక్తికృతాని - మధ్యమాన్యవలగ్నాని-యాసాంతాస్సత్యః-వకలిరెవరివృత్తాః-వలతేర్వకారాదిత్వాత్॥ *॥ సశసదదవాదిగుణామిత్యేత్వాభ్యాసలోపప్రతిషేధః॥ ...

౩౯॥ విగతేతి॥ వయోదనభస్మతిమేఘమారుతే-వాతివచతిసతి - వాతేర్లటశ్చత్రాదేశః-విగతరాగగుణోపివిరక్తోపి-కోనరః-నచలతి-సర్వోపిచలశ్చైవేత్యధః-వివంతిలింః-ఉచ్చక్తైస్తారం-అపృతమసత్ప్రసభవతీప్రసన్యతం-తస్మిన్నసన్యతేసత్యవచనే-అభిహితేసతి-నవపల్లవైః-సన్యతభవన్యత్రంక్రమితమేత్యత్ప్రేక్ష-సృతైర్భావేటిత్॥ *

౪౦॥ ఆరమయన్నితి॥ అథ-అపిరమ్యతేఃఽద్యుతః-భయాత్క్రలభయాదివసతుతథా-కితురాగాదేవేతిభావః-కిలేత్యలీకే - భవనాద్రమభగృహత్ - యాతునిగంతుం-అనిచ్ఛవఃభయవ్యాభాత్రత్రైవిధితాఇతిభావః॥ *॥ విందురిచ్ఛాత్త్యర్యయాం లోసపాతః-మన్తథేనన్యరణ-మంధరమలసంభాషణతత్త్వమన్మథమంధరభాషిణః-కామపరవశాభివ్యథాః-తిరుశీగణాః - తలప్రకృష్ట-యదవపివసరేంద్రాః-తేషాంగణా-అరమయకౌరమయంస్త-ఆత్రభియేనరాగనిగూహనాన్మలసంకారః॥ శ్లో॥ మిలనంపస్తనాయత్రవస్త్యంతరనిగూహనమితిలక్షణాత్ - సోప్యాగంతుకేనభయేనసహజరాగంరోధానావాగంతుకేనసహజంరోధానరూపం॥ ...

౪౧॥ అధశరవ్వర్ణనమారభతే॥ దదతమిత్వాది॥ రథావయవాయుధఃచక్రావయవధూహరిః-అంతరితాహిమదీధితింభిరోహితోష్ణాంకుంతథా-భగకులాయపక్షిసంఘాయకులాయేషునీడేషునిలీయంతేషుకులాయనిలీయనః॥ ని॥ కులాయానీడమస్త్రీయామిత్యమరః॥ తేషాంభావస్తతా-తాండదతంత్రయచ్ఛంతం - పక్షిసంచారంప్రబంధంతమిత్యర్థః॥ *॥ నాభ్యుప్రాచ్ఛతురితసప్రతిషేధః-దిశామితకమణిస్సర్వీ-అబోధకృతమజ్ఞానకాఙ్క్షం-మేఘావరణేనప్రాచ్యాదిద్వీపకంలుంఽంతమిత్యర్థః - జలదకాలం

లాయకులాయనిలాయితాం | జలదకాలమబోధకృతందిశానాపరథావ
రథావయవాయుధః || ౪౨ || సవికచోత్పలచతురమమైత్తతక్షితీభ్రతోం
కగతాందయితామివ | శరదమచ్చభద్రస్సనోపమాత్తమఘనామఘనా
శనకీర్తనః || ౪౩ || జగతిన్వైశమశీతకరఃకరైర్వియతివారిదబృందమయం
తమః | జలజరాజిషునైద్రీమదిద్రవన్నమనాతా మహతాఃకృచ్ఛనార
యం || ౪౪ || సమయపవకరోతిబలాబలంప్రణిగదంతృణీవశరీరిణాం | శ

ప్రావృట్కాలం- అపరథావకారాంతరేణ- ఆప్రావ- మేఘాదయోపాధినాప్రావృ
ద్వ్యవహరభాజంతమేనకాలంమేఘాత్వయోపాధినాశతర్పంజ్జయాఉపలేఖ్యత్యభాః-
కాలోఽప్యేకవివసన్ననైకోపాధిసంబంధాన్ననాత్వేనౌపచర్యతృణితద్విదః || *

౪౨ || సజతి || అఘనాంనాశనంనివర్తకంకీర్తనంయస్యసః - అఘనాశనకీర్తనఃస
హరిః- వికచం - ఉత్పలమేవచతుర్యస్యాస్తం - అచ్చశుభ్రంగశత్ప్రస్తుంయద్వస
నంతస్యోపమాసాదృశ్యం-తస్యాత్మహఃయోగ్యాఃమేఘాయస్యాస్తం - అతపవక్షితి
భృతంనైవతకస్య- అంకగతాంఉత్సంగగతాం - దయితామివకథామిత్వత్ప్రేక్షా- శ
రదంబుత || ...

౪౩ || జగతితి || అశీతకరఃఉష్ణాంఘ్రి-కరైఃస్వాంఘ్రిః-జగతిలోకేనిశాయాంభవం
నైశం || నిశాద్రవోమేఘాంవేతివికల్పదబ్ధ్యాః- తమస్తీమిరం - అదిద్రవత్
ద్రావయతిన్న- నిరస్తనానిత్యభాః- ద్రుగతావతిధాతోఃకౌచజ్యువగాయాహ్రాస్యఃస
న్నత్యావః || * || ప్రవతిసరతిద్రవతిశృణోతిప్లవప్రవతివృవతీనాంవేత్సద్భాసస్యవిక
ల్పాదిత్వం- వియత్యాకాశ- వారిదబృందమయంమేఘసంఘరూఢం- స్వాభేదమయత్-
తమః-అదిద్రవత్- జలజరాజిషు- చిద్రైవనైద్రంనిమిలనంతదేవతమఃకత్ - అదిద్రవ
త్- తథాహి- మహతామహత్త్వాంఅరయః-కృచ్ఛనకృచ్ఛా-నాహతాఃహతాన-కింతు
సర్వప్రహతాశవంతీత్యభాః- ద్వితీయంపేథప్రాపితస్యప్రకృతార్థస్యహసనస్యతృణీ
యేననిపేథఃపునఃకైతికత్వబ్ధిసామధ్యాయత్ప్రకృతార్థపర్యవసానంనైద్రమ్యేణసామా
న్యాద్వికేషసమభవనరూపాధాంతరన్యాసః || ... *

౪౪ || సమయభితి || సమయఃకాలవివ || ని || సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాంతస్సం
విదభిష్యమరః- శరీరణాంబలాబత్ || * || వీవ్రతిషిద్ధంచాసధికరణవాచీతివికల్పద్వం
నైవ్వికచద్భావః- కరోతితి - ప్రణిగదంతఃప్రవిపాదయంతృణవేత్తుత్ప్రేక్షా || * || నెగ
దనదెత్వాదినాభిత్వం- శరదిహంసరవాః- జరుషీకృతస్వరాఃనిఘ్రికృతనాదాః - మ
యాఃరాయస్త్రికాకమణి - తత్పరుషీకృతస్వరమయాఃరంయధాతథా - రమణీయ
తా- అయఃప్రాప్తాఃయాతెర్లజ్జ్ || * || లజశ్శాకటాయనైవైతిఘ్రిష్టసాదేశః || * ||
ఉస్యపదాంతాదితిపరరూపతా- సంహతాయాం || * || భ్రీలోపేతార్వస్యదీర్ఘాభితిదీ

రదిహంసరవాఃపరుషీకృతస్వరమయూరమయూరమణీయతాం॥౪౫॥
తనురుహాణిపురోవిజితధ్వనైఃపథౌపథౌవిహంగమకూజితైః॥ జగత్తుర
క్షమయేవశిఖండినఃపరిభవోరిభవోహినుదుస్సహః॥౪౬॥ అనువనంవన
రాజివధూముఖైబహుభరాగజపాధరచారుణిః॥వికచబాణదళావళయో
ధికంరురుచిరేరుచిరేక్షణవిభ్రమాః॥౪౭॥కనకభంగపితంగదలైదౌధే
సరజసారుణకెసరచారుభిః॥ ప్రియవిమానతమానవతీరుషాంసరసనైర

ఘటాః - శరత్పావృషాహంసమయూరకూజితమాధుర్యవిపర్యయదర్శనాత్కాలవివ
సాదిసాంబలాబలనిదానమితివక్తవ్యమభిహిత్యధాః॥ ...

౪౫॥ తనురుహాణిపురోగ్ర - ధవళపక్షిభిరహంగమాఃహంసపక్షిణః॥ ౫౫॥ హం
సాస్తుశ్వేతగరుతభిర్యమరః - తేషాంకూజితైః - విజితధ్వనైః - శిఖండినామయూరశ్వ-త
నురుహాణిబద్ధాశి-భిగువధలక్షణఃకద్రత్యయః - అక్షమయూహంసకూజితైఃవ్యయేవ-జగ
త్తుఃగతంత- కాలప్రయత్నస్థవిహంగశసన్యాత్మమాహేతుకత్వముత్పేత్రిక్యతభిగి
ణాహేతుత్పేత్రిత- యుక్తంవైతదిత్వాహ-అరిభవః-పరిభవః-ఘటాస్సహాత్వంతా
సహ్యూపి- పరాజయదుఃఖితస్యాంగసావోయుజ్యతభిభావః - కారణేనకార్యసమర్థ
సహాపాధాంతరన్యాసః - సవస్యసామర్థ్యోత్పేత్రిక్యయాసంకీర్త్యతే॥ *

౪౬॥ అనువనమితి॥ అనువనంప్రతివనం - జహుళోరాగోయస్యాస్యాచాసాజపా
చ- ఉడుపుష్పం॥ ౫౬॥ ఉడుపుష్పంజపేత్యమరః - పుష్పభూతిప్రభృతిత్వాత్సవలింగతా-
నైవాధరః - తేనచారుశిరశ్చై- వనరాజిరేవపథాః-తస్యాముఖంప్రాగ్భాగః-సపిఞ్ము
ఖం- వక్త్రమితిశ్చిద్ధరావకం-తస్మిన్-రుచిరాణాంకుక్షణానాం-విభ్రమభివవిభ్రమః
శోభాయానారతాఃవికచబాణదళావళయఃసీలఝింటిపత్రపద్మయః॥ ౫౭॥ బాణాక్షిసీల
ఝింట్యాంశేతివైజయంతీ- అధికం-రురుచిరేశుశభిరే- ఉపమానరూపకయోస్సంకరః॥

౪౭॥ కనకైతి॥ కనకభంగాఃస్వర్ణఖండాశ్చ- పితంగానీదళానియేషాంతైఃసహరజ
సాసరజసం॥ అచతురేత్వాదినాసాకల్యాణ్యవ్యయ్యాభావః - సమాసాంతనిపాతః-బ
హువ్రీహ్యర్థలక్షణయాతు- సరజస్మాద్యత్యధాః-అతపివ॥ సరజసమితిసావ్యయా
భావభిహితమనః - అధవా-మహాకవిప్రయోగప్రాచుర్యాదవ్యయ్యాభావదశానంప్రాయ
కమితిపత్రశ్రయణాద్బహువ్రీహ్యర్థోపిసాధురవ-తథాచ-సరజసంరజసామెఅరుణకే
శరః-తైశ్చారుభిఃప్రియైః - విహునితాఃఅవమానితాః-మానవత్వమానిన్యః-తాసాం-
యాఃరుహరోషాస్తాసాంనిరసనైఃనిరాసతైః - ఆస్యతైఃకతకరిల్యుట్- ఆసనైఃప్రియక
ప్రసూనైః॥ ౫౮॥ సజశాసనబంధూకపుష్పప్రియకజీవకాజిత్యమరః - అవృధాధతా
మాసనిరాసకత్వాత్ - ఆస్యంతీశ్వసదానీశ్వస్వర్ణనామకత్వం - దధేదభ్ర-దధాతే-క
నుజిలిట్॥ ...

సవైరవృదాధృతా||౪౮||ముఖసరోజరుచంనుస పాటలామనుచకారచ
కోరదృశాయతః||ధృతనవాతవముత్సుకతామతోనకమలంకమలంభయ
దంభసి||౪౯||విరతసస్యజిఘత్సమఘట్టయత్కలమగోపవహూర్నన్యగ్ర
జం|| శృతతదిరితకోమలగీతకధ్వనిమిషెనిమిషేక్షణమగ్రతః|| ౫౦ ||
కృతమదనిగదంతభవాకుశీకృతజగత్త్రియమూజమతంగజం|| వపుర

౪౮|| ముఖసరోజేతి|| ధృతఃసవాతపోయేనతత్ ధృతనవాతపం- జాలాతపతాన్రమి
త్యధః- అంభసీకమలంభంభస్త్వకమలం- అంభోగ్రహణఃప్లవకమలసృష్ట్యధః-అ
క్షానతాద్యోతనాధః-వా-యతోమదేనపాటలాం-చకోరదృశాయతః|| ముఖసరోజ
రుచంముఖారవిందశోభాం - అనుచకార|| *|| అనుచరాభ్యాంజ్ఞాపరస్మైః దనియమః-
అతోసుకరణాధాతోః - కంపుమాంసం - ఉత్సుకతాంప్రేయసిముఖావలోకనకౌతికి
తాం- నాలంభయత్ నాగమయత్-సర్వంచాలంభయదేవ-తత్ స్మారకత్వాదిత్యధః-ఏ
తేనాత్మ్యవస్తునాకార్యేణ కారణభూతాకమలదిక్షామౌత్థాముఖసృష్టివ్యభ్యుత
ఇతివస్తునాలంకారధ్వనిః- ఏతేనస్వయంప్రీముఖసృష్టశతయాకమలంస్వాభారంభసి
పుంసత్సుకతామలంభయదిరితంగరాజన్యాభ్యాసంకాకస్య కాష్ట్యేధ్వనశ్చసా
దఇతివదసంగతమితిమంతవ్యం-అలంభయదిరితభ్యాంకాంతాంతా|| *|| లభేత్ప్రేయమా
గమః- అభ్యాసపసర్జకత్వధఃత్వాత్|| *|| గతిబుద్ధిత్వాదినాఅపికన్రుకఃకర్మాశ్చేద్వి
కర్మాకతా - గత్యవసణకప్రాప్త్యర్థత్వేనువైపరీత్యమిత్యక్తం-సీతంసీతిమైత్వత్||

౪౯|| విరతేతి|| ఇషఆశ్వయుజేమాసి||ని||స్వాదాశ్వనఇషప్యాశ్వయుజోపీశ్వమ
రః- కలమగోపీశాలిగోప్రీచసావధూశ్చకలమగోపవధూః ||*|| ప్రీయాఃపుంవదిత్యా
దిశాపుంవద్యావః- శ్రుతఃఆకన్తితః- తయావధ్వా- ఈతస్సాలాపితస్య-కోమలగీతక
స్యమధురగానస్య- ధ్వనిర్యోగతం-శ్రుతతదిరితకోమలగీతకద్వనిం-అతపవ-అగ్రతోగ్ర
నేనిమిషతిఃస్వయాసందాభ్యామిత్యనిమిషం - ఇగువధలక్షణకప్రత్యయః-తదీక్షణయ
స్యతః- అనిమిషక్షణం - ఘ్నంతుంత్రుంవాఇచ్చాజిఘత్సా - ఘనేరదాదేశాద్వాస
న్నంతాదప్రత్యయాదిప్రీయామప్రత్యయః- సావిరతాయస్యతం - విరతసస్యజిఘ
త్సం- ఉపసర్జనప్రాప్త్యః-మృగప్రజంశాఘట్టయత్ నాతాడయత్-సిద్ధిసాధనప్రయోగా
యోగాదితిభావః - అత్రదండసాధ్యమృగసావారణేకాకతాశీయన్యామేననుభావః-స్వ
గానస్యకారణత్వకథనాత్సమాధిరలంకారః- కారణాంతరయోగాత్కార్యసుకరత్వం
సమాధిరితిలక్షణాత్|| *

౫౦|| కృతేతి|| ఆయుజోవిషమాః-భదాఃదశానియేమంతే-ఆయుక్తాద్వాసప్రవర్ణాః
తేమంగువైచ్ఛేదనైః- సుగంధయశ్శోభనగంధాః- గజమదగంధనఇతిభావః-అశిభిః
భృంజైః- తతాఃవిస్తృతాఃగానగిరోయేమంతే- అశిభిఃగీయమానాఇత్యధః-సతతం
గచ్ఛంతీతిసతతగాంసదాగతయః- నాయవఇతియావత్- కృతమదంజనితమదం-అతప

యశ్చదగుచ్ఛసుగంధయస్సతతగాస్తతగానగిరోభిభిః || ౫౧ || విగతహరిభరావరణాః క్వచిద్దదృశురుల్లసితాసీలతాసితాః | క్వచిదవేంద్రగజజనకుచుకాశ్మరదసరదీర్వహోదితః || ౫౨ || విలులితామనితైశ్శరదంగనానవసరోరుహకెసరసంభవాం | వికిరితుంపరిహాసవిధిత్యయాహరివహూరివమాభిముదక్రిపత్ || ౫౩ || హరితపత్రమయావమరుద్గజైస్సగిగవబద్ధమనోరమపల్లామధురిహోరభితామ్రముఖీముదందివితతావితతానశుకావలిః || ౫౪ || స్మితసరోరుహనేత్రసరోజులామతిసితాంగవిహం

వఆమశీకృతజగత్త్రియం - ఊర్జఃకార్తికః || ౧ || బాహుభోజాకార్తికశత్రుమరః - సవవమతయజగత్సంహారకం - తంనిగదంతభవ - ఆయమాగచ్ఛతీత్యావేదయంతభవ - వపుఃవాంతిస్త - ముత్తమాతంగగమనేప్యేవవిధవామయవహసంభవాదియముత్పేత్రిత - రూపకతప్తమంగమస్యాః || ... *

౫౧ || విగతేతి || శరదీ - యదవోయాదవాః - యదశశ్చైవశరః శుభ్రవత్తదవత్పలక్షణాదజనపదశబ్దనామతద్రాజత్వాద్భవములుగసంభవాదితి - క్వచిత్ - విగతవారిభరావరణానివృత్తమేషావరణాః - ఆతపవఉల్లసితాకౌశాదుద్భృతా - అనిర్లతేవాసీలతా - తద్వత్ - అనితాః శ్యామాఇత్యుపమా - క్వచిత్తు - నీరదినీః మేఘవతీః - శుభ్రభ్రపటలచ్ఛన్నా ఇత్యుపమాః ఆతపవ - ఇంద్రగజజనమైరావణచర్మ - తదేవకంఠక. హర్షాసకః - యాసాంతాదనస్థితాఇత్యుత్పేత్రిత - దిశః - దదృశుః - ఉక్తాలంకారయోస్సంస్పృష్టిః || *

౫౨ || విలులితామితి || శరదేవాంగనాశరదాగనేతిరూపకం - అనితైః - విలులితాం విజ్ఞోభితాం - ఇతస్తతోవిక్షిప్తామిత్యర్థః - నవసరోరుహకెసరసంభవాం - ధూళింపరాగంపరిహాసవిధిత్యయానమరీచిచిక్షయా - దధాతేస్సన్నంతాత్ప్రియామద్రత్యయేటాప్ - హరివధూః - వికిరితుంవిక్షిప్తుమివ * || తుమమ్బుతాక్రియాయాంక్రియాధాయామితితుమున్నర్యయః - రూతభిద్ధాలోచితకారః - ఉదక్షిపత్ప్రేరితవతి - రూపకోజ్జీవితేయముత్పేత్రిత - కిరతిరయంకిర్యమాణకర్తాయధాహ - రజఃకిరతిమారుతః క్వచిత్తతాగ్రకోనృకర్తాయధాతైరేవవివేకః || ... *

౫౩ || హరితేతి || అభితామ్రముఖీఆరుణముఖీ * || స్వాంగాచ్చత్యాదిసావికల్పావోజీవ - శుకావలిః - మరుద్గజైః - దివితతాహరిప్రియార్థమాకాశేవితతా - హరితానాంహరిద్వజానాం - పత్రాణాంవికారోహరితపత్రమయా || * || టిడ్డాజటిత్యాదిసాజీవ - తథాఅవబద్ధాఃగ్రధితాః - మసౌరమాఃవల్లనాఃయస్యాంసాస్రగివేత్త్యుత్పేత్రిత - మధురిహోఃక్రీకృష్ణస్య - ముదం - వితతాన - చకారేత్యర్థః || ... *

౫౪ || స్మితేతి || సహరిః - స్మితానివికసితాని - సరోరుహశ్యావనేత్రాచియేమతాని - సరోజునియస్యాంతాం - తథోక్తాం - అతిసితాంగాఃధవళపత్యైః - యేహంగాఃహంసాః

గహానద్వివం । అకలయస్తుది తామివసర్వ తస్సశరదంశరదంతరదిబ్బు
ఖాం॥౫౫॥౫౫జవతిద్వయసీరపిహేన నస్తుహినయకాసరితః పృషతాంప
తిః । సలిసంతతిమధ్యగయోషితామతనుతాతనుతాపకృతంధృశాం॥
౫౬ ॥ ఇదమయ్య క్తమహేమామహాదేవయద్వరతనోస్త్వసరయత్యనిలో
న్యదా! స్త్రుతసయావనసోష్వయోపధరాక సతుహినస్తుహినస్తుపయో

తైహాసంతిన్తయమానేవక్థితా- ద్యాగ్యస్యాంతాంతికోక్తాం - శరైస్తృణవిశేషైః-
దంతురాబ్ధ్యస్తతదంతాని హసాత్ప్రకాశదశనాసీతియాఽత్ ॥ దంతక్షున్నత ఉర
జిక్కురవప్రత్యయోమత్కథీయః- తానిదిబ్బుఖానియస్యాంతాం - శరదంతురదిబ్బు
ఖాం- శరదం - సర్వతఃముచితామివఅకలయత్ - సర్వత్రనేత్రవికాసహసాదిలింగై
పృష్టాఃమివఅమన్యతేత్యధః - అత్రసరోజహంసశరేషునైత్రహసదంతత్వారోపణా
ద్రూవకాలంకారః - తద్వతాత్ప్రతీయమానాంగనాభేదాభ్యసాయాచ్ఛరదిముదిత
లోక్వత్ప్రేతీసంకరః॥ ... *
౫౫ ॥ అధహేమంతవణయతి॥ గజవతిః॥ గజవతిఃప్రచూణమాసాంగజవతిద్వయ

సగ్ధీమహాగజప్రమాణాః॥ ॥ ప్రమాణేద్వయసచేదమ్నజైత్రజిత్ప్రమాణేద్వయసప్ర
త్యయః॥ ॥ టిడ్డాణజిత్యాదినాజీవ- తాఅపి- సరితస్తుహినయకాహిమీకుర్యత్ ॥ ॥
తత్కరోతిజిన్తంతాల్లటశ్చత్రాదేశః- హేమంతేభవఃహేమనః ॥ * ॥ సర్వత్రాబ్ధ్యత
లోపశ్చేతిహేమంతశబ్దాదైష్వకోన్మృత్యయః-తకారలోపశ్చ-పృషతాంబిందూనాం-
పతిర్వాయః॥ ని ॥ ప్రపంతిబిందుప్రపతావిత్యురః - అభ్యాసగచ్ఛతీత్యభ్యగఃపథి
కాః॥ ॥ అంతాత్వంతాధ్వదూరపారసర్వాసంఘేషడః - తదోష్పితాంప్రాప్తితథ
త్వకాణాం- దృశాంతతనుతాపకృతంమహాసంతాపకారిణీం - సలిసంతతిం - అత
నుత- ఉష్ణమశ్రుత్వాదయమానేత్యధః - హేమంతమారుతోవిరహిదుస్సహజానీ
తిభావః॥ ... *
౫౬ ॥ సర్వదావియోగినాముద్దీపకస్యాపివాయోహేమంతేవై శిష్ట్యమాచక్షౌ ॥ ఇద

మితి॥ అనిలోవాయః- అశ్వదాఅనృక్తికాలై - గ్రీష్మదానిత్యధః॥ ॥ సర్వై
కాన్యత్యాదినాదాప్రత్యయః - వియోగిసఃవియక్తా ॥ * ॥ గతబుద్ధిత్యాదినాఅజి
కతుఃకమూత్వం - వరతసూచరతనుమిత్యధః॥ * ॥ అదిగ్ధత్యాదినాకమూచిశే
షిషష్టి- స్మరయతితియత్ - సర్వతేరాభ్యాసేమిత్యాద్వైస్వః- ఇదంశ్చరకత్వమపి -
మహదత్యంతం- ఆయ క్తమేవ-సహకారివిరహాదిభావః-అహేమాత్యంతాకించిత్ర
రత్యాద్విస్తయః- హేమంతేకుహంరృత్వమన్యస్యసంఖామితమిత్యాహ- స్తృతేతి-గతు
హిసఃహిమసహితః- అనిలస్తు- సయావనాఃసయావనయక్తాః- అతపివ- సోష్వాణఃసో
ష్ణాః- యేపయోధరాకుచాః- తేస్తృతాఃష్మైస్తా ॥ - స్తృత సయావనసోష్వయోధ
రాక- వియోగినోవియక్తా ॥ * ॥ తథాయ క్తంచాసీన్పితమితకమూత్వం - హిస

గీసం॥ ౫౭ ॥ ప్రియతమేనయయాసయషాన్ధితంససహసాసహసాపరిర
బ్యతం॥ శ్లథయితుంక్షణమక్షమతాంగనాసహసాసహసాకృతవేప
భుః ॥ ౫౮ ॥ చృశమమాయతయాధరపల్లవక్షుతిరనావరణాహిమమా
రుతైః ॥ దశనరశ్మిపటేనవసీతగృతైర్నివసితవసితేనమనిర్వవా॥ ౫౯ ॥
వ్రణభృతాసుతనోకలసీత్కృతైస్సుపరితపంతమరీచిమయందధే ॥ స్ఫు

స్తుహంతువా - సంభావనాయాంఘోట - హిమంతేహిమసహకారాఙ్కుచోఽష్టైకసా
భ్యదుఃఖాత్పాదనసామధ్యాద్వియోగిమారకత్వమపిస భావ్యతే-తేగ్రీష్ణదౌక్షతా
దృక్పహకారిఁపరహత్యాసరకత్వమప్యయక్తమితిభావః- అమారకేమారకత్వసంబంధో
క్తరహశ్చూతైభేదః - ఇహసహజకవిప్రాధోక్షినిర్ధయారతిశయయారభేదాభ్యసా
యభిరహస్యం॥ ... *
౫౭ ॥ ప్రియతమేన॥ అతాద్యపర్యామెనసహసేతిత్రేహదిభాగం-అన్యత్రసహసే
త్యైకంపదం- సరుమెనరోషయా - యయాప్రియాకత్యాప్రియతమేనసహసస్థి
తం- సప్తంసకేభావేక్షః- సాఅంగనాస్త్రీ- సహసామాగళీక్షమాసేస॥ ని॥ మాగళ
శీర్షసహమాగళాక్షమరః - కృతవేపభుజనితకగపాసతి ॥ * ॥ ట్వితోభుజిత్యభుర్వ
త్యయః- తంపూర్వమగళితమేవ- ప్రియం- మాసేససహవరతఇతిసహసా- సహసాస
తి॥ స॥ అథోహసః - హసోహస్యంచేత్యమరః॥ * ॥ స్వసహసోర్వేతివికల్పాదప్రత్య
యః- సహసాశీఘ్రిం- స్వరాదినిపాతాదవ్యయం - పరిరభ్యాన్లిప్య - క్షణంక్షణమపీ
త్యగః - అన్యథావైరంస్యాత్ - అతఎవసామధ్యలభ్యాధఃత్వాదపప్రయోగః-
శ్లథయితుంనాక్షమతవైయధ్యాచ్ఛిద్రీకతుకంనూత్సహతేష్టేత్యర్థః - మనిసిమా
నభంజనక్షమోయంచూసభిభావః- కలహంతరితేయంచాయితా॥ శ్లో॥ కోపాత్కాం
తవరాసద్వపశ్యాతాపసమర్పితేతిలక్షణాత్ ॥ ... *

౫౮ ॥ భృశమితి॥ అన్యారణాఽవరణరహితాయా- అధరపల్లవస్పృక్షతిఃప్రణః -
హిమమారుతైః- భృశం- అమాయతతప్యత- మాణోవైవాదికాత్కర్తృలక్ష- సాక్ష
తిః- యత్తద్విజ్ఞానంబంధః- నీత్యుతైఃనీత్యానైః- కర్తృభిః- నితేనకుభ్రాణ-దిశ
నరశ్మయపివపటః- తెఽకరణై - నివసితాఽచ్చాదితేవ - నిపూర్వాద్వసెరాచ్చాదనా
ర్థత్వాత్కర్తృశిక్ష - తస్యేదాగమః - సునిర్వహానుష్ఠునిర్వహ- శీతాశురాచ్చాద్య
తఇతిభావః - హిమహతాధరవ్రణనిర్వాపణస్యనీత్యాంకర్తృకదశనరశ్మిపటాచ్చాద
నహేతుకత్వేత్పేక్షితాద్రూపకోత్పేక్షితయాస్పంకరః॥ ... *

౫౯ ॥ ఉక్తమేవాధాంభంగ్యంతరేణాహ॥ వ్రణేతి॥ మృదుతయమాదవేనహే
తునా - హిమమారుతైః - మృదుయాపీణితయా - టుద్రుక్షతాపఇతిథాలోభావాదికా
త్కర్తృశిక్షః- వ్రణభృతావంతవ్రణభృతా- సుతనోఃప్రియాః- అధరాలేభవఅధర

...

టమివావరణంహిమచూరుత్రేష్ఠాదుతయాదుతయాధర లేఖయా||౬౦||
 ఘృతతుషారకణస్యనభస్యతస్తరులతాంగుళితజ్జనవిభ్రామాః| పృథుని
 రంతరమిష్టభుజాంతరంవనితయానితయానవిషేహిరే|| ౬౧|| హిమఋ
 తావపితాస్తస్సభృశస్వీదోయువతయస్సుతరాముపకారిణి | ప్రకటయ
 త్యసరాగమకృత్రిమంస్తరమయంరమయంతివిలాసిసః || ౬౨ || కుసుమ
 యక్ఫలినీరభినీరవైమోదవికాసిభిరాహితహుంకృతిః | ఉపవనంనిర
 భత్సయతప్రియావియువతీర్యవతీశ్చిశిరానిలః || ౬౩ || ఉపచితేషుప

లేఖా- తయాఅధరలేఖయాకత్యాకలసీత్కృతై హాతునా - స్ఫురితాఃప్రకాశ
 తాః- యాఃదంతమరీచయః- తన్నయంత్రావం- స్ఫుటం- ఆవరణమాచ్ఛాదనః- ద
 భఇవభృతమివెత్కుత్సే గ్రీత- దధాతేకమణిలిప్త || ... * ... *

౬౦|| భృతేతి || భృతాఃకుషారకణాన్తుహినశీకరాఃయనతస్యనభస్యతేవవనస్యసం
 బంధినః- తరులతాపివాంగుళయః- తాభిః- యాఃతర్జనాః- తాన్యేవవిభ్రామాఃవిలా
 సాః-పృథునిశాలం-ఇష్టస్వదయితస్య-భుజాంతరంభుజమవ్యంపక్షస్థులం-నిరంతరం
 ఆత్రయాగాధాలింగనమలభమానయేత్యధః- ఇనఃకర్తరిత్తః- వనితయాస్త్రీయా-
 నవిషేహిరేనసోధాః- విరహిజ్ఞాప్రజ్ఞితాఇవనభస్యతోభిభృతీభావః|| * ... *

౬౧|| హిమఋతావపి|| స్వరమయంస్తరాదాకం- స్వరవయంక్రమిత్యధః|| * ||
 తతఃఆకలితమయట్పృత్యయః- అకృత్రిమంసహజం- రాగంప్రేమప్రకటయతిప్రకటి
 కుర్వాణ- తత్కార్యణస్వేదేనేతిభావః - అతపివ- సుతరాం- ఉపకారిణి-పుంసాంరి
 రంసాజననాత్రిభృన్నాస్వసరాగప్రకాశనాచ్ఛాత్యంతోపకర్తరిత్యధః - విసంభూ
 తేహిమఋతాహిమంతేషేషేషేషదసంభావనారహితకాలేషీత్యధః || * || ఋత్యకవితి
 సాంహితఃప్రకృతిభావః- భృశంస్వీద్యంతిరాగోష్ఠజేతి-భృశస్వీదఇతిసాత్త్వికాక్షిఃక్షి
 ప- హేమంతోపిరాగిణాంస్వీదహేతురేవ- తద్దతురాగ హేతుత్వాదిభావఃతాస్తథా
 విధాఃయవతయః- విలాసిసః- ప్రియాకరమయంతిస్త- హేమంతసోష్ఠీవకత్వాదితిపీ
 డాక్షమత్యాద్వీధురారిత్యాచ్యఉభయేచ్ఛాదనదృశరమంతేత్యధః|| ... * ... *

౬౨|| అభరణంవర్ణయతి- కుసుమయన్నిత్యాది|| ఉపవనం-వనఇత్యర్థః-విభక్త్య
 భావ్యయాభావః|| * || తృతీయాసప్తమ్యార్థమలమివికల్పాదమ్భావః - ఫలినీప్రి
 యంగులతాః|| * || ప్రియంగుఃఫలినీభవీత్యుపరః - కుసుమయజ్జ- కుసుమవతీకుర్వ
 న్నిత్యుద్భవనామగీవణఃసం కుసుమయతేఃమత్వంతప్రకృతికాత్తత్కరోతీతిబ్యాం
 తాట్టశ్చత్రాదేశః|| * || జావితవద్భావేవిన్నతోర్లుక్ - మదవికాసిభిమోదేనవిజృంభ
 మాక్షైః - ఆశీనీరవైభ్యంగీర్ఘంకారైః - ఆహితహుంకృతిఃకృతహుంకారః - మాఘ
 ర్యాదుద్భవకత్వాదతిశయబోధ్యతనాథకమలినీతిస్త్రీలింగ నిదేశః - శిశరానిలః - ప్రి
 యా- వియువతీఃకాపాద్వియుంజానాః- యాతేశ్వరభాతోదువజాదేశః|| * || ఉ
 క్తశ్చేతిజీవ- యువతీఃవధూః|| * || యూనప్రితితిప్రత్యయః-నిరభర్షయంత ఆభర్జ
 యంత - తజ్జభలోస్పృశ్యా రాదిశయఃఅనుదాత్తత్యాధాత్త సేవదం - అత్రవాయా
 వచేతనేచేతనధర్మానిరత్సానముత్సేగ్మ్యతే - సాచాలినీర్ఘంకారహుంకారోజ్జీవి
 తెతిరూపకసంకీర్ణావ్యంజకావ్రయోగాద్వయ్యచ|| ... * ... *

౬౩|| ఉపచితేషు|| కాలవకాల్ - బలవానపి- పరమశక్రుడు- ఉపచితేషుప్రవృ

రేష్యసమథకతాంప్రజతికాలవశాద్బలవానసి | తహసిమందగభస్తిరభి
 ౧౦ హన్తహిమహాహిమహానికరోభవత్ || ౬౦ || అభిషిషేణయిసుంభు
 వనానియస్తరమివాఖ్యతలోభ్రరజశ్చయః | త్సుభితనైన్యవరాగవిపాం
 డరద్యతిరయంతిరయన్నదభూద్దిశః || ౬౧ || శిశిరకాలమపాస్యగుణాస్య
 నశకభవశీతహరస్యకుచోష్ణణః | ఇతిధియాస్తరువఃపరిరేభిరెఘనమతా
 నమతోనుమతాప్రియాః || ౬౨ || అధిలవంగమమీరజసాధికంమలిని

ద్దేఘసత్పు - అసమథకతాందౌర్బల్యం - ప్రజతి - హియగ్నతార్కరణాత్ - తహసిమాహ
 మానె || ౧౦ || తహమాఘశత్యమరః - మందగభస్తిరపవర్యుః - అభిశమానంకుమాకా ||
 ౧౧ || అభిశుఃప్రగ్రహారస్తావిశ్యమరః - మహతఃఉపచితస్యహిమస్య - హసినాశంకరోతీ
 తిమహాహిమహానికరః - తద్దేతుర్భవత్ || * || కృత్వాహతుతాన్వీర్యభిహేత్వధికా
 టప్రత్యయః - విశేషణసామాన్యసమథకనరూపాధ్యంతిరన్యాసాంకారః ||

౬౩ || అభిషిషేణయిమమితి | త్సుభితఃఉచ్ఛతః - యన్వైన్యవరాగం - నేనారజః - స
 యిం - సాండరద్యుత్పత్తివర్జః - అతపివ - యాలాభ్రరజశ్చయః - భవనాని - అభిషిషే
 ణయిమంప్రభిషేణయిమం - నేనయాఅభియాతునిచ్చునిత్యధః || ౧౧ || యన్వైన్యా
 భిఃపనచరాతదభిషేణనిత్యమరః || * || సత్యాఉపాశేత్వాదినానేనాశస్తాచ్చిదిస
 నాశంసభిక్షుడరిత్యప్రత్యయః || * || ప్లాదిష్యనైనచాభ్యాససేవితాత్వభ్యాససగార
 యోద్వత్వం - వ్యరం - ఆఖ్యతేవఆఖ్యతవానివెమ్యత్ప్రియ - చక్షిజఃఖ్యాఖ్యాదేశః || * ||
 అస్యతివక్రిభ్యాతిభ్యోపిఘ్నేరజాదేశః - అయంబోధ్రరజశ్చయః - దిశఃపరయః - ర
 స్మూర్వక - తిరశ్చబ్రాతేతత్క్రోతీతిణ్యంతాల్లటశ్చత్రాదేశః - జాదీక్రవద్భావేటిలో
 పః - ఉదభూత్ ఉచ్ఛతః ||

౬౪ || శిశిరేతి | శిశిరకాలం - అపార్యప్రపహయ - శీతంహరితీతిశీతహరః - తస్య |
 * || హరతేరహద్యమనభ్యుత్పత్తియం - సఃఅస్తాకం - అస్యకుచోష్ణణ - కుచోష్ణస్య -
 కభ్యవగుణఃకింఘలం - సంపాద్యతఇతిశేషః - గవ్యహక్రియాపేక్షయాకాక్వాసిదేశ
 శః - ఇనశస్త్రోవాక్యాలంకారే - ఇతిధియాఅతొత్కాశిరకాతే - సార్వభౌతికప్ర
 సీః - ప్రియాఃకాంతాః - అస్తరుషానిరస్తరోపాస్యస్యః - సహతఃప్రణమతః - ఆనుమ
 తాప్రప్రియాకా - ఘనంనిబిదం - పరిరేభిరేఅన్వీర్యవత్ప్రయః - ఇతియేతిసుఖాదాస్యపరి
 రంభస్యకుచోష్ణసాఫల్యార్థత్వముత్పత్తితే - వ్యంజకాప్రయాగాన్యత్వత్వచ || *

౬౫ || అధిలవంగమితి | అవంగేష్యఅధిలవంగం - విభక్త్యన్యాయాభావః - సుమన
 సాంపుష్పాణాం - దశేషుతలంజిప్రతిస్థంతిసుమనూదశితాశిసః - తహప్రస్థాయామి
 త్యస్తాధాలోరాభీష్ట్యేతాన్వీర్యేవాణిని - అమిఅగ్నినావభుపాః - రజసావరాగెతి
 ర్నవేనవ - అధికంమలిసతామలీమసాః - పాపిసశ్చకృతాః - మలినితాంతిసాతోః - పు
 రోగై - సపదికుందలతాచుభ్యవత్ || ౧౧ || మాఘ్యంకుందమీర్యమరః - దశతావికసతా -
 ప్రసవేననిజకుసుమేన - అహసతజహస - స్ఫుటమిత్వత్ప్రియాయాం - రజస్వలాం
 గంతారాంకామిసంసహత్సహసంతిభావః - కుందకుసుమస్యభావభ్యాద్ధాసత్వే
 నూత్ప్రియ ||

తాస్సుమనోదధతాల్లినఃస్సుటమిత్రిప్రసవేనపురోహసత్సపదికుండలతా
దధతాల్లినః ॥ ౬౭ ॥ అతిసురభిరభాజిపుష్పశ్రియామతసుతరతయెవసం
తానకః తరుణపరభృతస్సన్వనంగాణామతసుతరతయెవసంతానకః ॥
౬౮ ॥ నోర్ద్వితుంయువతిమానసిరాసేదక్షమిష్టమధువాసరసారం ।
చూతమాల్లిరల్లిహమతిరాగాదక్షమిష్టమధువాసరసారం ॥ ౬౯ ॥ జగద్వ
శీకర్తుమిమస్సన్వనప్రభావనీకతనవైజయంతిః ॥ త్వస్యతేనేకదలీమ
ధుశ్రీఃప్రభావనీకతనవైజయంతిః ॥ ౭౦ ॥ స్మరరాగమయావపుస్తమిస్రా

౬౭ ॥ అధయమకవిశేషగ్రధనకౌతుకితియాకవిఃపునః ద్వాదశిభిః ఋతూన్వణా
యన్వాదైశ్శక్యమగ్నిరస్సంతంపర్ణయతి ॥ అతిసురభిరి ॥ అతిసురభిరత్సంతాసుగంధిః
సంతానకఃకల్పవృక్షః- పుష్పశ్రియాంప్రసూనసంపదాం- అతసుతరతయామహత్తర
త్వేన- ఆతసుకర్తాత్తరబంతాత్తల్పత్వయః- అభాజీవఅభంజీవేమ్యత్ప్రేక్ష- ఆధా
నప్రబుభావః ॥ * ॥ భంజేశ్వచిశీతిహిహామనలోహః- ఉపభావ్యద్ధిః- చిశీతి- ఉప
తపివానకోవసంతానకఃవసంతాగమదుగుభిరిరూపకం - తరుణపరభృతస్తరుణకా
లః- రాగిణాంకామినాం- రతయెరాగవివర్ధనాయ- స్వనం- అతసుత- మధురం- మహా
జేత్వధాః- ప్రభావృత్తం ॥ ...

౬౮ ॥ నోర్ద్వితుమితి ॥ అరమత్సంగతం - ఇద్వైష్టిష్టితేషు - మధుమమకరందేమవా
సేవసత్తరసోరాగోయస్యాస్యా- ఇష్టమధువాసరసా- మధుపానప్రియేత్యధాః- అత
వివ- అతినామూళిఃభృగశ్రేణిః - యువజమానసిరాసే - దక్షంకుశలం- ఉద్దీపకత్వా
దితిభావః- మధువాసరేమవసంతదిగేషు- సారంక్రేష్టం- మధువాసరసారం- తత్కా
లస్థాఘ్నిమిత్యధాః- మాతంసహకారం- అతిరాగాదుల్యోత్ - ఉద్విరుంహతుం
నాక్షమిష్టనాసహృద్- తుమర్షావాదికాల్లాజ్ - సాగ్గతావృత్తం- ఉత్తంచ ॥ *

౬౯ ॥ జగదితి ॥ ప్రభావయతితిప్రభావనీసూపాదయిత్రి - కర్తరిత్యట్ జీవ - మధు
శ్రీఃవసంతలక్ష్మీః- కర్తే- జగత్పశికస్తం - ప్రభోసమథేఆస్యస్తరస్య- అనితేనై
నే- జయంతిఃజిత్వరిః- కేతనవైజయంతిఃధ్వజవతాకాః- రతవైకరవాసి-తస్మాతే
స్రాప్తకాలేలోట్ - టేరేత్వం ॥ * ॥ వితవిత్తైస్సకారః ॥ * ॥ ఆదుత్తమగ్నపిశే
త్సాదాగమః ॥ * ॥ ఆటశ్చేతివృద్ధిః- ఇలిజనీషయితేషః- ఇహాఃకదళీరంభాతరుకా
తేనీవితప్తారం ॥ ని ॥ కదళీవారణినిసారంభామోచాంశుమత్ఫలేత్యమః - కదళీషుకామ
వైజయంతిత్వాత్ప్రేక్ష- వృత్తముఃజాతిః ॥ ...

౭౦ ॥ స్మరేతి ॥ అసతిమహ్త - స్మరేణకామేననిమిత్తేన- యఃరాగోరమణెచ్ఛా-సపి
వతస్తయూ తమిస్రాతమస్తోమః ॥ ని ॥ తమిస్సంతిమరేరోగతమిస్రాతుకమస్తత్ ॥ కృ
ష్ణమక్షిణిశాయాంచేతివత్సః- రవే- వపుఃమండలం- పరితప్తరఅవ్వ- అహనిరజనీధి
యంజనయామానేత్యధాః - పౌపూర్వాత్ప్రస్తాతేలిట్ - అవశ్యంసశ్యమిత్య
ధాః- కుతః- పరితస్సమంతాత్ - తారరవెఉచ్చతరస్సనేకాకిలే- రసతిహాజతిసతీమృ
ద్దీపకోక్తిః- స్త్రీ-స్త్రీయఇత్యధాః- జాతావేకవచనం- దివాపిదివసేపి - సప్రమగ్నవ్య
యం- వశంగతోవశ్యః ॥ * ॥ వశంగతియత్ప్రేత్యయః-నవశ్యఃఅవశ్యః-తమవశ్యం
అవశంగతమపీత్యధాః- ప్రియంక్రేయాంసం- అవ- స్వయమేవాభిససారేశ్యధాః-
యదిగణయఃతమసిప్రియందివాదీమానమగణయస్మి- మధుచోల్లంఘ్యసమగచ్ఛతత

పరితస్తారరవేర సత్యవశ్యం । ప్రియమాపదిపాపికోకిలే ప్రీతిపరితస్తారర
వేర సత్యవశ్యం ॥ ౭౧ ॥ వపురంబువిహారహిమంతుచినారుచిరంకమనీయ
తరాగమితా । రమణేనరమణ్యచిరాంతులతారుచిరంకమనీయతరాగమి
తా ॥ ౭౨ ॥ ముదమబ్జభూపామపాంమయూరాస్సహసాయంతనదీపపా
టలాభే । అభినారమతాభినీశిలీం ఛేసహసాయంతనదీపపాటలాభే ॥
౭౩ ॥ కుటజానివీక్ష్యశిఖిభిశ్శిఖరీంద్రంసమయావనౌఘనన దభ్రమరాణి ।

త్వత్సంరాగతిమిరతి రోహితధానుమండలాభా మిన్యకతిరూపకాన ప్రాజితేయమాప్తి
క్రియానిమిత్రాపరితస్తరక్రియాస్వరూపాత్పేక్షా - అవశ్యమితవ్యంజకాన్రయాగా
ద్వాచ్యా - ఔపచ్ఛందనికంవృత్తం ॥ ... *

౭౧ ॥ ఆధైకేనగ్రీష్టమాహ ॥ వపురితి ॥ శుచినాగ్రీష్టాణప్రయోజకకత్రాణ - అంబు
విహారేణజలక్రీడయా - హిమశీతలం - అతపవ - రుచిరముజ్జ్వలంవపురేహం - గమి
తాప్రాపితా ॥ * ॥ గతిబుద్ధిత్యాదినాఅనికస్త్రుఃకమకత్వం ॥ స్తో ॥ ప్రధానకమకత్వాశ్చ
యేలాదీనామద్వికమకామిశ్యభిహితత్వంచ - అతపవ - కమనీయతరారమణీయత
రా - అచిరాంతులతావేదాచిరాంతులతావిద్యుల్లాతా - తస్మాదుచిరవిరుచిర్యస్యాస్మా -
అచిరాంతులతా - రుచిరత్వప్రమాద్యయం - తథారాగమసారాగం - ఇతాప్రాప్త - ఇణః
కతారోక్షః - రమణీ - రమణేనప్రియేణ - అంకముత్సంగం - ఆనీయతనితా ॥ * ॥ నీహృక్ప
వ్యహమితిసంయతేద్వికమకతా - శేషంపూర్వవత్ - తోటకవృత్తముక్తం ॥ *

౭౨ ॥ అధద్వాఖ్యాంపర్వతులంబణయతి ॥ ముదమిత్యాది । అబ్జభూపాంమేఘ
భవానాం - ఆపాంలాభే - వల్లసతీత్యధికః - సహసా - మయూరాః - ముదమానందం - అ
యంతలలభంత - అయంపయగతౌలుజ్జి ॥ * ॥ అదజాదీనామిత్యాదాగమః ॥ * ॥ అటశ్చే
తివృద్ధిః - నదీ - పపాట - నద్యఃప్రావహన్నిత్యధికః - అటపటగతౌలిట్ - జాతావేకవచనం -
అభినీభ్యంగీ - అభినాభ్యంగేణసహ - సాయంభవః సాయంతనః ॥ * ॥ సాయంచిరమిత్యా
దినాటుప్రత్యయః - తుదాగమశ్చ - సహసాదీపశ్చతద్వత్పాటలాభాయస్యసః - త
స్మాపాటలప్రథమత్వములంకారః - శిలీంధే - కుచిరీకుసుమ - ఆరమత - అత్రమయా
రమోదప్రాప్త్యధ్యనేకకర్తృకక్రియాయాగపద్యాద్భిన్నాధికరణక్రియాసముచ్చయ
రూపస్సముచ్చయాలంకారభేదః ॥ స్తో ॥ గుణక్రియాయాగపద్యంసముచ్చయఇతిరీతి
సామాన్యతాం - ఔపచ్ఛందనికంవృత్తం ॥ ... *

౭౩ ॥ కుటజానీతి ॥ శిఖరీంద్రంసమయారైవతకాదైస్సమీపే ॥ * ॥ అభిధఃపరితస్సమయ
త్యాదినాద్వితీయా - అవనౌప్రతేజే - ఘనమదాభ్రమరామేషుతాని - ఘనమదభ్రమ
రాణి - కుటజానీకుటజకుసుమాని - వనౌఘనపయఃపూరేణ - సమంశ్యత్రాణిమేఘాయ
స్మిన్ - తద్వనౌఘనమదభ్రాని ॥ నిజీవనంభవనంవసమిత్వమరః - గగనంచవీక్ష్యశిఖిభిమ
యారై - గీతనినదస్యగానధ్వనైః - సమయాతుల్యయా ॥ * ॥ తుల్యాదైకరిత్యాదినా
తైకల్పిక్రిష్టి - గీతావాచా - తేకయేత్యధికః - ఉచ్చైః - అరాజిరజితం - రణశబ్దభావేలు
తోచిణోలుక - కుటజావృత్తం ॥ స్తో ॥ సజసాభవేదినాసగౌకుటజాఖ్యమితిలక్షణాత్ ॥

గగనంచగీతనదస్యగిలోద్భైస్సమయావనాఘనమదభ్రామరాణి॥ ౨౦॥
అభిష్టమాసాద్యచిరాయకా లేనముద్భృతాశంకమనీచకాశే॥ యోషిన్త
నోజన్తసుఖోదయేషుసముద్భృతాశంకమనీచకాశే॥ ౨౧॥ ప్రసయోస్స
మయేనయాంగనానామభినద్ధారసమానసారసేన॥ పరిరంభరుచింతతి
జ్జలానామభినద్ధారసమానసారసేన॥ ౨౨॥ జాతప్రీతిర్వామధురేణా
నువనాంతంకామెకాంతెసారసికాకాకురుతేన॥ తత్సంపరంప్రాప్య

౨౦॥ అభిష్టమిదంవణాయత॥ అభిష్టమిత్యాది॥ కామయితేకామయితలవా
కమనీకామయిత్ర॥ ని॥ కమఃకామయితాభికళమఃకామసౌఖికభిష్టమర- కమః
కర్తరిన్యైఃజీవ- యోషి- జాతావకవచనం - ఆనీచాఃఉన్నతాః - కాశాఃఅశ్వవా
లాఃయస్మిన్తస్మిన్ - ఆనీచకాశే- కాలేశరదీత్యర్థః - మనోజన్తసుఖోదయేషుకా
మనుభావిభావేషు- భృతాఅశాఅభిలాషయేనతం- భృతాశంక-అభిష్టప్రియంచరా
యచిరకాలేన॥ని॥చిరాయచిరరాతాయచిరస్యాద్యాభిరార్దకాఞ్శ్చమరః-సమ్యక్-
ఉద్భృతాఉత్పన్నాఃకాశంకాశంకోహోయస్మిన్కామకాశి- తత్సముద్భృతాశంకంః ప్ర
భంయథాతథా- ఆసాద్యపాప్య ముదాసహవత్తతభిభిషములేసానదాపతి- చకా
శేవిలలానేత్యర్థః - ఆత్రసముచ్చకాశభి యోషితః ప్రియప్రాపిమిత్రసహభి
భాసనిబంధనాత్ప్రేయాలంకారః॥౨౧॥రసభావతదాభాసతత్ప్రశమనానిబంధనేనరస
త్ప్రేయజ్జఃస్వస్వమాహితానీతిలక్షణాత్ - వృత్తముఃజాః॥ ... *

౨౧॥ ప్రసయోతి॥ రసమానాఃమాజనశీలాః॥ *॥ తాచ్ఛ్చైవయోవచనశక్తిమహా
వజితశానచ్యుత్యయః-రసతేపరప్రేవదిత్వాన్నశానచ్యుత్యయః- తెవపారసాఃఽపి
శేమఃయన్తేన- రసమానసారసేన- సమయనశరతా-లేనేత్యర్థః-సారసానా
మత్ప్రేవసంభూతా॥ని॥సారసోమైధునీకామిగోనర్దకపుష్కరావ్యయియదవః-
అంగనానాం ప్రసయోజలనాం-యాతతీఃశారదోష్ణజన్తాన్యేదోవచింశుసంకోహః -
అభిభే- నద్భాబద్ధా- నహ్యతేరభిప్రాయాత్-మణిక్వః॥*॥నహ్యభిభేదవ్యం- హర
సమాముక్తాహరిత్యు- తువమండలమండనాయమానేత్యర్థః- సాజలతతీ-రసేనరా
శేనహతునా - జలీయసేవిభావః- పరిరంభరుచింతతింగనేచ్ఛా - నాభినత్సవిభేద-
శారదస్తేదస్యాప్యలంకార తయోద్వీకస్యాజుగప్సితత్వాన్నిస్సపత్నశృంగారోవిజయ
తభిన్నభావః- ఆతవిచ- రసనిబంధనాద్రసవదలంకారః- లక్షణంకూక్తంపుర్వశ్లోకప
వ- ఔపధందశికంవృత్తం॥ ...

౨౨॥ జాతేతి॥ యాస్త్రీ- ఆనువనాంతంవనాంతేవిభక్త్యధివ్యయాభావః- మధు
రేణత్రావ్యేణ- సారసికాకాకురుతేనసారస్యవివసారసికా-సారసాంగసాః-కాత్పూ
ర్వస్యేత్వం- తాసాంకాకురుతేనవిశృతరవణ॥ ని॥ కామఃప్రియాంవికారోయశ్శృక
భిత్వాదిభిర్వ్యసోఽస్యమరః- కామశృతప్రతంబతేన॥ కామకామకల్ప-నింమూదెవ
దక్షిణవద్యైజలయోగః- కాంతేప్రియజాతప్రీతిఃజాతసేహ- ఆభూత్- రసికారసవ
తీరాగవతీత్యర్థః॥*॥ఆతభింతనావితితన్వత్వయః- కాస్త్రీ - వికాంతేరహనితస్య
కాంతస్య- సంపరంప్రాప్యపురాపురుషపేరణాత్పూర్వమేవ - కాం - మోహసలి
లాంసురతక్రీడాం- నమరుతే- సర్వాపిస్త్రీసర్వాపిసురతపశేమకాకామతంత్రప్రసి
ద్ధాకావిప్రీణంచకారేత్వంగారస్యపరకాష్టాప్రాప్తిరుక్త-మరవయూరీవృత్తం॥ *

పురావైశ్చకానాంకామకాలతే సారసికాకాతురుతేన॥ ౨౨॥ కాంతాజనేనరహస్విప్రసభంగ్యహీతకేశేరతేస్సరసహసవతోపితేన । ప్రేష్టామనస్సురజనివ్యప్తిహేమనీమకేశేరతేస్సరసహసవతోపితేన॥ ౨౩॥ గతవతామివవిన్యయముచ్చక్తైరసకలములపల్లవలీలయా । మధుకృతామసకృద్గిరమావర్ధీరసకలములపల్లవలీలయా॥ ౨౪॥ కుర్వంతమత్యతిభరేణనాననాచఃపుష్పైర్విరామమలినాంచనగానవాచః । శ్రీమాన్సమస్తమనుసానుగిరావిహార్తుంబిభ్రత్వచోదిషమయూరగిరావిహార్తుం॥

ఇతిశ్రీమాఘకృతౌ - శిశుపాలవధై-నూహకావ్యేషష్టస్సగ్గః.

౨౮॥ అదైకేనహేమంతమా॥ కాంతేతి॥ సహతెన్ద్రసహః - వహద్యచ్ - సరస్వ సహస్రరసహః - కామాద్రిపః ఇన్ద్రధాన్ - తేనానవేన - తోపితః తేనవ్రసహసవతోపితేన - అతఏవ - రసహసావస్యప్రతిరసహసవాన్ - తేనరసహసవతారాగహస్యవతా - అపివ - ప్రేష్టా - మనస్సుపుంసాంచితైషుఉపితేనవసలా - వనేకరైః॥ *॥ వసతిహృదోఽతీతాగమః॥ *॥ గతిబుద్ధిత్యాదినానుతేజకారాద్వద్రమానార్థతా - కాంతైవజనః - తేనకాంతాజనేన - జాతావేకవచనం - రహసి - ప్రసభంబలాత్ - గృహీతకేశేఆకృష్టశిరోరుహ - సురతే - హేమంతేభవాన్తామస్యః - తాను - హేమనీమ - అతిద్రాఘీయసిన్ధితిభావః॥ *॥ సర్వత్రాణ్యతలోపశ్చేతిహేమంతశబ్దాదన్విత్యయః - తకారలోపశ్చ॥ *॥ టిథ్యాణ్డత్యాదినాజీవ - రజనీమ - కేయలానః - కేశతేస్తస్య పరిస్త - నకేత్యధః॥ *॥ లక్ష్మిన్ద్రాభూతేలట్ - ఏతేనాతిభూమింగతశ్శృంగార ఇతివ్యజ్ఞతే - వసంతతిలకావృత్తం॥ ... *॥

౨౯॥ అదైకేనశిశురంవర్ణయతి॥ గతవతామితి॥ అసకలములపల్లవలీలయాఅసకలాఃఅసమగ్రవికాసిన్ః - అమలాఽనిర్మలాశ్చ - యేవల్లవాః - తెమరిలీలయాన్యత్రక్రియయ్యేధః - కిన్ద్రయం - గతవతామివౌతానామివేద్యత్పేర్నితై - మధుకృతాంమధులిహం - సుబంధినిమ - లవలీమతైశ్చేదీమంతావిశేషమలయోనంక్షితిర్యన్యాసాన్ - లవలీలయాఅపః - వర్షిన్ - రసకలంరసేనమధ్వాన్యాదేన - కలామవ్యక్తమధురాం॥ ని॥ భ్వనౌమమరాన్సుకైకఇత్యమరః॥ గిరంవాచం - అసకృత్ - ఉచ్చతైఃఅలలత్ - మధుమదహేమికస్యమధుకరాలపస్యవల్లివలీలాజనితవిన్దయహేతుకతోపేర్నితైక్షణాన్దణసాతూత్పేర్నితై - ద్రుతవిలంబితవృత్తం॥ ... *॥

౩౦॥ కుర్వంతమితి॥ ఇతిశ్రీపదమాన్యప్రమాణపారావారపారీణమహూపాధ్యామకోలలమల్లిహాధసూరివిరచితాయాం - మాఘవాగ్ధ్యాయాంసర్వకషాఖ్యాయాం - షష్టస్సగ్గః.

